

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Л. М. Коваль

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ОСНОВА
ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА
ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ
В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Монографія

Вінниця
ФОП Корзун
2015

УДК 811.161.2'367(075.8)
ББК 81.411, 1–22
К 56

Відповідальний редактор:

Городенська К. Г., доктор філологічних наук, професор
(Інститут української мови НАН України)

Рецензенти:

Іваницька Н. Л., доктор філологічних наук, професор
(Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського)

Баган М. П., доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет)

Вінтонів М. О., доктор філологічних наук, професор
(Донецький національний університет)

Надруковано за ухвалою вченої ради Вінницького державного
педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(протокол № 9 від 25.02.2015 р.)

Коваль Л. М.

К 56 Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних
речень в українській мові : [монографія] / Л. М. Коваль. — Вінниця : ФОП
Корзун, 2015. — 320 с.

ISBN 978-617-7212-76-7

У монографії досліджено кореляції формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів головного компонента односкладних речень в українській мові. Уперше в українському мовознавстві встановлено набір базових предикатних компонентів, предикатно-предикатних і предикатно-біпредикатних структур, елементарних та неелементарних речень, з якими корелюють простий і складений головний компонент дієслівних та іменникових односкладних речень, визначено ієрархію таких кореляцій, встановлено їхній значеннєвий діапазон.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

The monograph presents research of the correlation of formal-syntactic and semantic-syntactic parameters of the main component of one-member sentence in the Ukrainian language. For the first time in the Ukrainian linguistic the set of the basic predicate's components, predicyty-predicate's and predicyty-bipredicate's structures, elementary and unelementary sentences, correlated with the simple and the compound the main component of the verb's and noun's one-member sentence has been established, their meaning diapason has been determined.

For scientists, teachers, postgraduate and university students of philology specialities.

УДК 811.161.2'367(075.8)
ББК 81.411, 1–22

© Коваль Л. М., 2015
© ФОП Корзун, 2015

ISBN 978-617-7212-76-7

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	10
Передмова	11

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ТРАДИЦІЙНОМУ І НОВІТНЬОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Односкладне речення в парадигмі мовознавчої науки	14
1.2. Односкладні конструкції і двоскладні речення з лексично не вираженим підметом	24
1.2.1. Означено-особові односкладні речення і двоскладні речення з дієслівним простим присудком у формі I і II особи теперішнього та майбутнього часу й наказового способу та нульовим підметом	24
1.2.2. Неозначено-особові односкладні речення і двоскладні речення з дієслівним присудком у формах III особи множини теперішнього й майбутнього часу та у формі минулого часу множини й лексично не вираженим підметом	33
1.2.3. Узагальнено-особові односкладні речення і двоскладні речення з дієслівним присудком у формах II особи однини (рідше – множини) теперішнього та майбутнього часу й наказового способу з узагальненою семантикою та нульовим підметом	39
1.3. Односкладне речення як формально-синтаксична одиниця	45
1.3.1. Предикативність односкладної конструкції	45
1.3.2. Категорія головного компонента односкладного речення	47
1.4. Типологія односкладних конструкцій	50

1.4.1. Дієслівні односкладні речення	50
1.4.2. Іменникові односкладні конструкції	57
1.4.2.1. Номінативне речення	58
1.4.2.2. Генітивне речення	68
1.4.2.3. Вокативне речення	74

РОЗДІЛ 2

ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНІ ОЗНАКИ ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

2.1. Формально-синтаксична кваліфікація головного компонента односкладних дієслівних речень	83
2.1.1. Формально-синтаксичний вияв простого головного компонента безособового речення	84
2.1.1.1. Конструкції з головним компонентом, вираженим одноособовим дієсловом	85
2.1.1.2. Речення з особовим дієсловом у безособовому вжитку в ролі головного компонента	86
2.1.2. Формально-синтаксична експлікація двоелементного головного компонента безособового речення	89
2.1.2.1. Речення з головним компонентом, експлікованим предикативними формами на <i>-но</i> , <i>-то</i> й дієслівною зв'язкою <i>бути</i>	90
2.1.2.2. Сполучення фазового дієслова в безособовому значенні та інфінітива як виразник головного компонента безособового речення	92
2.1.2.3. Конструкції з головним компонентом, вираженим сполученням безособово вжитого модального дієслова й інфінітива	94
2.1.3. Формально-синтаксична репрезентація триелементного головного компонента безособового речення	96

2.2. Формально-синтаксична специфіка головного компонента односкладних іменникових речень	97
2.2.1. Проблеми головного компонента номінативного речення в теоретичному мовознавстві	97
2.2.1.1. Морфологічна основа простого головного компонента номінативного речення	99
2.2.1.2. Синтаксичне сполучення слів як репрезентант складеного головного компонента номінативного речення	102
2.2.2. Головний компонент генітивної конструкції у формально-синтаксичній дослідницькій парадигмі	103
2.2.2.1. Семантико-морфологічний потенціал простого головного компонента генітивного речення	103
2.2.2.2. Семантико-граматична єдність слів як виразник складеного головного компонента генітивного речення	105
2.2.3. Формально-синтаксичні ознаки головного компонента вокативного речення.....	107

РОЗДІЛ 3

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА БАЗА ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА ОДНОСКЛАДНИХ ДІЄСЛІВНИХ РЕЧЕНЬ

3.1. Предикатна основа головного компонента дієслівної безособової конструкції	112
3.1.1. Між'ярусна кореляція головного компонента, експлікованого одноособовими дієсловами	112
3.1.1.1. Предикат стану як семантико-синтаксичний відповідник головного компонента у формі одноособового дієслова	113
3.1.1.2. Предикат процесу в ролі базової синтаксеми головного компонента, вираженого одноособовим дієсловом	120

3.1.2. Міжрівневі співвідношення безособово вжитих особових дієслів у функції головного компонента	122
3.1.2.1. Специфіка кореляцій із предикатом стану	123
3.1.2.2. Особливості співвіднесення з предикатом процесу	130
3.2. Предикатно-предикатна структура як семантико-синтаксичний корелят головного компонента безособового речення	133
3.2.1. Предикатно-предикатна основа простого дієслівного головного компонента безособового речення	133
3.2.2. Предикатно-предикатна структура – базовий семантико-синтаксичний відповідник двоелементного головного компонента, вираженого допоміжним фазовим дієсловом та інфінітивом	138
3.2.3. Кореляція двоелементного головного компонента, експлікованого допоміжним модальним дієсловом та інфінітивом, із предикатно-предикатною структурою	148
3.2.3.1. Міжрівневі співвідношення з предикатно-предикатною структурою на означення бажальності стану	150
3.2.3.2. Особливості співвіднесення з предикатно-предикатною структурою із семантикою необхідності стану	155
3.2.3.3. Специфіка кореляцій із предикатно-предикатною структурою зі значенням можливості стану	160
3.2.4. Предикатно-предикатна основа триелементного головного компонента безособового речення	163
3.3. Предикатно-біпредикатна основа складеного головного компонента безособового речення	168

3.3.1. Предикатно-біпредикатна структура як семантико-синтаксична основа двоелементного головного компонента безособового речення	168
3.3.2. Предикатно-біпредикатна структура – базовий семантико-синтаксичний корелят триелементного головного компонента безособового речення	170
3.4. Міжрівневі співвідношення предикативних форм на <i>-но</i> , <i>-то</i> у функції головного компонента безособового речення.....	172

РОЗДІЛ 4

СПІВВІДНОШЕННЯ ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНИХ І СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИХ ОЗНАК ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА ОДНОСКЛАДНИХ ІМЕННИКОВИХ РЕЧЕНЬ

4.1. Основні форми вияву зв'язку формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак головного компонента номінативного речення	185
4.1.1. Семантико-синтаксична основа простого головного компонента номінативного речення	185
4.1.1.1. Особливості між'ярусної кореляції непередикатних іменників у ролі головного компонента номінативного речення	186
4.1.1.2. Семантико-синтаксична база головного компонента номінативного речення, експлікованого предикатно-непредикатним іменником	189
4.1.1.3. Міжрівневі співвідношення головного компонента номінативного речення, вираженого предикатним іменником	194
4.1.2. Семантично елементарне речення – базовий корелят складеного головного компонента номінативного речення.....	197
4.2. Система базових семантико-синтаксичних структур головного компонента генітивної конструкції	202

4.2.1. Асиметричний зв'язок простого головного компонента генітивного речення з базовими семантико-синтаксичними структурами	202
4.2.1.1. Співвідношення непередикатного іменника як головного компонента генітивної конструкції із семантично елементарним реченням	203
4.2.1.2. Кореляція головного компонента генітивного речення, вираженого передикатним іменником, із семантично неелементарним реченням	205
4.2.1.3. Зв'язок головного компонента генітивного речення, вираженого передикатно-непередикатним іменником, із двома семантично елементарними реченнями	208
4.2.2. Співвідношення формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак складеного головного компонента генітивного речення	209
4.2.2.2. Особливості між'ярусних співвідношень складеного квантитативно-передикатноіменникового головного компонента генітивного речення	215
4.2.2.3. Зв'язок складеного головного компонента генітивного речення, експлікованого єдністю квантитатива і передикатно-непередикатного іменника, із двома семантично елементарними реченнями	220
4.3. Семантико-синтаксична основа головного компонента вокативної конструкції	221
4.3.1. Передикат дії в ролі ядра базової конструкції головного компонента вокативного речення	224
4.3.2. Передикат стану як центральний компонент базової конструкції головного компонента вокативного речення	229

4.3.3. Базове речення, сформоване предикатом якості, як семантико-синтаксичний відповідник головного компонента вокативного речення.....	231
4.3.4. Кореляції головного компонента вокативного речення з базовим реченням, утвореним предикатом оцінного якісного стану	233
4.3.5. Зв'язок головного компонента вокативного речення з базовою конструкцією, сформованою предикатом процесу	235
Висновки	237
Література	247
Список використаних джерел	304

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- БР — безособове речення
ВР — вокативне речення
ГК — головний компонент
ГР — генітивне речення
ДР — двоскладне речення
ЛСГ — лексико-семантична група
НР — номінативне речення
Номис — Українські приказки, прислів'я і таке інше [Текст] / [упоряд. М. Номис]. — К. : Либідь, 1993, — 768 с.
ОР — односкладне речення
Укр. присл. — Народ скаже — як зав'яже. Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки [Текст] / [упоряд. Н. С. Шумада]. — К. : Веселка, 1985. — 173 с.

ПЕРЕДМОВА

Для опису реченневої конструкції як предикативної мовної одиниці, що має зміст і форму, дослідники використовують різну кількість ярусів (рівнів). Одні з них у структурі речення виділяють два яруси, які узагальнено репрезентують його змістові та формальні ознаки [Алисова, 1969, с. 60; Гак, 1974, с. 115; Арутюнова, 1976, с. 48; Богданов, 1977, с. 56], інші кваліфікують реченневу конструкцію як триярусну, утворену не тільки змістовим і формальним мовними ярусами, а й ураховують її комунікативне спрямування [Іваницька, 1971, с. 27 – 28; Мірченко, 2001, с. 12 – 43; Шульжук, 2004, с. 48 – 55; Загнітко, 2011, с. 540], ще інші розглядають зміст речення у двох аспектах: окремо аналізують логічне розгортання думки, вираженої в реченні, характер предикатно-аргументних відношень, що є спільними для всіх мов, і окремо – трансформацію логічної структури в семантико-синтаксичну в кожній конкретній мові, що дає підстави інтерпретувати речення як чотириярусну конструкцію [Падучева, 1974, с. 24; Сусов, 1975, с. 34; Вихованець, 1988, с. 127 – 130; Городенська, 1991, с. 8].

Пропонована монографія ґрунтується на широкому витлумаченні речення – як чотириярусної конструкції, структуру якої формують власне-семантичний, семантико-синтаксичний, формально-синтаксичний та власне-комунікативний рівні, що перебувають у різних взаємовідносинах і мають різний стосунок до змісту та форми речення.

Багатовимірний підхід до речення спричинив появу нового аспекту його дослідження – співвідносний, що передбачає аналіз синтаксичних категорій у між'ярусних співвідносинах (зв'язках).

В українському мовознавстві вже досліджено співвідношення між одиницями різних рівнів речення, передусім формально-синтаксичного і семантико-синтаксичного [Вихованець, 1983 а; 1992; 2000; Городенська, 1998; 2001; 2002 б; 2010; Загнітко, 2008; 2011; Масицька, 1998; 2013; Пасічник, 1998; Болюх, 1992; Мірченко,

2001; Іваницька, 2002; Костусяк, 2011; Межов, 2012; Тимкова, 2005; Попович, 2011; Кавера, 2007; Косенко, 2010; Годз, 2013]. У цьому зв'язку важливим і перспективним видається встановлення системи кореляцій головного компонента (ГК) як формально-синтаксичної категорії різних типів односкладних речень (ОР) з відповідними семантико-синтаксичними категоріями.

У пропонованій монографії односкладні і двоскладні конструкції розмежовано на рівні формально-синтаксичної структури простих речень, тоді як на рівні власне-семантичної структури такі конструкції потрактовано як двокомпонентні. Корпус формально односкладних конструкцій обмежено дієслівним, іменниковим, прислівниковим та інфінітивним різновидами.

Формально-синтаксичного ГК ОР витлумачено як виразника предикативності конструкції. Розмежовано ГК простої і складеної, дво- та триелементної, будови, що мають симетричний та асиметричний характер зв'язку їхніх формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак.

На противагу попереднім дослідженням, у цій монографії семантико-синтаксичним корелятом ГК дієслівних ОР визнано не тільки предикатну синтаксему, а й предикатно-предикатні та предикатно-біпредикатні структури. Виділення таких корелятивів ґрунтується на ідеях дослідників семантичного синтаксису про основний і супровідний предикати, що мають у формально-синтаксичній структурі речення синтетичних та аналітичних репрезентантів [Городенська, 1991; 2002 а; Митяй, 2001; Фенко, 2009; Колібаба, 2011; Межов, 2012].

Використання засад семантичного синтаксису дало змогу семантико-синтаксичним корелятом ГК іменникових ОР, крім предикатної синтаксеми, вважати також семантично елементарне та семантично неелементарне речення. Діапазон моделей базових семантично елементарних та семантично неелементарних речень встановлено залежно від семантико-синтаксичного потенціалу іменників у ролі ГК ОР. Розмежовано три їхніх різновиди: 1) ГК – непередикатний іменник, 2) ГК, виражений предикатним іменником, 3) ГК – предикатно-непередикатний іменник. Специфіку

кореляцій формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних параметрів кожного з них проаналізовано відповідно до їхнього функціонального статусу в номінативному, генітивному та вокативному односкладних іменникових реченнях.

Застосування методик категорійного словотвору вможливило з'ясування особливостей між'ярусних кореляцій ГК ОР, вираженого предикатно-непредикатними іменниками, а також демінутивними та аугментативними іменниками.

Основним здобутком виконаного дослідження є встановлення складної системи співвідношень різних формально-синтаксичних типів ГК дієслівних та іменникових односкладних речень української мови з базовими семантико-синтаксичними корелятами, що посприяло створенню цілісної концепції категорії односкладності, поглибленню вчення про реченнєві категорії різних рівнів і теорії речення загалом.

До наукового обігу введено новітній фактичний матеріал — односкладні конструкції, дібрані з різностильових текстів сучасної української літературної мови.

Автор висловлює щире вдячність відповідальному редактору — докторові філологічних наук, професору, завідувачеві відділу граматики Інституту української мови НАН України Катерині Григорівні Городенській за цінні поради і консультації; рецензентам — докторові філологічних наук, професору кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Ніні Лаврентіївні Іваницькій, докторові філологічних наук, професору кафедри української філології та славістики Київського національного лінгвістичного університету Мирославі Петрівні Баган, докторові філологічних наук, професору кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету Михайлові Олексійовичу Вінтонеу — за слушні побажання.

РОЗДІЛ 1

Теоретико-методологічні засади дослідження односкладних речень у традиційному і новітньому мовознавстві

1.1. Односкладне речення в парадигмі мовознавчої науки

Односкладна конструкція – категорійна величина, «що ґрунтується на однадерності предикативної основи» [Слинько, 1994, с. 205], тобто на формально-синтаксичному рівні для вираження предикативності така конструкція має один ГК, за потреби поширений другорядними компонентами. Традиційно ОР кваліфікують як бінарну опозицію до двоскладної, формально повної (предикативне ядро якої формують скоординовані підмет і присудок) конструкції.

Щодо витлумачення мовної природи цієї синтаксичної одиниці, то в україністиці, як і в слов'янському мовознавстві загалом, ОР трактують по-різному, залежно від того, до якої наукової школи належить автор концепції.

Представники логіко-граматичного напрямку в мовознавстві, які ототожнювали речення із судженням, уважали, що центр судження становить присудок, а отже, на їхнє переконання, є всі підстави кваліфікувати конструкції лише з одним присудком як ОР. Вони заперечували наявність безприсудкових (номінативних) односкладних конструкцій [Кондрашов, 1979, с. 115].

О. Потебня як один із найвизначніших представників історико-психологічного напрямку (що загалом зорієнтований на вивчення мови в граматичному й семасіологічному аспектах у зв'язку із загальною еволюцією людського мислення) акцентував на дієслівності як основній ознаці речення, навіть ототожнював дієслово з присудком. Таке потрактування взаємодії члена речення і частини мови уможливило створення теорії еволюції російського дієслова та розвитку речення дієслівного зразка, зокрема й односкладного [Потебня, 1977, Т. 4, с. 137].

П. Фортунатов, пропагуючи психологізм як засадничий принцип дослідження мови, намагався інтерпретувати сутність неповних, на його думку, ОР через психологічні мотиви [Фортунатов, 1957, Т.1, с. 231].

Отже, у мовознавчих працях кінця XIX – початку XX ст. були порушені лише деякі питання односкладних речень у зв'язку з витлумаченням розвитку речення загалом, однак вони не мали послідовного науково обґрунтованого розв'язання.

Уперше ОР як автономний об'єкт аналізу детально дослідив і термінологічно кваліфікував О. Шахматов. Він розмежував односкладні та двоскладні конструкції не за граматичною семантикою, а за способом вираження «психологічної комунікації – одиниці, що становить єдність двох психологічних уявлень – психологічного суб'єкта і психологічного предиката, поєднаних між собою предикативним зв'язком, де основним уявленням є суб'єкт, а залежним – предикат» [Шахматов, 1941, с. 41 – 42]. Односкладними трактує конструкції, що не мають вербального вираження тих членів, на які розгалужується кожна психологічна комунікація [Шахматов, 1941, с. 86]. Дослідник виокремив чотири типи ОР: 1) безприсудково-підметові, до яких зарахував називні, квантитативно-генітивні та генітивні речення; 2) присудково-безпідметові (означено-особові, неозначено-особові, інфінітивні, ад'єктивні, вигуківі); 3) вокативні; 4) безособові (дієвідмінювано-дієслівні, інфінітивно-дієслівні, дієприкметниково-дієслівні, прислівникові, вигуківі) [Шахматов, 1941, с. 86]. Запропонований ним підхід до витлумачення ОР був основним у мовознавстві впродовж тривалого часу.

У 20 – 30-ті роки XX ст. набуло актуальності студіювання односкладних конструкцій із предикативним компонентом, репрезентованим формами на *-но*, *-то* та відмінюваною формою дієслова. Це – праці українських мовознавців М. Грунського [Грунський, Сабалдир, 1927], С. Дложевського [Дложевський, 1928], М. Сулими [Сулима, 1928], М. Гладкого [Гладкий, 1930], О. Курило [Курило, 1930], С. Смеречинського [Смеречинський, 1932], О. Матвієнко [Матвієнко, 1936].

Для цього періоду в мовознавстві характерне також активне вивчення поширювальних компонентів структури ОР (Є. Тимченко [Тимченко, 1928], О. Синявський [Синявський, 1931], Я. Спринчак [Спринчак, 1960]). До обговорюваних у лінгвістичних колах належала і проблема класифікації односкладних конструкцій.

Отже, період 20-х – 40-х років ХХ ст. в історії вивчення ОР характеризує виділення односкладної конструкції як окремого об'єкта дослідження. Помітна також тенденція до зростання кількості спеціальних праць, присвячених проблематиці ОР.

Пропагований О. Шахматовим психологічний підхід до витлумачення ОР у 1950 р. В. Виноградов різко розкритикував, оскільки, на його думку, ґрунтуючись на психологічній теорії дво-членної комунікації як формі мислення, що лежить в основі речення, неможливо ні належно класифікувати ОР, ні точно описати їхню граматичну структуру, адже поняття про склад підмета і склад присудка або про склад одного головного члена не охоплює всіх типів речень, бо поза цими складами можуть бути відокремлені члени речення і обставини часу, простору, мети, допусту й умови, які пояснюють граматичну основу речення загалом [Виноградов, 1950, с. 49].

В українському мовознавстві дослідження ОР активізувалося в 60-ті – 70-ті р.р. ХХ ст., що засвідчують студії Л. Булаховського [Булаховський, 1952], Н. Завгородньої [Завгородня, 1953], Ф. Смагленка [Смагленко, 1954], С. Овчарука [Овчарук, 1956], О. Мельничука [Мельничук, 1966], П. Дудика [Дудик, 1973].

Основним критерієм розмежування дво- та односкладної структури речення П. Дудик уважав формальне вираження предикативного зв'язку. Односкладною кваліфікує таку конструкцію, що має тільки один головний член, який «сам по собі або разом із другорядним членом одночасно фіксує певні факти, явища і встановлює їх відношення до дійсності, зв'язок із нею» [Дудик, 1973, с. 58]. Він акцентує також на інтонації як виразникові предикативності ОР.

У цей же час у лінгвістичній науці розгортаються дослідження із структурного синтаксису (В. Белошапкова [Белошапкова, 1977], Г. Золотова [Золотова, 1973], Т. Ломтев [Ломтев, 1979], А. Мухін [Мухин, 1968], Н. Шведова [Шведова, 1965] та ін.), у яких синтаксичні одиниці інтерпретовано через структурну схему. Зокрема, Н. Шведова, кваліфікуючи формально-граматичні категорії як компоненти структурної схеми, виділила одно- та двокомпонентні структурні схеми. Однокомпонентні схеми, на думку дослідниці, формує одна достатня словоформа відмінювано-дієслівного чи невідмінювано-дієслівного (іменна, інфінітивна, прислівникова) класу [Шведова, 1965, с. 49]. Корпус односкладних конструкцій вона так само поділила на односкладні однокомпонентні та односкладні двокомпонентні [Шведова, 1965, с. 49]. Істотно, що в другому томі «Русской грамматики» [Русская, 1980], одним із авторів якої є Н. Шведова, односкладні конструкції розподілено на три типи: однокомпонентні, двокомпонентні, трикомпонентні [Русская, 1980, с. 129]. Так само одно-, дво- та трикомпонентні моделі речення виокремила Г. Золотова, проте вихідним розрізнявальним параметром для неї слугував не формально-граматичний склад конструкції, а семантичні компоненти моделей речення [Золотова, 1973, с. 89]. Пізніше дослідниця обмежила корпус ОР тільки двокомпонентними моделями [Золотова, 1982, с. 134].

Н. Шведова також зробила спробу диференціювати ОР за характером їхніх парадигм, що дало змогу виділити за цим критерієм три типи ОР: конструкції, що мають власну парадигму (повну або неповну), речення зі змішаною парадигмою (повною або неповною), ОР, які не мають парадигми [Шведова, 1965, с. 50].

В українській лінгвістиці парадигматику ОР запропонував І. Слинко [Слинко, 1980, с. 22 – 28]. Він констатував, що «всі речення слід аналізувати на двох рівнях – на рівні узагальнених зразків-моделей і на рівні реальних речень. Моделі речень можуть бути найелементарніші – непохідні і з різноманітними перетвореннями – похідні» [Слинко, 1980, с. 50 – 51]. За логіко-

семантичним критерієм він поділив речення на одно- і двокомпонентні: «На рівні непохідних моделей однокомпонентних утворень немає зовсім. Вони виникають на рівні похідних моделей і становлять суто мовне явище – скорочення до дієслівного чи прислівникового предиката або на рівні стилістично-комунікативних варіантів... На рівні реальних речень межі між двокомпонентними й однокомпонентними моделями в багатьох випадках стираються» [Слинько, 1980, с. 53].

О. Мельничук також намагався інтерпретувати ОР через набір відповідних структурних схем. Він кваліфікував «односкладність як конструктивно-предикативну характеристику типу простого речення, що реалізується у відповідних структурних схемах, які формують на основі властивих синтаксичній системі закономірностей передбачуваного й непередбачуваного розповсюдження недиференційованого головного члена другорядними» [Мельничук, 1966, с. 28].

Цілісну концепцію ОР через опис основних його моделей створила Н. Іваницька [Іваницька, 1971], у якій «однією з основних класифікаційних ознак речень є структурні особливості предикативної синтагми, яка може бути двочленною (тоді утворюється модель двоскладного речення) і одночленною, зумовлюючи побудову моделей односкладних речень» [Іваницька, 1971, с. 27]. Підхід до аналізу реченневих конструкцій, суть якого полягає в абстрагуванні від конкретних речень, від їхнього лексичного наповнення, кількості компонентів, тобто у вигляді моделей речень, або абстрактних схем, на її думку, є ефективним способом опрацювання синтаксичної структури простого речення. В українській мові дослідниця виділила номінативну, безособову, інфінітивну, неозначено-особову, узагальнено-особову, означено-особову моделі ОР [Іваницька, 1971, с. 27].

Хоч структурний підхід і уможливорює точний формальний опис синтаксичної одиниці, його істотною вадою є «значна невідповідність між описом речень із структурного, семантичного, комунікативного аспектів і спробою звести його до класифікації тільки структурних схем» [Слинько, 1994, с. 19].

Поєднати формальні та семантичні параметри в потрактуванні односкладних конструкцій намагалася В. Бабайцева [Бабайцева, 1968]. Обравши за класифікаційний критерій комплекс граматичних і семантичних ознак, дослідниця диференціювала основні й перехідні структурно-семантичні різновиди ОР та схарактеризувала їх [Бабайцева, 1968].

Комплексний аналіз синтаксичної одиниці набув особливого поширення у 80-ті – 90-ті роки ХХ ст. після виходу монографії О. Москальської «Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка)» [Москальская, 1974]), у якій запропоновано моделі синтаксичних одиниць. Моделі односкладних речень із відповідним набором структурних схем подано також у працях В. Климонова [Климонов, 1962] (для польської мови), С. Сятковського [Сятковский, 1965], Й. Андерша [Андерш, 1987] (для чеської мови), О. Москальської [Москальская, 1974] (для німецької мови), К. Югай [Югай, 1987] (для російської мови).

Комплексно (за формально-граматичними і семантичними ознаками) ОР потрактовано і в навчальному посібнику «Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання» [Слинько, 1994, с. 182], однак тут термін «односкладні речення» замінено терміном – «однойдерні речення». У цій праці виділено сім типів ОР: однойдерні дієслівні речення, речення з предикативними прислівниками і предикативами, власне інфінітивні речення, інфінітивні речення з ускладненою основою, однойдерні номінативні речення, квантитативно-генітивні речення, генітивні заперечні речення [Слинько, 1994, с. 182].

У 80-ті – 90-ті рр. ХХ ст. одним із найбільш досліджуваних різновидів односкладних конструкцій були безособові конструкції, яким присвячені студії Н. Арват [Арват, 1976], Л. Василевської [Василевская, 1976], Г. Чирви [Чирва, 1977], Л. Павліної [Павліна, 1978], О. Болюх [Болюх, 1992]. Проте досить активно вивчали й інші типи ОР, зокрема, інфінітивні (праці Н. Перцевої [Перцева, 1987], С. Матвеева [Матвеев, 1991], Р. Козак [Козак, 1993]), безособово-інфінітивні (Т. Шабаліна [Шабалина, 1991]), номінативні (А. Казакова [Казакова, 1984], М. Лужковська [Лужковская,

1987], Ю. Єлисеєв [Єлисеєв, 1991], генітивні (Т. Рябова [Рябова, 1987], Н. Дерюшева [Дерюшева, 1990], Л. Рабанюк [Рабанюк, 1998]).

Наприкінці ХХ ст. особливої гостроти набуває проблема класифікації ОР. Класифікаційним критерієм слугують різні параметри, вони залежать насамперед від методологічної орієнтації дослідника.

Основним принципом класифікації ОР у цей період був морфологічний. Ураховуючи морфологічну належність ГК ОР, П. Лекант виділив лише два типи односкладних конструкцій: дієслівні та іменникові (субстантивні) [Лекант, 1986, с. 95]. Граматичний діапазон ОР розширив І. Вихованець, який диференціював за названим критерієм чотири типи односкладних конструкцій: дієслівні, інфінітивні, іменникові та прислівникові [Вихованець, 1993, с. 95 – 100]. Неозначено-особові, узагальнено-особові та означено-особові речення дослідник кваліфікував як двоскладні з нульовим підметом, оскільки, на його думку, ці конструкції мають або потенційно спроможні мати суб'єктну синтаксему, зумовлену валентністю відповідного предиката [Вихованець, 1993, с. 75 – 76]. На концепції І. Вихованця вибудував теорію синтаксичних категорій ОР М. Мірченко [Мірченко, 2004, с. 273 – 281], який кваліфікував дієслівні та іменникові конструкції ядерними, а прислівникові – периферійними, оскільки їхня «однойдерність потребує імпліцитних додаткових способів виявлення статусу реченневотвірного компонента порівняно з класичним двоскладним реченням» [Мірченко, 2004, с. 276].

Так само за структурним принципом класифікувала ОР і В. Городецька [Городецька, 1997, с. 7], однак, вона зважала не лише на морфологічну експлікацію ГК, а й на характеристику найближчих поширювачів предиката. За цими критеріями вона виділила шість типів односкладних конструкцій: прислівниковий, дієвідмінюваний, партиципний, інфінітивний, номінативний, прономінативний [Городецька, 1997, с. 7 – 11].

Синтезувавши граматичні та семантичні ознаки, А. Загнітко створив розгорнуту структурно-семантичну класифікацію ОР, репрезентовану трьома типами: дієслівним, інфінітивним, іменни-

ковим, які мають свої підтипи: дієслівні — означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові; інфінітивні — інфінітивно-називні та інфінітивно-безособові; іменникові — номінативні (буттєві, вказівні, оцінні, власне-називні, спонукально-бажальні, з номінативним теми, субстантивно-якісно-оцінні) та генітивні (квантативно-генітивні, генітивно-заперечні) [Загнітко, 2009, с. 47 — 53].

Поділ ОР за функціонально-синтаксичним критерієм запропоновано в студіях Л. Кадомцевої [Кадомцева, 1986]. Вона виокремила лише три типи односкладних конструкцій: безособові речення (до них віднесено також інфінітивні конструкції), речення з узагальненим значенням особи та іменникові односкладні конструкції, представлені власне номінативними реченнями та номінативними реченнями в діалогічному експресивному мовленні — вокативи, репліки, команди [Кадомцева, 1986, с. 17 — 28]. На думку дослідниці, в межах граматичної типології не варто виділяти означено-особові та неозначено-особові ОР, оскільки «в багатьох моментах вони є проявом синтаксичних членувань тексту, і тому належать до сфери мовлення» [Кадомцева, 1986, с. 21].

Для сучасного українського мовознавства характерна термінологічна неусталеність у найменуванні ОР. Одні послуговуються терміном «одночленне речення» [Каранська, 1992, с. 110], інші — терміном «однойдерне речення» [Слинько, 1994, с. 182]. Проте найуживанішим є традиційний термін — «односкладні речення» [Іваницька, 1971, с. 27; Городенська, 1991, с. 66; Дудик, 1991, с. 74; Болюх, 1992, с. 2; Вихованець, 1993, с. 75; Городецька, 1997, с. 7].

Отже, на кінець ХХ ст., незважаючи на плюралізм дослідницьких підходів до потрактування ОР, найбільш апробованим є структурний, або формально-синтаксичний, підхід.

З огляду на такий стан вивчення ОР, В. Брицин ставить питання про потребу оновлення методологічного підходу до їхнього аналізу, адже «у своїй більшості ОР є односкладними лише формально, з погляду порівняння їх із двоскладними підметово-присудковими конструкціями. У таких реченнях щільно переплітаються, а іноді синкретично поєднуються лексична і грама-

тична семантика, наявна синтаксична омонімія і синонімія...» [Брицин, 2001, с. 87]. Тому такі синтаксичні одиниці, на думку дослідника, потребують детального вивчення на різних рівнях реченневої структури.

У цей час у зв'язку з посиленням уваги до змістових особливостей речення у синтаксисі утверджується функціонально-семантичний підхід до інтерпретації та класифікації реченневих структур загалом і односкладних зокрема (праці О. Правди [Правда, 1995], О. Борисової [Борисова, 2002], О. Сазонової [Сазонова, 2004]. Ураховуючи функціональне навантаження семантичних компонентів ОР, О. Борисова виділяє 5 типів ОР: предметні, ознакові, процесні (активно-процесні та пасивно-процесні), дебітивні, функтивні [Борисова, 2002, с. 12].

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. спостерігаємо також активне випрацювання теоретичних засад семантико-синтаксичного ярусу речення. Їх розроблено в працях І. Вихованця [Вихованець, 1983 а; Вихованець, 1993 а; Вихованець, 2002], К. Городенської [Городенська, 2001; Городенська, 2001 а; Городенська, 2001 б; Городенська, 2001 в; Городенська, 2002 в], Н. Іваницької [Іваницька, 2002], М. Мірченка [Мірченко, 2004], Л. Близнюк [Близнюк, 2007], О. Бондаря [Бондар, 2009], О. Тронь [Тронь, 2000], Г. Кутньої [Кутня, 2004], О. Семенюк [Семенюк, 2005], О. Митрофанової [Митрофанова, 2007], Н. Кавери [Кавера, 2007], О. Сулими [Сулима, 2010], Н. Костусяк [Костусяк, 2011], О. Межова [Межов, 2007; 2011] та інших мовознавців.

До актуальних у цей період належать і дослідження прагмалінгвальних особливостей синтаксичних одиниць. Специфіку ОР української мови на комунікативному рівні з'ясовано в студіях В. Кухарєвої [Кухарєва, 2003], І. Шкіцької [Шкіцька, 2005], З. Коржак [Коржак, 2007], Т. Юрчишин [Юрчишин, 2008].

Виокремлення формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного ярусів ОР посприяло як поглибленню відомостей про речення загалом, так і становленню в новітній теоретичній граматиці української мови методологічного підходу до речення як багаторівневої конструкції. Цим проблемам при-

свячені праці І. Вихованця [Вихованець, 1983; 1992], К. Городенської [Городенська, 1991; 1998], Н. Гуйванюк [Гуйванюк, 1993], М. Мірченка [Мірченко, 1997; 2004], А. Загнітка [Загнітко, 2009] тощо. К. Городенська, зокрема, розмежовуючи формально-синтаксичний, власне-семантичний, семантико-синтаксичний та комунікативний рівні ОР, вважає, що односкладною конструкцію коректно кваліфікувати лише на рівні її формально-синтаксичної структури, «тому що на власне-семантичному — вона завжди двоскладна» [Городенська, 1991, с. 50]. Корелятами означено-особових, узагальнено-особових та неозначено-особових речень, на думку дослідниці, є семантично елементарні речення, утворені предикатом дії чи предикатом стану і непередикатним компонентом із семантичними функціями діяча або носія стану. Власне семантичну структуру безособових речень формують семантично елементарні речення, центральний компонент яких становлять різні типи предикатів стану і носії цих станів. Семантичною базою називних речень є елементарні конструкції з предикатом всеохопного фізичного стану й носієм цього стану [Городенська, 1991, с. 52].

Отже, найновіший етап вивчення ОР (перше десятиріччя ХХІ ст.) пов'язаний із дослідженням його у співвідношенні різнорівневих ознак. Такий аналіз структури ОР, на думку М. Мірченка, насамперед передбачає зіставлення «формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак як форми та змісту реченневого знака, а отже, й дослідження співвідношення між'ярусної симетрії — асиметрії» [Мірченко, 2004, с. 274]. Дослідник вважає, що «нерівнорядність формально-граматичної і семантико-синтаксичної площин цієї сукупності односкладних речень, їх строкатість у формальному й семантичному аспекті стосовно вираження значень суб'єкта, особи, загального значення предикативності та формальних показників цих категорій, які виявляють імпліцитно-експліцитні способи репрезентації, зумовлювані частковим асиметричним відношенням до інваріантних і найпоширеніших способів їхньої реалізації, посилюють неоднозначне розв'язання проблеми так званих односкладних речень» [Мірченко, 2004, с. 274].

Дослідженню кореляції формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів ОР української мови присвячено праці К. Городенської [Городенська, 2002 б], К. Косенко [Косенко, 2010], О. Годз [Годз, 2013] та ін.

1.2. Односкладні конструкції і двоскладні речення з лексично не вираженим підметом

Незважаючи на багаторічну дискусію, й досі одним із найсуперечливіших питань у лінгвістиці є питання обсягу категорії «односкладне речення». Особливо гострі суперечки серед дослідників викликає лінгвальний статус конструкцій із лексично вираженим дієслівним присудком у формах I і II особи теперішнього та майбутнього часу й наказового способу та лексично не вираженим (нульовим) підметом у формі I та II особи займенникових іменників (так звані означено-особові речення), речень із лексично вираженим дієслівним присудком у формах III особи множини теперішнього й майбутнього часу, у формі минулого часу множини та лексично не вираженим (нульовим) підметом (так звані неозначено-особові речення), конструкцій із лексично вираженим дієслівним присудком у формах II особи однини (рідше — множини) теперішнього та майбутнього часу й наказового способу з узагальненою семантикою та лексично не вираженим (нульовим) підметом (так звані узагальнено-особові речення). Наявні дві їх основні кваліфікації: як односкладних конструкцій і як двоскладних речень.

1.2.1. Означено-особові односкладні речення і двоскладні речення з дієслівним простим присудком у формі I і II особи теперішнього та майбутнього часу й наказового способу та нульовим підметом

Виникнення речень із лексично вираженим дієслівним простим присудком у формі I та II особи теперішнього та майбутнього часу й наказового способу та нульовим підметом О. Мель-

ничук пов'язує зі спонукальними конструкціями (з формами II особи наказового способу дієслів) індоєвропейської та праслов'янської мов. На його думку, «при безпосередньому звертанні зі спонуканням до певної особи чи групи осіб як до суб'єкта жаданої дії чи стану спеціальне позначення суб'єкта у вигляді підмета речення виявляється, як правило, зайвим, тим більше, що відповідне суб'єктне значення знаходить свій вираз в особових закінченнях наказової форми, які розвинулись у зв'язку з розвитком особових форм інших способів дієслів, а вже на цій основі сформувалися розповідні односкладні речення із дієсловом у формах I та II особи дійсного способу» [Мельничук, 1966, с. 146].

Чимало дослідників кваліфікують такі речення як односкладні означено-особові. В українському мовознавстві це, зокрема, Н. Іваницька [Іваницька, 1971], П. Дудик [Дудик, 1973], А. Загнітко [Загнітко, 1993 а], М. Каранська [Каранська, 1992], К. Шульжук [Шульжук, 2004] тощо; у російському – О. Шахматов [Шахматов, 1941], Є. Галкіна-Федорук [Галкіна-Федорук, 1959], О. Руднев [Руднев, 1968], В. Бабайцева [Бабайцева, 1968], П. Лекант [Лекант, 1971], В. Белошапкова [Белошапкова, 1977], О. Сиротиніна [Сиротинина, 1980], Т. Валгіна [Валгіна, 1991], Т. Долін [Долин, 2008], Е. Осипова [Осипова, 2009], та ін.

Немало лінгвістів вважає такі речення двоскладними. Як двоскладні неповні їх інтерпретують О. Пешковський [Пешковский, 1957], Л. Булаховський [Булаховский, 1952], як двоскладні семантично – І. Вихованець [Вихованець, 1992], К. Городенська [Городенська, 1991], як двоскладні повні – О. Фінкель, Н. Баженов, причому підставою для такої кваліфікації вони вважають те, що «дієслівна форма такого речення вже містить у собі цілком означену вказівку на особу діяча (*я, ти, ми, ви*) і для точного сприйняття їх немає потреби в контексті» [Финкель, Баженов, 1960, с. 185]. Модифікаціями двоскладних речень «з лексично не вираженим займенниково-іменниковим простим підметом і лексично вираженим присудком..., в основі яких лежить віртуально-концептуальна двоскладність, що передбачає субстанційно-екзистенційну валентність, член якої (субстанційний) виражається

синтезовано у формі присудка» витлумачує такі речення М. Мірченко [Мірченко, 2004, с. 275].

У ХІХ ст. була спроба інтерпретувати речення на зразок *Ми працюємо* як односкладне. Таку ідею висловлювали О. Потебня [Потебня, 1977] та Д. Овсяннико-Куликовський [Овсяннико-Куликовський, 1901]), мотивуючи її «тим, що займенники реалізують службову функцію, аналогічну з функцією дієслівної флексії» [Потебня, 1977, с. 238]. Цю ідею підтримав також О. Шахматов. Дослідник навіть диференціював наголошені (повнозначні) та ненаголошені (службові) підмети, визнаючи повнозначними ті підметові компоненти, без яких присудок неспроможний реалізувати власне значення, а службовими – підмети, що «майже нічого не додають до семантики присудка» [Шахматов, 1941, с. 163]. На його думку, речення зі службовим підметом належать до односкладних [Там само].

Згодом прихильником ідеї розширення обсягу односкладних означено-особових речень за рахунок двоскладних конструкцій із формально вираженим підметом *я, ми, ти, ви* став А. Загнітко, який вибудував свою концепцію на основі логіко-семантичної категорії «означеності – неозначеності», а ідентифікаційним параметром односкладності відповідних конструкцій вважав «означений суб'єкт судження (діяч або предмет)» [Загнітко, 1993 а, с. 530]. З орієнтацією на розмежування логіко-семантичного та граматичного аспектів окресленої категорії Е. Осипова навіть диференціює власне особовий суб'єкт (виражений окремим особовим займенником) та об'єктивовано-особовий суб'єкт (експлікований формою дієслова) [Осипова, 2009, с. 15].

Т. Ломтєв, навпаки, заперечив таку ідею, оскільки «семантика означеності особи, репрезентована дієслівними флексіями та особовими займенниками, прогнозує різне семантико-прагматичне спрямування речення: значенневою домінантою односкладних речень є дія, а двоскладних – особа, що й дає підстави розмежувати одно- і двоскладні конструкції [Ломтєв, 1979, с. 17].

Цікаво, що деякі дослідники навіть намагалися поєднати дві протилежні позиції в одну, запропонували свій компромісний ва-

ріант інтерпретації конструкцій із лексично вираженим дієслівним простим присудком у формі I і II особи теперішнього та майбутнього часу й наказового способу та нульовим підметом. Зокрема, Д.-Н. Зієп кваліфікував їх як перехідний тип між дво- та односкладними реченнями [Зієп, 1992, с. 6], О. Скобликова – як односкладний варіант двоскладних речень [Скобликова, 1979, с. 131].

Хоч і було чимало спроб витлумачення лінгвальної природи зазначених конструкцій, проте домінувала серед дослідників ХІХ – ХХ ст. думка, що це – односкладні означено-особові речення, тому що виразником предикативності таких конструкцій є один головний член, співвіднесений із предикатом і суб'єктом на власне-семантичному рівні. У такій ролі функціонують дієслівні форми I та II особи, оскільки саме вони виражають дію та суб'єкт дії як особу певного рангу в мовній комунікації. Зокрема, вони репрезентують:

– особу мовця (автора мовної діяльності): **Чую** твій легкий хід, як подув вітру, як шелест крил в гірському повітрі (В. Винниченко); **Пірнаю** в ночі, наче в сні (В. Симоненко); **Люблю** її, медову і полину, різку й нервову... (Т. Яковенко); **Питаю** її, карооку й руду (І. Драч); **Читаю** ніч, немовби чорну книгу (Л. Костенко); **Стою** на порозі, прихилившись до одвірка (Л. Голота);

– особу слухача (адресата мовної діяльності): **Сієш** зерна життя (Є. Маланюк); **Гукаєш, кличеш, проклинаєш** (Є. Маланюк); **Цілуєш** обрій хмар (Є. Маланюк); **Десь зітхаєш** у веснянім чаду (Є. Маланюк); **Зростаєш, ближчаєш і вієш** (Є. Маланюк); **Ховаєш** перлу чистоти (Є. Маланюк); **Сидиш** по той бік багаття, **пильнуєш** свого вогню (Т. Яковенко); **Ну, послушайте**, що ці кажуть (Д. Бузько); – **Про якого Мусія питаєте**, чоловіче? (Д. Бузько); **Крадете** один в одного, а тоді сиротами казанськими прикидаєтесь (Л. Голота); – **І добра робите** (І. Кочерга); – **А тепер як живете?** (І. Кочерга); **І що таке кажете?** (І. Кочерга); – **Його любите?** (І. Кочерга);

– групу осіб, яку координує мовець: **З буряків їдемо** (Л. Голота); **Розходьмося** по хатах (Л. Голота); **Ходім** відсіль (В. Винниченко); – **Киньмо** це, товариші (Д. Бузько); **Виходьмо** з вагона (Д. Бузько); – **Вернімося** додому, ваша милосте, бо тут згинемо (Вал. Шевчук); **Отже, корімося** долі, котра знає більше

(Вал. Шевчук); *Так мерщій на борзі коні І летім, де Дон шумить* (Олександр Олесь).

П. Дудик мотивує односкладність таких конструкцій тим, що в них дієслівні форми І та ІІ особи репрезентують означених учасників мовлення, тому підмет надлишковий, і оскільки він «виступає вторинною формою вираження особи, то його опускають у мовленні, і це не перетворює такі структури в неповні, хоча й трансформує їх в інший структурний тип – односкладне, в якому нестача займенника І або ІІ особи у формі називного відмінку не збіднює і не зневиразнює змісту конструкції, а тільки модифікує її стилістичну сутність» [Дудик, 1999, с. 88].

Зважаючи на комбінування особових, числових та часо-способових дієслівних значень, традиційно виділяють 15 різновидів простого ГК означено-особового речення:

1) у формі І особи однини теперішнього часу: *Обдаровую його найгострішою словесною зброєю* (О. Довженко); *Люблю плескіт води весняної* (О. Довженко); *Встаю* (Л. Костенко); *Люблю дозвілля степове безкрає* (В. Симоненко); *І люблю музику, бо вона, знову-таки, дійсність* (Вал. Шевчук); *Такі ж маю крила, що й краю не маю* (І. Драч); *Ти – тихий вогник, до якого тягну руки всі ці роки* (Л. Костенко);

2) у формі І особи множини теперішнього часу: *Віримо в свята* (О. Довженко); *Поки ще їдемо по своїй землі* (Л. Костенко); *Шукаєм глodu* (Л. Костенко); *Виповзаємо на світ, на зорі* (В. Симоненко); *Віддавна й донині плакаєм світ любові й доброти* (Т. Яковенко); *Обростаєм абсурдом* (Л. Костенко); *Стрибаємо через вогонь, віримо в його очисну силу* (Вал. Шевчук);

3) у формі ІІ особи однини теперішнього часу: *Сієш зерна життя* (Є. Маланюк); *Лукаєш, кличеш, проклинаєш* (Є. Маланюк); *Цілуєш обрій хмар* (Є. Маланюк); *Деся зітхаєш у веснянім чаду* (Є. Маланюк); *Зростаєш, ближчаєш і віриш* (Є. Маланюк); *Ховаєш перлу чистоти* (Є. Маланюк); *Чому ж у щирості вбачаєш крамолу* (В. Симоненко); *Живеш, переймаєшся, на все реагуєш, а згодом озирнешся – уже й не згадаєш, що коли було і чи взагалі було* (Л. Костенко);

4) у формі II особи множини теперішнього часу: *Ну, **послухайте**, що ці кажуть* (Д. Бузько); *І **масте** харчів так мало про запас* (Л. Костенко); *Чого **галасуєте** даром* (В. Симоненко); ***Торгуєте** і оптом, і вроздріб* (В. Симоненко); — *Чи **їдете** з колядою?* (В. Винниченко);

5) у формі I особи однини майбутнього часу доконаного виду: *В обійми твої **упаду*** (І. Римарук); *У розмову **пірну*** (І. Римарук); ***Торкну** забуті тихі струни* (М. Фішбейн); ***Розкажу** вам про минуле, **Що** вже мохом поросло* (Олександр Олесь); ***Розкажу** вам, як боролись Наші прадіди колись* (Олександр Олесь); *Як **здумаю**, що вона така строга і гарна, мене аж пече на обличчі* (В. Медвідь); ***Пов'яжу** крила поривисті, І думи **прожесу** нечисті, І, мов на скріплення оков, У серці **розпалю** любов* (В. Винниченко);

6) у формі I особи однини майбутнього часу недоконаного виду: *Тепер **рахуватиму** кожну хвилину* (І. Кочерга); ***Не гніватиму**, слова шовкові набігають на вуста* (В. Симоненко); — ***Не пояснюватиму** вдруге* (Вал. Шевчук); ***Нестримно йтиму** з ним до перемог й зірок* (М. Фішбейн); ***Відтак** любов'ю **житиму** палкою* (М. Фішбейн); *О тобі **снитиму**, мій любий рідний краю* (В. Винниченко);

7) у формі I особи множини майбутнього часу доконаного виду: *Якось **проживем*** (Л. Костенко); ***Швидше** в рай **потрапим*** (Л. Костенко); ***Посидимо** до ранку* (В. Винниченко); *Тоді **згадаєм** тії первоквіти* (В. Винниченко); *Багато гармат **покидаємо** на німецькому березі* (О. Довженко); ***Що** ж, **зіщулимось** в чеканні позитивних змін* (Л. Костенко); ***Полинемо** туди, На той острів кохання, Далеко від стражданя, Від горя, від біди* (В. Винниченко);

8) у формі I особи множини майбутнього часу недоконаного виду синтетичної форми: *Назирці **йтимемо** за ним, щоб знов не провалився крізь землю* (Л. Голота); ***Невже** ж **блукатимемо** по пустині і до своєї власної святині не ввійдемо ніколи?* (В. Винниченко); *Як розлучимось з тобою, Як забудем голос твій, І в вітчизні дорогій **Говоритимем** чужою?* (Олександр Олесь);

9) у формі II особи однини майбутнього часу доконаного виду: ***Оминеш** важкі часи* (Є. Маланюк); *Так само осінь **стрінеш*** (Є. Маланюк); *Коли ж **струснеш** цей пил?* (Є. Маланюк); *Коли ж, коли ж **знайдеш** державну бронзу* (Є. Маланюк); *І милому в обійми*

упадеши (В. Симоненко); *Іншому у думу зрониши слово* (В. Симоненко); *Очуняєш й додому доповзеш* (Л. Костенко); *Дощем поплачеш по мені сьогодні* (І. Драч); *Скинеш брезентові рукавиці* (І. Драч);

10) у формі II особи однини майбутнього часу недоконаного виду: *Фарбуватимеш паркани знову* (Є. Маланюк); *Йтимеш шляхом важким* (Є. Маланюк); *Кричатимеш услід ворогам* (Є. Маланюк); *І знов чекатимеш весни* (Є. Маланюк); *Любитимеш ранній туман* (Є. Маланюк); *Хвалитимеш прийдешній день* (Є. Маланюк);

11) у формі II особи множини майбутнього часу доконаного виду: – *Відасте йому отару, Ту, що пасли, стерегли* (Олександр Олесь); – *Спершу покажете нам, на що здатні* (В. Шкляр); *Коней заведете до конов'язі* (В. Шкляр);

12) у формі II особи множини майбутнього часу недоконаного виду: – *Стоятимете на виході з торговельних центрів* (І. Карпа); *І через рік ось так питимете каву в гастрономі на розі вулиць, гомонитимете і матимете на те час* (І. Роздобудько); *Йтимете коханим краєм* (М. Фішбейн);

13) у формі I особи множини наказового способу: *Розходьмося по хатах* (Л. Голота); *Ходім відсіть* (В. Винниченко); – *Киньмо це, товариші* (Д. Бузько); *Виходьмо з вагона* (Д. Бузько); *Отже, корімося долі, котра знає більше* (Вал. Шевчук); *Так мерщій на борзі коні І летім, де Дон шумить* (Олександр Олесь);

14) у формі II особи однини наказового способу: *Дивися в майбутнє очима сонця і місяця* (І. Драч); *Віддайся шаленому дню* (І. Драч); *Слухай дзвін небес* (Є. Маланюк); *Цілуй веселі дні кохання* (Є. Маланюк); *Бери мене в свої блаженні сни* (Л. Костенко); *Йди туди, де люди творять світло* (В. Симоненко); *Лови летючу мить життя! Чаруйсь, хмілій, впивайся І серед мрій і забуття В розкошах закохайся* (Олександр Олесь);

15) у формі II особи множини наказового способу: *Готуйте коней* (Л. Костенко); *Ширші двері просічіть, Розширять віконця, Більше воздуха впусіть, Більше світла, сонця!* (В. Винниченко); *Швидше ж бо міркуйте, розв'язуйте цю проблему* (Д. Бузько); *Слухайте, радійте і співайте* (В. Симоненко); *Благословіть в дорогу, матері* (В. Симоненко).

За аналогією до присудка дослідники розмежовують і складений ГК означено-особового речення, який може мати як дво-, так триелементну будову.

Двоелементний ГК репрезентують дієслівний та іменний структурні підтипи. Дієслівний, зокрема, об'єктивує синтаксичне сполучення допоміжного дієслова модальної або фазової семантики у формах I та II особи однини чи множини теперішнього або майбутнього часу, а також наказового способу й інфінітива: *Та в бездоганнім контексті невдоволення вмії знайти* (І. Драч); *Тобто маємо голосувати за тих, хто здатен тут влаштувати бійню?!* (Л. Костенко); *І мушиш далі нести* (Є. Маланюк); *От-от почну співати* (Д. Бузько); – *Погинемо, коли на Бога перестанемо покладатися* (Вал. Шевчук); *Мушу тут бути* (І. Кочерга); *Навпаки, можу відвагою похвалитися, що її пояснюю своїм запорозьким походженням* (Д. Бузько).

Формальне наповнення двоелементного іменникового ГК так званого означено-особового речення представляє синтаксичне сполучення дієслова-зв'язки у формі I або II особи однини чи множини теперішнього або майбутнього часу, а також наказового способу, та іменної лексеми у формах орудного, називного, знахідного відмінків: *О слово! Будь мечем моїм* (Олександр Олесь); *Пробудь же завжди молодим* (В. Симоненко); *Будь вільним, та все ж п'ядь* (І. Драч); *Виростеш – бунтар будеш* (Л. Голота); *Будь обережний на вулиці* (Вал. Шевчук).

Триелементний ГК означено-особової конструкції здебільшого функціонує в іменниковому вияві. Його виражає синтаксичне сполучення допоміжного дієслова із семантикою модальності або фазовості, оформленого I чи II особою однини або множини теперішнього чи майбутнього часу, а також наказового способу, інфінітива дієслівної зв'язки та іменною лексемою переважно в орудному відмінку: *Отже, намагаємося зробити своє життя цікавим* (Вал. Шевчук); *Волю стати другом вам, шановна панно* (Д. Бузько); *Люблю цю жінку і хочу бути щасливим* (Л. Костенко). Дієслівна реалізація триелементного ГК також можлива (пор.: *Перестану хотіти їсти; Хочу продовжувати танцювати*), проте

лінійне контактне вживання трьох дієслів стилістично невиправдане, тому й обмежене.

Як бачимо, основним аргументом, на основі якого встановлюють односкладність конструкцій із лексично вираженим дієслівним простим присудком у формі I та II особи теперішнього та майбутнього часу й наказового способу та нульовим підметом, є формальна односкладність їхнього предикативного ядра. У зв'язку з розвитком семантичного синтаксису проблему односкладності потрактовано інакше.

У контексті цієї синтаксичної теорії формально-синтаксичну структуру такого речення розглядають у взаємозв'язку з його семантико-синтаксичною структурою, яку формує предикат і зумовлені його валентністю аргументи. Предикат як обов'язковий і центральний компонент неодмінно передбачає виконавця дії або носія стану. Це означає, «що семантично елементарне речення, крім предиката, обов'язково включає аргумент із семантичною функцією діяча або носія стану. Саме наявність цих двох основних компонентів дає підставу кваліфікувати семантично елементарне речення завжди двокомпонентним, двоскладним» [Городенська, 1991, с. 67]. На думку К. Городенської, базовою синтаксичною одиницею для так званого означено-особового речення є формально-граматичне двоскладне речення, яке характеризується збігом його власне-семантичної і семантико-синтаксичної структури (тобто має однакову кількість семантем і синтаксем) [Городенська, 1991, с. 68 – 69], унаслідок кількісної модифікації якого зазнає редукації синтаксема суб'єкта дії. Утворена конструкція не відрізняється від співвідносного двоскладного речення, де виконавець дії або носій стану виражається займенниками *я*, *ми*. Це дає підставу говорити про означеність виконавця дії або носія стану в такому реченні, на що вказує особова форма дієслова [Городенська, 1991, с. 69].

У нашому дослідженні дотримуємося думки І. Вихованця, згідно з якою конструкції з лексично вираженим дієслівним простим присудком у формі I та II особи теперішнього й майбутнього часу та наказового способу й нульовим підметом – двоскладні [Вихованець, 1993, с. 95].

1.2.2. Неозначено-особові односкладні речення і двоскладні речення з дієслівним присудком у формах III особи множини теперішнього й майбутнього часу та у формі минулого часу множини й лексично не вираженим підметом

В українській мові речення з експліцитним дієслівним присудком у формах III особи множини теперішнього й майбутнього часу та у формі минулого часу множини й імпліцитним підметом слугує для вираження дії, стану, процесу, суб'єкт яких неозначений.

За походженням такі конструкції давні. Як зазначає О. Мельничук, дослідники фіксували їх ще в текстах давньоруської мови [Мельничук, 1966, с. 28]. І вже тоді «неповні двоскладні речення з відсутнім підметом при формі III особи множини дієслова, яке означало дію певної, іноді точно не визначеної групи осіб у якійсь постійній чи звичайній ситуації, почали вживати і в таких спеціальних випадках, коли суб'єкт не може бути названий, тобто стали перетворюватись у відповідних випадках в односкладні речення з неозначено-особовим значенням» [Мельничук, 1966, с. 29].

Структури зі схожою синтаксичною семантикою виокремлюють також і в інших слов'янських мовах [Сятковський, 1965] та в мовах неіндоевропейського походження [Муллонен, 1961].

Дослідження таких конструкцій набуло особливої активності в другій половині XX ст., що засвідчують студії О. Юдіна [Юдин, 1954], С. Сятковського [Сятковский, 1965], Е. Алсуф'євої [Алсуфьева, 1968], О. Хазової [Хазова, 1984], А. Іванової [Иванова, 1984], Б. Гаспарова [Гаспаров, 1971], І. Пудовченко [Пудовченко, 1984], Г. Завистовської [Завистовская, 1995]. Разом з іншими структурно-семантичними типами речень такі конструкції вивчали В. Бабайцева [Бабайцева, 1968], В. Проничев [Проничев, 1989], Т. Долін [Долін, 2002]. Однак серед дослідників і сьогодні немає єдності в потрактуванні цих синтаксичних одиниць, особливо ж у питанні ідентифікації їхньої дво- чи односкладної сутності.

Односкладними такі конструкції вважало багато лінгвістів, зокрема, О. Шахматов (він же й автор терміна «неозначено-особові речення») [Шахматов, 1941], О. Потебня [Потебня, 1977], О. Пешковський [Пешковский, 1957], П. Лекант [Лекант, 1971], Н. Іваницька [Іваницька, 1971], П. Дудик [Дудик, 1973], І. Пудовченко [Пудовченко, 1984], А. Загнітко [Загнітко, 1993 а; Загнітко, 2011], К. Шульжук [Шульжук, 2004] тощо. Вони кваліфікують їх як неозначено-особовий різновид особових односкладних речень.

Основним аргументом такої кваліфікації є функціонально-семантична специфіка названих конструкцій позначати факт дії без конкретної номінації її суб'єкта. Одначе серед дослідників немає єдності в потрактуванні причин імплікації суб'єкта. Серед них, зокрема, виокремлюють: непотрібність суб'єкта [Шахматов, 1941, с. 129], відсутність конкретного діяча ([Овсяннико-Куликовський, 1901, с. 146]), його невідомість, або навпаки, відомість, але небажання бути названим (В. Бабайцева [Бабайцева, 1968, с. 35], О. Руднев [Руднев, 1978, с. 61], установлення суб'єкта із ситуації мовлення [Стародумова, 2005, с. 73] або ототожнення його із самим мовцем, «який не вважає за потрібне на цьому наголошувати» [Горяний, 1984, с. 24].

Е. Осипова вказує на некоректність об'єднання понять «непотрібність», «неможливість», «небажання» в один ряд і не погоджується з таким широким потрактуванням категорії «неозначеності особи» у зазначених конструкціях: «непотрібність означення особи – це загальне значення, що охоплює всі інші часткові семантичні варіанти, а для експлікації неможливості чи небажання називати конкретну особу застосовують здебільшого лексичні засоби мови. Порівняймо конструкції: *До тебе хтось телефонував; До тебе дехто телефонував; До тебе телефонували.* У першому випадку мовцеві суб'єкт дії невідомий, у другому – він його свідомо не називає, а в третьому діяча просто не потрібно позначати, оскільки комунікативна настанова речення полягає саме в повідомленні про дію, а не про її суб'єкта» [Осипова, 2009, с. 5]. Саме тоді, коли конкретизація особи-діяча неважлива та непотрібна, вона, на думку дослідниці, і є неозначеною.

Синтаксичний виразник такої семантики – речення з експліцитним дієслівним присудком у формах III особи множини теперішнього й майбутнього часу та у формі минулого часу множини й імпліцитним підметом. Характерно, що форма III особи як спеціалізований засіб експлікації ГК речення цього зразка в низці праць дістала назву «неособової» (В. Виноградов, [Виноградов, 1972, с. 455 – 456], Д. Шмельов, [Шмельов, 1976, с. 38]) або «відчужено-особової» [Осипова, 2009, с. 30], оскільки «на відміну від перших двох осіб, у яких суб'єкт може бути ідентифікованим як особою займенника, так особою флексією дієслова, у III особі суб'єкт конкретизує не вербальний присудок, а предметне значення сполучуваного з ним іменникового члена, тоді як дієслово в III особі, так само як і займенник у III особі, указує на суб'єкт, конкретизація якого можлива лише з контексту» [Осипова, 2009, с. 30].

Дослідники також наголошують, що оскільки основним у семантиці так званого неозначено-особового речення є вираження дії, а суб'єкт семантично неозначений, то на логічному рівні суб'єкт дії може бути співвіднесеним «і з однією особою, і з групою осіб, і, зрештою, з усіма діячами, яким потенційно властива відповідна дія» [Осипова, 2009, с. 30]. Характерно, що особове значення дієслівної форми III особи множини є незмінним також і за умови узагальнення семантики (узагальнення значення є додатковим і накладається на інваріантну семантику неозначеної особовості), що й дало підстави О. Шахматову віднести так звані узагальнено-особові односкладні конструкції до неозначено-особових [Шахматов, 1941].

Виразником предикативності неозначено-особового речення кваліфікують ГК, який може бути репрезентованим двома структурними типами – простим та складеним.

Зважаючи на різні комбінування особових, числових, часових, видових та способових градем дієслова-об'єктиватора, простий ГК може мати форму:

1) III особи множини теперішнього часу: *Мацу й паляницю випікають з першосортного борошна, тільки кожний на свій смак і*

кшталт (В. Пеунов); *По прутуку ламають віник, щоб вимітав непотріб із хати* (Вас. Шевчук); *В ясний день і в непогоду безупинно роблять мур* (В. Малик); *Привозять враження з відрядження* (Н. Фіалко); *А в Покотилові навіть наречених на руках не носять* (В. Пеунов); *Ідуть сюди за тисячі кілометрів, сквернять нашу чудову природу і нарікають* (Ю. Хорунжий); *Але тепер притримуються іншої думки* (Ю. Хорунжий); *Туди так рідко проникає сумнів, що там його бояться як брехні* (Д. Павличко); *Вгодують там душу похвальбами, розбещують лінивством і добром* (Д. Павличко);

2) III особи множини майбутнього часу доконаного виду: *Не для преси, бо там закриють думці рот* (Г. Чубач); *Дізнаються в селі – засміють, ім'я соромітне приліплять* (В. Пеунов); *Не чіпайте мене, вас тепер посадять* (Любко Дереш); *Вистріляють нашого звіра* (О. Ільченко); *Наставлять на тебе кліті; Земля заросте багнетами, як риба лускою* (Д. Павличко); *Чи правда, що підвищать нам зарплату* (Д. Павличко); *Адже у нього зроблять трус, і ті листівки, брошури, жахливі для царизму, що знайдуть у нього, з'ясують усе* (Ю. Хорунжий); *Тебе схоплять* (Ю. Хорунжий); – *Мене відпустять, змилюються, – сказала глуха дівчина* (Вал. Шевчук); – *Ти певен, що тут не вб'ють, не знищать* (Вал. Шевчук);

3) III особи множини майбутнього часу недоконаного виду: *Доктор казав, що він не витер як слід чобіт, а мати запевняла, що вони зовсім чисті і хай він не турбується, бо завтра все одно митимуть підлогу* (К. Когтянці); *І писатимуть знову чомусь куці ролі забутої драми* (А. Дністровий); *І ревно проситимуть в Бога єдино за тебе* (В. Дрозд); *А там відкриють школу і безкоштовно навчатимуть усіх дітей* (Вал. Шевчук); – *Тоді вас триматимуть тут цілі роки* (В. Думанський);

4) множини минулого часу доконаного виду: *За що мене в солдати віддали* (Д. Павличко); *Нас вишикували в ряд* (К. Когтянці); *Мадригал почепили на дощці оголошень* (Любко Дереш); *Відібрали колю, і ми не могли рушити ні туди, ні сюди* (М. Гримич); *Удень заарештованим уперше принесли обід, майже по казанку гречаної каші зі шкварками* (В. Пеунов); *Відгуляли весілля без весільних прикрас* (Г. Чубач); *Подолали відстань між віками* (Г. Чубач); *У серденьку легко-легко, бо*

прогнали сум далеко (Л. Голота); *По окружній минули Київ і за годину були вже десь під Васильковом* (Вал. Шевчук);

5) множини минулого часу недоконаного виду: *Триста літ із нас виймали душі І гетьманів брали на катуші* (Д. Павличко); *У двадцять першому прийшов я на службу у Червону Армію, там нас релігії не вчили* (О. Ільченко); *Він має право на те, щоб йому, на решті, вірили* (М. Гримич); *Після купання прямували до куховара* (В. Пеунов); *Тут знайомилися, сварилися, уклали угоди, закохувалися* (В. Пеунов); *Отак помалу вижгали ячмінь* (Т. Яковенко); *Чого тут тільки не продавали* (Вас. Шевчук); *Уже три рази мене купували і продавали* (Вал. Шевчук); *Хіба воювали за власні гнізда, за один тільки життєвий добробут* (О. Ільченко);

6) множини умовного способу доконаного виду: *Вийняли б із нього головний стрижень* (В. Пеунов); *Минули би виноградник і ввійшли б у чистий двір* (О. Ільченко); *Потім сіли би один проти одного* (Д. Кешеля); *Юні роки пригадали б наче вишні білий цвіт* (Г. Чубач); *Покотилися б у далеч світів* (Г. Чубач); *Поїхали би до Ковалівки* (Вал. Шевчук); *Вийхали б на вільний простір* (Вал. Шевчук);

7) множини умовного способу недоконаного виду: *Багато не втратили б* (О. Ільченко); *Жили б за земською стіною, як у Бога за пазухою* (В. Кожелянко); *Не клялися б «навіки» – Не будили б печаль* (Г. Чубач); *Лікували б поранених* (В. Пеунов); *Гуляли би до других півнів* (Вал. Шевчук); *Їхали б по холодку* (Вал. Шевчук).

За аналогією з присудком ГК складеної будови класифікують за морфологічною належністю його основного елемента (дієслово – іменна частина мови), виділяючи:

1) двоелементний дієслівний (*Тоді про нього почнуть говорити як про героя і про мислителя* (Д. Павличко); – *Це вас хотіли вбити?* (Є. Кононенко); *Нарешті взялися працювати* (В. Пеунов); *Під час спочинку продовжували розмовляти, заїдаючи зернятками й горішками* (Н. Фіалко); – *Адже його могли застрелити* (О. Досвітній); *Неначе вирватися хочуть з міцних об'ємів берегів* (Г. Чупринка); *І щось мені сказати хочуть* (Г. Чубач); *Потім, схопивши за руки й ноги, бити почали об землю, наче вибивали ковдру* (О. Досвітній);

2) двоелементний іменний (*Чотири роки були замкненими, не бачили світу* (О. Досвітній); *Були байдужі до зливи й грому* (Вал. Шевчук); *Завжди будуть такими* («День», 18.01.2012).

Характерно, що хоч прибічники односкладності названих конструкцій наводили досить послідовні логіко-семантичні та формально-синтаксичні аргументи, однак із виникненням учення про синтаксичний нуль вона зазнала серйозної критики.

Зокрема, І. Мельчук інтерпретує аналізовані синтаксичні одиниці як «типові активні конструкції з нульовим підметом, які синтаксично нічим не відрізняються від конструкцій з ненульовим підметом» [Мельчук, 1974, с. 58].

Г. Золотова також наголошує, що невираженість суб'єкта в особових реченнях не дає підстав відносити їх до односкладних, оскільки ця невираженість маніфестує або один зі способів репрезентації мовцем суб'єкта, або контекстуальну неповноту [Золотова, 1973, с. 156]. Що ж до так званих неозначено-особових речень, то, на думку дослідниці, «вони не становлять структурного різновиду ОР, а є комунікативно-стилістичним варіантом ДР, оскільки повідомляють про дію особового суб'єкта III особи» [Золотова, 1973, с. 19].

Схожу позицію має також Н. Арутюнова. Вона акцентує на тому, що «ліквідація підмета, незайнятість його місця лексичними наповнювачами не зумовлює ліквідації позиції підмета, оскільки сама форма та зміст синтагматично підпорядкованого елемента – присудка – сигналізує про наявність скоординованої з ним синтаксичної позиції. А це, на її думку, засвідчує двочленність структури речення» [Арутюнова, 1976, с. 46].

В українському мовознавстві семантичну двоскладність речень із експліцитним дієслівним присудком у формах III особи множини теперішнього й майбутнього часу та у формі минулого часу множини й імпліцитним підметом обґрунтовували І. Вихованець [Вихованець, 1983], К. Городенська [Городенська, 1991]. М. Мірченко інтерпретує такі конструкції як «модифікацію двоскладного речення з лексично не вираженим займенниково-іменниковим простим підметом і лексично вираженим присудком» [Мірченко, 2004, с. 275].

Дослідники так званих неозначено-особових речень на засадах семантичного синтаксису, зокрема К. Городенська, кваліфікує їх як трансформи семантично двоскладних речень, виконавець дії або носій стану яких виражений словами неозначеної семантики, здебільшого займенниками *хтось*, *дехто*. У процесі перетворення власне-семантичної структури таких речень у семантико-синтаксичну конструкцію синтаксема суб'єкта дії редукується і в формально-синтаксичній структурі речення не дістає лексичного вираження, що спричиняє утворення формально-граматичного односкладного речення [Городенська, 1991, с. 69].

Як бачимо, комплексний аналіз різнорівневих ознак конструкцій із експліцитним дієслівним присудком у формах III особи множини теперішнього й майбутнього часу та у формі минулого часу множини і нульовим підметом переконливо засвідчує їхню семантичну і формально-граматичну двоскладність.

1.2.3. Узагальнено-особові односкладні речення і двоскладні речення з дієслівним присудком у формах II особи однини (рідше – множини) теперішнього та майбутнього часу й наказового способу з узагальненою семантикою та нульовим підметом

Конструкції з лексично вираженим дієслівним присудком у формах II особи однини (рідше – множини) теперішнього та майбутнього часу й наказового способу з узагальненою семантикою та імпліцитним підметом традиційно кваліфікують як узагальнено-особові, які разом із так званими означено-особовими та неозначено-особовими реченнями відносять до односкладних особових конструкцій.

На специфіці так званих узагальнено-особових речень уперше акцентував увагу Д. Овсянико-Куликовський [Овсянико-Куликовський, 1901, с. 170 – 174], хоч і не виділяв їх в окрему синтаксичну категорію. Зіставивши такі конструкції з неозначено-особовими в групі відносно-безсуб'єктних структур, дослідник констатував,

що «особа у відносно-суб'єктних реченнях виражається не означено, а узагальнено» [Овсяннико-Куликовский, 1901, с. 173].

Характерно, що багато мовознавців інтерпретували такі речення, або зіставляючи, або навіть об'єднуючи з іншими типами односкладних.

Насамперед їх зіставляли з так званими неозначено-особовими. О. Пешковський, зокрема, кваліфікував обидва типи конструкцій як близькі, але різні на тій підставі, що узагальнено-особові мають особливий узагальнювальний відтінок [Пешковський, 1957, с. 157]. На характер вираження діяча як основну відмінність між узагальнено-особовим та неозначено-особовим реченнями вказував і О. Юдін: «Якщо в неозначено-особовому він – неозначений, то в узагальнено-особовому – узагальнений, тобто дія речення стосується будь-якої особи чи всіх узагалі» [Юдин, 1954, с. 25].

Е. Алсуф'єва трактувала категорію узагальненості як споріднену з категоріями означеності та неозначеності особи. Об'єднавчим фактором для всіх трьох категорій дослідниця вважала однакове морфологічне вираження ГК, а також можливість уведення до структури цих речень особового займенника, який, на її думку, якраз і засвідчує, що «узагальнена семантика виникає, розвивається, існує на рівні означеності I та II граматичної особи» [Алсуф'єва, 1966, с. 25]. Цікаво, що вона навіть виділила окремі семантичні варіанти цих конструкцій – узагальнено-означено-особове та узагальнено-неозначено-особове речення, семантика яких співвіднесена з будь-якою, кожною, особою, однак формальне вираження їхнього ГК відповідає формам ГК означено-особової та неозначено-особової конструкцій [Алсуф'єва, 1966, с. 25].

Деякі дослідники об'єднували узагальнено-особові речення з безособовими [Булаховський, 1952, с. 285] або з інфінітивними [Воїнова, 1958, с. 35; Сятковский, 1965, с. 47].

Нарешті, були спроби в мовознавстві зарахувати до узагальнено-особових речень двоскладні конструкції з підметом – особовим займенником *я, ти, ви, ми* ([Пешковський, 1957; Юдин, 1954; Кулагин, 1963]). А Є. Седельников до них долучив навіть ті двоскладні речення, узагальненого значення яким надають присвійні

займенники (*І раптом усю вашу душу охоплює міраж*) [Седельников, 1961, с. 45].

Основною формою вираження ГК так званого узагальнено-особового речення традиційно вважають форму дієслова II особи однини, яка означає дію, що сприймається узагальнено, тобто як характерну для будь-якої особи, напр.: *Робиш добро – не кайся, робиш зло – зла й сподівайся* (Укр. присл.); *Від гніву старієш, від сміху молодієш* (Укр. присл.). На думку О. Мельничука, ця форма є первинною формою експлікації ГК узагальнено-особового речення і саме на її ґрунті в слов'янських мовах після виділення з індоевропейської прамови було сформовано узагальнено-особові конструкції, що функціонували в «контекстах типу повчань і наказів, які звертались до великих груп слухачів, у т. ч. й до осіб, відсутніх при розмові, але стилістично оформлялись так, ніби адресувались кожному слухачеві зокрема, що посилювало їх вплив на індивідуальну свідомість слухачів» [Мельничук, 1966, с. 150]. Усі інші форми реалізації ГК так званих узагальнено-особових речень він пов'язував із дещо пізнішим еволюційним етапом і кваліфікував як такі, що утворилися за аналогією на семантичних засадах – узагальненості дії, тобто можливості її співвіднесення з будь-якою особою [Мельничук, 1966, с. 150].

Багато дослідників намагалися розширити спектр вираження ГК такого речення іншими особовими формами [Булаховский, 1952, с. 285; Пешковский, 1957, с. 281; Финкель, Баженов, 1960, с. 148; Кулик, 1965, с. 253; Гвоздев, 1965, с. 98; Бабайцева, 1968, с. 156; Руднев, 1968, с. 103; Дудик, 1973, с. 102; Валгина, 1991, с. 284; Шульжук, 2004, с. 118; Загнітко, 2011, с. 532], зокрема, формами:

– II особи однини майбутнього часу доконаного виду: *Ти ж кваשהю зуби поламаєш* (Укр. присл.); *Не увіриш, доки не зміриш* (Номис); *Одрізаного не приставиш* (Укр. присл.); *Ложкою моря не вичерпаєш* (Номис);

– II особи однини майбутнього часу недоконаного виду: *Тихше їхатимеш – далі будеш* (Укр. присл.); *Спішитимеш – людей смішитимеш* (Укр. присл.); *Між малими будь малим, між старими старим, а між молодими молодим, то все будеш знати* (Номис);

– II особи множини майбутнього часу доконаного виду: *Який порядок заведете, таке й життя поведете* (Укр. присл.); *Холодним словом серце не запалите* (Укр. присл.);

– II особи однини наказового способу доконаного виду: *За роботу не сердися, здійми шапку й поклонися* (Укр. присл.); *Перше заведи хлібину, а потім скотину* (Укр. присл.);

– II особи однини наказового способу недоконаного виду: *Не трать, куме, сили, спускайся на дно* (Укр. присл.); *Топчи правду в калюжі, все одно чиста буде* (Номис); *Готуй сани влітку, а воза взимку* (Номис); *Про землю піклуйся, золотим зерном милуйся* (Номис);

– II особи множини наказового способу доконаного виду: *Посидіть три дні, та й висидите злидні* (Укр. присл.);

– II особи множини наказового способу недоконаного виду: *Готуйтеся, люди, бо йде грудень* (Номис); *Чекайте, ціпи, прийде на вас осінь* (Укр. присл.); *Споминайте мак та їжте так* (Укр. присл.);

– III особи множини теперішнього часу: *З пісні слова не викидають і свого не вставляють* (Номис); *Говорять, що курей доять, тільки молока не видко* (Укр. присл.); *За одного битого двох небитих дають, та й то не беруть* (Укр. присл.);

– III особи однини майбутнього часу доконаного виду: *Оддасть і сало, аби за його стало* (Номис); *Збреше і оком не моргне* (Укр. присл.);

– III особи однини майбутнього часу недоконаного виду: *До церкви піде, але чорта Богу помолитиметься* (Номис);

– III особи множини майбутнього часу доконаного виду: *Поспішать – людей насмішать* (Номис); *У дурного хазяїна і колесо з воза вкрадуть* (Укр. присл.);

– III особи множини майбутнього часу недоконаного виду: *З одного вола двох шкур не дертимуть* (Укр. присл.);

– I особи множини наказового способу доконаного виду: *Ану, синку, розкидаймо хлівець та нарубаймо дровець* (Укр. присл.);

– I особи множини наказового способу недоконаного виду: *Снідаймо, обідаймо, і погуляти ніколи* (Укр. присл.);

— множини минулого часу доконаного виду: *Хоч не рано **почали**, та багато **утяли*** (Номис); *Тонув — сокиру **обіцяв**, а **витягли** — топорища **жалко*** (Номис);

— множини минулого часу недоконаного виду: *На **жито орали**, а **й гречки не мали*** (Укр. присл.); ***Просили** на дорозі, щоб не був на порозі* (Номис); *Так **просили**, так **просили** та не **пускали**, а **я таки вдерся*** (Укр. присл.);

— однини чоловічого роду доконаного виду минулого часу: ***Зробив** з мухи слона* (Номис); ***Ускочив**, як жаба на жар* (Укр. присл.); ***Набрав**, як борщу на шило* (Номис); ***Ухопив** місяць зубами* (Номис);

— однини чоловічого роду недоконаного виду минулого часу: *Аби **сіяв** вчасно, то і **вродить** рясно* (Укр. присл.); ***Сіяв** гречку, а **уродив** мак* (Номис);

— однини жіночого роду доконаного виду минулого часу: ***Обідала**, не **обідала**, аби **рід одвідала*** (Укр. присл.);

— однини жіночого роду недоконаного виду минулого часу: ***Думала**, чого **корова не реве**, а **то її дома нема*** (Номис);

— однини середнього роду доконаного виду минулого часу: ***Плюснуло**, **луснуло**, та **й нема*** (Укр. присл.); ***Звідки прийшло**, **туди й пішло**; **Надулося**, як **тісто в кориті*** (Укр. присл.);

— однини середнього роду недоконаного виду минулого часу: ***Було**, та **загуло*** (Номис);

— множини умовного способу доконаного виду: ***Якби не сиділи**, то **й зайця зловили б*** (Укр. присл.); ***Якби сир та масло**, то **вареників наварили б**, тільки що як — **борошна нема*** (Укр. присл.);

— множини умовного способу недоконаного виду: ***Їли би** славно, а **робити страшно*** (Номис); *Аби **рота не одчиняли б**, то багато **лиха минали б*** (Укр. присл.);

— однини умовного способу чоловічого роду доконаного виду: ***Нездужає**, що **й ведмедя за вухо вдержав би*** (Укр. присл.); ***Лихо наше — ячна каша: з'їв би і такої, нема ніякої*** (Номис); *Так **холодно**, що **якби не вмів дрижати**, то **замерз би*** (Номис);

– однини умовного способу чоловічого роду недоконаного виду: *Якби хліб та одежа, їв би козак лежа* (Укр. присл.);

– однини умовного способу жіночого роду доконаного виду: *Рано заїла б, аби киця не зїла* (Укр. присл.); *Якби не Михайло, то й не вбралася б файно* (Укр. присл.);

– однини умовного способу жіночого роду недоконаного виду: *Співала б, коли б голос мала* (Укр. присл.); *Радо прjala б, та лінь напала* (Укр. присл.);

– однини умовного способу середнього роду доконаного виду: *Аби менше говорило, то більше створило б* (Укр. присл.);

– однини умовного способу середнього роду недоконаного виду: *Їло б – лиш долізло б, а робити – колом не добити* (Укр. присл.).

Такий широкий спектр морфологічної експлікації ГК так званих узагальнено-особових речень С. Овчарук обґрунтував їхньою семантичною специфікою, адже, на його думку, дія, стан чи ознака, виражені цими реченнями, «абстрагуються від конкретних осіб і узагальнюються на всі особи, на всіх людей взагалі або на всіх членів даного людського колективу, що перебувають чи можуть бути в однакових умовах..., а отже, й мають бути узагальнені в часі, а також повинні кваліфікуватися як неминучі, необхідні, можливі чи неможливі» [Овчарук, 1956, с. 15]. Така інтерпретація сутності цих речень дала підстави дослідникові зараховувати до їхнього складу конструкції не тільки з дієвідмінювано-дієслівним ГК, а й з іменниковим, інфінітивним та з ГК – категорією стану [Овчарук, 1956, с. 18].

Семантичний підхід до витлумачення узагальнено-особових конструкцій набуває особливого поширення на початку ХХІ ст. [Гуйванюк, 2005, с. 170; Бевзенко, 2005, с. 93; Юрчишин, 2008]. Т. Юрчишин, наприклад, навіть змінила термінологічну номінацію цих синтаксичних одиниць із «узагальнено-особових» на «речення узагальненого змісту» та інтерпретувала їх як окремий семантичний тип комунікативно спрямованих конструкцій різної формальної будови, компоненти семантико-синтаксичної структури яких позначені узагальненням, що узгоджується з відобра-

женням типізованих життєвих явищ, загальних положень та висновків, які стосуються всіх людей безвідносно до місця й часу» [Юрчишин, 2008].

Наприкінці XIX – початку XX ст., коли розгорнулося дослідження синтаксичних одиниць на засадах семантичного синтаксису, конструкції з лексично вираженим дієслівним присудком у формах II особи однини (рідше – множини) теперішнього та майбутнього часу й наказового способу з узагальненою семантикою та нульовим підметом постали як семантично двокомпонентні, але односкладні з формально-граматичного погляду речення [Городенська, 1991, с. 66 – 67]. К. Городенська, зокрема, дослідивши власне-семантичний та семантико-синтаксичний яруси дво- та односкладного речень як вихідної та похідної конструкцій, відзначила, що вони «семантично співвідносяться з двоскладними, дія або стан яких мислиться узагальнено, тобто стосується будь-якої особи, про що свідчить їх підмет, виражений займенниками *кожен, весь* або іншими словами узагальненої семантики» [Городенська, 1991, с. 69], що дало підстави констатувати семантичну двокомпонентність та формально-граматичну односкладність так званих узагальнено-особових речень.

1.3. Односкладне речення як формально-синтаксична одиниця

1.3.1. Предикативність односкладної конструкції

Основною кваліфікаційною ознакою будь-якого речення є його предикативність.

В основі предикативності перебуває логічний акт предикації, суть якого полягає в установленні зв'язку між суб'єктом і предикатом судження [Арутюнова, 1976, с. 78; Мірченко, 1997, с. 36], які у структурі речення можуть мати як вербальний (експліцитний), так і нульовий (імпліцитний) вияв. Наприклад, у реченні *Болить матері* лексично виражені суб'єкт та предикат базового судження, а в реченні *Світає* наявні експліцитний предикат й

імпліцитний суб'єкт¹. Незважаючи на форму реалізації суб'єкта та предиката, цілком очевидно, що в основі обох ОР лежить двоскладне судження, сформоване предикатом і пов'язаним із ним суб'єктом. Предикат же як обов'язковий і центральний компонент неодмінно передбачає виконавця дії або носія стану, а «наявність цих двох основних компонентів дає підставу кваліфікувати семантично елементарне речення завжди двокомпонентним, двоскладним» [Городенська, 1991, с. 67].

У проекції на формально-синтаксичну структуру речення предикативність реалізує зв'язок між головними компонентами формально-граматичної структури речення. М. Мірченко розмежовує базову та інтонаційну предикативність: базова предикативність, на його думку, має експліцитну форму та є «розгорнутою єдиноконлексною триаспектною категорією, яку реалізують модальні, часові та особові значення і що властива двоскладним конструкціям із присудком, вираженим дієсловом²» [Мірченко, 1997, с. 208]; інтонаційна ж має імпліцитну форму і передає тільки модальні й частково часові значення, отже має згорнуту (усічену) форму й характерна для односкладних конструкцій [Мірченко, 1997, с. 209].

В ОР предикувальну функцію виконує інтонація, що «не лише надає реченню форми окремої відносно завершеної думки, а водночас і модалізує його, тобто репрезентує відношення мислення до буття» [Мірченко, 1997, с. 209].

Виразником предикативності ОР, його структурною та семантичною домінантою, є єдиний ГК.

¹ Лексично не репрезентований суб'єкт В. Горяний називає «нульовим» і кваліфікує як такий, що «не вербалізується, але безпосередньо як чуттєва реальність сприймається мовцем у момент мовлення» [Горяний, 1984, с. 17].

² Для двоскладних речень із присудком недієслівної природи характерний перехідний тип предикативності – базової, що набуває ознак інтонаційної [Мірченко, 1997, с. 209].

1.3.2. Категорія головного компонента односкладного речення

Незважаючи на досить тривалу історію вивчення односкладних конструкцій, в українському мовознавстві ГК таких конструкцій тривалий час виділяли в окрему синтаксичну категорію. Як синтаксичний феномен його описав І. Вихованець у монографії «Нариси з функціонального синтаксису української мови» [Вихованець, 1992, с. 72 – 73], а як категорію формально-граматичного ярусу речення інтерпретував М. Мірченко у монографії «Структура синтаксичних категорій» [Мірченко, 2001, с. 273]. Загалом формально-граматичні та семантико-синтаксичні параметри ГК ОР досліджені фрагментарно, зокрема виявлені загальні внутрішньотипологічні ознаки різних структурно-семантичних підтипів односкладних конструкцій [Арват, 1976; Чирва, 1977; Павліна, 1978; Слинко, 1980; Болюх, 1992; Рабанюк, 1998; Вихованець, 1988; Вихованець, 1992; Городенська, 1998; Городенська, 2001; Городенська, 2001 а; Городенська, 2002; Городенська, 2002 б; Гуйванюк, 1993; Городецька, 1997; Мірченко, 1997; Мірченко, 2004; Загнітко, 2009; Годз, 2013].

Застосування різних концептуальних підходів до витлумачення природи речення загалом та односкладних конструкцій зокрема зумовило появу низки неоднакових синтаксичних інтерпретацій та дефініцій ГК ОР.

Однією з досить поширених кваліфікацій ГК ОР є його отожднення з підметом або з присудком ДР залежно від контексту. Саме його потрактував О. Шахматов. Він уважав, що головний член речення «формально може бути ототожнений або з підметом, або з присудком, причому, звичайно, не варто забувати, що такий присудок відрізняється від присудка двоскладного речення тим, що викликає уяву і про предикат, і про суб'єкт, а присудок двоскладного речення відповідає тільки предикату» [Шахматов, 1941, с. 30]. За цим критерієм дослідник навіть розмежував «безприсудково-підметові» та «присудково-безпідметові» ОР [Шахматов, 1941, с. 32]. У сучасному українському мовознавстві так витлумачує ГК ОР І. Ющук [Ющук, 2004, с. 502 – 503].

Концепцію О. Шахматова згодом розкритикував В. Виноградов і назвав її суперечливою. Він запропонував свою інтерпретацію ГК ОР, визначивши його як «окремий компонент структури речення, що має певне морфологічне вираження і не ототожнюється ні з підметом, ні з присудком» [Виноградов, 1972, с. 12 – 13, 57].

Так само окремим структурним компонентом уважала ГК ОР Н. Шведова. «Структурну схему односкладної реченнєвої конструкції, – на її думку, – утворює один головний член, що не становить ні підмета, ні присудка, оскільки за жодних умов не потребує другого компонента схеми, який перебував би з ним у відношеннях означуваного та означального на рівні підметово-присудкових відношень» [Шведова, 1965, с. 49].

Від сплутування головного члена односкладної конструкції дієслівної природи з присудком застерігав і П. Лекант, наголошуючи, що останній повинен перебувати в координаційному зв'язку з підметом та граматично підпорядковуватися йому [Лекант, 1986, с. 9].

І нарешті, у студіях В. Белошапкової маємо потрактування головного члена ОР як третього головного члена речення, який самостійно формує предикативну основу речення [Белошапкова, 1977, с. 196 – 197]. Воно набуло визнання в сучасній лінгвістиці, хоч є й інші витлумачення цієї синтаксичної категорії, проте їх не підтримано в мовознавчих колах через брак переконливої аргументації.

Одним із них стало ототожнення ГК ОР із присудком. Ця ідея належить О. Пешковському [Пешковский, 1957, с. 180], а її активними поширювачами стали І. Распопов [Распопов, 1967, с. 31], Є. Галкіна-Федорук [Галкина-Федорук, 1959, с. 28], Т. Ломтев [Ломтев, 1979, с. 84], В. Бабайцева [Бабайцева, 1968, с. 94 – 95] та ін. В. Бабайцева, зокрема, на логіко-граматичних засадах витлумачує присудок як «член речення, що маркує предикативну ознаку предмета думки, який може й не називатися підметом» [Бабайцева, 1968, с. 95], що дає їй підстави ототожнювати головний член дієслівних односкладних конструкцій із присудком,

який формує структурну схему речень без підметів, посилюючи в такий спосіб вагомість експлікованої дії [Бабайцева, 1968, с. 95].

Неоднакове концептуальне витлумачення категорії ГК ОР спричинилося також до неузгодженості її термінологічного найменування. Залежно від потрактування мовної природи цього синтаксичного компонента маємо такі його номінації:

1) головний член односкладного речення [Вихованець, 1993, с. 98; Городенська, 1991, с. 66; Загнітко, 2011, с. 520; Мірченко, 1997, с. 273];

2) присудок односкладного речення [Долин, 2008, с. 86];

3) підмет або присудок односкладного речення залежно від його морфологічного вираження [Ющук, 2004, с. 502].

З огляду на багатоярусність реченнєвої конструкції, а також на відносне закріплення певних термінологічних назв за складниками відповідних ярусів (член речення – складник формально-синтаксичного ярусу, синтаксема – складник семантико-синтаксичного ярусу, семантема – складник власне-семантичного ярусу) коректним, на нашу думку, видається термін *головний компонент односкладного речення*. Саме цей термін є робочим у нашому дослідженні.

Отже, за синтаксичною суттю ГК ОР – третій головний компонент ієрархічної структури простого речення, що є повнозначним лексичним компонентом, який об'єктивує предикативне ядро односкладного речення.

На формально-синтаксичному рівні ГК ОР може мати просту (одноеlementну) і складену (дво-, триelementну) будову. Відповідно до морфологічної форми ГК ОР може бути дієслівним, іменниковим, інфінітивним і прислівниковим, що уможливило поділ односкладних конструкцій на дієслівні, інфінітивні, іменникові та прислівникові [Вихованець, 1993, с. 98].

1.4. Типологія односкладних конструкцій

1.4.1. Дієслівні односкладні речення

Дієслівні односкладні конструкції І. Вихованець ідентифікує з традиційними безособовими реченнями [Вихованець, 1993, с. 98 – 99], водночас диференціюючи їх на три підкласи:

1) безособові (одноособові) речення, головний член яких виражений безособовими дієсловами (або дієсловами, вжитими в безособовому значенні): *Надворі **посвітлішало*** (В. Карнацевич); *Сержанта **затрясло*** (О. Гончар); *Сутеніє рано восени* (І. Жиленко); *Можливо, **потепліло б** уже на дворі* (М. Матіос); *Так **смеркало і того разу*** (М. Матіос); *Тоді остаточно **забракло сил, і він опустився на траву*** (Вал. Шевчук); *Серце співало, в його очах **розвиднялося*** (В. Шкляр);

2) безособові (одноособові) речення, головний член яких являє собою складений компонент – сполуку інфінітива безособових (одноособових) дієслів та допоміжних фазових (рідше модальних) дієслів: *Гримкотіти тут **почало частіше*** (Василь Земляк); *Незабаром **мало світати*** (В. Шкляр); *Схотілось **побачити сонце, веселий шум ріки, теплий хатній дух*** (М. Коцюбинський); *Надворі **стало сіріти*** (Л. Голота); *Вже і **їсти хочеться*** (В. Карнацевич);

3) безособові (одноособові) речення зі складеним головним членом, вираженим предикативними віддієприкметниковими формами на *-но*, *-то* з дієсловом-зв'язкою: *Її не **прохано на сватання*** (М. Коцюбинський).

В історії лінгвістичних учень відомо чимало підходів до трактування безособових реченневих конструкцій. Їм присвячено низку дисертацій [Георгиева, 1969; Арват, 1976; Чирва, 1977; Шабалина, 1991; Болюх, 1992; Свинцова, 1993; Певнева, 1996; Рамза, 1996; Суй Сує Бень, 2006; Селеменева, 2006; Башкирова, 2008; Проворотова, 2010; Курмакаєва, 2010; Солохиддинов, 2012]. Проте «щоразу з появою нових аспектів вивчення мовного явища поставала потреба уточнити та переглянути пов'язані з феноменом безособовості поняття й терміни, розширити або звузити

поле досліджуваного об'єкта, виявити інваріант та його узуальні модифікації» [Курмакаєва, 2010, с. 28].

На думку А. Загнітка, БР становлять «найрізноманітнішу і найуживанішу групу ОР, саме тому майже неможливо дати їм вичерпне визначення» [Загнітко, 2011, с. 533].

У сучасних дослідженнях безособові конструкції кваліфікують переважно як основний тип односкладних дієслівних речень, ГК яких називає дію чи стан, незалежні від активного діяча [Вихованець, 1993; Загнітко, 2011; Дудик, 1967; Шульжук, 2004; М. Мірченко, 1997].

О. Пешковський убачав сутність безособових конструкцій у безпідметовості, зазначаючи: «І справді, вдумуючись у значення безособових дієслів, ми все-таки відкріємо в них сліди ІІІ особи... Те саме виявляє і суто морфологічний аналіз цієї форми... Ясно, що оскільки особа мислиться в дієслові, то вона мислиться тут як третя, але мислиться вона з мінімальною ясністю» [Пешковський, 1957, с. 186]. Аналізуючи це твердження, А. Загнітко визнає, що, по суті, О. Пешковський змішує граматичну особу і особу діяча-витворювача дії, а сплутування граматичної особи та особи-діяча, на його думку, «призводить до того, що в одних працях головний член БР кваліфікують як дієслово, позбавлене особових форм, або як дієслово, яке має форму, що збігається з формою третьої особи однини, а в минулому часі — з формою середнього роду однини. Безособові дієслова ж характеризуються граматичною категорією особи, оскільки вони також виражають дію в її ставленні до діяча. Якщо особові вказують на його наявність, то безособові — на відсутність» [Загнітко, 2011, с. 533]. Отже, процеси, явища та стани, не пов'язані з діяльністю людини, в БР репрезентовані як такі, що «відбуваються в природі, у живих істотах і в людині як у «частинах» природи, усередині яких природа виявляє свою дію, а їхній головний компонент експлікує стани й процеси, пасивним носієм яких є людина або все довкілля» [Осипова, 2009, с. 83].

Таку думку висловлював ще В. Класовський. У його концепції БР — відображення системи космологічного об'єктивізму, тобто

поглядів, у яких людина уявляє себе то учасником феноменальних процесів, що відбуваються в ньому і поза ним, то їхнім спостерігачем [Классовский, 1986]. Опертя на загальнофілософські теорії об'єктивізму та антропоцентризму дало підстави О. Пешковському та О. Шахматову пов'язати походження безособових дієслів з уявленнями давніх людей про навколишній світ: якщо людина сприймала дію як вихідну з певного джерела та якщо потрібно було акцентувати на її дії, то діяча позначали так само, як і дію (тобто утворювали особові конструкції); якщо ж увагу концентрували на процесі або стані, то діяча не тільки не називали, а й навіть не уявляли (виникала безсуб'єктна (безособова) форма) [Пешковский, 1957, с. 85; Шахматов, 1941, с. 120]. О. Потєбня так само акцентував, що безособовість дієслова – це не відсутність граматичної особи, а відомі її властивості [Потєбня, 1977, с. 183].

Таке тлумачення безособовості згодом було поглиблене прибічниками функціонального напрямку в мовознавстві. Зокрема, спираючись на твердження, що характеристику кожної одиниці визначає взаємозумовленість її форми, значення та функції, О. Бондарко констатував, що безособовість «за своєю суттю завжди безпідметовість, хоч не завжди безсуб'єктність у плані відсутності семантичного суб'єкта» [Бондарко, 1984, с. 98]. Характер зв'язку безособового дієслова з його семантичним суб'єктом указує на процес без джерела, на явище, що перебігає самостійно, але у зв'язку з дією певних сил, що, на думку деяких дослідників, і становлять суб'єкт у таких конструкціях. Е. Осипова, зокрема, інтерпретує суб'єктність БР як суб'єктність особливого типу, коли «я – не активний діяч, не створюю стану, а перебуваю в ньому» [Осипова, 2009, с. 85]. Особливістю ж негативної сполучуваності предикованої ознаки з граматичним суб'єктом, на думку дослідниці, є потреба сформуванню особливий образ дійсності, передати недіяльний характер ситуації, відображеної в комунікації, коли дія мимовільна, не залежить від суб'єкта, коли, як зауважує вона, «діють природні, стихійні, невідомі, нереальні, неозначені сили, а стан самого суб'єкта неусвідомлений» [Осипова, 2009, с. 86]. У

такому разі, як стверджує В. Павлов, «стосунок ознаки до її носія не може бути зігнорований, а тому народжується значення пасивного суб'єкта, закріплене формою безособового речення» [Павлов, 1998, с. 14].

На межі 60-х – 70-х рр. ХХ ст. у зв'язку з розвитком структурно-семантичного напрямку в синтаксисі відома тоді концепція БР стала «недостатньою», як і «класичне» на той час визначення Є. Галкіної-Федорук: «Безособовими називають такі речення, у яких немає граматичного підмета в називному відмінку, що є виконавцем дії або носієм ознаки, а в формі присудка не виражене значення особи, і за формою зв'язку його неможливо навіть передбачити» [Галкіна-Федорук, 1958, с. 302 – 303]. У річищі нового підходу до кваліфікаційних ознак БР стали відносити не тільки його формально-граматичні параметри, але й семантичні [Бабайцева, 1968, с. 335].

Абсолютизацію семантичного критерію щодо витлумачення БР критикує Н. Курмакаєва, на думку якої, «семантисти, захопившись формою вираження суб'єкта в БР, залишили без уваги предикативний центр цієї конструкції, який історично викристалізувався як вершинний компонент предикативного складу речення певної структурної схеми, основними ознаками якого є: 1) заборона на зв'язок із підметом; 2) суворі фіксованість форми вираження як «результат згортання позиції підмета»; 3) зумовлене дистрибуцією значення стихійності, мимовільності дії / стану / буття [Курмакаєва, 2010, с. 32]. Урахувавши прорахунки попередників, дослідниця запропонувала комплексне потрактування безособовості як «граматикалізованого вираження в мовній картині світу через систему дистрибутивно маркованих предикативних засобів явищ дійсності як таких, що мають стихійний перебіг або з'являються мимовільно» [Курмакаєва, 2010, с. 32].

Деякі лінгвісти витлумачують категорію безособовості через категорію означеності – неозначеності. Н. Арутюнова, зокрема, протиставляє особові та безособові речення як антропоцентричні та енергоцентричні: в особових конструкціях основним виконавцем є людина, а в БР – певна сила, локалізована всередині та

зовні людини, яка неконтрольована, мимовільна та може бути виражена як семантикою дієслова, так і синтаксичною конструкцією [Арутюнова, 1988, с. 36]³.

Дехто з дослідників намагається розширити корпус безособових конструкцій за рахунок формально двоскладних речень. Б. Алісова, зокрема, до БР зарахувала конструкції *У мене болять руки* та *Мені належать гроші* на тій підставі, що їхній підмет становить лиш формальний, своєрідний семантико-комунікативний субстрат [Алісова, 1969, с. 80]. Однак згодом цю тезу спростувала І. Попова, наголосивши, що семантика не може бути критерієм протиставлення особових і безособових речень, що не варто змішувати одно-, двоскладність з одно-, двочленністю, оскільки вони являють собою терміни різного плану аналізу тексту – граматичного та семантико-комунікативного [Попова, 1974, с. 73].

У мовознавстві також відома концепція БР як двоскладних синтаксичних одиниць. В. Адмоні, зокрема, вважає, що в реченнях на зразок *Світає* двоскладність репрезентована в структурі одного слова за допомогою його флексії, підмет у такій конструкції – це частина присудка, наче його морфема, оскільки там,

³ У цьому річизці цікаві спостереження А. Вежицької, яка на тлі категорій неконтрольованості та ірраціональності виділяє 2 різних підходи до життя: «можна дотримуватися агентивної позиції, а можна підходити до життя з позиції того, що зі мною трапляється, орієнтуючись на пасив. Агентивність пов'язана зазвичай із номінативними конструкціями, а безсилля та пацієнтність – із дативними» [Вежицька, 1996, с. 68]. Проекція такої світоглядної дихотомії в мовну систему сприяла виробленню синтаксичної типології мов світу, що відображає два різних способи сприйняття навколишньої дійсності: перший – причинно-наслідковий опис; другий – більш суб'єктивний, феноменологічний. За спостереженнями А. Вежицької, російська мова рухається феноменальним шляхом, синтаксичний вияв якого полягає в збільшенні кількості БР, ГК яких виражений безособовим дієсловом середнього роду [Вежицька, 1996, с. 69]. Така тенденція, на її думку, відтворює загальну спрямованість еволюції мови, що відображає вищий рівень поширеності всіх типів БР, а особливо речень із давальним суб'єктом, що репрезентують людей такими, які не контролюють події, та безсуб'єктивних речень, що подають події певною мірою неосязними. Вважаємо, що така сама тенденція властива й українській мові як мові, носії якої мають схоже ментальне сприйняття та мовне відтворення об'єктивної дійсності. Крім того, БР семантично абстрактніші і граматично складніші, ніж первинні, двоскладні, а тому вони є мовним засобом, що ілюструє «магістральну лінію розвитку людської думки від конкретного до узагальненого» [Вежицька, 1996, с. 69].

де є дієслово, обов'язково має бути підмет [Адмони, 1973, с. 39] (витоки ідеї про «прихований» підмет, що є закінченням дієслова, знаходимо ще в працях Ф. Буслаєва [Буслаев, 1959, с. 46]). Цю ідею критикує О. Попов, адже, на його думку, «теорію прихованого, енклітичного, підмета не можна прийняти, оскільки підмет – це окремий член, який неможливо ототожнювати з дієслівним присудком» [Попов, 1958, с. 13].

Є. Седельников, також уважає, що конструкції *Шумить*; *Стукає* – двоскладні, проте підмет таких конструкцій експлікований не флексією, а має нульове вираження, їхню ж структуру репрезентує схема «нуль // шумить», «нуль // стукає» [Седельников, 1961, с. 43]. Цю ідею обстоює і М. Панов [Панов, 1966, с. 69], але в мовознавстві вона не дістала широкої підтримки. Ю. Долін, зокрема, гостро критикує таку ідею, наголошуючи, що синтаксичний нуль можливий лише на парадигматичному рівні, оскільки він повинен реалізовувати певне граматичне значення, напр., нульова зв'язка виражає граматичну семантику теперішнього часу. А на синтагматичному рівні синтаксичний нуль неможливий, оскільки він не експлікує жодного граматичного значення, зокрема значення називного відмінка підмета [Долин, 2008, с. 31]. Ми погоджуємося з аргументами дослідника. До того ж зауважимо: якщо погодитися з позицією Є. Седельникова про узгодження дієслівного присудка з нульовим підметом, то відкритим є питання про категорії, у яких відбувається це узгодження. Отож, нам видається, що окреслені контраргументи проти нульового підмета в БР є досить переконливими та очевидними.

Еволюцію поглядів на лінгвальний статус БР спостерігаємо в працях Г. Золотової. У монографії «Очерк функционального синтаксиса русского языка» дослідниця констатувала, що речення на зразок *Морозить*; *Морозно* принципово односкладні, й навіть використала щодо них термін Д. Овсянико-Куликовського «абсолютно безособові» [Золотова, 1973, с. 136]. Проте в наступних публікаціях із синтаксису вона обґрунтовує тезу про принципову двоскладність російського речення, й зовсім по-іншому кваліфікує такі речення. На її думку, назви характеризованих місць, станів,

середовищ можна розглядати як особовий або опущений підмет даної моделі [Золотова, 2001]. Цю ідею поглиблює Г. Дручиніна [Дручиніна, 1993]. Вона стверджує, що «визнання можливості виразити підмет не тільки називним відмінком, але й непрямими відмінковими формами зумовило нове розв'язання питання про дво- та односкладність речення» [Дручиніна, 1993, с. 32].

М. Гіро-Вебер зазначає, що в конструкціях *Часу бракує; Мені хочеться їсти* форма непрямого відмінка імені та неузгоджене дієслово-присудок сполучаються предикативним зв'язком і створюють предикативний мінімум речення» [Гіро-Вебер, 1979, с. 69]. Безособові речення російської мови він кваліфікує як двоскладні неузгоджені моделі та поділяє їх на 6 типів: 1) екзистенційно-заперечна модель (*Его нет*); 2) кількісна модель (*Нас было троє*); 3) деміпасивна модель (*Мне весело*); 4) суб'єктно-об'єктна модель (*У него захватило дух*); 5) модель із орудним засобу дії (*Дорогу занесло снегом*); 6) неузгоджена модель із локальним членом (*С окна сквозит*) [Гіро-Вебер, 1979, с. 64].

Вираження підмета родовим відмінком у слов'янських мовах визнають також З. Клеменевич [Клеменевич, 1967, с. 31], Ю. Костинський [Костинский 1969, с. 18], А. Мухін [Мухин, 1968, с. 117].

Концепція двоскладності БР не набула поширення у сучасній граматиці.

Не було єдності серед дослідників і щодо термінологічного найменування БР. Найуживанішими стали два конкурентні терміни: «безсуб'єктність» та «безособовість». Н Курмакаєва дослідила, що давнішим є термінологічний номен «безособовість», адже його «у стосунку до дієслова та речення використовували ще М. Ломоносов, Н. Курганов, О. Барсов» [Курмакаєва, 2010, с. 17]. Деякі дослідники, зокрема О. Потєбня, послуговувалися цими термінами як синонімічними [Потєбня, 1977, с. 86, 89], інші, навпаки, чітко розмежовували. Наприклад, О. Шахматов користувався терміном «безособовість», абсолютно не визнаючи безсуб'єктності БР, оскільки, на його думку, аналізовані конструкції мають психологічний суб'єкт, хоч дослідник і визнавав умовність цього терміна [Шахматов, 1941]. Таку саму думку висловлювала й

Г. Золотова, яка вважала, що безсуб'єктність не властива російському реченню, і загалом суб'єктність — безсуб'єктність не може бути релевантною ознакою класифікації речень [Золотова, 1973]. О. Пешковський замість означених термінів використовував описові звороти: «дієслова з усунутою третьою особою», «речення з усунутою третьою особою» [Пешковский, 1957, с. 317].

Неоднорідність корпусу БР спонукала дослідників відшукати їхній граматичний чи семантичний інваріант. Таким визнавали «безвалентні дієслова» [Теньер, 1988, с. 220, 251], «безагенсність» [Грепль, 1967, с. 62], «деміактивність» [Ломтев, 1979, с. 171], «пацієнтивність» [Вежбицкая, 1996, с. 67 — 69], «інволютивність» [Золотова, 1973, с. 181]. У зв'язку з цим у лінгвістичній літературі як синоніми до терміна «безособовість» уживаємо «дезагентивність», «інактивність», «деміактив», «деміпасив» та інші, за допомогою яких дослідники прагнули переглянути поняття безособовості, закріпити його в межах певного граматичного або семантичного підтипу речення. Проте, незважаючи на новітні мовознавчі тенденції та впливи, традиційний термін «безособове речення» зберігся, оскільки він ємно охоплює весь набір структурно-семантичних різновидів речення, відображає особливий спосіб репрезентації відтворюваної дійсності (в образі стихійного, мимовільного процесу, стану) та її основного учасника — «відчужений», «замовчуваний», «інволютивний», «деміактивний», який через граматичну заданість позиції в реченні не може бути активним виконавцем названої ситуації. У нашій праці також послуговуємося традиційною термінологічною номінацією «безособове речення».

1.4.2. Іменникові односкладні конструкції

До іменникових ОР належать конструкції з ГК, вираженим іменником (зрідка — субстантивованим прикметником чи дієприкметником). Однак щодо кількісного та якісного складу цього корпусу ОР, а також їхньої термінологічної номінації в мовознавчих працях наявні розбіжності.

Найуживанішими в сучасній лінгвістичній літературі є такі термінологічні назви: «іменникові ОР» [Вихованець, 1993, с. 99 – 100], «іменні ОР» [Мірченко, 2004, с. 278 – 279], «ОР, головний член яких співвідносний з підметом» [Бевзенко, 2005, с. 101], «іменникові одноядерні речення» [Слинько, 1994, с. 239]. У нашій дисертації робочим є термін «іменникове ОР», який найчіткіше відбиває морфологічну сутність ГК цього різновиду односкладної конструкції.

Корпус односкладних іменникових конструкцій у сучасному українському мовознавстві визначають неоднаково: одні обмежують його лише конструкціями з ГК, вираженим іменником у називному відмінку [Сучасна, 2000, с. 344]; інші до односкладних іменникових конструкцій відносять номінативні та генітивні⁴ речення [Українська, 2000, с. 395; Слинько, 1994, с. 239 – 285]; треті – номінативні, генітивні та вокативні конструкції [Вихованець, 1993, с. 99 – 100; Мірченко, 2004, с. 278 – 279; Бевзенко, 2005, с. 101 – 104; Загнітко, 2011, с. 524, 537].

У нашій праці дотримуємося третьої, найбільш поширеної позиції.

1.4.2.1. Номінативне речення

Реченнєві конструкції з головним компонентом, вираженим називним відмінком іменника, поширені не тільки в українській, але й в інших, споріднених і неспоріднених мовах. Саме тому багато граматичних праць присвячено їм як у сучасній українській [Мороз, 1997; Сушинська, 2000; Коржак, 2007; Мартянова, 2009; Мокроусова, 2011; Голікова, 2011; Зоріна, 2013], так і в зарубіжній [Попов, 1958; Рославец, 1960; Санжаров, 1961; Лебедева, 1966;

⁴ У лінгвістичній літературі ці речення називають генітивними [Українська, 2000, с. 396; Загнітко, 2011, с. 524] та генітивними [Слинько, 1994, с. 260 – 285; Рабанюк, 1998; Рабанюк, 1998 а; Бевзенко, 2005, с. 104]. Точнішим вважаємо термін «генітивне речення», оскільки в ньому правильно передано вимову звука, позначеного літерою *g*, у вихідному слові *genitive* мови-основи.

Попова, 1970; Лермит, 1973; Майорова, 1984; Лужковская, 1987; Рисинзон, 1992; Хуснетдинова, 1998; Биджиев, 2009; Никофорова, 2006] лінгвістиці.

Односкладні конструкції з ГК у формі називного відмінка іменника традиційно кваліфікують як номінативні, або називні. Такі конструкції становлять один із різновидів іменникових ОР [Вихованець, 1993, с. 98]. Тривалий час їх не розглядали як окрему синтаксичну одиницю, а «вважали неповними двоскладними реченнями або безособовими конструкціями» [Слинько, 1994, с. 239]. В українському мовознавстві вивчення НР як різновиду односкладних започаткували В. Возняк, О. Курило, К. Німчинов, І. Огієнко.

Незважаючи на тривалу історію дослідження номінативних конструкцій, досі актуальним є питання їхнього синтаксичного статусу, а саме належність до речень односкладної чи двоскладної будови.

У слов'янському мовознавстві традиційно номінативні конструкції кваліфікують як окремий структурно-семантичний тип у системі односкладних речень. Фундатором цього концептуального підходу є О. Шахматов [Шахматов, 1941], який також витлумачив і ГК НР як підмет. Така інтерпретація ГК цього типу речення закріпилася надовго, за винятком праць О. Пешковського, який за аналогією до односкладних дієслівних конструкцій і ГК НР кваліфікував як присудок (термін «номінативне речення» вперше ввів у науковий лінгвістичний обіг саме О. Пешковський [Пешковский, 1957]).

Проте на початку 60-х рр. ХХ ст. усталена інтерпретація НР як типу односкладних зазнала перегляду. Зокрема, Є. Седельников розглядає конструкцію *Жара* як початковий член парадигми речення *Жара — Была жара — Будет жара — Была бы жара — Пусть будет жара* і кваліфікує її як двоскладне речення з нульовим присудком *є*, який співвідносить зміст повідомлюваного з теперішньою часовою площиною [Седельников, 1961, с. 42]. Послідовними прибічниками цієї ідеї в русистичі стали М. Панов [Панов, 1966, с. 48], О. Попов [Попов, 1958, с. 12] та ін. Істотною

перевагою такого підходу було обґрунтування предикативності НР через нульову форму присудка *є*, натомість прибічники традиційної концепції дещо суперечливо та непереконливо витлумачували предикативність на засадах структурної схеми речення [Русская, 1980, с. 349] або особливого типу предикативної інтонації [Руднев, 1968, с. 116; Валгина, 1991, с. 68].

На думку З. Коржак, коли називний відмінок іменника формує основу ОР, він не лише постає знаком предмета, але й комплексно позначає нерозчленовану мовленнєву ситуацію. До семантичної схеми цієї ситуації, крім об'єктивної інформації про певний фрагмент дійсності, входить і «суб'єктивна інформація, яка супроводжує сам процес відображення, умовно названий логічною модальністю, часову віднесеність змісту повідомлення та особисту оцінку мовцем фрагмента, що позначається» [Коржак, 2007, с. 18].

Багато мовознавців дотримується думки, що номінативні синтаксичні конструкції здатні виражати лише теперішній час. На значення часу, як уважає П. Дудик, указує сама відсутність дієслова, що вже є показником теперішнього часу [Дудик, 1999, с. 91]. У низці студій визначальною рисою темпоральної характеристики номінативних одиниць визнано антропоцентричний теперішній як особливу часову форму, що завжди збігається з моментом спілкування і є константним значенням, при цьому не зазнаючи парадигматичних протиставлень (теперішній – минулий – майбутній) і не потребуючи формальних показників [Коржак, 2007; Проничев, 1991, с. 78; Сушинська, 2000, с. 8]. На думку З. Коржак, «від теперішнього присудкового теперішній антропоцентричний відрізняється тим, що до позначення вияву ознаки в часі він не має безпосереднього відношення, а локалізує в часі нерозчленовану предметну ситуацію, вказує, що ця предметна ситуація відображається у свідомості мовця» [Коржак, 2007, с. 15].

Семантична структура номінативних реченневих конструкцій являє собою «експресивно наповнену, образно нерозчленовану констатувальну предметно-ситуативну номінацію, яка використовується також для передачі ідентифікаційних значень – ото-

тожнення, ідентифікації та кваліфікації предмета за виявленими ознаками, а не факту його наявності» [Коржак, 2007, с. 16].

У семантиці номінативних конструкцій немає безпосередньо названого значення дії, процесу, ознаки. Вони мають буттєве значення, виражене передусім не лексичними засобами, а синтаксично.

У сучасній лінгвістиці буттєвість трактують як функціонально-семантичну категорію, що об'єднує буттєві речення різної структури, які повідомляють про наявність – відсутність у світі або фрагменті світу певної субстанції або явища [Арутюнова, Ширяев, 1983; Джен-Хи, 2001; Лонська, 2001; Чаїрова, 1991]. Семантику категорії буттєвості традиційно визначають «у широкому розумінні як сприйняття, місцезнаходження, виявлення, наявність – відсутність, володіння предметом [Сушинська, 2000, с. 8].

На думку О. Мокроусової, буттєвість НР має спеціальне текстове вираження [Мокроусова, 2011, с. 9]. Хоч поза контекстом НР також може виражати «конкретні смисли власними засобами, проте повноцінно воно функціонує лише у зв'язному тексті» [Мокроусова, 2011, с. 9]. До чинників, що формують семантику НР, крім семантики, зумовленої позиційною моделлю речення, дослідниця відносить також ситуацію спілкування, контекст, спільний фонд знань комунікантів [Мокроусова, 2011, с. 9]. Н. Сушинська, навіть класифікує НР залежно від чинників формування їхньої буттєвої семантики [Сушинська, 2000, с. 8].

Формально-синтаксичну структуру номінативної конструкції насамперед утворює його головний компонент, виражений іменником у називному відмінку, що «водночас є керівним елементом і складовою, сутність якої визначають та характеризують залежні від неї члени речення» [Кундис, 2013, с. 169]. За наявності потенційних поширювальних компонентів такі речення бувають непоширеними і поширеними.

До непоширених НР відносять конструкції, виражені:

1) іменником у називному відмінку: *Краса!* (Вал. Шевчук); *Липень* (М. Матіос); *Вітер. Злива. Безсоння* (Юрко Издрік); *Холод, протяги, сирість* (П. Загребельний);

2) вказівною часткою та іменником у називному відмінку: *То дерево життя* (Б. Жолдак); *Ось чистий аркуш* (Вал. Шевчук); *Он збори* (У. Самчук); *Ось вулиця* (Юрко Іздрик);

3) підсилювальною часткою, вказівною часткою та іменником у називному відмінку: *То вже квітка* (П. Загребельний); *А ось і двері* (Ю. Андрухович); *Ну то й артист!* (О. Гончар).

У сучасній українській мові найширше вживані НР першого типу. Ці речення передають такий об'єктивний матеріал думки, у якому міститься лише одне уявлення [Коржак, 2007, с. 41]. Проте їхня основна функція – не лише подати уявлення про предмет, явище, особу, а насамперед забезпечити основний прагматичний ефект – створення у сприйманні мовців узагальненого образу актуалізованого в мовленнєвому процесі об'єкта.

Семантично така модель представлена буттєвими непоширеними номінативними конструкціями, які повідомляють про: 1) буттєвий стан природи, який не пов'язаний із поняттям про особу: *Пітьма. Дощ* (Юрко Іздрик); *Дорога. Тиша. Ранок* (Юрко Іздрик); 2) буття предметів чи осіб: *Харчі!* (Юрко Іздрик); *Ханжі!* (О. Гончар).

Прагматичний потенціал НР, репрезентованого іменником із препозитивною вказівною часткою, спрямований на підсилення ваги існування реалії, її актуалізації. Така конструкція вказує на те, що існування (або поява) відповідної реалії безпосередньо цікавить мовця або адресата.

Такі НР мають переважно конкретне значення, являють собою «своєрідне відображення явища дійсності наочно-чуттєвими образами» [Коржак, 2007, с. 45]. За цією ознакою вказівні номінативні конструкції диференціюють на одиниці, що вказують на предмет чи явище за його наявності (напр.: *Онде місто* (Василь Земляк) та структури, які означають очікуваний предмет, особу або явище (відомі чи невідомі раніше) для виділення з-поміж інших предметів чи явищ (такі речення реалізують свій потенціал у поєднанні вказівної частки зі сполучником *і*, який виконує підсилювально-приєднувальну функцію частки, та характеризуються ще більшим ступенем експресивності) (напр.: *Ось і світло* (Василь Земляк).

НР, структуровані, крім іменника (або його еквівалента) та вказівної частки, ще й підсилювальною часткою, на думку З. Коржак, виражають «найвищий ступінь раціональної експресивності» [Коржак, 2007, с. 45]: *А ось і агрегати* (О. Гончар). Загальне значення такого речення набуває також конотації певної несподіваності, новизни.

Щоправда, експресивність НР української мови можуть посилювати ускладнювальні вставні компоненти (*Може, й спостерігачі* (Вал. Шевчук) та вигуки (*Ах, мурло ж, ах, дубина* (О. Гончар); *Ех, сумна дівчина* (У. Самчук); *Еге, он збори* (У. Самчук). Позиція вставних компонентів щодо інших компонентів НР не регламентована, однак вони здебільшого локалізовані в препозиції до ГК: *На диво, глибинний і загадковий полиск* (П. Загребельний). Специфіку таких НР становить те, що «основні експресивотвірні характеристики – виразність, смислова та інтонаційна виділеність номінативного речення, прагматична спрямованість – в них доповнюють уточнювальні (щодо висловленої думки) або суб’єктивні (у вираженні ставлення до змісту речення) конотації» [Кундис, 2013, с. 169].

Досить активно вживані в українській мові й поширені номінативні конструкції: *То буйна, пристрасна козацька пісня* (А. Кашенко); *Яка лукава посмішка* (Д. Кешеля); *Важкий тиждень та довгі ночі* (Василь Земляк); *Вічна простуда, вічний зубний біль* (І. Кочерга); *Апофеоз спостережливості* (Н. Хаткіна); *Пирати стнів, розкудлані сини анархії, сини всесвітньої волі* (О. Гончар). Якщо непоширене НР репрезентує ситуацію узагальненого існування (або уявлення про існування) певної реалії або ознаки цієї реалії за певних контекстуально заданих умов, які стають відомими реципієнтові повідомлення до чи після власне констатації, то в поширеному НР зміст означеного, навпаки, обмежений конкретизацією уявлення виділеної ознаки, обмеженої актуальними для комунікативного призначення якостями.

Типовим поширювальним компонентом структури НР є препозитивне означення, експліковане прикметником (*Паскудний дід* (О. Довженко); *Білий вірш* (А. Подолинний); *Вічний годинник* (В. Борецький); *Чорнобильське літо* (В. Борецький),

дієприкметниками (*Заморені, втомлені бійці* (О. Довженко); *Засніжений ранок* (А. Подолінний); *Зіщулені і ледь живі трамваї* (С. Йовенко), займенником (*Мій перший крок* (С. Йовенко), та постпозитивне неузгоджене означення⁵, виражене відмінковими формами імені (*Хата при дорозі* (Василь Земляк); *Лайка без кінця* (О. Гончар); *Просьба будівника-директора* (О. Довженко); *Гавкіт вівчарок* (О. Гончар); *Нахлібник держави!* (О. Гончар); *Пахощі ночі, стрекіт цикад* (О. Гончар), «основною функцією яких є визначення, уточнення та обмеження значення іменника-ядра» [Кундис, 2013, с. 169].

Поширені номінативні конструкції можуть мати ряд узгоджених означень (*То буйна, пристрасна, козацька пісня* (С. Майданська); *Прокляті, холодні, жорстокі кар'єристи* (О. Довженко); *Прекрасна, хоробра людина* (О. Довженко); *Гарна, приємна дівчина* (С. Майданська) або узгоджених та неузгоджених означень (*Холостяцька безладь кімнати... Пудові альбоми репродукцій...* (О. Гончар). Такі речення актуалізують сприйняті мовцем безпосередньо або уявні реалії дійсності. Залежно від характеру цього сприйняття розмежовують НР, що актуалізують враження мовця про статичну дійсність, та НР, які зображують дійсність у динаміці. За умови поєднання кількох препозитивних означень, семантика яких позбавлена емоційно-оцінних компонентів, відбувається «уведення до висловлювання характеристики мікро- або макропростору, у якому перебуває (реально чи уявно) суб'єкт» [Коржак, 2007, с. 17]: *Високі, густі лози* (С. Черкасенко).

Структурно подібними до конструкцій з неузгодженими означеннями є НР з додатком при ГК. Відмінність між ними полягає в тому, що додаток, на противагу означенню, може виражатися іменником у формі будь-якого непрямого відмінка без прийменника (крім знахідного): *Сіль праці на губах* (Василь Земляк); *Важкий ранок, сльози, ридання і біль душі* (Василь Земляк). Специфіка

⁵ Н. Сушинська встановила, що найчастотнішими є поєднання називного відмінка в ролі головного члена НР з неузгодженим означенням у формі родового або орудного відмінка [Сушинська, 2000, с. 10].

таких конструкцій полягає в тому, що їхній ГК актуалізує не загальну референцію, а її уточнення й корекцію.

Щодо конструкцій із постпозитивними поширювачами, то «їхні кваліфікаційні параметри як односкладних речень зберігаються за умови наявності перерахувальної інтонації, вказівної частки, певного контексту» [Сушинська, 2000, с. 10].

На сьогодні дискусійним є питання наявності у структурі НР поширювальних компонентів із вокативною і темпоральною семантикою. Тривалий час була поширена думка, що такі компоненти належать до групи присудка, а тому не можуть поширювати ядро номінативної конструкції. Проте у зв'язку з розвитком учення про детермінантні члени речення традиційне потрактування поширювальних компонентів НР було переформатоване. Зокрема, детермінантам було надано статусу факультативних членів речення з уточненням, що не «всі детермінанти варто кваліфікувати як факультативні, оскільки за умови їхнього вилучення втрачається і побудова, і семантика речення» [Сушинська, 2000, с. 10]. До таких належать темпоральні та локативні детермінанти, які виконують адverbіальну функцію щодо всього висловлення і слугують своєрідним тлом, експозицією до нього. Типовою позицією для детермінантів є препозитивна (*У церкві ніп* (О. Довженко); *Біля димаря ліжко* (О. Довженко); *На вокзалі дід* (О. Довженко); *Тут кримінал* (О. Гончар); *А попереду чарівний світ* (І. Кочерга); *В тамбурі міліція...* (А. Подолинний); *За п'ять хвилин поїзд* (І. Кочерга); *За вікном рідні поля* (Б. Жолдак), а за особливих умов, зокрема актуалізації, перенесення логічного наголосу, — постпозитивна (*Серпик у небі* (А. Подолинний).

У теорії НР важливим є й питання його парадигматики. Тривалий час різні типи речень розглядали лише за їхніми вихідними формами, проте такий підхід обмежував можливості виявлення дійсної природи синтаксичних одиниць та їх комунікативно-го варіювання.

Системний підхід до аналізу номінативних конструкцій передбачає не тільки їхній детальний внутрішній опис, але й установлення місця в синтаксичній системі, співвідношення з інши-

ми одиницями цього та інших рівнів. Такий підхід уможливорює інтерпретацію парадигми НР як «ієрархічно організованої системи, що включає ядерне речення як вихідну форму парадигми та його перетворення» [Коржак, 2007, с. 16]. Згідно з цим підходом до номінативних віднесено такі ОР, що стверджують буття предмета або явища і мають ГК, виражений іменником чи іншим субстантивованим словом у називному відмінку або сполученням слів із прямим відмінком у центрі структури. Такі речення, на думку З. Коржак, є граматичним типом абстрактного відчуження предиката, який має значення екзистенційності, буття, ствердження існування факту [Коржак, 2007, с. 16]. Називний відмінок ГК відповідних конструкцій співвідносний не зі звичайною назвою предмета чи поняття, а із судженням, оскільки такі номінативи відображають певний фрагмент навколишньої дійсності, а отже, виступають не як підпорядковані слова, а як основа синтаксичної будови односкладних конструкцій цього типу. Значення буття в таких одиницях домінує, постаючи «в результаті вживання вказівних форм іменників у незалежній позиції» [Коржак, 2007, с. 16].

На сьогодні немає єдиної загальноприйнятої класифікації односкладних НР. Традиційно їх диференціюють за співвіднесеністю змісту повідомлень із дійсністю у плані модальних оцінок відповідних фактів, виокремлюючи *буттєві* номінативні конструкції, семантико-синтаксичний план яких виявляється в констатації реальної наявності позначуваних ГК предметів або явищ дійсності; *вказівні* НР, що виконують функцію посилення звучання і вказівки на той чи той предмет, виділення із сукупності однорідних; *оцінні* НР, які поєднують номінацію предмета та його емоційну оцінку; *власне називні* речення, що є назвами книг, часописів, картин тощо. У деяких студіях, крім названих різновидів, виділяють ще й *спонукально-бажальні* [Загнітко, 2011, с. 539] номінативні конструкції, уживані для передання команд, наказів, розпоряджень адресатові, від якого вимагають певних дій. Якщо всі названі різновиди НР мають здебільшого однакову інтерпретацію в різних мовознавчих джерелах, то потрактування *номінативного теми* досі суперечливе. Насамперед дискусія то-

читься навколо питання про синтаксичний статус цієї конструкції: чи вважати її реченням, чи особливим типом сегментованих побудов [Галкіна-Федорук, 1959 а, с. 13; Тарланов, 1970, с. 11; Дудик, 1999, с. 68; Кадомцева, 1986, с. 97]. Немає одностайності й у термінонайменуванні такої конструкції: одні дослідники, услід за О. Пешковським [Пешковский, 1957, с. 311], використовують термін «називний уявлення», інші послуговуються терміном О. Попова «називний теми» [Попов, 1958, с. 12]. Проте останнім часом усе більшого поширення та доказовості набуває твердження про розмежування називного уявлення та називного теми як конструкцій, що розрізняються «сферою стилістичного використання, своєрідністю функціонування, експресивною виразністю, лексичною семантикою, інтонацією і становлять різні етапи розвитку сегментованих конструкцій» [Мороз, 1997, с. 9; Зоріна, 2013, с. 86]. Зокрема, на думку В. Мороз, терміном «називний теми» варто користуватися в науковому, науково-популярному та публіцистичному стилях мовлення, а терміном «називний уявлення» — у художньому» [Мороз, 1997, с. 9].

В історії мовознавства відомі також класифікації номінативних конструкцій, виконані за іншими кваліфікаційно-дистинктивними параметрами. Тривалий час була поширена класифікація НР на основі їхніх формально-граматичних ознак. О. Шахматов за наближенням ГК конструкції до підмета чи присудка розмежував безприсудково-підметові і присудково-безпідметові структури [Шахматов, 1941, с. 50 – 62]. Так диференційовані НР і в працях Є. Галкіної-Федорук [Галкіна-Федорук, 1959, с. 28], Л. Біятенко [Біятенко, 1958, с. 8] та ін. В українській граматичній науці НР поділено і за їхньою стилістичною функцією на констатуючі, патетичні, іронічні й власне називні [Біятенко, 1958, с. 10].

НР мають потужний комунікативно-прагматичний потенціал. З огляду на те, що в розповідях короткі речення надають тексту жвавості, яскравості, їх традиційно розглядають як ознаку усного мовлення. НР зображають предмет розмови коротко та наочно, тому їх часто вживають у назвах, планах як альтернативні варіанти для вдалого формулювання.

У художньому дискурсі вони «не лише називають певні предмети, явища, поняття, тобто не просто повідомляють про наявність чогось, а насамперед підкреслюють образність, емоційність та експресивність мовлення, допомагаючи автору лаконічно, влучно висловити думку, забезпечують синтаксичну компактність і раціональність побудови поетичного тексту» [Бузько, ЕлР]. Іноді номінативні конструкції слугують засобом вираження іронії, ідейно й естетично наснажуючи художній текст. Також можуть бути засобом концентрації, типовим для сценічних ремарок у театральній п'єсі або в сценарії.

Цікавим функціонально-стилістичним виявом НР є їхнє на низування, що розгортає динаміку подій, створює їх швидкий перебіг. На думку І. Завальнюк, «таке розташування НР дає змогу об'єднати розрізнені об'єкти..., створити емоційну ритмомелодію оповіді, проте водночас слабшає енергійність функцій номінативних речень, помітнішим стає відтінок переліку» [Завальнюк, 2009, с. 129].

У науковому стилі НР сприяють організації процесу сприймання тексту, розмежуванню інформації на основну й допоміжну, реалізації діалогічності наукового стилю і зв'язності викладу [Кухарева, 2003, с. 39].

1.4.2.2. Генітивне речення

Своєрідну групу в українській мові становлять односкладні іменникові речення, предикативним ядром яких є або незалежний родовий відмінок, що передає наявність, існування, буття предметності з кількісним відтінком, або сполучення родового відмінка зі словом, яке експлікує власне-кількісну характеристику: *Лучників!* (П. Загребельний); *Вишень, яблунь, груш...* (В. Думанський); *Ні сліду, ні знаку, ні духу чийогось* (П. Загребельний); *Сила-силенна птахів* (Б. Лепкий); *Цілий сонм діловодів* (К. Когтянц); *Тьма-тьмуца сосен* (Василь Земляк); *А скільки душевного болю...* (В. Думанський). Саме родовий відмінок як засіб вираження ГК або його елемента (у складі двоелемен-

тного ГК) є ідентифікаційним параметром для виокремлення ГР у системі односкладних конструкцій та їх відмежування від односкладних номінативних конструкцій. Як нетрадиційний формальний засіб вираження суб'єктності та нетиповий носій предикативної ознаки родовий відмінок «нівелює традиційні класифікаційні схеми простого речення, що викликає мовознавчі суперечки щодо визначення місця генітивних конструкцій серед інших типів простих реченневих конструкцій» [Горпинич, 2009, с. 5].

У мовознавстві сформувалося три основні підходи до розв'язання цієї проблеми:

1) ГР розглядають як різновид неповних двоскладних конструкцій [Седельников, 1961, с. 47; Бабайцева, 1968, с. 78; Золотова, 1978, с. 54; Ломтев, 1979, с. 64];

2) ГР вважають різновидом односкладних безособових речень [Булаховский, 1952, с. 320; Кулик, 1965, с. 198; Дудик, 1973, с. 90];

3) ГР кваліфікують як окремих тип односкладних іменникових конструкцій [Шахматов, 1941, с. 421; Лекант, 1986, с. 82; Валгина, 1991, с. 215; Слинко, 1994, с. 180].

Проте в деяких граматиках узагалі не згадують цей тип синтаксичних структур [Шульжук, 2004; Плющ, 1986]. Не вивчають їх і за шкільною програмою.

В українській лінгвістиці вперше комплексно дослідила ГР як окремих тип односкладних іменникових конструкцій Л. Рабанюк [Рабанюк, 1998]. Дослідниця системно описала структурно-семантичні особливості цих конструкцій, визначила їхній лінгвальний статус та місце в синтаксичній системі. Різним проблемам ГР присвячені студії В. Горпинича [Горпинич, 2009], В. Копейцевої [Копейцева, ЕлР], О. Семененко [Семененко, 2011], В. Ачилової [Ачилова, 2011].

У самостійний тип синтаксичних структур ГР виділено за основними структурними, семантичними та функціонально-комунікативними параметрами, що відтворюють їхню автентичність, зокрема:

- самобутня мінімальна структурна схема,

- імпліцитне вираження синтаксичних значень буттєвості та квантитативності,
- однослівна формально-синтаксична репрезентація суб'єкта і предиката власне-семантичної структури речення,
- нейтралізація предикатної синтаксеми на семантико-синтаксичному рівні,
- нетиповість актуального членування: нульова експлікація теми в непоширеній конструкції.

Комплексний принцип покладено в основу дефініції генітивної конструкції, запропонованої Л. Рабанюк. ГР вона визначила як «висловлення, утворене за спеціально призначеною структурною схемою, що має граматичне значення предикативності, власну семантичну структуру, виявляє значення буттєвості в системі чітко окреслених парадигматичних видозмін та регулярних комунікативно-функціональних реалізацій» [Рабанюк, 1998, с. 8].

Основним виразником предикативності ГР є незалежна позиція родового відмінка, що передає «загальне стверджувальне чи заперечне значення буттєвості (екзистенційності) предметів або явищ об'єктивної дійсності синтаксично в дійсному способі та розширеному теперішньому часі». В українській мові таку функцію реалізують іменники «з категоріально-предметним значенням – назви осіб чи взагалі істот (*людина, дитина, тварина*); неістот (конкретних предметів – *машина, квітка* і под.); предметнених ознак (*розум, лагідність* і под.); предметнених станів людини (*сон, спокій*); станів природи (*вітер, сніг, мороз* і под.); предметнених дій (*крик, шум, галас* тощо)» [Рабанюк, 1998, с. 9]. Як ГК ГР функціонують лише ті іменникові лексеми, що називають предмети, які підлягають лічбі або вимірюванню.

Крім незалежного родового відмінка, важливими засобами експлікації предикативності генітивної конструкції є порядок слів та інтонація. Саме інтонація трансформує родовий відмінок іменника в ГК ГР – структурно-семантичний центр односкладного іменникового речення, що стверджує чи заперечує буття предметів, явищ реальної дійсності, названих формою родового відмінка, з одночасною вказівкою на їх кількісне виявлення. Не

менш вагома і роль порядку слів, який виконує структуротвірну функцію та сприяє розмежуванню одно- і двоскладних конструкцій, що мають тотожну власне-семантичну структуру. Порівняймо: *Багато листів і Листів – багато*.

За характером предикативних відношень (співвідношенням повідомлюваного з дійсністю) та модальністю виділяють два семантико-синтаксичних різновиди генітивних конструкцій – стверджувальні та заперечні. Якщо граматичним значенням стверджувальних ГР є ствердження буття предмета, що виражається у формі теперішнього часу дійсного способу (це – їхнє диктумне значення, модусна семантика генітивних структур являє собою квантитативне значення, яке передають відповідна емоційно-експресивна інтонація, вигуки та частки), то граматичну семантику заперечних генітивних конструкцій становить заперечення буття предметів. Основними виразниками заперечення є негатори – частки *ні, ані*, заперечні займенники *жодний, ніякий*, заперечний префікс *ні-, ані-* в займенникових утвореннях тощо.

Об'єктивну модальність стверджувальних і заперечних ГР виражають засоби власне структурної схеми, тоді як суб'єктивна модальність факультативна та накладається на об'єктивну. Її виразниками є додаткові граматичні та лексико-граматичні засоби (частки, вигуки, повтори, суфікси суб'єктивної оцінки) та інтонація.

Різні типи ГР мають не лише обмежені, але й неоднакові можливості щодо парадигматичних видозмін. У сучасній українській мові генітивні конструкції мають чотиричленну парадигму. Основною формою їх реалізації є вихідна форма синтаксичного індикатива, рідше – форма синтаксичних ірреальних способів. Форми бажального ірреального способу можливі як серед стверджувальних, так і серед заперечних моделей. Л. Рабанюк установила, що «засобами організації форм бажального способу є частка *би (б)* у різних модифікаціях (*якби, хоч би, тільки б, нехай би, щоб, щоб тільки, лишень би* і под.), напр.: *Якби квітів! Хоч би квітів! Якби ніяких квітів! Хоч би ніяких квітів!*, форми ірреального наказового способу допускають лише заперечні генітивні речення, напр.: *Ні звуку! Щоб ні звуку! Жодного звуку! Ніякого звуку! Нехай ні звуку!*; а

форми умовного способу – лише стверджувальні генітивні речення, напр.: *Квітів би.. Музики б...*» [Рабанюк, 1998, с. 9].

ГК ГР як маніфестант його предикативності може мати просту та складену форму. Проста форма одноелементна: предметне та граматичне значення компонента реалізує родовий відмінок іменника: *Снігу, снігу!* (Остап Вишня); *А сала того, сала, а птиці* (Остап Вишня). Роздільна репрезентація предметної та граматичної семантики – суть складеного, двоелементного ГК ГР, основний елемент якого, виражений іменником у родовому відмінку іменника, передає предметне (буттєве) значення компонента, а допоміжний елемент (числівник або інше слово з квантитативною семантикою) реалізує граматичне значення та модифікує предметне значення в кількісному аспекті, напр.: *Тьма народу!* (А. Кримський); *Тисячі розморених пляжників* (А. Дімаров); *Кодло окупантів* (Л. Письменна); *Море пожовклого листя, повінь зів'ялих квіток* (Б. Лепкий); *Цятка болю* (В. Стус).

Генітивні конструкції зі складеним ГК Л. Рабанюк кваліфікує як окремий структурний різновид ГР і називає його терміном – генітивно-квантитативні речення [Рабанюк, 1998, с. 16]. Дослідниця інтерпретує їх як «висловлення, предикативний центр яких становить кількісно-іменникове словосполучення (квантитативний компонент + родовий відмінок), що реалізується двома комунікативними варіантами, які відповідають структурним схемам генітивно-квантитативного та заперечно-генітивного» [Рабанюк, 1998, с. 16]. Крім складеної форми ГК, такі конструкції не мають інших кваліфікаційних ознак на жодному з рівнів їхньої багатоярусної структури (на формально-синтаксичному, власне-семантичному, семантико-синтаксичному), що б сприяло їхньому виокремленню в автономний тип ГР. Тому в нашому дослідженні ГР зі складеним ГК інтерпретуємо не як генітивно-квантитативні, а як генітивні зі складеним ГК.

Про самостійний характер ГР свідчить і така особливість їхньої позиційної структури, як утворення відкритих сурядних рядів ГК.

Особливість комунікативної будови стверджувальних ГР полягає в тому, що тема в них досить часто є нульовою, а весь ком-

понентний склад речення виконує роль реми (нерозчленовані ГР). У розчленованих ГР темою виступає основний склад речення, а детермінанти чи поширювачі обставинного типу становлять рему. Досить важливу функцію в актуальному членуванні генітивних конструкцій виконують частки, які підсилюють чи виділяють ГК, надають йому різних відтінків значення. Актуальне членування ГР визначає ситуація мовлення і комунікативна спрямованість.

Генітивні стверджувальні речення досить часто перебувають у сполучниковому (диференційованому) та безсполучниковому (недиференційованому) зв'язку з іншими предикативними одиницями у складному реченні. Здебільшого вони є частинами складних безсполучникових речень, напр.: *Визволяють – скільки сміху!* (М. Гримич); *А сталося так: на мітингу в саду людей!* (Г. Почепцов). Об'єднуючись у складносурядне чи складнопідрядне речення, генітивні предикативні частини сприяють посиленому темпу та динаміці розповіді.

ГР як окрема синтаксична одиниця і як частина складної синтаксичної конструкції є потужним засобом емоційного та експресивного впливу на співрозмовника й читача. Саме тому такі конструкції є іманентною ознакою розмовного та художнього стилів. Їхній високий прагмалінгвальний потенціал засвідчує і фразеологізація генітивних конструкцій, що зафіксовано в збірниках усної народної творчості на зразок: *Стільки правди, як у решеті води* (Укр. присл.); *Скільки голів – стільки й умів* (Укр. присл.); *Багато диму – малий вогонь* (Укр. присл.); *Багато грому – мало дощу* (Укр. присл.).

Л. Рабанюк до функціонально-стилістичних особливостей генітивних стверджувальних речень відносить такі: «1) ці структури логічно виділяються в текстах, актуалізуються завдяки емоційності та експресивності, надаючи висловленню загального емоційного напруження; 2) уживаючись самостійно як окремі речення, вони тісно пов'язані з ширшим контекстом семантикою та загальним змістом текстових поєднань – складних синтаксичних цілих; 3) генітивні стверджувальні речення використовують-

ся в описах явищ природи, середовища, зовнішнього вигляду людей, тварин, передають внутрішньо-психологічний стан людини тощо» [Рабанюк, 1998, с. 18]. Стилистична яскравість генитивних конструкцій полягає в чіткій комунікативній спрямованості, у значеннєвій повноті, завершеності, стислості та образності, завдяки чому їх уживання характерне для усного розмовного та для художнього мовлення.

1.4.2.3. Вокативне речення

Вокативна конструкція – різновид односкладної іменної реченнєвої структури, вираженої звертанням, що передає нерозчленовану думку, почуття, волевиявлення, напр.: *Пані! Благодійнице моя!* (М. Старицький). Усупереч тому, що ВР – досить репрезентативне явище української мови, особливо в розмовно-побутовому, художньому та публіцистичному її стилях, яке має тривалу історію дослідження як на матеріалі української [Кучеренко, 1963; Дудик, 1967; Шульжук, 1968; Плющ, 1986; Вихованець, 1987; Скаб, 2002; 2002 а], так й інших [Кулагин, 1963; Апарна, 1982; Ветрова, 1982; Оликова, 1979; Попов, 1958; Проничев, 1971] мов світу, чимало питань його теоретичної інтерпретації досі однозначно не розв'язано.

Насамперед потребує розв'язання проблема термінологічної номінації аналізованих синтаксичних одиниць. Відомі дві основні тенденції щодо називання цих одиниць:

– за формальними показниками грамеми, що їх утворює – «вокативні речення» (термін О. Шахматова [Шахматов, 1941, с. 318]);

– за синтаксичним статусом цієї грамеми – «речення-звертання» (термін П. Дудика [Дудик, 1967, с. 35]).

Ми поділяємо думку М. Скаба, що обидва терміни формально відповідають усталеним у лінгвістичній науці традиціям та цілком природно вписуються в систему східнослов'янської синтаксичної термінології, проте номінація «вокативні речення», утворена за аналогією з однотипними назвами «номінативне речення», «генитивне речення», є більш прийнятною для української граматичної

термінології; крім того, така номінація нівелює певну «синтаксичну неповноцінність цих утворень, закладену в назві «звертання-речення» [Скаб, 2002, с. 71]. Як альтернативну дослідник пропонує номінацію «односкладні речення апеляції» [Скаб, 2002, с. 71].

По-різному тлумачать мовознавці й семантику таких синтаксичних одиниць. Зокрема, О. Шахматов трактує ВР як конструкції з підвищеною емоційністю та вираженням волевиявлення, «у яких головним і єдиним членом є спонукальне звертання-попередження, ім'я особи, до якої звернене мовлення, якщо це ім'я вимовлене з особливою інтонацією» [Шахматов, 1941, с. 86]. О. Попов вокативні конструкції кваліфікує як такі, що «поєднують назву особи, до якої спрямоване висловлення, з переданням самого цього висловлення» [Попов, 1958, с. 37]. На думку І. Кучеренка, «основним [...] змістом ВР є спонукання, узагальнене значення якого розуміється з ситуації чи спільної теми, у розкритті якої беруть участь інші речення контексту» [Кучеренко, 1963, с.70]. Дослідник зауважує також, що «у вокативних реченнях спонукання може ускладнюватися додатковим відтінком, набуваючи характеру прохання, благання. Часом емоційне забарвлення, емоційне значення превалює, речення виражає спонукання з виразним захопленням, співчуттям, докором, обуренням і под.» [Кучеренко, 1963, с. 70 – 71].

Основний зміст звертань-речень, – указує П. Дудик, – становить спонукання, адресоване, як правило, особі, до якої звертаються. Цей зміст багатший від змісту звертання, бо «приховано й нерозчленовано виражає певну думку-почуття, якою супроводиться звертання до особи і яка розуміється з ситуації (в усному мовленні) або з контексту (в мовленні писемному), а також із спільної теми, яка розкривається конситуацією (загальне найменування для ситуації і контексту) і поза якою немислиме функціонування звертань-речень, що становлять вищою мірою експресивні конструкції» [Дудик, 1971, с. 264].

За спостереженнями К. Шульжука, «специфіка ВР у тому, що вони не потребують додаткового розкриття свого змісту за допомогою контексту, оскільки такий зміст концентрується в них,

хоч словесно він, як правило, не виражається, а зрозумілий з інтонації, котру має це речення» [Шульжук, 1969, с. 10].

Р. Гайсіна інтерпретує вокативну конструкцію через механізм її виникнення: «речення, що стоїть після звертання, ніби розшифровує — виражає конкретніше і розчленовано елемент повідомлення, вкладений мовцем у звертання. Не було б цього речення, звертання зіграло б ту саму роль. Тому звертання і речення, що слідує за ним, можна вважати певною мірою мовними дуплетами. Природно, один з мовних дуплетів може втрачатися, у такому разі звертання бере на себе цілком те змістове навантаження, яке повинно було б мати наступне речення. Так унаслідок контамінації звертання з певним емоційним чи інтелектуальним змістом постає особливий тип речення — вокативне речення» [Гайсіна, 1967, с. 13].

М. Мірченко констатує особливий характер речень-звертань і вважає їх «перехідними між односкладними, нечленованими і номінативними» [Мірченко, 2004, с. 58].

Дехто з дослідників надає аналізованим конструкціям самотності лише на комунікативному рівні, саме тому й пропонує відповідний термін для означення — «кличні комунікати», що становлять «...не справжнє речення, а особливий засіб зв'язку з вказівкою на адресата мовлення» [Слинько, 1994, с. 407].

Акцентовано увагу й на тому, що спонукання становить один із різновидів предикативності, формальним виявом якого є специфічна інтонація, «яка не цілком збігається з інтонацією звичайного звертання, оскільки нею передається ширше значення і складніше уявлення» [Дудик, 1971, с. 38].

Немає однастайності серед мовознавців і стосовно класифікації ВР, хоч для більшості з них за диференційний слугує спільний критерій — функціональна спрямованість аналізованих одиниць.

О. Попов поділив усі ВР «з погляду їхніх функцій та складності змісту» [Попов, 1958, с. 37 — 38] на три групи: 1) найпростіші ВР, які містять заклик, прохання чи вимогу відгукнутися, відповісти; 2) ВР, що є реакцією на слова чи дії співрозмовника; 3) ВР, що одночасно є й двоскладними неповними: з одно-

го боку, це емоційно забарвлені звертання, що виражають цілу думку, з іншого — це неповні речення без підмета, які постають унаслідок упізнавання осіб: обидва ці моменти виявляються одночасно [Попов, 1958, с. 37 — 38].

П. Дудик також виокремив три групи: 1) звертання-речення, що ними гукають когось, просять, закликають чи вимагають якомусь зреагувати на кликання, зробити щось, розповісти, пояснити і под.; 2) звертання-речення з виразною спонукальною функцією — попереджувальною, заборонною, наказовою тощо; за їхньою допомогою мовець застерігає особу, до якої звертається, від непродуманих вчинків, висловлень, забороняє їх з більшою або меншою категоричністю; 3) звертання-речення, що виражають інші реакції мовців, їх глибинні переживання, настрої (напр., звертання-речення, що використовуються в ролі виразників радості мовців від зустрічі, часто несподіваної, або навпаки невдоволення нею, обурення і под.; звертання-речення інтимної чи напівінтимної сфери, які виражають любов, ніжне або прихильне ставлення до особи; звертання-речення, що передають переляк, часто доповнений безнадією або глибоким болем від того, що трапилось; звертання-речення, які виражають докір, що подекуди виливається в невимовному горі) [Дудик, 1971, с. 39 — 40].

К. Шульжук поділив ВР на спонукально-кличні та оцінні, зауваживши «якщо у спонукально-кличних реченнях передусім виражається відношення до того, що пов'язане з особами, до яких звертається мовець, то в оцінних реченнях яскравіше виявляється значення кваліфікації адресата» [Шульжук, 1969, с. 10]. Найвиразніший спонукально-кличний характер, на думку цього лінгвіста, мають ті ВР, що містять заклик, прохання чи вимогу відгукнутися, відповісти [Шульжук, 1969, с. 10]. До оцінних вокативних конструкцій він зарахував ті, яким притаманний вищий рівень емоційного насичення: «експресивне забарвлення цих речень помітніше, ніж речень першої групи, оскільки на відміну від останніх, які виражають найчастіше заклик, прохання чи яке-небудь інше спонукування до відповіді, ВР другої групи складніші за своїм змістом: вони виражають осуд, радість тощо» [Шульжук, 1969, с. 11].

Близькою до проаналізованої вище є типологія І. Вихованця. Дослідник так само розмежував два типи ВР: 1) ВР – заклики, у яких названо адресата мовлення, щоб привернути його увагу; 2) вокативні речення, що виражають емоційну реакцію на слова і дії співрозмовника [Вихованець, 1992, с. 61 – 62]. На нашу думку, ця класифікація вокативних конструкцій оптимальна, оскільки вона відображає їхні основні функції.

Так само гострі суперечки в мовознавстві викликала і проблема розмежування ВР і вокативних форм, що не становлять самостійних синтаксичних одиниць. Із цього приводу Є. Галкіна-Федорук зазначила, що основними ідентифікаційними атрибутами ВР, як і будь-якого речення, має бути інтонація повідомлення та предикативність, оскільки саме такі синтаксичні одиниці є комунікативним засобом, тоді як звертання являють собою лише слова – назви адресата [Галкіна-Федорук, 1965, с. 63]. Хоч далі дослідниця додає, що «ВР можуть виникнути на базі звертання, коли у звертання, крім функції називання особи адресата, вкладають різні відношення до співрозмовника чи до предмета, який називають. Ось ця вкладена думка, воля в називанні адресата, тобто в звертанні, і трансформує звертання як окреме слово в речення особливого конструктивно-граматичного характеру» [Галкіна-Федорук, 1965, с. 64].

Винятково важливим і принциповим у теорії ВР є питання його членованості, проте й тут немає єдиної позиції в дослідників. О. Попов, наприклад, вважає, що «ВР варто відносити до тих конструкцій, які не виявляють семантико-граматичної розчленованості, а їхній головний член не зближується ні з підметом, ні з присудком» [Попов, 1958, с. 37].

Так само не визнає розчленованості вокативних конструкцій і П. Дудик. Він зазначає: «З нашого погляду, є все-таки істотні підстави для того, щоб розглядати звертання-речення як своєрідні еквіваленти (замінники) речення, як такі синтаксичні одиниці мови і мовлення, що перебувають поза межами як двоскладних речень, так і односкладних. [...] Тільки дуже умовно, зважаючи на деяку розчленованість думки, почуття, що їх виражають звертання – речення, вони тією чи іншою мірою можуть наближати-

ся до речень двоскладних або односкладних. Отже, звертальні конструкції слід вважати не реченнями — двоскладними чи односкладними, а лише їх своєрідними функціональними заміниками» [Дудик, 1971, с. 43; Сучасна, 1972, с. 309].

І. Кучеренко безпосередньо не оперує термінами «розчленованість» — «нерозчленованість» ВР, однак у його студіях натрапляємо на таку думку: «Одночленні номінативні і вокативні речення, залишаючись самостійними, близько зв'язуються з іншими реченнями, що йдуть за ними і мають зміст, зв'язаний з предметом чи явищем, названим цими одночленними реченнями. [...] Ще тісніший зв'язок вони мають тоді, коли в реченнях, що йдуть за ними, підмет виражений займенником, який вказує саме на названий предмет чи особу в одночленних реченнях» [Кучеренко, 1963, с.70 — 71]. Саме вона засвідчує, що автор не визнає синтаксичне розчленування вокативних конструкцій.

Досить докладні тлумачення лінгвальної природи ВР маємо в працях І. Вихованця. На його думку, те, що «одні вчені вважають їх окремим типом односкладних речень, другі зараховують до складу номінативних, треті розглядають як нечленовані речення..., зумовлюється синкретизмом семантико-синтаксичних властивостей вокатива як головного члена цих речень і різноспрямованістю їх формально-синтаксичного та семантико-синтаксичного членування» [Вихованець, 1992, с. 61]. Дослідник категорично відкидає тезу щодо нечленованості ВР — вони «членовані, хоча б тому, що головний член може поширюватися залежними словами» [Вихованець 1992, с. 61 — 62]. Його інтерпретація ВР пов'язана з характеристикою семантико-синтаксичної структури цих одиниць: «ВР — це вокативи, у яких конденсується суб'єктно-предикатна структура думки, почуття, волевиявлення. Вони вирізняються семантико-граматичною ізольованістю в тексті, а отже, внутрішньою синтаксичною самодостатністю. Центральну ланку ВР становить іменник у формі кличного відмінка, що вимовляється з особливою інтонацією, яка передає заклик, спонукування до припинення дії, докір, обурення та ін. Часто вокативи супроводжуються вигуками і частками, що посилюють і дифе-

ренціюють семантико-синтаксичні особливості ВР» [Вихованець, 1992, с. 61 – 62]. Як бачимо, І. Вихованець аналізує вокативні конструкції комплексно, у взаємодії семантико-синтаксичних, формально-синтаксичних та комунікативних ознак. У формально-синтаксичному річищі він тлумачить ВР як «членовані односкладні речення, головний недиференційований на підмет і присудок член яких виражений кличним відмінком і може поширюватися атрибутивними компонентами» [Вихованець, 1992, с. 62], а в семантико-синтаксичному плані розглядає як «дві конститутивні синтаксеми, одна з яких є лексично вираженою, складного семантико-синтаксичного змісту (суб'єктно-адресатна семантика), а друга – лексично не вираженою, нульовою (предикатна семантика)» [Вихованець, 1992, с. 62].

На таких самих методологічних засадах трактує вокативні конструкції і М. Скаб, який вважає, що «формально-синтаксична кваліфікація аналізованих елементів прямо залежить від їх семантико-синтаксичних характеристик, зумовлених специфікою функцій, які ці утворення виконують у ході мовного спілкування. На формально-синтаксичному рівні речення вони представляють спеціальну функціональну сферу мови, яку ми називаємо сферою апеляції. Елементи цієї сфери, передусім субстантивна форма вокатива, виникли у мові внаслідок синтаксичної редукції і зосереджують у собі відповідно суб'єктно-об'єктну предметну семантику, а також семантику спонукальності до сприйняття мовлення, яка виявляється навіть у випадку відсутності на формально-синтаксичному рівні дієслова-імператива» [Скаб, 2002, с. 62]. Дослідник застерігає також від сплутування формально схожих односкладних речень, що репрезентують функціональну сферу представлення (номінативних), та односкладних речень апеляції (вокативних). Саме таке ототожнення вокативних і номінативних конструкцій, хоч і в некатегоричній формі, маємо у працях М. Каранської, пор.: «може, ВР слід було б віднести до одночленних номінативних і вважати їх спонукальним різновидом НР [Каранська, 1992, с. 150]. М. Скаб категорично заперечує проти такого об'єднання: «Хоча і в номінативних, і у вокативних

односкладних реченнях формально вираженим є один головний член з первинною предметною семантикою, однак набута номінативом і вокативом у позиції головного члена предикатна семантика, на наш погляд, є відмінною: предикативність є значно сильнішою у вокативних утвореннях, що зумовлюється як їх специфічним витворенням внаслідок синтаксичної редуції, так і значно вищим рівнем емоційності, мовленнєвих актів, у вираженні яких беруть участь аналізовані вокативні форми» [Скаб, 2002, с. 62].

Семантичні особливості ВР тісно пов'язані зі специфікою їхнього функціонування. Узявши за основу функціонально-семантичний критерій, М. Скаб класифікував вокативні конструкції. Він насамперед виокремив групу речень, комунікативна настанова яких спонукати адресата мовлення до сприйняття. Формальна особливість цих речень полягає у використанні їх в ініціальних позиціях діалогу чи монологу, на початку реплік. Вокативну форму іменника тут можуть поширювати (або й заступати) прикметники; займенникові прикметники, діеприкметники, які, проте, здебільшого, не містять спеціальної характеристики адресата. За умови трансформації такого утворення у двоскладне речення відсутній (але достатньо усвідомлюваний мовцями) предикат, на думку М. Скаба, «міг би бути заміщений імперативами, які означають дії-сприйняття мовлення, реакцію на нього [Скаб, 2002, с. 63]. Зовсім інше використання мають ВР, що виражають вимогу виконати адресатом мовлення певну дію, яка переважно є зрозумілою (впливає) з попереднього контексту (ситуації): *Батько піднімає рушницю. Секунда і станеться злочин. Дівчина кидається до батька і повисає на зброї з криком: **Батьку!*** (О. Довженко) [приклад узято в М. Скаба]. Діапазон нав'язуваної ними дії є значно ширшим (охоплює весь простір фізичної та інтелектуальної діяльності особи), відповідно вищий і рівень емоційності таких речень. Третю своєрідну групу ВР, вирізняваних за функціонально-семантичними ознаками, утворюють конструкції, які стосуються комунікативних ситуацій зустрічі, часто несподіваної (впізнання адресата, радості, здивування, обурення тощо з цим

пов'язаних). Предикативність таких утворень найближча до предикативності НР. Лексико-семантичне наповнення вокативних форм цієї групи можуть становити й номінації особи, що містять семи оцінки або характеристики: *Підла! Підла! Чому не встанеш і не відкриєш цим людям очі на дійсність?* (Ірина Вільде) [приклад узятю в М. Скаба].

В усіх окреслених вище групах ВР субстантивну форму вокатива М. Скаб трактує як головний член односкладного речення апеляції і наголошує, що цей елемент має всі необхідні для такої кваліфікації властивості, зокрема: входить до структурної схеми елементарного простого односкладного речення як єдиний його головний член; містить у собі модально-часову характеристику речення, причому значно інтенсивнішу, ніж у відповідних реченнях сфери представлення — номінативних; має простий іменниковий головний член, співвіднесений із підметом двоскладного речення апеляції, побудованого за моделлю *Адресаєте, дії!*, і виражається спеціалізованою морфологічною формою кличного відмінка [Скаб, 2002, с. 65].

Підвищений рівень емоційності ВР зумовлює можливість транспозиції цих форм у власне емоційні одиниці: вигуки та вигукові еквіваленти речень. І. Вихованець щодо цього зазначає: «вокативний головний член, набуваючи сильнішого емоційного забарвлення і втрачаючи своє первісне суб'єктно-адресатне значення, стає вигуком, а отже, членоване ВР переходить у нечленоване вигукове...» [Вихованець, 1992, с. 62]. Синтаксично автономні утворення, похідні від вокативних конструкцій, не мають характерних ознак речення і, власне, можуть бути кваліфіковані як вигуки.

Отже, ВР становить автономний тип ОР, ідентифікованого як іменниковий за морфологічною належністю предикативної основи ГК. Спонукальна модальність — характерна ознака предикативності такого речення. У формально-синтаксичному плані ГК ВР становить недиференційований на підмет і присудок член, виражений кличним відмінком, який може поширюватися атрибутивними компонентами.

РОЗДІЛ 2

Формально-синтаксичні ознаки головного компонента односкладного речення

2.1. Формально-синтаксична кваліфікація головного компонента односкладних дієслівних речень

Формально-синтаксичний напрям у синтаксисі зорієнтований на вивчення «набору парадигм — моделей, зумовлених наявними в кожній мові морфологічними формами в їхніх найоптимальніших виявах і варіантах» [Мірченко, 1997, с. 30]. Основним об'єктом формально-синтаксичних студій у слов'янському мовознавстві стало речення, опис формальної організації якого являє собою вчення про формально-синтаксичний ярус, що співвідноситься «з відповідним формальним реченнєвим зразком, реченнєвою моделлю — формально-синтаксичною структурою, структурною схемою» [Вихованець, 1988, с. 54]. В українській лінгвістиці досить детально проаналізовано формально-синтаксичну структуру різних типів реченнєвої конструкції [Грищенко, 1969; Іваницька, 1986; Христіанінова, 1991; Дудик, 1999; Арібджанова, 2001].

Дослідженню формально-синтаксичного ярусу односкладних дієслівних, традиційно означуваних «безособовими», речень присвячено багато спеціальних студій [Галкіна-Федорук, 1958; Георгієва, 1969; Чирва, 1977; Алсуф'єва, 1966; Шабалина, 1991; Рамза, 1966; Проворотова, 2010; Курмакаєва, 2010]. Основну увагу в них зосереджено на головному та поширювальних компонентах безособової конструкції, проте у зв'язку з розвитком функційного, категорійного та дериваційного синтаксису постала потреба переглянути та уточнити формальну параметризацію категорії безособовості.

Односкладне БР виражає дію чи стан, незалежні від виконавця дії та носія стану. Відповідно його ГК експлікує словоформа, «релевантною ознакою якої є неможливість корелятивного зв'язку з називним відмінком, що й відтворює феномен БР — за-

крити́сть позиції підмета як показник інволютивного процесу або стану» [Курмакаєва, 2010, с. 9]. ГК БР в українській мові може мати просту та складену форми.

2.1.1. Формально-синтаксичний вияв простого головного компонента безособового речення

Простий ГК БР має одноелементну експлікацію. Він спроможний самотужки реалізувати власну граматичну та речову семантику. Основними виразниками простого ГК БР в українській мові є одноособові дієслова та особові дієслова в безособовому вжитку.

2.1.1.1. Конструкції з головним компонентом, вираженим одноособовим дієсловом

Найуживанішим різновидом безособової конструкції є такий, ГК якого репрезентований одноособовим (власне безособовим) дієсловом: *Ще й не розвиднялося, коли ми підїхали до артильської стайні* (В. Шкляр); *Надворі вже й вечоріє* (М. Матіос); *Світало і хмарилось, вітер летів виднокругом* (М. Матіос); *Оце й поталанило тобі у цій справі* (М. Матіос); *Так смеркало і того разу* (М. Матіос). Форма вживання таких дієслів збігається з формою третьої особи однини, тобто «тією особовою формою, у якій виступають дієслова, носієм стану яких є об'єкт повідомлення» [Вихованець, 1988, с. 268]. Семантичну структуру одноособових дієслів репрезентують значення:

- стан природи (*блискати, весніти, вечоріти, гриміти, дощити, мрячити, розвиднятися, світати, смеркати, сніжити, сутеніти* та ін.);
- фізичний або психічний стан людини (*морозити, лихоманити, температурити, нудити* тощо);
- успіх (*вестися, везти, таланити, фортунити, щастити*);
- оцінка міри або необхідності якогось стану (*бракувати, забракувати, вистачати* тощо);

— бажання (*хотітися, кортіти, бажатися*).

Такі дієслова становлять історично замкнену, закриту для поповнення групу слів.

Об'єктивуючи ГК БР, одноособові дієслівні лексеми можуть мати форму третьої особи однини теперішнього й майбутнього часу та форму середнього роду минулого часу й умовного способу, а також доконаного й недоконаного виду. Враховуючи особливості вираження простого ГК БР — одноособового дієслова, виділено 7 його формально-синтаксичних різновидів:

1) простий ГК БР у формі III особи однини теперішнього часу недоконаного виду: ...*Скрізь тільки спеціалістів бракує* (І. Жиленко); *А в степу весніє, весніє* (О. Гончар); *Аж морозить від цього погляду* (Вал. Шевчук); *Сутеніє рано восени* (І. Жиленко); *Та уже й смеркає* (І. Жиленко);

2) простий ГК БР, оформлений III особою однини майбутнього часу доконаного виду: — *І коли вже засвітає?* (В. Шкляр); *І чому йому ніяк не розвидниться?* (М. Матіос); *В яру проясниться, і всі знову зберуться* (В. Шкляр); *Аж Мишкові пощастить? Від п'яніючої яскравості до сірої сирості за якихось тиждень-два задоцить* (М. Матіос);

3) простий ГК БР, експлікований III особою однини майбутнього часу недоконаного виду: *Ох і віхолитиме* (В. Шкляр);

4) простий ГК БР, репрезентований формою середнього роду минулого часу доконаного виду: *Розвиднілось навкруги, розвиднілось в душі, в очах* (О. Забужко); *Літня спека ще володарювала над цим краєм, а звечора задоцило* (М. Матіос); *Засутеніло надворі* (М. Матіос); *Нам пощастило* (М. Матіос); *Звечоріло* (І. Жиленко);

5) простий ГК БР, виражений формою середнього роду минулого часу недоконаного виду: *Чогось все ж не вистачало* (М. Матіос); *...Ще бракувало людям курячих епідемій* (М. Матіос); *Надворі смеркало* (Д. Кешеля.); *Мене морозило, й боліла голова* (Вал. Шевчук); *Ледь світало, коли прокинувся* (Н. Фіалко);

6) простий ГК БР, експлікований формою середнього роду умовного способу доконаного виду: *Якби дощ, одразу завесніло би* (Ірина Вільде); *Ще кілька хвилин, і йому забракло би мужності* (В. Шевчук);

7) простий ГК БР у формі середнього роду умовного способу недоконаного виду: *Фортунило би так щодень!* (О. Забужко); *І йому хотілося б затишку!* (О. Забужко).

Найуживаніший з-поміж них є ГК БР, виражений одноособовими дієсловами середнього роду минулого часу доконаного та недоконаного виду. Спорадичні в цій функції одноособові дієслівні лексеми, марковані середнім родом умовного способу доконаного та недоконаного виду.

2.1.1.2. Речення з особовим дієсловом у безособовому вжитку в ролі головного компонента

В українській мові ГК БР репрезентують також особові дієслова, ужиті в безособовому значенні: *Надворі аж зітхнулося з легкістю* (Г. Почепцов); *Спалахнуло високим полум'ям й освітило похмурі брилисті стіни* (М. Матіос); *Назустріч сипало розпеченим оловом* (В. Шкляр); *Боляче задзвеніло в її грудях* (М. Матіос); *Стукотіло глибоко в серці* (М. Матіос). Ці речення є «найпоширенішими в сучасній українській мові і надзвичайно розмаїті за змістом» [Загнітко, 2011, с. 533], що зумовлено активним процесом переходу особових дієслів у безособові. Безособово вживані особові дієслова, які через відсутність підмета означають дію чи стан як замкнений у самому собі процес, розмежовують на зворотні (з постфіксом *-ся*) і незворотні (без постфікса *-ся*).

Обидва зазначені різновиди дієслів широко функціонують у ролі простого ГК БР в українській мові, пор.:

— незворотні дієслова: *Хлопчєня раптом злякалося його, бо від нього заструмувало такою силою, якої він не знав* (Вал. Шевчук); *Кинув ту сливу до рота, й тоді ще більше запахло осінню* (М. Матіос); *Над головою затремтіло від багрянцю* (М. Матіос); *Натовпом хитнуло* (І. Роздобудько); *Сонцем залило галявину* (М. Матіос);

— зворотні дієслова: *Уже й до вечора похилилося, а може, ще збираються на небі хмари* (М. Матіос); — *Будьте здорові з Різдвом святим!* — *почулося здалеку Ніні* (Люко Дашвар); *І робилося їй якось легко-легко...* (М. Матіос).

Безособової семантики спроможні набувати незворотні дієслівні лексеми з такими значеннями:

– стихійних процесів, атмосферно-метеорологічних явищ природи і суто фізичних, природних процесів, обмежених у своєму вияві певними просторовими виявами (*блакитніти, просторішати, світліти, свіжіти, рожевіти* та ін.);

– стихійних процесів, реалізованих за допомогою якогось предмета, що чинить дію, або певного явища природи, що становить джерело дії-стану (*віяти, зрошувати, мести, насипати, обвівати, повіяти, понасипати, сипати* тощо);

– різних виявів фізичної та психічної сфери в організмі людини, її відчуттів, сприймання, настроїв, переживань (*гриміти, густити, дзеленчати, клетотати, шуміти* й ін.).

Вужчий семантичний діапазон мають особові дієслова, ужиті в безособовому значенні з постфіксом *-ся*. Об'єктивуючи простий ГК БР, вони означають:

– різні процеси сприймання чого-небудь (*бачитися, відчуватися, маритися* та ін.);

– процеси мислення й мовлення, «що сприймаються як стихійні, бо наперед і свідомо не проектувалися, не планувалися» [Загнітко, 2011, с. 534] (*думатися, згадуватися, зіткнутися, мовитися, мріятися* тощо).

Трансформація такого дієслова в безособове зумовлена переміщенням називного суб'єкта дії або стану в семантико-синтаксичну зону давального відмінка, що сприяє розвитку в нього вторинної семантико-синтаксичної функції суб'єкта стану.

Конструкції з простим ГК такої морфологічної експлікації часто функціонують як головна частина складнопідрядних речень із підрядною з'ясувальною [Загнітко, 2011, с. 534; Шультжук, 2004, с. 123].

Особові дієслова, ужиті в безособовому значенні без постфікса *-ся* та з ним, експлікують ГК БР та виражають дію або стан, позбавлені активного діяча чи носія стану, набуваючи форм третьої особи однини теперішнього й майбутнього часу, середнього роду минулого часу та умовного способу.

Комбінування графемних реалізацій категорій способу, часу, особи, роду та виду уможливило виокремити в українській мові 7 формально-синтаксичних різновидів простого ГК БР, вираженого зворотним або незворотним особовим дієсловом у безособовому значенні. Це:

1) простий ГК БР, експлікований дієсловом у формі III особи множини теперішнього часу недоконаного виду: ... *Від річки **тягне** прохолодою* (Люко Дашвар); — *Особливо за картоплю в мундирах дякую, бо так гарячого іноді **хочеться*** (Люко Дашвар); *Чому тобі не **спиться** о такій годині* (М. Матіос); *Чомусь **шумить** у вухах* (М. Матіос); ***Сниться** йому чи привиджується* (М. Матіос); *У хаті **пахне** хлібом* (Н. Фіалко);

2) простий ГК БР, оформлений III особою однини майбутнього часу доконаного виду: *Коли вже **запахне** ранньою весною?* (М. Матіос); *Дощі дріботітимуть все рясніше, вітри-шпигуни проникнуть у всі закутки, землю **заквасить*** (Люко Дашвар); ***Висвистить** нашу Незалежність у підземну трубу* (М. Матіос); ***Задзичжить і забринить** навкруг* (Вал. Шевчук);

3) простий ГК БР, експлікований формою III особи однини майбутнього часу недоконаного виду: *І вже не міг дочекатися, коли **пахнутиме** лісом і лугами, левадою і полем* (Люко Дашвар); ... *Влітку в ній **віятиме** прохолодою* (Люко Дашвар); *І голову **зноситиме** кудись далеко* (М. Матіос); *Під Києвом теж **заростатиме** травою* (М. Матіос); ...*А навколо **пахнутиме** травою й зіллям* (Вал. Шевчук);

4) простий ГК БР, виражений формою середнього роду минулого часу доконаного виду: ***Збризуло** дощиком* (І. Жиленко); ***Позолотило** плече і щоку* (І. Жиленко); ***Запахло** дощем* (І. Жиленко); ***Почулось**: до-ре-мі-фа-соль* (І. Жиленко); ***Незвідь від чого Іванові подумалося, що все це дивно*** (Вал. Шевчук);

5) простий ГК БР, репрезентований формою середнього роду минулого часу недоконаного виду: *А ще недавно **вибухало** в Артемівську* (М. Матіос); *Мені великодушно **дозволялося** розглядати малюнки в тих книжках* (Василь Земляк); ***Пахло** свіжою росою* (М. Матіос); ***Гоготіло і сміялося, розливало червоне світло, запов-***

нюючи небо, подвір'я й будинок (Вал. Шевчук); *Розквітало неквапно, наче стягнуто з нього було мережану заслонку* (Вал. Шевчук); *Там жилося весело й цікаво* (М. Матіос); *Пліткувалося, як співалося* (І. Жиленко); *Сіріло досить швидко* (М. Матіос);

6) простий ГК БР, виражений формою середнього роду умовного способу доконаного виду: *За ніч понідмерзало б, тепер відтало би* (М. Матіос); *Запахло б ароматом лілії* (М. Матіос); *І в кухні знову запахло б смаженим тістом, тютюновим димом і перепаленим гасом* (Вал. Шевчук);

7) простий ГК БР, експлікований формою середнього роду умовного способу недоконаного виду: *...Надворі пахло б опаленим листям* (Н. Фіалко); *І коливало б його в ласкавих хвилях, понесло би через яри й долини...* (М. Матіос); *А як же гарно звучало б для православного вуха – Петра і Февронії* (М. Матіос).

ГК БР, об'єктивований дієслівною лексемою у формі середнього роду умовного способу, трапляється зрідка, що, зумовлено потребою мовця передати реальну, а не гіпотетичну дію.

2.1.2. Формально-синтаксична експлікація двоелементного головного компонента безособового речення

Другим структурним різновидом ГК БР в українській мові є складений, для якого характерний розподіл функцій між його елементами: *Не хочеться йому чогось ні роздягатись, ні розташовуватись* (Л. Голота); *Починало сіріти* (К. Когтянц); *Здається, саме тоді й почало складатися їхнє взаєморозуміння* (Люко Дашвар); *Вітряк стояв холодний, закостенілий, давно тут уже перестало молотись* (В. Шкляр); *Його було призначено головою комнезаму в самому Козові* (Василь Земляк).

Корпус БР з ГК аналітичної будови в українській мові, так само як і корпус БР з простим ГК, неоднорідний. За кількістю структурних елементів розмежовуємо дво- та триелементні ГК БР.

Двоелементні ГК репрезентують основний та допоміжний елементи, які разом формують його значення: *Часто доводиться ходити в ліс* (М. Матіос); *На сході почало розжевіти* (М. Матіос);

Надворі його стало обливати холодним сріблом – ніч була широка й простора, як може бути на початку осені (Вал. Шевчук); В його скронях почало гупати (Вал. Шевчук).

Залежно від лексичної та морфологічної репрезентації розмежовано три різновиди двоелементного ГК БР:

1) ГК, об'єктивованій сполученням дієслівної зв'язки (як в експліцитній, так і в імпліцитній формі) та предикативної форми на *-но, -то*: *Розбійників було схоплено в клуні, на околотках (Василь Земляк); З острахом було вставлено ключ у шпаринку (І. Роздобудько); Через його поведінку було поставлено останню крапку (І. Роздобудько);*

2) ГК, виражений синтаксичним сполученням безособово вжитого модального дієслова та інфінітива: *Пити хотілося нестерпно (М. Коцюбинський); Клара не ховалася з тим, що їй праглося ступити за той рубіж шаленства (Ю. Мушкетик); Вже і їсти хочеться (О. Ульяненко);*

3) ГК, репрезентований семантико-синтаксичною єдністю безособово вжитого фазового дієслова та інфінітива: *З сіней на нього почало віяти духом сіна (В. Шевчук).*

2.1.2.1. Речення з головним компонентом, експлікованим предикативними формами на *-но, -то* й дієслівною зв'язкою *бути*

До ядерних безособових конструкцій української мови належать БР, ГК яких репрезентований формами на *-но, -то*, пор.: *Давно попалено листи (М. Матіос); Записник повернуто власнику (М. Матіос); Там розпочато дискотеку (І. Роздобудько); А світ уже залито тишею (І. Жиленко); Чи не зурочено нас (Люко Дашвар); Казано ж древніми про тлінність світотвору (Василь Земляк); Коли вже мене покликано на це діло, то де дітисся? (Вал. Шевчук); Вздовж доріжки було щедро насаджено квітів: флокси, жоржини, нічні красуні й троянди (Люко Дашвар); Одразу було вбито всі почуття (М. Матіос); Але квіток до Амстердама було замовлено два (І. Роздобудько).*

Такі речення мають «своєрідні часові й видові ознаки, осо-

близькі зв'язки з об'єктними і суб'єктними членами» [Слинько, 1994, с. 205], що значною мірою зумовлено впливом лінгвальної природи словоформ – виразників ГК цих конструкцій.

Форми на *-но*, *-то* є одним з основних дієслівних утворень, що виражають «значення результативного стану, який є наслідком виконаної дії» [Вихованець, 1998, с. 290]. Особливість цих форм у тому, що в них максимально знижено комунікативний ранг основного учасника ситуації – суб'єкта дії. На підставі того, що в структурі цих незмінних предикативних форм немає будь-яких граматичних афіксів, які б указували на особу виконавця дії, К. Городенська кваліфікує речення з предикативними формами на *-но*, *-то* як завершальну ланку в процесі нейтралізації суб'єкта – виконавця дії [Городенська, 2002 б, с. 92].

В українській мові здебільшого функціонують БР із ГК – формою на *-но*, *-то*, співвідсною з дієсловами доконаного виду, які означають наслідок минулої дії: *Звичайні собі хатки густо згромаджено попід Вавилонськими горами* (Василь Земляк); *Його загнано на лід* (Василь Земляк); *Його зварено з першого весняного молока* (Василь Земляк); *Із можливого в чудесне перекинуто мости* (М. Матіос); *Сліди позначено звечора* (М. Матіос); *У дурника не було б так вимито й прибрано* (Люко Дашвар); – *Цих двох буде припроваджено до секретаря райпарткому* (Василь Земляк); *З величезним блиском було описано січу* (А. Кащенко); *Усе те було викладено на соломі* (Василь Земляк); *У будинку було нагріто і тихо, як у вусі* (Василь Земляк); *Його було розпізнано здалеку* (М. Матіос); *З полів вивезено урожай* (О. Слісаренко).

Безособові конструкції з ГК – формою на *-но*, *-то*, співвідсною з дієсловами недоконаного виду, обмежені у вживанні, що зумовлено несумісністю їхніх значень. Такі конструкції функціонують переважно в розмовному мовленні та в усній народній творчості, указуючи на повторюваність дії в минулому. Найактивніше об'єктивують ГК БР форми *балакано*, *бачено*, *говорено*, *їжджено*, *казано*, тощо: *Вам казано – любіть братів* (Олександр Олесь).

2.1.2.2. Сполучення фазового дієслова в безособовому значенні та інфінітива як виразник головного компонента безособового речення

Одним із різновидів двоелементного ГК БР є компонент, сформований сполученням безособово вжитого фазового дієслова й інфінітива: *Почало світати по-березневному рано* (З. Тулуб); *Хлопчик мрійно приплющив очі, і його почало ogrівати, але сонця було того замало, щоб не дати йому задрімати* (В. Шевчук); *До вечора ми проїхали верст п'ятдесят, і коли почало сутеніти, зупинилися в тихому селі Тишківка* (М. Матиос).

Загалом в українській мові дієслівні лексеми з фазовою семантикою досить регулярно беруть участь в утворенні складених формально-синтаксичних компонентів, зокрема присудків та ГК БР. Такі дієслова, поєднуючись із інфінітивом основного дієслова, насамперед є показником граматичних категорій, а також означають початок, продовження і закінчення дії, процесу або стану.

У лінгвістиці є чимало інтерпретацій фазових дієслів. І. Казимиrowa, зокрема, кваліфікує їх як еволютивні, тобто такі, що відображують послідовні етапи темпорального розвитку дії, розрізняючи дві еволютивні фази дії – інвольвентну (початок) і резольвентну (має два антонімічних варіанти – позитивний (кінець) і негативний (продовження) [Казимиrowa, 1993, с. 15 – 16]. Ю. Алемасцева зі складу фазової дієслівної лексики вилучає дієслова на означення продовження дії на підставі того, що «фазове значення продовження має зовсім іншу семантику порівняно зі значеннями початку й кінця» [Алемасцева, 1989, с. 5].

Ми дотримуємося традиційної інтерпретації категорії фазовості та кваліфікуємо її як тричленну, тобто таку, що відображає не лише початок і закінчення дії, але й процес її перебігу. Відповідно до цієї інтерпретації корпус фазових дієслів охоплює лексеми, що характеризують початковий етап дії, процесу чи стану (*братися, взятися, заходжуватися, зачинати, починати, прийматися, розпочинати*), указують на їхню тривалість (*продовжувати*) або завершеність (*закінчувати, переставати, припинити, кінчати, скінчувати, завершувати, залишити, покинути*).

Фазове дієслово як складник ГК БР української мови може бути марковане III особою однини теперішнього та майбутнього часу, середнього роду минулого часу та умовного способу доконаного і недоконаного виду. Залежно від цих параметрів виділяємо 7 формально-синтаксичних різновидів такого двоелементного ГК БР:

1) двоелементний ГК БР із фазовим дієсловом у формі III особи однини теперішнього часу недоконаного виду: *Від ріки починає тягнути вогкістю* (М. Матіос); *Починає щеміти глибоко в грудях* (В. Шкляр); *...І нарешті в неї поступово починає змивати з душі отой сірий ранковий накіп* (Люко Дашвар);

2) двоелементний ГК БР із фазовим дієсловом, оформленим III особою однини майбутнього часу доконаного виду: *Деся невдовзі почне темніти* (В. Шкляр); *Скоро вже й почне сіріти* (М. Матіос);

3) двоелементний ГК БР із фазовим дієсловом у формі III особи однини майбутнього часу недоконаного виду: *Коли ж починатиме світати* (І. Жиленко); *Невже щоразу, тільки-но починатиме суненіти, вона відчуватиме неспокій* (Вал. Шевчук);

4) двоелементний ГК БР, у складі якого є фазове дієслово у формі середнього роду минулого часу доконаного виду: *На сході почало рожевіти* (В. Шкляр); *У той день почало надворі хмурніти* (Ю. Мушкетик); *Зрештою, попереду й справді почало голубіти – лежала між городів тонка та звивинна річка* (Вал. Шевчук); *У хаті почало холоднішати й темніти* (Я. Орос); *У голові почало тріщати* (Г. Вдовиченко); *Іще тільки почало зоріти* (М. Матіос); *Серце співало, в очах почало розвиднятися, лоскіт бігав долонями* (В. Шкляр);

5) двоелементний ГК БР, що має у своєму складі фазове дієслово у формі середнього роду минулого часу недоконаного виду: *У кімнаті починало світлішати* (І. Роздобудько); *На небі уже починало займатись* (Вал. Шевчук); *А в хаті лісника Гречаного уже починало пахнути упрілим борщем* (В. Шкляр);

6) двоелементний ГК БР, складником якого є фазове дієслово у формі середнього роду умовного способу доконаного виду:

Коли почало б розвиднятися, вони своєчасно побачили б загрозу (Ю. Мушкетик);

7) двоелементний ГК БР із фазовим дієсловом у формі середнього роду умовного способу недоконаного виду: *Щоразу, тільки починало би сутеніти, вона відчувала б неспокій* (В. Шевчук).

В українській мові в ролі допоміжного складника двоелементного ГК БР більш уживані фазові дієслова ЛСГ «початковий етап дії» у формі середнього роду минулого часу доконаного, дещо рідше – недоконаного виду. Фазові дієслова, виражені умовним способом, у функції допоміжного складника двоелементного ГК БР маргінальні.

2.1.2.3. Конструкції з головним компонентом, вираженим сполученням безособово вжитого модального дієслова й інфінітива

В українській мові модальні дієслівні лексеми як допоміжний складник двоелементного ГК БР менш уживані, порівняно з фазовими. У цій функції вони реалізують «суб'єктивно-модальну інтерпретацію тієї чи іншої події, виражаючи значення можливості (неможливості), необхідності / непотрібності, бажаності / небажаності здійснення дії» [Шкіцька, 2005, с. 8]. За семантичним критерієм такі дієслова здебільшого диференціюють на дієслова ЛСГ бажаності, ЛСГ можливості, ЛСГ необхідності.

Модальне значення бажаності передають безособові форми дієслів *бажалося, кортілося, заманулося, праглося, хотілося*. Є. Алтабаєва зазначала, що «бажаність у сполученні з безособовістю набуває низки семантичних особливостей» [Алтабаєва, 1986, с. 12]. Зокрема, у значенні таких дієслів з'являються додаткові денотативні семи «неконтрольованість бажання», «пасивність бажання», «незалежність бажання від суб'єкта» тощо [Алтабаєва, 1986, с. 12 – 13].

Модальні дієслова із семантикою можливості розрізняють за ознакою умов уможливлення дії, процесу або стану, серед яких – здатність (внутрішній потенціал), наявність права, дозволу, відсутність зовнішніх стримувальних факторів тощо. У безособо-

вому вжитку функціонують здебільшого дієслівні лексеми, «які вказують на можливість реалізації процесуальної ознаки внаслідок впливу сторонніх, неконтрольованих чинників (фортуни, талану, щастя): *поталанило, пощастило, пофортунило*: *Світло спалахувало в примружених очах Сака Омеляновича, коли таланило бачити бібліотечарку Яринку* (Є. Гуцало); *Фельдшерувати мені пощастило з одним дуже освіченим лікарем* (Остап Вишня)» [Коваль, 2005, с. 55].

Семантику необхідності в українській мові передають лише кілька дієслів: *доводитися, мати, мусити*.

Морфологічними виразниками безособовості модальних дієслівних лексем є форми III особи однини теперішнього та майбутнього часу, середнього роду минулого часу та умовного способу доконаного й недоконаного виду. Залежно від цих параметрів розмежовано 6 формально-синтаксичних різновидів такого двоелементного ГК БР:

1) двоелементний ГК БР з модальним дієсловом у формі III особи однини теперішнього часу недоконаного виду: *Часом хочеться так пожартувати* (Л. Письменна);

2) двоелементний ГК БР з модальним дієсловом, вираженим формою III особи однини майбутнього часу доконаного виду: *Чи вдасться йому завоювати її серце* (Вал. Шевчук);

3) двоелементний ГК БР, складником якого є модальне дієслово у формі III особи однини майбутнього часу недоконаного виду: *Невже щоразу, коли хотітиметься помріяти, потрібно буде відключитися* (І. Роздобудько);

4) двоелементний ГК БР, у складі якого є модальне дієслово середнього роду минулого часу доконаного виду: *У той момент гостро захотілося розреветися* (М. Матіос); *Гаркуші нестерпно захотілося випити чого-небудь міцного, заспокійливого* (В. Дрозд);

5) двоелементний ГК БР, що має у своєму складі модальне дієслово у формі середнього роду минулого часу недоконаного виду: *Кортіло йому з Неонілою роман вчинити* (Вал. Шевчук); *Час-то доводилося в річці ловити рибу* (Вал. Шевчук); *Йому хотілося молитися* (Г. Почепцов); *Лаврін подививсь на нього довгим погля-*

дом і не сказав нічого, хоч йому й **кортіло сказати багато** (Ю. Мушкетик); **Мені dokonче бажалося сонце мати і тримати в руках** (В. Слапчук).

б) двоелементний ГК БР з допоміжним складником – модальним дієсловом у формі середнього роду умовного способу недоконаного виду: **Як хотілося б опинитися враз у рідних дрімучих лісах** (Люко Дашвар).

2.1.3. Формально-синтаксична репрезентація триелементного головного компонента безособового речення

Маргінальною формою експлікації ГК БР в українській мові є триелементний компонент, сформований допоміжним і зв'язковим дієсловом та основним інфінітивом, напр.: **Як йому хотілося перестати боятися цих формул** (В. Нестайко); **Хоч як Миколи не хотілося, але таки довелося продовжити працювати на току** (Є. Козюк); **Невдовзі їм довелося почати шукати воду** (М. Коцюбинський); **І схотілося стати крацим, більше зробити добра, міцно пригорнути до себе дивний світ...** (С. Талан); **Нам усім... раптом закортіло стати спорідненою групою** (Ю. Смолич); **Ще в минулому прагнулося бути сильною людиною, щоб витягнути слабших з духовної немочі** (Ю. Хорунжий); **Саку Омеляновичу так праглося стати Яринчином женихом** (Є. Гуцало); **А згодом юнакові пощастило стати студентом Київського ІНО** («Сільські вісті», 24.12.2013); **У цю мить йому нестерпно захотілося стати невразливим** (С. Талан).

Компонентові такої будови властивий свій розподіл функціонально-семантичного навантаження елементів у реалізації його категорійних ознак: основне значення виражає інфінітив, допоміжне дієслово виконує функцію семантичного модифікатора та реалізує предикативність речення, функціональна роль зв'язкового дієслова полягає в оформленні цілісності структури компонента і зрідка – у додатковій модифікації його основного значення.

Функцію допоміжного складника триелементного ГК БР в українській мові послідовно реалізують безособово вжиті фазові

та модальні дієслова, які морфологічно репрезентовані формами III особи однини теперішнього та майбутнього часу, середнього роду минулого часу та умовного способу доконаного й недоконаного виду.

У сучасній українській мові найширший ужиток мають безособові конструкції з триелементним ГК, роль зв'язкового елемента якого реалізують інфінітивні форми зв'язкових дієслів. Здебільшого це власне-зв'язка *бути*, а також «дієслівні цілком не позбавлені свого лексичного значення «невласне-зв'язки», або «напівзв'язки», які одночасно є синтаксичними виразниками граматичних дієслівних значень часу, способу, особи, роду та виду і модифікаторами семантики основної (призв'язкової) частини складеного головного члена односкладного речення» [Косенко, 2010, с. 15 – 16] *ставати / стати, лишатися / лишитися, залишатися / залишитися, зоставатися / зостатися.*

2.2. Формально-синтаксична специфіка головного компонента односкладних іменникових речень

2.2.1. Проблеми головного компонента номінативного речення в теоретичному мовознавстві

Наразі у граматичній науці проблематичним є питання про характер синтаксичної функції ГК НР. Хоч розв'язанню цієї проблеми присвячено чимало лінгвістичних розвідок, проте досі немає єдиного витлумачення синтаксичного статусу ГК такого типу ОР. Як зазначає А. Загнітко, «одні лінгвісти кваліфікують головний член НР як підмет..., другі вважають його підметом..., треті називають тільки головним членом, четверті розмежовують підметові і присудкові номінативні речення» [Загнітко, 2011, с. 538]. Зокрема, автор концепції НР як типу односкладної конструкції О. Шахматов наполягав на подвійності природи його ГК. І хоч сам дослідник висунув вимогу не зближувати такий ГК ні з підметом, ні з присудком, однак сам її і порушив, оскільки констатував, що в одних випадках ГК НР «має значення підмета,

а в інших – присудка» [Шахматов, 1941, с. 50 – 60]. Цієї ж думки згодом дотримувався О. Потебня, за переконаннями якого синтаксичний статус єдиного називного відмінка варто визначати «з опорою на контекст, який дасть змогу кваліфікувати його як підмет або як присудок» [Потебня, 1977, с. 79]. Варіативність лінгвального статусу ГК НР пізніше обґрунтувала і Є. Галкіна-Федорук, що обрала цю ознаку за класифікаційний параметр у розмежуванні підметових та присудкових НР [Галкіна-Федорук, 1959 а, с. 15]. Приблизником подвійної кваліфікації ГК НР стала також В. Бабайцева [Бабайцева, 2004, с. 317 – 318]. Дослідниця відзначила багатфункціональність називного відмінка в НР, а для встановлення статусу ГК потрібно враховувати характер висловлюваної думки та її комунікативне завдання [Бабайцева, 2004, с. 317 – 318].

О. Пешковський, визнаючи НР самостійним структурним типом ОР, іменник у називному відмінку вважав присудком, указував на неможливість у таких конструкціях вже за самою їхньою природою дієслівного присудка [Пешковский, 1957, с. 335]. Предикативний центр НР означив як присудок і П. Фортунатов, проте НР загалом надавав принципово відмінного статусу – двоскладного неповного речення [Фортунатов, 1957, Т. 1, с. 361 – 362].

Інакше інтерпретував ГК НР Д. Овсяніко-Куликовський, який визначив його як підмет [Овсяніко-Куликовський, 1901, с. 57]. Цієї думки згодом дотримувалися В. Богородицький [Богородицький, 1935, с. 210] та Л. Булаховський [Булаховський, 1952, с. 233].

Найбільш поширеним став підхід, згідно з яким ГК НР означено терміном «головний член». Його введення пов'язують з іменем Н. Шведової [Грамматика, 1970, с. 57]. Цей самий термін уживає і Є. Скобликова [Скобликова, 1979, с. 162]. Дослідниця вважає, що називний відмінок у НР слугує для вираження значення предмета, що є істотною ознакою всієї ситуації, тобто такий ГК, на її думку, має форму, тотожну з підметом, але не позначає носія ознаки, а саму особливу ознаку [Скобликова, 1979, с. 162]. Терміном «головний член називного речення» оперує й В. Белошапкова, а самому ГК вона надає автономного статусу і кваліфікує як третій головний член речення [Белошапкова, 1977, с. 123].

Головний член недиференційованої синтаксичної природи — звичаєна інтерпретація ГК НР і в сучасних українських граматичних працях [Вихованець, 1991, с. 99; Загнітко, 2011, с. 538; Мірченко, 2004, с. 278 — 279]. Цей компонент може мати просту (одноеlementну) (*Грошки...* (Н. Хаткіна); *Сум* (І. Багрянний); *Приамурські нетрі* (І. Багрянний); *Медіатор* (Юрко Іздрик); *Сива голова* (Юрко Іздрик); *Золоті цимбали* (Юрко Іздрик) та складену (двоелементну) синтаксичну форму (*Усього два тижні* (Н. Хаткіна); *Дві сніжинки* (Т. Яковенко).

2.2.1.1. Морфологічна основа простого головного компонента номінативного речення

Основним виразником простого ГК НР української мови є іменник у називному відмінку: *Випадок* (О. Довженко); *Постріл* (О. Довженко); *Осінній подвійний відчай* (Т. Яковенко); *Небесний сад* (Т. Яковенко); *І місяць молодий* (Т. Яковенко); *Полудень* (Н. Хаткіна); *Діти!* (Н. Хаткіна); *Хутірець* (П. Воронько); *Ех, весна!* (Ю. Смолич); *Мова* (А. Подолинний); *Переліт* (А. Подолинний); *Зозулі* (В. Борецький); *Селяни* (О. Слісаренко).

Номінативні конструкції з таким ГК передають об'єктивний матеріал думки, що містить лише одне уявлення. Проте, на думку З. Коржак, «основна функція цих речень — не лише подати уявлення про предмет, явище, особу, а передусім забезпечити основний прагматичний ефект — створення у сприйманні мовців узагальненого образу актуалізованого в мовленнєвому процесі об'єкта» [Коржак, 2007, с. 39].

В українській мові в ролі простого ГК НР функціонують предикатні, непередикатні та предикатно-непередикатні іменники. Останні І. Вихованець виділив як проміжну групу між предикатними і непередикатними іменниковими лексемами. До них дослідник зарахував іменники складної семантичної структури на зразок *будівельник, працівник, учитель*, у яких «дієслівна, прикметникова або інша основа вказує на ознаку предмета, а суфікси типу *-ач, -ник, -ець* узагальнено позначають предмет (у назвах

істот із показниками статі й под.)» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 49].

Незважаючи на те, що за специфікою семантичного потенціалу функція ГК, співвідносного на семантико-синтаксичному рівні із предикатною синтаксею, типова саме для предикатних іменників, непредикатні іменники більш поширені в цій ролі [Сущинська, 2000, с. 16]. Вони містять у своїй структурі сему «речовість (предметність), яка збігається з їхнім категорійним значенням» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 49]. Ширше вживані в ролі простого ГК НР іменникові лексеми – загальні назви: *Журавлі!* (П. Воронько); *Шпаки* (А. Подолинний); *Пороги* (В. Борецький); *Вогонь!* (О. Довженко); *Боягуз* (Н. Хаткіна); *Звичайна хата з комином* (Л. Костенко); *Товста книга і жалісна* (Л. Овсянникова); *Наша районна газета* (Б. Жолдак); *Мокрий песик, як хлющ* (І. Жиленко); *Червоне яблуко* (П. Загребельний); *Зачинені двері* (П. Загребельний); *Гаї, пагорби, лани, пустирі* (М. та С. Дяченки). Такі іменники функціонують як ГК у непоширених та поширених номінативних конструкціях.

3-поміж іменників – власних назв у ролі ГК НР зафіксовані:

– імена людей (*Ганнуся* (Н. Хаткіна); *Ася* (Н. Хаткіна); *Мій Остап* (О. Довженко); *Аж ген і Пріся* (Василь Земляк); *Он Павло* (С. Черкасенко); *Наталка і Гриць* (Б. Лепкий);

– прізвиська (*Сагайдачний* (А. Кащенко);

– прізвиська (*Он Граб* (С. Черкасенко); *Сокира (продражнили так на Січі!* (А. Кащенко);

– географічні назви (*Україна* (Б. Лепкий); *Канів* (С. Черкасенко); *Європа* (О. Гончар); *Альпи* (О. Гончар); *Скарбне* (О. Гончар); *Другий Вавилон* (Василь Земляк).

Периферійні в ролі ГК НР онімні лексеми, що становлять «інші групи індивідуальних найменувань» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 50] на зразок «*Експеримент*» (авт. – театр) (Н. Хаткіна).

Корпус предикатних іменників української мови утворюють абстрактні, збірні та речовинні іменникові лексеми. У функції ГК НР домінують абстрактні іменники, що позначають назви процесів, ознак, властивостей, що не належать до якихось кон-

кретних предметів, напр.: *Страх, відчай, невіра в некорисливість* (М. та С. Дяченки); *Зрада* (М. та С. Дяченки); *Тиснява, галас, лайка, гуркіт возів ...* (О. Гончар); *Шум, брязкіт, скреготіння* (Л. Костенко); *Свята правда* (П. Загребельний); *Спека* (О. Гончар). Серед них іменники на позначення якостей, властивостей, дій, які людина не сприймає безпосередньо органами чуття: *розум, щирість, учення, доброта, щастя* тощо. Характерно, що роль простого іменникового ГК НР властива як непохідним (*воля, сила, мрія, ідея, праця* і под.), так і похідним (*дружба, висота, багатство* та ін.) абстрактним іменникам. Збірні та речовинні іменники є периферійними виразниками ГК НР.

Маргінальним морфологічним репрезентантом ГК НР є оказіональні іменникові деривати: *Безвітря* (М. та С. Дяченки).

У сучасній українській мові широко функціонують і НР із простим ГК, утвореним називним відмінком іменника із препозитивною вказівною часткою: *Ось його королева* (Б. Лепкий); *Ось тебе* (Б. Лепкий); *Ось уж дім* (Б. Лепкий); *А ось ціла родина* (Б. Лепкий); *Ось хрящик... Ось реберце...* (О. Гончар); *Он зелений змії* (Василь Земляк). З. Коржак кваліфікує таку частку як інтенсифікатор, що «підсилює вагу існування реалії, робить її актуальним і вказує на те, що це існування (або поява) безпосередньо цікавить мовця або адресата, чим і забезпечується основний прагматичний ефект конструкцій» [Коржак, 2007, с. 51]. Проте найвищий рівень раціональної експресивності, на думку дослідниці, властивий конструкціям, у яких поряд з іменником та вказівною часткою наявна ще підсилювальна частка: *Ось і парк* (Василь Земляк); *Ось уже й день* (Василь Земляк). Загальне значення таких речень (окрім виділення очікуваного предмета чи явища) набуває конотації певної несподіваності та новизни.

Як стилістичний прийом часто використовують і повторення іменника в ролі ГК НР: *Виховання, виховання* (Н. Хаткіна); *Арфа, арфа* (Н. Хаткіна); *Вечір, вечір, вечір, ніч* (Н. Хаткіна); *Спогади, спогади...* (О. Гончар); *Кавуни, кавуни, кавуни!* (П. Загребельний).

В українській мові на вираженні ГК НР спорадично спеціалізуються займенники, ужиті у формі називного відмінка (*Ось я*

(А. Подолинний); *Ось вона* (М. та С. Дяченки); субстантивовані дієприкметники (*У три поверхи поранені* (О. Довженко); лексичні сполучення слів (*Іван Ілліч* (Н. Хаткіна); *Клара Пална* (Н. Хаткіна); *Арнольд Горобець* (Ю. Андрухович).

2.2.1.2. Синтаксичне сполучення слів як репрезентант складеного головного компонента номінативного речення

Складений ГК НР – менш типовий різновид ГК номінативних конструкцій в українській мові. Такий компонент являє собою синтаксизовану семантичну єдність числівника або іншого квантитатива в називному відмінку та іменника в називному або родовому відмінку.

З іменником у називному відмінку сполучається обмежене коло числівників: власне-кількісний числівник *один* (*одна, одно/-е*), що узгоджується з опорним іменником у роді, числі та відмінку, власне-кількісні числівники *два, дві, три, чотири*, збірні числівники *обидва, обидві*, а також складені власне-кількісні числівники з останнім компонентом *два, три, чотири*. Характерно, що значеннева специфіка числівникового компонента детермінує семантичний потенціал опорного іменника, що обмежує формально-синтаксичну репрезентацію складеного ГК НР, оскільки власне-кількісні числівники сполучаються лише з непередикатними іменниками, напр.: *Двоє нас* (Ю. Андрухович); *Три тополі* (Т. Шевченко); *Дві дощини на склі, дві сльози, дві обручки* (І. Козаченко).

Другим різновидом складеного ГК НР є компонент, утворений на основі синтаксичного сполучення числівника або іншого квантитатива в називному відмінку з іменником у формі родового відмінка, напр.: *Двадцять тисяч днів* (С. Талан); *Багато нас* (С. Талан); *Дві тисячі літ* (О. Слісаренко). Серед числівників – власне-кількісні числівники *п'ять – десять, одинадцять – дев'ятнадцять, двадцять – дев'яносто, сто, двісті – дев'ятсот*, власне-кількісні складені числівники, останнім компонен-

том яких є названі вище власне-кількісні числівники, власне-кількісні числівники *тисяча, мільйон, мільярд, трильйон, квадрильйон*, а також окремі збірні числівники; неозначено-кількісні числівники *кілька, декілька, кільканадцять, кількадесят, стонадцять, кількасот, багато, небагато, чимало* [Вихованець, Городенська, 2004, с. 173 – 174].

Іменниковий компонент складеного ГК НР представляють насамперед непередикатні іменники. Семантико-комунікативне спрямування конструкцій із таким ГК – це інформування про відповідний факт буття, на відміну від генітивних конструкцій, ГК яких формально тотожний із ГК НР, однак настанова самого речення принципово відмінна – емоційно наснажена квантитативність.

2.2.2. Головний компонент генітивної конструкції у формально-синтаксичній дослідницькій парадигмі

2.2.2.1. Семантико-морфологічний потенціал простого головного компонента генітивного речення

Семантика ГР регламентує набір потенційних морфологічних виразників його ГК. Простий ГК, виражений синтаксично незалежним родовим відмінком можуть експлікувати передикатні (*Черемхи вам в душу...!* (І. Драч); *Добра святого! Воли! Воли! Братерства братнього* (Т. Шевченко); *Гвалту* (Г. Тютюнник); *Звуків, гомону* (Г. Тютюнник) та непередикатні (*Солі!* (Г. Тютюнник) іменникові лексеми широкого значеннєвого спектру. Проте ГР із ГК, об'єктивованим лише іменником у родовому відмінку, менш уживані в мові, порівняно з тими генітивними реченнєвими конструкціями, у структурі яких, крім ГК, наявна частка, що зумовлено їхнім комунікативним спрямуванням – бути не лише інформативним, а й емотивним засобом впливу на респондента, напр.: *Німців он* (Г. Тютюнник); *А блокпостів і станцій* (І. Багрянний); *Ох і полуниця!* (Остап Вишня); *Народу-таки* (С. Васильченко).

У складі генітивних конструкцій з одноелементним ГК функціонують первинні та вторинні частки. Незважаючи на кількісне обмеження первинних часток, їхній комунікативний потенціал у ГР пов'язаний не лише з реалізацією темо-ремних відношень під час актуального членування речення (частки *б, же, ж, ну*), а й із розмежуванням комунікативних типів речень (частки *ні, ані*). Саме наявність часток-негаторів каузує зміну семантико-комунікативної характеристики ГР із стверджувального на заперечне, що передає зовсім інші, протилежні «зв'язки і відношення між предметами та ознаками реального світу» [Шульжук, 2004, с. 63]. Вторинні частки, які мають структурно-семантичний зв'язок зі словами інших класів, у ролі складника непоширеної генітивної конструкції більш уживані, порівняно з первинними. Характерно, що й первинні, і вторинні частки у ГР можуть мати і просту (*Тільки сліз, тільки мук і терпінь* (В. Пачовський); *А терзань і сліз!* (Л. Яременко); *І ножиків, І олівців отих автоматичних, І шкарпеток* (Остап Вишня); *А гостей, гостей!* (П. Загребельний), і складену (*Та тільки ж і потіхи!* (Леся Українка); *А пляшок ж то...* (А. Кашенко); *Ну й хліба...* (Г. Тютюнник); *Що вже плачу материнського, що вже голосіння!* (Остап Вишня) будову.

Основна функція часток у складі генітивної конструкції – комунікативна актуалізація фрагмента повідомлення, адже саме наявність часток різної кваліфікації у ГР із ГК тотожного морфологічного вираження спричиняє відмінності у власне-семантичній структурі таких речень, зокрема впливає на формування «різного рівня співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності, відтінку семантики» [Рабанюк, 1998, с. 12].

Функція засобу створення комунікативних типів речення для частки в генітивній конструкції вторинна. Її реалізують лише заперечні частки *ні, ані*, що слугують засобом диференціації комунікативних типів ГР за ознакою стверджувальності / заперечності. Л. Рабанюк установила, що «заперечні генітивні речення більш продуктивні, ніж стверджувальні, проте для них характерна менша різноманітність структурних моделей» [Рабанюк, 1998, с. 14]. На думку дослідниці, крім типових часток, виразниками запереч-

чення в українській мові є й інші негатори – заперечні займенникові прикметники *жодний (жоден), ніякий*, заперечні префікси *ні-, ані-* в займенникових дериватах, що також беруть активну участь в утворенні заперечних ГР, напр.: *Ніякого струмка і ніякої води поблизу* (І. Багрянний); *Жодного вогника, жодної людської пошати!* (В. Малик); *В коридорі нікого* (О. Довженко). Проте не всі вони формують простий ГК ГР. У такій ролі функціонують лише заперечно-узагальнювальні займенникові іменники *ніхто, ніщо* в родовому відмінку. Виокремлені дослідницею заперечні займенникові лексеми *жодний (жоден), ніякий*, так само як і заперечно-узагальнювальний займенниковий прикметник *нікотрий*, «узагальнено вказують на весь той або той клас осіб, тварин, неживих предметів, абстрактних понять, на який поширюється це заперечення» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 207], поєднуються з опорним іменником, граматикування семантичної єдності з яким у формально-синтаксичній структурі речення спричиняється до утворення компонента складеної будови. Саме тому заперечні займенникові прикметники в генітивній конструкції є співвиразниками ГК складеної будови.

2.2.2.2. Семантико-граматична єдність слів як виразник складеного головного компонента генітивного речення

ГР із складеним ГК більш поширені в українській мові, ніж генітивні конструкції з простим ГК: *Ні клаптика, ні смужечки землі* (Ю. Хорунжий); *А скільки там листя та сміття всіякого* (У. Самчук); *Он скільки води* (Г. Тютюнник); *Ніякого враження* (П. Загребельний); *Багато галасу даремно* (Укр. присл.); *У хаті вже повно людей* (Г. Почепцов); *Багато дива, мало млива* (Номис); *Багато шуму – мало тепла* (Укр. присл.).

Структура складеного ГК ГР загалом така сама, як і структура складеного ГК НР. Цей компонент в обох конструкціях виражений синтаксичним сполученням повнозначних лексем. Загальна формула такого сполучення являє собою поєднання лексеми із кількісним значенням (квантитатива) з поширювальним іменником.

Принциповою в ідентифікації складеного ГК як номінативного, так і генітивного речення є позиція квантитатива. Оскільки односкладні іменникові речення похідні від двоскладних із числівниковим різновидом іменникового складеного присудка, то саме препозитивна локалізація квантитатива як формальний показник перебудови конструкції, засвідчує односкладність речення та складену будову його ГК.

Морфологічне вираження квантитатива, що разом з іменником формує складений ГК ГР, досить розгалужене. Воно слугує розрізнявальною ознакою в семантико-граматичній типології складеного ГК ГР. За цією ознакою виділено 4 різновиди такого складеного ГК:

1) іменник, ужитий у переносному квантитативному значенні (великої неозначеної кількості) + іменник у родовому відмінку: *Море гомону-гумору* (С. Васильченко);

2) відприслівниковий неозначено-кількісний числівник + іменник у родовому відмінку: *Багато людей!* (Василь Земляк);

3) власне-кількісний числівник + іменник у родовому відмінку: *За селом ще сім десятків землі* (А. Подолинний);

4) заперечний займенниковий прикметник + іменник у родовому відмінку: *Ніякої княжни, ніякої Праксі* (П. Загребельний); *Жодного хлопця*.

Значеннєві параметри іменника, що разом із квантитативом експлікують складений ГК ГР, детерміновані «структурною схемою генітивної реченнєвої конструкції, що вможливує обмежену кількість лексичних компонентів: виражається іменником, який позначає предмети, що підлягають лічбі, вимірюванню, можуть виявлятися в більшій чи меншій мірі інтенсивності» [Рабанюк, 1998, с. 11].

У формально-синтаксичній структурі генітивних конструкцій, крім ГК, можуть бути прислівні (*Байдужих слів, металу нетривкого, думок затертих і порожніх слів!*.. (Л. Костенко); *Огню такого!* (О. Слісаренко); *І суму в його очах, суму...* (Остап Вишня) та детермінантні (*А тут у кімнаті панів, паній!*.. (М. Коцюбинський) поширювальні компоненти. Характерно, що вживання детермі-

нанта *ніде* (*нігде*) у ГР сприяє формуванню семантики подвійного заперечення, напр.: *А ніде ні звуку* (В. Стус); *Ніде ані деревини*.

2.2.3. Формально-синтаксичні ознаки головного компонента вокативного речення

На відміну від ГК інших різновидів іменникових односкладних речень (номінативного та генітивного), ГК ВР має переважно просту синтаксичну форму, яка, втім, може мати як однослівну (напр., *Наталіє!*), так і кількаслівну (*Наталіє Іванівно!*) репрезентацію. Така особливість цього ГК, на нашу думку, детермінована семантичною специфікою його об'єктива. Зважаючи на те, що ГК ВР виражений звертанням, що називає особу в прямому значенні або є непрямом номінацією персоніфікованого предмета чи явища, до яких адресоване мовлення, то його роль здебільшого виконують іменники, що належать до класифікаційного різновиду категорії числа *singularia tantum*, тобто мають тільки однину, через що їм не спроможні поєднуватися з лексемами на означення кількості.

Спеціалізованим морфологічним репрезентантом простого ГК ВР є форма кличного відмінка (вокатива). Оскільки основний адресат мовлення – людина, то логічно, що типовим частиномовним виразником ГК ВР є іменники – номени осіб досить широкого лексико-семантичного діапазону. Їхній корпус представляє насамперед онімна лексика, зокрема антропоніми, що охоплюють:

– особові імена (*Катре! Постели-но чоловікові постіль* (М. Матіос); *Михайле! Свою жінку знайшов уже?* (М. Матіос); *Славку! Кидай ті горщики вже і гайда на долину* (М. Матіос); *Маріє! Змилуйся над Іваном* (М. Матіос); *Іване! Не шукай на себе лиха* (М. Матіос); *Дарусю! Поглянь-но на чудову весну, згадай добро* (М. Матіос);

– по батькові (*Петрівно! Заглянь-но на хвилинку!*);

– прізвища (*Соколюку!* (Василь Земляк); *Порохнюку!* (В. Медвідь); *Кармелюче! Підійди!* (М. Старицький);

– прізвиська (*Вороне!* (В. Шкляр); *Орфеївно!* (Василь Земляк); *Фабіяне!* (Василь Земляк).

Істотно, що вокативи-антропоніми досить часто слугують засобом вираження суб'єктивної оцінки: як позитивної, так і негативної. Серед них є демінутивні та аугментативні утворення, проте в ролі ГК ВР в українській мові переважають демінутиви, тобто похідні іменники, що виражають значення зменшеності, яке здебільшого супроводжує ще й значення позитивної або рідше негативної оцінки, напр.: *Юльцю! Вийдіть у залу* (М. Старицький); *Розуню! Їдуть! Їдуть* (М. Старицький); *Юзику! То хіба це про хату говорять?* (В. Медвідь); *Варварко! Це ви про що?* (М. Матіос); *Петьку! Та хай собі буде!* (В. Медвідь); *Василинко!* (М. Матіос); *Адько! Розумничка* (О. Забужко); *Дарочко!* (О. Забужко). Аугментативи з відтінком зневаги зрідка бувають ГК ВР, напр., *Фабіянище!* (Василь Земляк).

Досить поширені в ролі ГК ВР складені найменування людей, репрезентовані лексичними сполученнями. Здебільшого це поєднання таких власних назв, як:

– ім'я та по батькові (*Маріє Васи́лівно!* (Є. Кононенко); *Катерино Михайлівно!* (О. Забужко); *Андрію Петровичу* (М. Матіос); *Присю Варивонівно!* (Василь Земляк); *Олександрє Матвійовичу!* (В. Медвідь); *Антіне Христоворовичу!* («Декамерон»);

– ім'я та прізвище (*Миколо Огороднику! До нас!* (В. Медвідь).

Незважаючи на двослівну експлікацію, такий ГК не становить компонента складеної будови. Однак лексичні сполучення слів менш типові, порівняно з однослівними антропонімами, у ролі простого ГК ВР.

Інші типи власних назв функцію ГК вокативної конструкції в українській мові виконують обмеженіше. Це переважно:

– топоніми (*Україно!* (В. Кожелянко); *Німеччино!* (О. Забужко);

– космоніми (*Марсе! Венеро!*);

– міфоніми (*Геракле! Геркулесе! Зевсе!*);

– зооніми (*Контрибуціє!* [авт. – до корови] (В. Нестайко).

Проте ці оніми належать до периферійних засобів експлікації простого ГК ВР.

Другий різновид простого ГК вокативної конструкції представлений іменником – апелятивною назвою особи. У цій ролі преваюють іменники на означення:

– статі (*Жіночко! Чого насупилися на старого чоловіка* – (М. Матіос);

– віку (*Діду! Іди звідси і не заважай* (М. Матіос); *Дитинко! Чому плачеш?* (М. Матіос);

– родинних стосунків (*Тату! Коли ходять до церкви: у неділю чи в суботу?* (М. Матіос); *Мамо! Не свари так мене* (М. Матіос); *Сину! Відчини нашим гостям двері* (М. Матіос); *Доню! Де треба чекати гостей?* (М. Матіос);

– професійних характеристик (*Міліціянте! Маєш Гандзю!* (О. Забужко); *Професоре!* (В. Кожелянко); *Генерале!* (В. Кожелянко); *Козаче!* (В. Кожелянко); *Воїне!* (В. Кожелянко);

– звань, ступенів, санів тощо (*Майоре! Не ображай ні в чому невинних людей* (М. Матіос); *Ксьондзе!* (М. Матіос);

– соціальних зв'язків (*Сусідоньки! Не творить такого лиха* (М. Матіос); *Господарю! Змилуйся наді мною* (М. Матіос).

Зважаючи на те, що адресатом апеляції може бути особа будь-якої професійної, етнічної, національної тощо ідентифікації, М. Скаб слушно зауважує, що відповідно й функцію ГК ВР може реалізувати «практично безмежне поле загальних назв особи» [Скаб, 2002 а, с. 59].

У сучасній українській мові роль ГК ВР властива також метафоризованим іменникам – метафорам, що є емоційно-оцінними назвами людей: *Котику! Пригадуй мене* (М. Матіос); *Моя пташко!* (В. Шкляр); *Соколе наш!* (В. Шкляр); *Зозулько моя!* (М. Матіос).

Крім цього, «в переносному значенні адресатом мовлення може бути будь-який предмет, явище природи, поняття тощо» [Скаб, 2002 а, с. 59], тобто будь-які іменники на їх означення, що істотно розширює спектр семантичної структури іменникової основи ГК ВР, напр.: *Вітряче, вітряче!* (Василь Земляк); *Серденько! Не бийся так голосно* (М. Матіос); *Сонечко! Світи нам на радість* (М. Матіос); *Зоре! Зійди над сплячою дитиною!* (М. Матіос).

Істотно, що не всі іменники української мови можуть мати спеціальні закінчення кличного відмінка. Традиційно відсутність спеціальних форм вокатива й використання для називання адресата мовлення форм, закінчення яких були такими самими, як і в формах номінатива, тлумачили як уживання форм називного відмінка для апеляції. М. Скаб із приводу цього зазначає: «таке пояснення ніяк не може задовольнити уважного дослідника, особливо коли це стосується української мови, яка має спеціальні форми (флексії) кличного відмінка. Саме тому доречнішим є пояснення цього явища через визнання наявності в українській мові омофлексії називного та кличного відмінків» [Скаб, 2002, с. 60]. Проте субстантивованій прикметник або діеприкметник, ужитий для найменування адресата звертання, в українській мові є маргінальним морфологічним репрезентантом простого ГК ВР, напр.: *О сліпуче, прекрасне і дике* (О. Забужко); *Коханий! Не шукай волі* (М. Матіос); *Єдиний мій!* (М. Матіос). Такий формальний вияв ГК вокативної конструкції властивий здебільшого поетичному мовленню.

Зрозуміло, що тут ідеться про часткову омофлексію, бо досить багато іменників мають специфічні закінчення кличного відмінка. Уважаємо, що таке тлумачення, передусім, не ігнорує специфічного функціонального спрямування обох відмінкових форм, а, по-друге, не заперечує очевидної істини, що граматичне значення (зокрема й відмінка) у сучасних слов'янських мовах (і українській також) може виражатися різними матеріальними засобами. Зауважимо, що ідею омофлексійності форм вокатива і номінатива висловлювало багато дослідників, хоч формальний підхід і досі переважає, особливо в навчальній літературі [Скаб, 2002 а, с. 60].

Засобом ідентифікації ВР на комунікативному рівні є специфічне інтонування. З цього приводу М. Скаб розмірковує, що «очевидно мова йде про специфічне інтонування апеляційної конструкції, як часткового вияву спонукальної структури, чи про специфічну інтонацію питального речення, яка, за твердженнями багатьох дослідників, дуже близька саме до спонукальної інтонації, чи, нарешті, про особливе інтонування вокативної форми,

що представляє на поверхневому рівні комплекс апеляції, вставлений у речення повідомлення. Зрозуміло, що у всіх окреслених вище ситуаціях можна говорити про інтонування не окремої грами вокатива, а про інтонування цілої конструкції апеляції» [Скаб, 2002, с. 60]. Однак у переважній більшості конкретних виявів апеляції в мікроконтекстах сучасної української мови матеріально вираженим буває лише вокатив (значно рідше вокатив з імперативом), тобто специфічного інтонування набуває лише форма кличного відмінка, яка представляє апеляційний комплекс, а отже, особлива інтонація є додатковим, можливо, лише контекстуально зумовленим засобом вираження граматичного значення вокатива. На думку М. Скаба, «специфічне інтонування вокативного речення дає змогу чітко маркувати його значення та функцію і робить неактуалізованими інші морфологічні показники (флексію та наголос)» [Скаб, 2002, с. 60].

Складена синтаксична форма ГК ВР – явище маргінальне, властиве експресивним оказіональним контекстам. Її представляє синтаксичне сполучення субстантива – апелятивного нomena особи – та квантитатива, напр.: *Гей, двоє зажурених! Зупиніть-ся!* (О. Чорногуз); *Натовпе ошуканих! Чому так пізно спохватилися?* («День», 18.01.2012). Арсенал засобів вираження такого ГК в українській мові обмежений.

РОЗДІЛ 3

Семантико-синтаксична база головного компонента односкладних дієслівних речень

3.1. Предикатна основа головного компонента дієслівної безособової конструкції

3.1.1. Між'ярусна кореляція головного компонента, експлікованого одноособовими дієсловами

Одноособові дієслова в українській мові становлять порівняно невелику групу. Лексичне значення цих дієслів («передавати стани всеохопного характеру, що поширюються на навколишній світ, а також психічний, фізичний, моральний стан людини-суб'єкта» [Мірченко, 2004, с. 179]) зумовлює їхню функціональну специфіку в ролі ГК безособової конструкції – бути виразником станової семантики: *Сутеніє рано восени* (І. Жиленко); *Та уже й смеркає* (І. Жиленко); – *І коли вже засвітає?* (В. Шкляр); *Вже смеркається* (К. Когтянц); *Біля нас як заgrimить* (В. Шевчук); *В яру проясниться, і всі знову зберуться* (В. Шкляр); *Літня спека ще володарювала над цим краєм, а звечора задощило* (М. Матіос); *Засутеніло надворі* (М. Матіос); *Якби дощ, одразу завесніло би* (Ірина Вільде).

У формально-синтаксичному ярусі реченнєвої конструкції одноособові дієслова об'єктивують простий ГК БР, що корелює з предикатною синтаксеєю на семантико-синтаксичному рівні. Семантичний діапазон таких предикатних синтаксем охоплює різні значення предикатів стану та предикатів процесу. Основною є кореляція ГК, експлікованого одноособовим дієсловом, із предикатом стану.

3.1.1.1. Предикат стану як семантико-синтаксичний відповідник головного компонента у формі одноособового дієслова

Стан – семантично та структурно неоднорідна лінгвальна категорія, вивченню якої присвячені праці О. Леути [Леута, 1988], А. Камалової [Камалова, 1999], Н. Кавери [Кавера, 2007], І. Матханової [Матханова, 2003], Ф. Акмалової [Акмалова, 2005], М. Захарової [Захарова, 2004]. Найпоширенішою стала класифікація стану за сферою вияву на внутрішній та зовнішній (А. Камалова [Камалова, 1999, с. 7], Н. Кавера [Кавера, 2007, с. 58], І. Матханова [Матханова, 2003, с. 102], Ф. Акмалова [Акмалова, 2005, с. 6], М. Захарова [Захарова, 2004, с. 42]). У межах внутрішнього стану розмежовано фізичний, фізіологічний та психічний стани; зовнішній стан диференційовано за «статичною маніфестацією істоти чи неістоти в просторі або за її особливими відношеннями з іншими істотами чи неістотами» на бенефактивний стан (стан володіння), локативний стан (перебування предмета), соціальний стан, амб'єнтний стан (стан середовища) та низку дрібніших і неоднорідних станів, які скоординовано в групі ситуаційних станів [Захарова, 2004, с. 59]. Такий поділ предикатів стану дає підстави аналізувати співвідношення простого ГК БР, вираженого одноособовим дієсловом, із його семантико-синтаксичним відповідником через виділення двох типів кореляцій:

простий ГК БР – предикат внутрішнього стану: *Його морозило, трусило так, що він не міг дійти до пам'яті* (В. Шкляр); *Занаморочилося в голові* (Люко Дашвар); *Незвідь чого подумалося Іванові, що все це дивно* (Вал. Шевчук);

простий ГК БР – предикат зовнішнього стану: *З кожним днем надворі тепло* (В. Шкляр); *Вже смеркало і люкси цвіли* (М. Хвильовий); *Осеніє* (І. Жиленко); *Ледве світає* (М. Хвильовий).

В українській мові кореляція ГК із предикатом внутрішнього стану (предикатом стану особи [Акмалова, 2005, с. 8], предикатом пацієнтного стану [Чейф, 1975, с. 215]) має широку площину, зумовлену численністю й різноманітністю фізичних, фізіологічних і психічних станів особи. Розрізняють предикати фізичного,

фізіологічного стану та предикати психічного стану [Акмалова, 2005, с. 8; Захарова, 2004, с. 61; Кавера, 2007, с. 115; Камалова, 1999, с. 9; Леута, 1988, с. 19]. Предикати фізичного, фізіологічного стану послідовно корелюють із ГК, вираженим одноособовим дієсловом: *Запаморочилося в голові* (Люко Дашвар); *Жанну сильніше всіх нудило* (Любо Дереш); *Тридцять вісім – не межа. Лихоманило* (О. Забужко); *До ранку нудило сердешного* (Л. Костенко); *Як вітряк, я повітря руками хапав, паморочилося* (В. Стус). Вони вказують на наявність у носія стану, істоти, «біологічно зумовлених сигналів про внутрішній стан організму, сенсорні відчуття» [Васильев, 1991, с. 34]. У сфері фізичного, фізіологічного стану розмежовують такі різновиди: стан ситості – голоду, стан сонливості, стан загального самопочуття носія стану (партиципанта), а також часткові стани самопочуття – відчуття фізичної сили та втоми, температурні відчуття, відчуття болю, тремтіння, свербіння, першіння, запаморочення та нудоти. Їхня семантична диференціація слугує підставою для виділення типів кореляції ГК БР із значенневими різновидами предиката фізичного, фізіологічного стану.

Між'ярусне співвідношення ГК БР із предикатом фізичного, фізіологічного стану істоти реалізують зворотні та незворотні дієслова, що вказують на власне стан своїм прямим та похідним лексичними значеннями. Незворотних дієслів, що виражають фізичний стан істот своїм прямим значенням небагато, напр.: *боліти, лихоманити, морозити, нити, нудити, проносити, судомити, щеміти* тощо, напр.: *Петрусь відчув, як у нього ниє в лікті* (І. Багмут); *Спочатку навіть в жишках йому тепло* (О. Гончар); *У мене в горлі пересохло* (О. Гончар). На рівні переносних значень такі дієслівні лексеми реалізують ГК, який співвідноситься з предикатом психоемоційного стану особи. Ця кореляція має асиметричний характер, що виявляється в репрезентації тією самою дієслівною лексемою різних психічних станів, диференційованих залежно від лексичного наповнення каузативних конкретизаторів (напр., *У серці щеміло від образи (від страху, від передчуття тощо)*). У функції ГК – корелята предиката фізичного, фізіологічного стану більш уживані зворотні дієслівні лексеми з прямим значенням, зокрема *ги-*

катися, дихатися, дріматися, нездоровитися, нездужатися, паморочитися (запаморочитися), позіхатися, спатися, чхатися, ятритися тощо. Облігаторним компонентом при такому дієслівному предикаті є суб'єкт стану у формі давального відмінка.

Фізіологічному стану протиставлені стани, «які охоплюють душевні переживання, почуття та емоції, розум, свідомість, волю, тобто все те, що потрапляє до сфери психологічних, а не фізіологічних статусів партиципанта» [Захарова, 2004, с. 60], тобто психічні стани. Кореляція ГК, експлікованого одноособовою дієслівною лексемою, із предикатом психічного стану в українській мові більш периферійна, ніж із предикатом фізіологічного стану, напр.: *Так думається мені про мою бабусю* (Остап Вишня); *Подумалося їй мимохіль, що всі ці роки – велике і страшне снище* (Василь Земляк); *Не вірилося, що таку жупанину могли скроїти тут* (В. Шкляр). Її реалізують зворотні дієслова в прямому значенні та незворотні в переносному. Ураховуючи значеннєву диференціацію предикатів психічного стану, у співвідношенні ГК із цим предикатом розмежовуємо такі корелятивні типи: 1) простий ГК БР – предикат внутрішнього стану, який маркує психоемоційний стан, 2) простий ГК БР – предикат внутрішнього стану, який означає вольовий стан, 3) простий ГК БР – предикат внутрішнього стану, який указує на ментальний стан.

Характерно, що для сучасної української мови кореляція з предикатом внутрішнього стану більш типова для ГК, репрезентованого дієслівною лексемою в безособовому вжитку, що набула переносного значення. Функціональна специфіка предикатів стану полягає в тому, що вони позначають не так стан суб'єкта, як зовнішній вияв стану: і фізіологічного, і психічного. Цей ГК так само корелює з предикатом фізичного, фізіологічного стану істоти та з предикатом психічного стану істоти. Основна кореляція «ГК – предикат фізичного, фізіологічного стану істоти»: *А тут на додачу в паху [Йоньку] так жальнуло, мов старою кропивою* (Г. Тютюнник); *У вилицях наче розпеченим залізом шпигало* (І. Карпа); *Отак із місяць [мене] пошпигало* (В. Чепіга). На думку М. Баган, активніше функціонування предикатів фізичного ста-

ну істоти зумовлене більшою придатністю дієслів конкретної фізичної дії до метафоричного вираження саме фізичного стану [Баган, 1999, с. 118]. Цей тип кореляції реалізують дієслова з частковими значеннями конкретної фізичної дії із семантикою впливу на об'єкт для зміни його положення (*перехитувати, тіпати, теліпати* тощо), легкого доторкового впливу на об'єкт (*обгорнути, зв'язати* тощо), деформації (*скособочити, перехнябити, колоти* тощо), руйнації об'єкта (*зламати, рознести, розтрити* тощо), термічного впливу на об'єкт (*пекти, палити* та ін.), тиснення – давлення об'єкта (*здушити, придавити, стиснути* тощо), нанесення удару по об'єкту (*полоснути, стукнути, вдарити*).

Кореляція «ГК – предикат психічного стану», реалізована безособово вжитим особовим дієсловом у переносному значенні, не типова для української мови та має вужчий семантичний діапазон, оскільки предикати психічного стану, реалізовані особовою дієслівною лексикою в безособовому значенні, спеціалізуються лише на вираженні негативних емоцій людини: *Одарку так скалатнуло, що вона мало ...не врізала дуба з переляку* (Г. Почепцов); *...старого Бриля з переполоху тіпонуло* (Ю. Смолич); *Його аж перехитувало від злості* (У. Самчук). Характерно, що деякі дієслівні лексеми зі значенням зміни фізіологічного та психологічного станів, зокрема такі, як *легшати, полегшати, погіршати, покращати, поважчати* тощо, маючи нейтральну семантику, можуть репрезентувати як предикати психічного процесу істоти, так і предикати фізіологічного процесу істоти (*На другий день Костеві погіршало* (В. Винниченко); *Оленці трохи полегшало* (Л. Письменна); *Пізнього вечора їй погіршало* (В. Слапчук). Диференціатором значення є контекст. Пор.: *Три дні Максимко температував. Тепер йому полегшало і Гнідий не їв, тужив за господарем. Зранку йому ніби вже полегшало*.

Зовнішній стан охоплює зовнішні вияви існування, тому його носієм може бути як істота (людина, тварина), так і неістота (предмет, доквілля). Залежно від значення носія стану вирізняють предикат зовнішнього стану істоти, предикат зовнішнього стану предмета, предикат усеохопного стану (предикат амбієнт-

ного стану [Чейф, 1975, с. 210], предикат зовнішнього стану довкілля [Кавера, 2007, с. 48]). ГК БР корелює з усіма трьома значеннями різновидами цього предиката.

Співвідношення простого ГК БР із предикатом зовнішнього стану істоти репрезентує досить широке коло одноособових дієслів, значення яких охоплює:

- стан везіння, успіху (*таланити (поталанити), фортунити (пофортунити), щастити (пощастити)*),
 - стан бажання (*бажатися (забажатися), кортіти (закортіти), хотітися (захотітися)*),
 - оцінку міри або необхідності певного стану (*бракувати (забракувати), вистачати (вистачити), ставати (стати)* тощо),
 - стан буття (*живеться, працюється*),
 - перебування (*лежаться, сидітися, стояться*),
 - характеристики різної діяльності людини в суспільстві (*їздитися, літатися, писатися, плаватися, танцюватися, співатися, стрибатися, читатися* та ін.).
- Різноманітність значенневої структури цих дієслів уможливорює широкі межі кореляції ГК, вираженого такими одноособовими дієсловами, із предикатом зовнішнього стану істоти. Виділяємо такі її типи:

- простий ГК БР ↔ предикат оцінного стану істоти (*І хочеться на мій селянський край* (В. Стус); *Так їй хочеться сліз, щоб проллятися в зливі* (В. Стус); *На спокій хочеться, на придеснянський* (В. Стус); *Хотілося літа, справжнього літа* (В. Шкляр); *...а Кізликівської стипендії на двох вистачало не надовго* (О. Слісаренко); *Мовляв, життя коротке, а – забракло м'яса* (В. Стус); *Вам повітря забракло?* (В. Стус); *Бракувало свободи та щастя* (В. Шкляр);
- простий ГК БР ↔ предикат стану істоти на означення успіху (*Не раз йому таланило в бою* (В. Шкляр); *Пощастило йому з дружиною* (В. Шкляр); *На роботі не пощастило* (Любка Дереш); *Так ведеться завжди* (В. Шкляр);
- простий ГК БР ↔ предикат соціального стану істоти, що репрезентує професійний, економічний, сімейний статуси особи тощо (*Раювалося недовго* (О. Забужко), *Бідується їм* (В. Шкляр); *Відтоді славно йому панувалося на рідному хуторі* (В. Шкляр);

– простий ГК БР ↔ предикат локативного стану істоти, який визначає просторову локалізацію носія стану та його місцеперебування стосовно інших предметів: *Як добре сиділося тоді з бабусяю в садку* (Остап Вишня); *Найкраще спалося з дідом на печі* (Остап Вишня); *Так м'яко падалося в крісло* (Остап Вишня);

– простий ГК БР ↔ предикат екзистенційного стану істоти (*У лісі зимувалося добре* (В. Шкляр).

Кореляція «простий ГК БР ↔ предикат усеохопного стану» так само має широкий значеннєвий діапазон, регламентований лінгвальною природою та семантичною кваліфікацією предиката всеохопного зовнішнього стану, що «вказує на все (або дуже широке) оточення, на всю сукупність предметів у навколишньому середовищі, а не на який-небудь окремий предмет у ньому» [Васильев, 1991, с. 41]. Семантичний спектр предиката всеохопного стану формують його часткові значеннєві варіанти, які виражають «температурні, кольорово-світлові, звукові, структурні та інші ознаки навколишнього середовища [Матханова, 2003, с. 107; Акмалова, 2005, с. 90]. Залежно від них розмежовуємо чотири корелятивних типи в межах співвідношення простого ГК БР із предикатом усеохопного стану:

– простий ГК БР ↔ предикат усеохопного стану, що репрезентує зміну проміжків доби: *Так смеркало і того разу* (М. Матіос); *Смеркало і світало кожного дня* (Остап Вишня); *Запало на горизонті* (В. Шкляр); *Темніло на заході* (М. Матіос);

– простий ГК БР ↔ предикат усеохопного стану, який позначає метеорологічні та атмосферні явища: *Ох і віхолило ж* (Г. Почепцов); *Весняне поле рясно зросило дощем* (В. Шкляр); *Сонцем залило галявину* (М. Матіос); *А з неба лило, лило, лило* (В. Шкляр); *Збризнуло дощиком* (І. Жиленко); *Зненацька замело колючим снігом* (В. Шкляр);

– простий ГК БР ↔ предикат усеохопного стану, що визначає температурні характеристики навколишнього середовища: *Узимку страшно морозило* (В. Шкляр);

– простий ГК БР ↔ предикат усеохопного стану, який характеризує стан неба: *Похмарило* (І. Багрянний); – *Ох, і зоріло ж тієї ночі* (В. Шкляр).

Між'ярусні співвідношення простого ГК БР із предикатом усеохопного стану, який указує на зміну проміжків доби, реалізують одноособові дієслівні лексеми *вечоріти* (*звечоріти*), *дніти*, *поночіти* (*споночіти*), *розвиднятися* (*розвиднітися*), *світати* (*засвітати*), *смеркати* (*смеркнути*), *сутеніти* (*посутеніти*) тощо. Такі дієслова можуть реалізувати вияв ознаки як щодо всього довкілля, так і щодо конкретно-фізичного середовища (*у полі, в лісі*), що дає підстави розмежувати кореляцію ГК БР, об'єктивованого безособовим дієсловом із семантикою зміни проміжків доби, з предикатом локативно обмеженого усеохопного стану (*Надворі смеркало* (І. Кочерга); *Навколо розвиднялося* (Вал. Шевчук); *У долині вечоріло* (М. Матіос); *Вже і в цьому льохові сіріло – ранок* (Вал. Шевчук)) та з предикатом локативно необмеженого усеохопного стану (*Звечоріло* (І. Жиленко); *Розвиднялося* (В. Шкляр); *Сутеніло* (І. Жиленко); *Посутенішало, це за хмарами сховалося сонце* (Любка Дереш); *Уже споночіло* (В. Стус); – *Ой, як же довго в ту суботу вечоріло* (Остап Вишня). На рівні переносних значень, коли дієслівні лексеми означають параметри не природного середовища, а сфери життєдіяльності людини, вони експлікують ГК, який корелює тільки з предикатними синтаксемами локативно обмеженого амбієнтного стану (*Потрохи світало в його голові* (І. Римарук).

Кореляцію «простий ГК БР ↔ предикат усеохопного стану, який позначає метеорологічні та атмосферні явища» реалізують одноособові дієслівні лексеми на зразок *вітристи*, *віхолити*, *дощити*, *мрячити*, *сльотити*, *туманити*, *хурделити* і под. Цю кореляцію репрезентують два різновиди:

– простий ГК БР ↔ локативно необмежений предикат усеохопного стану, який називає метеорологічні та атмосферні явища: *А заморосило – вже не всидіти* (В. Стус); *З самого ранку хмариться* (Остап Вишня); *Задощило* (В. Шкляр); *Зав'южилося* (М. Хвильовий); *Вже в листопаді засніжило* (В. Шкляр);

– простий ГК БР ↔ локативно обмежений предикат усеохопного стану, який позначає метеорологічні та атмосферні явища: *Надворі ледь-ледь сніжило* (Г. Почепцов).

Кореляції простого ГК БР із предикатом усеохопного стану, що визначає температурні характеристики навколишнього середовища та зміну стану неба, реалізують поодинокі дієслівні лексеми (*гарячіти, морозити (поморозити), студеніти; зоріти, хмарити, ясніти (проясніти)*), напр.: *Узимку страшно морозило* (В. Шкляр); — *Ох, і зоріло ж тієї ночі* (В. Шкляр). Співвідношення ГК, експлікованого одноособовим дієсловом, із предикатом усеохопного стану, який передає термічні характеристики довкілля, репрезентують два типи кореляцій:

— простий ГК БР ↔ локативно необмежений предикат усеохопного стану, який указує на температурні зміни навколишнього середовища: *Потепліло*;

— простий ГК БР ↔ локативно обмежений предикат усеохопного стану, що визначає температурні характеристики навколишнього середовища: *Ох і морозило ж цієї ночі на півдні України!*

Значення предиката всеохопного стану, який означає зміну стану неба, детермінує лише одну кореляцію з ГК (*Хмарило* (І. Багрянний); *Іще лиш тільки зоріло, як Михайло почув обережний стук у вікно* (М. Магіс). У таких предикатах локативне обмеження імпліковане в їхній значеннєвій структурі.

3.1.1.2. Предикат процесу в ролі базової синтаксеми головного компонента, вираженого одноособовим дієсловом

Кореляція простого ГК БР, експлікованого одноособовим дієсловом, із предикатами процесу в українській мові периферійна. Її репрезентує співвідношення ГК з предикатами зовнішнього процесу довкілля. Морфологічним виразником такого ГК є одноособові дієслова кількох ЛСГ. Передовсім це дієслова на означення зміни пір року, напр.: *Весніло* (В. Шкляр); *Осеніє* (І. Жиленко). Із предикатом зовнішнього процесу довкілля корелює також ГК, експлікований особовим дієсловом у безособовому вжитку, об'єктивований кількісно невеликою групою лексем, що безпосередньо позначають зміну стану просторових реалій: *безлюдніти, кишити, люднішати, повнитися, попросторішати, по-*

рознити, пошишати, пустити, роїтися, рябіти, тіснішати, ширшати. Вони реалізують предикатні синтаксеми, що виражають процесуальні зміни за наповненням у локативно обмеженому натурфактному (*Наближалася північ. На галявині **пустішало*** (О. Забужко) та в локативно обмеженому артефактному середовищах (*На майдані помалу **порожніло*** (Василь Земляк); *У вагоні нарешті **попросторішало*** (Л. Голота). Ширший ужиток мають предикати процесу, що репрезентують зміни за наповненням в артефактному середовищі. Ще одним морфологічним варіантом репрезентації предиката зовнішнього процесу доквілля, який співвідноситься з ГК, є дієслова якісного стану, які, поєднуючись із суб'єктно-локативним компонентом, указують на зміну стану за кольором чи освітленням, напр.: *На вигоні **зазеленіло***; *У кімнаті **посвітлішало***. Характеризуючи зміну стану просторових об'єктів за ступенем освітлення, деякі з таких дієслів (*світлішати, світліти, темніти, темнішати, посвітлішати, потемнішати, проясніти, заясніти*), експлікують ГК, який корелює з предикатом процесу, що маркує зміну ступеня освітлення зовнішнього середовища, причому як натурфактного (*На сході вже **темніло*** (В. Шкляр); *В лісі немов **посвітлішало*** (П. Воронько), так і артефактного (*І якось аж **похмурнішало** на фермі* (С. Майданська) середовищ.

Група дієслів, що виражають зміну просторових реалій за кольором, в українській мові кількісно невелика (*блакитніти, жовтіти, забіліти, зажовтіти, зазеленіти, зарожевіти, зачорніти, зеленіти, побагрянити, побіліти, пожовтіти, посіріти, почорніти, чорніти*). Від дієслів попередніх семантичних груп вони відрізняються тим, що вживаються із компонентом, вираженим назвами не приміщень, а природних просторових реалій на зразок *ліс, поле, вигін, левада, луки* тощо. Ці реалії «змінюють своє забарвлення лише під впливом певних фізичних процесів, здійснюваних певним чином пов'язаними з ними суб'єктами» [Баган, 1999, с. 68]. Саме тому дієслова з таким значенням спроможні експлікувати ГК, який корелює із предикатом зовнішнього процесу, тільки внаслідок метонімізації. Значеннєву структуру предиката зовнішнього процесу, що маркує колоративні зміни в природно-

му середовищі, представляють його локативно обмежений та локативно необмежений різновиди (*Червоніло* за обрієм (В. Шевчук); *На сході вже зарожевіло* (Ю. Мушкетик); *Знову зачорніло, зазеленіло* довкола, й *Марині стало шкода цієї короткочасної зими* (В. Дрозд).

3.1.2. Міжрівневі співвідношення безособово вжитих особових дієслів у функції головного компонента

Однією з основних морфологічних форм експлікації ГК БР в українській мові є особове дієслово (з повною і неповною особовою парадигмою) в безособовому вживанні. Таке функціонування особової дієслівної лексики привертало увагу багатьох дослідників: про безособові речення з особовими дієсловами принагідно йдеться в працях Г. Чирви [Чирва, 1977], М. Плющ [Плющ, 1986], О. Болюх [Болюх, 1992], П. Дудика [Дудик, 1999]; семантичні передумови безособового вживання особових дієслів у російському мовознавстві вперше визначила Є. Галкіна-Федорук [Галкіна-Федорук, 1958]; комплексний аналіз безособових речень, що поєднує формально-граматичний підхід із семантичним, був започаткований Н. Арват [Арват, 1976]; семантико-синтаксичний потенціал особових дієслів, які можуть формувати предикативний центр безособових речень, дослідила М. Баган [Баган, 1999].

Безособове функціонування особових дієслів пов'язане з кількісними та якісними змінами в їхньому валентному потенціалі, що стосуються, зокрема, значенневої природи предиката. Трансформації особової дієслівної лексики в зону безособовості на семантико-синтаксичному рівні відповідає транспозиція предиката дії у предикат стану, пор.: *Я читаю книгу на свіжому повітрі* і *На свіжому повітрі читається добре*. Імплікація суб'єктної синтаксеми породжує станову семантику пасивності, неактивності.

3.1.2.1. Специфіка кореляцій із предикатом стану

Предикат стану – основний корелят ГК БР, вираженого особовим дієсловом у безособовому значенні. Залежно від значеннєвого різновиду предикатів стану виокремлюємо два типи співвідношень: 1) ГК БР ↔ предикат зовнішнього стану, 2) ГК БР ↔ предикат внутрішнього стану.

Носієм зовнішнього стану можуть бути доквілля, предмет та істота. Відповідно і предикати зовнішнього стану поділяються на предикати зовнішнього стану доквілля, предикати зовнішнього стану предмета та предикати зовнішнього стану істоти, що вможливає виділення трьох кореляцій ГК БР із предикатом зовнішнього стану: 1) ГК БР ↔ предикат зовнішнього стану доквілля, 2) ГК БР ↔ предикат зовнішнього стану предмета, 3) ГК БР ↔ предикат зовнішнього стану істоти.

Кореляцію «ГК БР ↔ предикат зовнішнього стану доквілля» реалізують безособово вжиті особові дієслова досить широкого лексико-семантичного діапазону. Велику групу становлять одновалентні дієслова зі значенням породження запаху. Такі дієслівні лексеми експлікують названий ГК своїм прямим (*пахнути, пахтїти, смердїти, тхнути, воняти* (розм.) та переносним (*бити, дихати, нести, перти*) значеннями. Виражений цими дієсловами ГК корелює з кількома значеннєвими варіантами предиката зовнішнього стану доквілля. Типовим є співвідношення з таким предикатом артефактного середовища, що виражає породження питомого, природного запаху реалій або запаху реалій, яким він природно не властивий у певному, регламентованому місці, створеному людиною (*В коморі пахло борошном і сушеним липовим цвітом* (Г. Тютюнник); *В кухні пахло коржами, часником, олією і борщами* (О. Довженко); *Пахло в Яблунівці кропивою, бузиною та матіолою* (Є. Гуцало); *І тут смерділо прокисло, а вітер рвався в щілини* (М. Хвильовий); *На печі лише сажею смердить* (Є. Гуцало). Більш периферійною є кореляція ГК із предикатом натурфактного середовища, що виражає поширення запаху в доквіллі. Його значення може бути локативно обмеженим (*Навколо пахло тра-*

вами й зіллям (В. Шевчук); *Надворі пахло опалим листям* (М. Матіос) і локативно необмеженим (*Пахло свіжою росою* (М. Матіос); *Пахло дубовим молодняком* (М. Хвильовий); *Пахло ароматом лілії* (М. Матіос).

Для сучасної української мови досить характерне і співвідношення ГК, вираженого дієсловом із семантикою породження запаху, з предикатом зовнішнього стану істоти: *Від неї присмно пахло молоком* (О. Ільченко); *Увечері від матері пахне степом* (Є. Гуцало); *Від нього й справді тхнуло горілкою* (Є. Гуцало). Цей значеннєвий різновид предиката зовнішнього стану передбачає особу як джерело поширення запаху.

Джерелом та носієм породження запаху може слугувати також певний предмет: одяг, взуття, господарське устаткування тощо. Такий носій зовнішнього стану семантично узгоджений із предикатом зовнішнього стану предмета, пор.: *Від одяжі Порфирія тхнуло кислятиною і димом* (М. Стельмах); *Від її хати пахне глиною* (Є. Гуцало). Проте кореляція ГК, вербалізованого безособово вжитим дієсловом лексико-семантичної групи породження запаху, з предикатом зовнішнього стану предмета, що виражає поширення запаху, досить обмежена.

Кореляцію ГК із предикатом зовнішнього стану докільля репрезентують також дієслова зі значенням звучання навколишнього середовища, звукового вияву тварин, звучання як наслідку руху та припинення звучання. Найактивніше цю функцію виконують дієслова звучання природного середовища: рослин, води, повітря тощо: *гоготіти, гриміти, гудіти, деренчати, дзюркотати, жебоніти, клекотати, лящати, плюскотати, поскрипувати, рокотати, торохтіти, тріщати, хлюпати, хлющати, хрускати, чвакати, шелестіти, шумувати* тощо. Вони широко вживаються як безособові тому, що деякі звуки в природі важко, а іноді неможливо пов'язати з певним суб'єктом. Виражений такими дієсловами ГК БР передає звукові вияви в натурфактному (*Біля куща хруснуло* (М. Стельмах) і артефактному (*У вітальні тихо поскрипувало* (М. Іванцова) середовищах, чому сприяє відповідне лексичне наповнення локативного компонента.

Безособового значення набувають також дієслова звучання неживої природи, репрезентовані кількісно невеликою підгрупою лексем, які означають звучання, що є наслідком механічної дії, виконуваної за допомогою конкретних предметів: *бабахжати, бевкати, бемкати, гепати, гримати, гуркати, гупати, дзвеніти, скребти, тарахжати, цьвохжати, цьвохнути*. Ці дієслова в ролі ГК БР об'єктивують предикат зовнішнього стану довкілля, представляючи як природне, так і соціальне середовища: *В ту ж саму хвилю бабахнуло ще раз; Десь далеко-далеко гримало* (І. Багрянний); *Праворуч і ліворуч уже не гупало* (М. Хвильовий); *Десь лунко цьвохкало* (М. Хвильовий).

Широко вживаються в ролі морфологічного виразника ГК, що корелює з предикатом зовнішнього стану довкілля, який передає звукову характеристику, і дієслова на позначення звукових виявів відомих усім птахів та домашніх тварин: *бекати, висвистувати, вищати, підпадьомкати, хрюкати, цявкати, ячати* і под., напр.: *...а потім раптом підпадьомкнуло й зовсім близько* (О. Гончар); *Сонце ще ледве прокинулося, а в лісі вже висвистувало на всі голоси* (Є. Гуцало); *Пригадую, на батьківському подвір'ї безперестанно бекало, хрюкало, ячало* (А. Подолінний). М. Баган наголошувала, що «дієслова на позначення звучання як наслідку фізіологічного стану організму та звучання як психологічної реакції відзначаються найвищою реченнєвотвірною здатністю» [Баган, 1999, с. 154].

Крайню периферію морфологічних засобів вираження предикатів зовнішнього стану довкілля посідають дієслова звучання, що відтворюють звукові вияви людей: *кашляти, нити, плакати, пхикати, пхинькати, скімлити, сопіти, співати, стогнати, тужити*, напр.: *Десь за вогненным колом тихесенько, але злісно пхикнуло* (І. Багрянний); *У коридорі голосно й лунко кашляло* (М. Іванцова).

Зрідка дієслова звучання експлікують ГК, що корелює з предикатом зовнішнього стану істоти (*У руці хруснуло; У голові бахкає*), який передає фізичний стан особи, здебільшого його негативні вияви.

У сучасній українській мові предикати зовнішнього стану довкілля є типовими семантико-синтаксичними корелятами ГК БР,

вираженого дієслівними лексемами зі значенням руху фізичних речовин, які дехто з дослідників кваліфікує як дієслова стихійної чи процесивної дії [Кутня, 2006, с. 19]. Це, зокрема, дієслова, що вказують на рух газоподібних речовин (*віяти, війнути, струмувати, подувати* і под.), дієслова зі значенням руху сипучих речовин (*бити, сипати, порошити* й ін.) та дієслова на означення руху рідин (*лити, текти, капати, крапати, скапувати, скрапувати, стікати*). Такі дієслівні лексеми послідовно вербалізують предикати зовнішнього стану натурфактного середовища (*По ясно-зеленому листю **стікало** та **скапувало** на пагорб* (В. Дрозд); *Уже третій день **лило**, мов із діжі* (Т. Прохасько) та предикати зовнішнього стану артефактного середовища (*Як **капас** синьо зі стріх* (В. Стус); *З-за причілка **било** снігом* (О. Гончар); *До кімнати **війнуло** прохолодою*). Із зазначеними різновидами предикатів зовнішнього стану співвідноситься ГК, об'єктивований дієсловами на позначення руху фізичних речовин як у прямому, так і переносному значеннях. Щоправда, на рівні переносного значення виразниками цього ГК слугують тільки дієслова, що визначають рух газоподібних речовин (*бити, горнути, нести, перти, тягнути*) та рух сипучих речовин (*бити, ліпити, сікти*). Дієслова із семантикою руху рідин експлікують ГК лише своїм прямим значенням.

Кореляцію ГК БР із предикатом зовнішнього стану доквілля реалізують і дієслова зі значенням фізичних процесів на зразок *капати, мокріти, бризкати, свіжішати, трягнути, розпускатися, родити, танути, утихати, хляпати* тощо. Передумовою для безособового вживання цих дієслів є їхня здатність представляти предикат, залежний від якого суб'єкт виражають назви просторових понять або предметів, що мають певну просторову протяжність. За специфікою лексичного наповнення суб'єктно-локативного компонента розмежовано кореляції ГК із предикатами, що вказують на фізичні процеси в локативно обмеженому натурфактному (*На братовій ниві щороку **родило** щедро* (А. Подолінний) та в локативно обмеженому артефактному середовищах (*Щороку восени в коморі **мокріло*** (Василь Земляк).

Багатопланова семантико-синтаксична кореляція з предикатом зовнішнього стану властива ГК БР, вираженому дієсловами конкретної фізичної дії. Вони об'єднують лексеми зі значенням деформаційного (*дерти, колупати, м'яти, проривати, розвозити, таранити, хилити, щипати* тощо), руйнівного (*бомбити, зносити, ламати, троцити* та ін.) і термічного впливу на об'єкт (*морозити, охолоджувати, парити, пекти* тощо) або впливу на зміну його становища (*коливати, метляти, хитати, рвати, колихати, смикати, трясти* та ін.); дієслова, що вказують на переміщення об'єкта (*кидати, заносити, звіювати, метати, опускати, розвіювати, шпурляти* тощо); дієслова зі значенням покриття-наповнення об'єкта за допомогою певного засобу (*завалювати, закидати, замітати, запорошувати, застилати, обдавати* і под.) та дієслова конкретної фізичної дії, яку виконують за допомогою певного інструмента чи засобу (*гризти, кусати, ламати, місити, гнути, м'яти, стискати, свердлити, щипати* тощо). Об'єктне спрямування дії цих дієслів зумовлює значеннєву специфіку репрезентованих ними предикатів – предиката зовнішнього стану предмета та предиката зовнішнього стану істоти. Для української мови більш типова кореляція з предикатом зовнішнього стану предмета. Цей семантичний варіант предиката зовнішнього стану здебільшого виражає дію невідомої, нерозпізнаної сили, реалізація якої можлива за допомогою певного знаряддя, вираженого формою орудного відмінка, пор.: *...градом розтрощило один бік даху* (І. Карпа); *Років п'ять тому півсела знесло повинню* (Г. Почепцов); *Вітром сосни коливало* (Л. Первомайський). Його експлікують переважно дієслова, яким властива «обмежена, навіть одинична сполучуваність» [Захарова, 2004, с. 56]: *дорогу розвезло, хатину похилило; греблю прорвало*. М. Захарова кваліфікує цей дієслівний предикат як різновид предиката всеохопного стану, що «означає мимовільні некеровані стани довкілля» [Захарова, 2004, с. 61]. Така кваліфікація непереконлива, адже зміст предикатної синтаксеми обмежений параметрами об'єкта (предмета), а фізично інтенсивні дії репрезентовані як мимовільні й такі, що надають певного стану відповідному об'єктові (пред-

метові) зовнішнього середовища, а не зовнішньому середовищу загалом, тому й предикат логічно витлумачувати як предикат зовнішнього стану предмета, а не предикат зовнішнього стану довкілля⁶. Зважаючи на значеннєву особливість «вказувати на часткове пошкодження предмета на рівні макро- чи мікроструктури» [Ожоган, 2012, с. 69], маємо більше підстав кваліфікувати такий предикат як предикат зовнішнього стану предмета зі значенням псування.

Дієслова конкретної фізичної дії експлікують також ГК БР, який співвідноситься з предикатом зовнішнього стану істоти: *Стьобнуло його гіллям* (Г. Тютюнник); *У першому ж бою [йому] ступню осколком одчикрижило* (В. Дрозд); *Сволоком якимсь по голові небогу зачепило* (І. Кочерга); *Важким ударом розсікло їй голову* (М. Хвильовий); *Мені пошкодило ногу*; *В боях на Дніпрі Еріху розт-рощило ліву руку* (В. Собко). Такий предикатний компонент характеризує зовнішні пошкодження істоти та різні її каліцтва, що дає підстави інтерпретувати його як предикат зовнішнього стану істоти зі значенням пошкодження⁷. Суб'єкту синтаксему, зумовлену предикатом зовнішнього стану цього семантичного різновиду, репрезентують здебільшого назви осіб.

Асиметричний характер кореляції з предикатом зовнішнього стану властивий ГК БР, вираженому екзистенційними дієсловами⁸. Серед них – власне-екзистенційні дієслова на означення

⁶ М. Баган визначає статус такого предиката як перехідний, що межує з предикатами дії та предикатами процесу, аргументуючи це тим, що «предикати дії позначають діяльність, породжену діячем і безпосередньомим стимульовану, а функції діяча повинні виконувати реальні особи, переважно живі істоти, а не опрідметнені дії» [Баган, 1999, с. 51].

⁷ У сучасному мовознавстві в підкласі ознакових слів зі значенням пошкодження виділяють кілька груп: 1) травмування і псування [Калько, 2008, с. 185 – 187]; 2) травмування, псування і членування [Ожоган, 2012, с. 105];

⁸ Дослідники по-різному тлумачать поняття «екзистенційне слово», чи «дієслово буття». Ми поділяємо погляди тих лінгвістів, які розмежовують власне-екзистенційні дієслова та делексикалізовані слова, для яких вираження буттєвого значення є вторинною функцією [Арутюнова, Ширяев, 1983, с. 32; Рябова, 1987, с. 11; Баган, 1999, с. 90].

вияву буття (*бути, існувати, відбуватися, водитися* тощо), початку, становлення буття (*виникати, вчинитися, ставати, утворюватися, формуватися, з'являтися* і под.), припинення, закінчення буття (*змінитися, згинутися, полягти, пройти* тощо) та невластиві не-екзистенційні дієслова, семантичний діапазон яких охоплює значення буття в чіємусь сприйнятті (*виднітися, помічатися, почуватися, спостерігатися, чути* і под.), буття внаслідок чієїсь діяльності (*вимагатися, згадуватися, знайтися, обговорюватися, передбачатися, плануватися* тощо), інтелектуальної дії (*виступати, з'являтися, зголошуватися, погоджуватися, працювати* і под.), руху (*дістатися, надходити, приходити, пробитися, протікати* тощо), стану (*блищати, висіти, горіти, лежати, майорити, сидіти, сірїти* і под.). Екзистенційні дієслова обох груп, означаючи буття певних суб'єктів у світі або в його окремому фрагменті, експлікують ГК, що співвідноситься з екзистенційним предикатом стану, позиція суб'єкта біля якого «відзначається широким діапазоном лексичного наповнення» [Баган, 1999, с. 95]. Її можуть виражати іменники – назви істот, природних і стихійних явищ та іменники – назви подій, що зумовлено нерферентним характером їхньої семантики [Баган, 1999, с. 96]. Залежно від семантичної специфіки носія стану виокремлюємо чотири типи кореляцій:

– ГК БР ↔ екзистенційні предикати зовнішнього стану істоти: *В учня не було потрібного підручника; І ніякого багатства в мене нема, і сала нема, і яєць нема* (Є. Гуцало); *Батька в нього нема* (В. Яворівський); *Жодної зморшки не було на його безвусому обличчі* (М. Коцюбинський);

– ГК БР ↔ екзистенційні предикати внутрішнього стану істоти: *Совісті в мене й на розвід не залишилося* (В. Яворівський); *У синім підсмуток очей не було недовіри, посміху і ще чогось* (С. Майданська); *Кашлю більше не було* (І. Карпа);

– ГК БР ↔ екзистенційні предикати зовнішнього стану довкілля: *За тих часів у Криму не росло теперішнього винограду* (З. Тулуб); *Тієї ночі вітру не було* (М. Стельмах); *У природі лютувало цілу ніч* (М. Хвильовий);

– ГК БР ↔ екзистенційні предикати зовнішнього стану предмета: *У кімнаті не було вікон* (В. Підмогильний); *На гребінці не залишилося жодного зубця*; *На дереві більше не було листя*.

У сучасній українській мові типовою є кореляція ГК БР, репрезентованого безособово вжитим особовим екзистенційним дієсловом, з екзистенційними предикатами зовнішнього стану довкілля, серед яких предикат зовнішнього стану натурфактного середовища (*Давно в Україні не було такої холодної і сніжної зими*) та предикат зовнішнього стану артефактного середовища (*У підвалі не було світла*). Такі предикатні синтаксеми позначають фізичні процеси, вияв ознаки, рух або функціонування в довкіллі. Обмеженіше представлені кореляції названого ГК БР з екзистенційними предикатами зовнішнього та внутрішнього станів особи, що визначають її фізичну або інтелектуальну діяльність. Крайню периферію посідає співвідношення ГК БР з екзистенційним предикатом зовнішнього стану предмета.

3.1.2.2. Особливості співвіднесення з предикатом процесу

ГК БР, експлікований особовим дієсловом у безособовому вжитку, корелює також із предикатами процесу. Дієслівні предикати процесу «позначають різні процесуальні зміни... серед неістот, що є їхніми пасивними носіями, та зміну фізіологічних процесів в організмах істот, зміни зовнішніх та внутрішніх ознак осіб, біологічне існування» [Каленич, 2007, с. 9]. Залежно від характеру процесуальної семантики та її зв'язку із семантикою стану предикати процесу диференціюємо на предикати зовнішніх процесів і предикати внутрішніх процесів. Сучасній українській мові властива кореляція простого ГК, вираженого особовими дієсловами в безособовому значенні, з обома значеннєвими різновидами предиката процесу.

ГК БР, що корелює з предикатами процесу, вербалізують насамперед дієслова на позначення кількісних змін: *більшати*, *густішати*, *додаватися*, *меншати*, *множитися*, *рідшати*, *ряснішати*, *прибувати*, *убувати*. Слушною вважаємо думку, що вони «не лише

вказують на кількісні зміни суб'єкта, але й певною мірою на його буття взагалі, тобто вони позначають у безособовій конструкції буття суб'єктів у кількісному вияві» [Баган, 1999, с. 108]. Такі дієслова об'єктивують ГК, що перебуває в асиметричних між'ярусних співвідношеннях із предикатами процесу, оскільки корелює з чотирма його різновидами – предикатами зовнішнього процесу довкілля, предикатами зовнішнього процесу істоти, предикатами внутрішнього процесу істоти, предикатами зовнішнього процесу предмета. Типовою є кореляція з предикатами зовнішнього процесу довкілля: *В Індії дальній їх [хоботуватих слонів] то більшає, то меншає* (М. Зеров); *Коней на майдані все більшає* (О. Гончар); *Сонце було вже височенько, і людей на полях густішало* (В. Медвідь). Цей значеннєвий різновид предикатів процесу передає кількісні зміни в довкіллі. Залежно від характеру просторових реалій вони можуть бути предикатами зовнішнього процесу натурфактного середовища і предикатами зовнішнього процесу артефактного середовища. Предикати зовнішнього процесу натурфактного середовища на означення кількісних змін іноді вживаються як предикати всеохопного процесу: *Кажуть, меншає на світі солов'їв. Хамів більшає, а солов'їв меншає* (О. Гончар); *Щастя на землі меншало, горя більшало* (П. Загребельний). Носій процесу таких предикатів лексично виражений іменниками загальної семантики на зразок *на землі, у світі, скрізь* або імпліцитний і вказує на всесвіт загалом.

Типовими є також кореляції ГК БР, експлікованого безособово вжитими дієсловами зі значенням кількісних змін, і з предикатами зовнішнього та внутрішнього процесів істоти. Предикати зовнішнього процесу істоти виражають кількісні зміни, пов'язані з буттям істот – їхнім матеріальним та духовним життям: *Небагато нас, та зброї і коней меншає* (В. Малик); *Їх [священників] зараз **намножилося*** («Сільські вісті», 26.12.2013). Предикати внутрішнього процесу істоти означають кількісні зміни, що стосуються фізіологічного, фізичного та психічного станів людини: *В її погляді **додалося** жалю* (С. Талан); *В її очах **більшало** щирості та співчуття* (О. Ульяновко); *Та власних сил у мене **меншає*** (В. Малик); *Він почув, як у голові **більшало** крові* (Г. Тютюнник).

Кореляція ГК БР з предикатом зовнішнього процесу предмета, що вказує на кількісні зміни в ньому, у сучасній українській мові периферійна: *У хліві меншало сіна; У мішку меншало борошна.*

Морфологічним репрезентантом ГК БР, якому властива багатопланова кореляція з предикатом процесу, є дієслова ЛСГ емоційного стану: *веселіти, веселішати, сумніти, сумнішати, хмурніти, хмурнішати.* Вони об'єктивують ГК, який корелює з двома різновидами предикатів процесу цього семантичного типу – предикатом внутрішнього процесу істоти і предикатом зовнішнього процесу довкілля.

Кореляція з предикатом внутрішнього процесу істоти досить поширена в українській мові. Позначаючи зміну психічного або фізичного, фізіологічного стану істоти, такі дієслова вербалізують предикати психічного процесу істоти та предикати фізичного, фізіологічного процесу істоти. Більш типовою є кореляція з предикатом внутрішнього процесу, що виражає психоемоційні процеси істоти, пор.: *З кожним словом почував, як йому спокійнішає* (Ю. Хорунжий); *Поступово йому веселішає* (М. Хвильовий). Носій процесу, зумовлений такими предикатами, лексично виражений назвами істот (здебільшого людей) або назвами частин тіла людини. Значеннєвий діапазон предикатів психічного процесу досить широкий. Його формують семантими, що передають зрушення психічного процесу істоти позитивного чи негативного спрямування: піднесення чи зниження настрою, послаблення або посилення гніву, смутку, радості, задоволення тощо. Так само зміни процесу виражають предикати фізіологічного процесу, означаючи зміни фізіологічного характеру – посилення чи послаблення інтенсивності болю, запаморочення, лихоманки і под.: *Біль у нозі потроху втихав, аж легшало чоловікові* (М. Коцюбинський).

У реченні, поєднуючися з компонентом зі значенням просторового суб'єкта, ГК, експлікований дієсловом емоційного стану, вказує на зміну стану просторових реалій за емоційно-настрєвним характером (*З кожною цілющою краплинкою дощу у лісі немов веселішало* (П. Воронько); *І щодень якимось аж наче хмурнішало на фермі* (С. Майданська); *Сніг падав, і від нього в хаті немов світліша-*

ло (Василь Земляк); *А під вечір у її кімнаті зовсім темніло* (М. Хвильовий). Семантико-синтаксична функція предиката зовнішнього процесу довікля ґрунтується на метафоричному уподібненні процесів у просторових реаліях до процесів, носієм яких є істоти, що передають їхнє емоційно-настрове налаштування.

3.2. Предикатно-предикатна структура як семантико-синтаксичний корелят головного компонента безособового речення

3.2.1. Предикатно-предикатна основа простого дієслівного головного компонента безособового речення

У сучасній українській літературній мові продуктивним є структурно-семантичний тип БР, ГК якого репрезентований безособово вжитим особовим дієсловом. На семантико-синтаксичному рівні корелятом ГК такої реченневої конструкції може бути одинична предикатна синтаксема та предикатно-предикатна структура. Якщо одиничний предикат у формально-синтаксичній структурі речення втілює лише синтетична форма дієслова (*Десь за вогненным колом тихесенько, але злісно пхикнуло* (І. Багрянний); *Як капає синьо зі стріх* (В. Стус); *Від її хати пахне глиною* (Є. Гуцало), то предикатно-предикатна структура може бути експлікована як синтетично (префіксальним дієсловом) (*В рурці зареготало* (М. Хвильовий); *У небі закурило* (О. Довженко); *У сінях загуло* (Г. Почепцов), так і аналітично – фазовим допоміжним дієсловом та інфінітивом основного дієслова (*Нарешті перестало дощити* (В. Шкляр); *Почало дніти* (М. Коцюбинський); *Вечоріти почало скоро* (В. Шкляр). Базову предикатно-предикатну структуру, незалежно від способу її формально-синтаксичного представлення, конституують основний предикат дії або стану та супровідний предикат.

Морфологічним експлікатором синтетично вираженого предиката стану, що корелює з ГК – безособово вжитим особовим дієсловом, є префіксальні дієслова переважно неповної особової

парадигми в безособовому вжитку. Значеннєвий діапазон цієї дієслівної лексики вузький, що зумовлює вузькість співвіднесення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів названого ГК БР. Семантичне наповнення основного предиката як носія базової семантики предикатно-предикатної структури обмежене насамперед значеннями предикатів стану, а семантичне наповнення його супровідного предиката – значеннями фазових предикатів, які формалізують словотворчі засоби: значення початку реалізує префікс *за-*, значення завершеності – префікс *пере-*. Семантична специфіка цих афіксів зорієнтована на експлікацію такої фазової точки, що є вихідною або кінцевою для подальшого розвитку дії чи стану та детермінує їхню функцію на семантико-синтаксичному рівні – бути предикатом, який визначає початковий або завершальний етапи розгортання стану.

Кореляція ГК БР із предикатно-предикатною структурою, до складу якої входить супровідний предикат на означення завершального етапу розгортання стану, периферійна: її вибірково репрезентують дієслова ЛСГ природних процесів (*Уже **перезриміло***) та фізичного стану істот (*Нарешті **переболіло** в животі*). Такі дієслова, вербалізуючи предикатно-предикатну структуру, указують на завершення стану довкілля або припинення фізичного стану істоти.

Співвідношення ГК БР із предикатом стану та його супровідним предикатом, який визначає початковий вияв стану, має значно ширший функціонально-семантичний діапазон. За особливостями вираження носія стану основного предиката диференційовано два типи кореляцій:

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану довкілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *В кухні **запахло** смаженим тістом, тютюновим димом і перепаленим гасом* (Вал. Шевчук); *В коридорі голосно **заяскало*** (І. Карпа); *Під вікном **запахло** матіолою* (Є. Гуцало);

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану істоти + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Від чоловікових слів в Ірини ще сильніше **заболіло** в голові* (Міла Іванцова); *Від нього **запахло** абрикосами* (Г. Тютюнник).

Основною є перша кореляція. Її характеризує ширший спектр значенневого континууму основного предиката стану довкілля, порівняно з основним предикатом стану істоти. Морфологічними виразниками цього предиката стану є дієслова різних семантичних підгруп ЛСГ звучання, зокрема: дієслова звучання природного середовища (*загоготіти, загриміти, загримати, загупати, загупотіти, загуркотіти, загустити, задеренчати, задзвеніти, задзюркотати, заляцати, зарипіти, зарокотати, засичати, заторохтіти, затріщати, зашарудіти, зашипіти, зашкварчати, зашкрябати, зашуміти, зашурхотіти*), дієслова звучання як наслідку руху (*загупати, загупотіти, задріботіти, залопотіти, зарипіти, затупотіти*), дієслова звучання як наслідку механічної дії (*заляскати*), дієслова, які передають звучання тварин (*загавкати, закукурікати, замуркотати, занявчати, заревти, заскрекотати*), дієслова, що виражають звукові вияви людей (*заахкати, занокати, запхикати, зареготати, заскиглити*), та дієслова мовлення (*заверещати, загомоніти, зашамотіти*). Експлікуючи предикатно-предикатний комплекс, вони визначають стан довкілля за акустичною характеристикою в його початковому вияві: *У небі зацвірінчало* (О. Довженко); *У кутку тихенько запхикало* (В. Підмогильний); *У курені загоготіло* (М. Хвильовий). Відповідно до онтологічних характеристик навкілля (натурфактне – артефактне, локативно обмежене – локативно необмежене) диференційовано три різновиди кореляцій із цим типом предиката:

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану локативно необмеженого натурфактного довкілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Під вечір загуло, заторохтіло, неначе дах зривало* (А. Дністровий);

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану локативно обмеженого натурфактного довкілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Зашуміло в зелених галях, загримало, загуло* (М. Хвильовий);

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану локативно обмеженого артефактного довкілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *У сінях загупало, брязнула*

клямка, зайшов Федір (Г. Почепцов); *У сінях зачовгало* (Г. Тютюнник).

Співвідношення ГК БР із предикатно-предикатною структурою, утвореною основним предикатом стану довкілля та супровідним фазовим предикатом на означення початку цього стану, реалізує також група одновалентних дієслів зі значенням породження запаху: *І от в житах запахло* (М. Хвильовий); *...гостріше запахло рожевим маком* (Є. Гуцало); *Запахло дощем* (І. Жиленко). Дієслова цієї ЛСГ репрезентують набуті запахові характеристики, носієм яких може бути як природне, так і рукотворне середовище. На цій онтологічній підставі виділено три різновиди кореляцій:

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану локативно необмеженого натурфактного довкілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Люба сестро! Запахло снопами* (М. Хвильовий);

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану локативно обмеженого натурфактного довкілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Біля ставка запахло осокою* (М. Хвильовий);

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану локативно обмеженого артефактного довкілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Щойно зайшли до комори, як запахло борошном і сухим липовим цвітом* (Г. Тютюнник).

Синтетичним засобом вираження предикатно-предикатної структури, що корелює з простим ГК БР, є безособово вжиті префіксальні дієслова неповної особової парадигми, що належать до ЛСГ природних процесів (*загриміти, задощити, зазеленіти, запульсувати, зацвісти*), напр.: *Під корою дерев запульсувало соками* (Є. Кононенко); *Аж під вечір заясніло* (В. Шкляр); *Коли вже зазеленіє?* (І. Роздобудько); *У кінці жовтня задощило* (В. Кожелянко); *От, нарешті, й зацвіло!* (Ю. Мушкетик). Репрезентація носія таких станів і процесів назвами природних явищ і стихій звужує зону кореляцій та обмежує її лише двома різновидами:

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану локативно необмеженого натурфактного довілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Загриміло* (Є. Гуцало);

– простий ГК БР ↔ основний предикат стану локативно обмеженого натурфактного довілля + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *У Глинську задощило* (Василь Земляк).

Другий тип предикатно-предикатної структури, що є семантико-синтаксичною основою для простого ГК, представленого безособово вжитим префіксальним дієсловом неповної особової парадигми, формує, як уже зазначалося, основний предикат стану істоти та супровідний фазовий предикат. Дві кореляції із цим типом предикатно-предикатної структури диференційовані двома значеннями її основного предиката, а саме значеннями внутрішнього стану істоти та зовнішнього стану істоти. Першу кореляцію реалізують префіксальні безособово вжиті дієслова неповної особової парадигми ЛСГ фізичного стану істот, причому своїм прямим лексичним значенням, пор.: *заболіти, замлоїти, занити, защеміти*, напр.: *Від тих слів у матері защеміло в серці* (Є. Гуцало); *Після тієї зустрічі, десь глибоко в Даньковій душі тихесенько замлоїло* (Василь Земляк). На рівні переносних значень репрезентантами початкового етапу розгортання певного внутрішнього (як фізичного, фізіологічного, так і психоемоційного) стану істоти є також дієслова інших ЛСГ, зокрема, ЛСГ звучання (*забурчати, загустити, заскімлити, застугоніти, зашкрябати, зашуміти*), зміни стану за кольором (*зачервонітися*), температурного впливу на об'єкт (*запекти*). Вони втілюють такі предикати стану, які виражають здебільшого стани фізіологічного та психоемоційного дискомфорту в їхньому початковому вияві, напр.: *Наче барабанний дріб, застугоніло у вилицях* (І. Карпа); *Різно запекло в грудях* (В. Шкляр).

Периферійними в експлікації простого ГК БР, який корелює з предикатно-предикатною структурою, основний предикат якої виражає зовнішній стан істоти, є дієслова ЛСГ породження запаху на зразок *запахнути, запахтіти, засмердіти*. Вони слугують

морфологічними репрезентантами такого предикатно-предикатного комплексу зі значенням початкового етапу зовнішнього екзистенційного стану істоти, пов'язаного з її одоративним (запаховим) сприйняттям: *З того часу від Степана запахло дорогими парфумами, з'явився дорогий автомобіль* (Міла Іванцова).

3.2.2. Предикатно-предикатна структура – базовий семантико-синтаксичний відповідник двоелементного головного компонента, вираженого допоміжним фазовим дієсловом та інфінітивом

У сучасній українській мові широко функціонують безособові конструкції зі складеним (двоелементним) головним компонентом, експлікованим семантико-граматичною єдністю фазового дієслова та інфінітива. Такий компонент вивчали як форму вираження головного члена безособового речення [Дудик, 1999; Загнітко, 2001; Шульжук, 2004], як різновид дієслівно-інфінітивної сполуки [Сирота, 1964; Бадалбейли, 1978; Шкіцька, 2005], за ним визначали лексико-граматичні параметри фазовості в структурі речення [Алемасцева, 1989; Піддубська, 2000; Ремянникова, 2004; Лютова, 2010]. Незважаючи на це деякі питання теорії БР зі складеним головним членом потребують окремого з'ясування. До таких питань належить і дослідження складеного ГК БР в аспекті між'ярусних співвідношень. Семантико-синтаксичним корелятом двоелементного ГК БР слугує предикатно-предикатна структура. У сучасній граматиці для її означення використовують терміни «аналітичний предикат» [Леута, 2008, с. 134; Гошилик, 2006, с. 5], «предикат аналітичної форми» [Лукаш, ЕлР], «аналітична предикативна синтаксема» [Сопачова, 2012, с. 72].

Лінгвальна специфіка складників предикатно-предикатної структури не була предметом спеціального дослідження синтаксистів. У сучасних дериватологічних студіях, що ґрунтуються на синтаксичних засадах, для позначення складників предикатно-предикатної структури вжито терміни «основний предикат» і «супровідний предикат» [Городенська, 1991; Колібаба, 2011]. Такі

самі терміни використала Н. Лукаш для аналізу предикатів кількості. Зокрема, аналітичні форми предикатів кількості дослідниця витлумачила «як безпосередню реалізацію в мові предикатно-предикатної структури, а саме основного предиката кількості, який здебільшого представлений неозначено-кількісним числівником, та супровідного предиката із значенням інтенсивності» [Лукаш, ЕлР]. Ідея розмежування основного та супровідного предикатів уможливила кваліфікацію семантико-синтаксичного корелята двоелементного ГК БР як предикатно-предикатної структури, вираженої основним та супровідним предикатами.

Морфологічним репрезентантом основного предиката слугують одноособові дієслова та особові дієслова в безособовій функції. У формально-синтаксичній структурі речення ці дієслівні лексеми об'єктивують простий ГК БР. Його семантико-синтаксичними корелятами є предикат стану та предикат процесу, які в предикатно-предикатній структурі виконують функцію основного предиката. У складі предикатно-предикатної структури предикат стану або предикат процесу мають супровідний предикат, значеннева функція якого полягає в окресленні певної фази в розгортанні стану або процесу. Морфологічним репрезентантом такого супровідного предиката є фазові дієслова. На думку Л. Васильєва, у семантико-синтаксичному ярусі речення вони корелюють із фазовим різновидом буттєвих предикатів [Васильєв, 1991, с. 36].

Відповідно до двох семантичних типів основного предиката, що поєднуються із спільним супровідним фазовим предикатом, виокремлено два типи предикатно-предикатних структур, з якими корелює двоелементний ГК БР:

- предикатно-предикатна структура, виражена основним предикатом стану і супровідним фазовим предикатом;
- предикатно-предикатна структура, експлікована основним предикатом процесу і супровідним фазовим предикатом.

Незважаючи на відмінність у семантичному наповненні основного предиката, значеннева структура супровідного предиката, яку наповнюють допоміжні фазові дієслова, в обох типах пре-

дикатно-предикатних структур однакова. Хоч корпус дієслів із фазовою семантикою досить потужний (пор.: *братися, завершувати, залишати, заходжуватися, кидатися, кінчати, переставати, припиняти, продовжувати, покидати, починати, ставати* та ін.), проте в ролі супровідного предиката до основного предиката стану та предиката процесу може вживатися тільки чотири дієслова зі значенням початку (*почати, починати, стати, братися*) та дві дієслівні лексеми, що вказують на завершення (*перестати, переставати*). З-поміж фазових дієслів на означення тривання функцію супровідного предиката до основних предикатів стану та процесу зрідка виконує лише дієслово *продовжувати* (*Надворі в цей час продовжувало віхолити* (У. Самчук). Функціональне обмеження цієї значенневої підгрупи фазових дієслів у складі предикатно-предикатної структури з основним предикатом стану або предикатом процесу, на нашу думку, зумовлене лінгвальною природою самих цих предикатів, для яких тривалість є іманентною семантичною ознакою⁹, тому немає потреби виражати її ще й супровідним дієслівним предикатом. У ролі виразника супровідного предиката безособово вжиті фазові дієслова при основному предикаті стану або процесу визначають «вихідний момент стану чи процесу, які до того не здійснювалися, або припинення стану чи процесу в часі, тобто перехід від буття в небуття» [Лютова, 2010, с. 7].

У сучасній українській мові фазові супровідні предикати активніше сполучаються з предикатом стану, що спричинено ширшим діапазоном значенневої структури цього предиката у функції основного предиката в предикатно-предикатній структурі. Залежно від значення предиката стану розмежовано три різновиди кореляцій двоелементного ГК БР із такою предикатно-предикатною структурою:

⁹ Тривалість, або дуративність, визначають як одну з кваліфікаційних ознак предикатів стану та предикатів процесу [Яковлева, 2003, с. 8; Каленич, 2007, с. 8; Кутня, 2006, с. 150].

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану довкілля + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану (*Почало мжичити дрібно і холодно* (М. Хвильовий); *Під обід перестало віяти* (М. Матіос); *Нарешті перестало дощити* (В. Шкляр);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану істоти + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану (*Йому все більше почало щастити в ризикових справах* (В. Шкляр);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат внутрішнього стану істоти + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану (*Після цієї розмови її почало лихоманити* (І. Роздобудько); *На висоті її перестало нудити* (І. Карпа).

Основною є кореляція двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, основний предикат якої визначає зовнішній стан довкілля, експлікований моноособовим або безособово вжитим особовим дієсловом ЛСГ природних процесів: *блискати, віяти, віхолити, вияснюватися, диміти, дніти, дощити, капати, палахкотити, пекти, примеркати, світати, світліти, сніжити, сутеніти, смеркатися, танути, туманіти, хмаритися, хурделити, штормити* та ін. Архісема «природний процес» об'єднує часткові семи, що детермінують значеннєве наповнення основного предиката зовнішнього стану довкілля. У супроводі фазового предиката такий предикат репрезентує семантику фазового розгортання атмосферного (*Після обіду почало хмаритися* (С. Пиркало), метеорологічного (*Під обід почало штормити* (А. Дністровий), астрономічного (*Бралося вже червонясто сутеніти* (Л. Голота); *На заході стало примеркати* (Г. Тютюнник); *Почало дніти* (М. Коцюбинський); *На сході тим часом почало світати* (А. Кашенко) станів навколишнього середовища. Відповідно до онтологічних параметрів довкілля (природне – рукотворне, локативно обмежене – локативно необмежене) виокремлено такі різновиди кореляцій:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат усеохопного стану + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану (*Почало смеркатися* (П. Загребельний); *Почало сутеніти*

(В. Шкляр); *Почало світати* (В. Шкляр); *Вечоріти почало скоро* (Ю. Смолич); *Вже в листопаді почало сніжити* (В. Шкляр); *Під вечір стало хмаритися* (К. Когтянц);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат стану локативно обмеженого натурфактного середовища + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану (*В безмежних просторах степу почало дощити* (В. Шкляр);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат стану локативно обмеженого артефактного середовища + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану (*Перед вечором у селищі знявся різкий вітер і почало хурделити* (М. Матіос).

Домінує співвідношення двоелементного ГК БР зі предикатно-предикатною структурою, у якій функцію основного предиката реалізує предикат усеохопного стану, оскільки зазначені характеристичні критерії стану (температурний режим, стан неба, метеорологічний стан, астрономічна характеристика проміжку доби) є іманентними саме для всього доквілля, а не для його окремих фрагментів. Обмеження певного стану відповідним натурфактним (*долина, ліс, степ, вигін, поле* тощо) або артефактним середовищем (*місто, село, майдан, регіон, країна* і под.) пов'язане з авторською потребою схарактеризувати саме ту ділянку доквілля. Тому кореляції двоелементного ГК БР із предикатно-предикатними структурами, основний предикат стану яких виражає стан локативно обмеженого натурфактного середовища та локативно обмеженого артефактного середовища, більш периферійні.

Характерно, що основний предикат предикатно-предикатної структури зі значенням зовнішнього стану доквілля частіше супроводжують предикати на означення початкової фази розгортання стану. К. Лютова пов'язує це з «більшою потребою акцентувати саме на зміні ситуації, ніж на її припиненні» [Лютова, 2010, с. 7]. Фазові предикати зі значенням завершення супроводжують тільки один семантичний різновид основного предиката стану доквілля – предикати, що визначають його метеорологічний стан (*перестало хлющити, перестало хурделити, перестало штормити*),

напр.: *Під обід перестало віяти* (М. Матіос); *Перестало віхолити* (Г. Почепцов).

Кореляція двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, основний предикат якої виражає внутрішній стан істоти, значеннево обмеженіша, тому що її супровідний предикат передає лише фазове розгортання фізичного, фізіологічного та психоемоційного станів істоти (здебільшого людини): *Мене всю почало трусити* (Любка Дереш); *Тихенько почало млоїти всередині* (І. Карпа); *Нарешті біля рани перестало свербіти* (В. Шкляр). Залежно від семантичної диференціації предикатів внутрішнього стану істоти розмежовано два різновиди цього типу кореляцій:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат фізичного, фізіологічного стану істоти + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану: *З того випадку в руці почало боліти* (Василь Земляк); *Хлопець відчув, як у голові почало терпнути* (Т. Прохасько); *Нарешті перестало крутити всередині*;

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат психоемоційного стану істоти + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану: *Здавалося, ніби в душі почало тьохкати*.

У співвідношення з предикатно-предикатною структурою, основний предикат якої виражає фізичний, фізіологічний стан істоти, вступає здебільшого двоелементний ГК БР, експлікований єдністю безособово вжитого фазового дієслова та дієслова ЛСГ фізичного стану істоти у прямому значенні (*почало (перестало) боліти, крутити, млоїти, муляти, нити, німіти, пересихати, свербіти, терпнути, щеміти, ятритися* тощо), напр.: *Біля рани почало свербіти* (В. Шкляр); *Після ін'єкції почало пересихати в горлі* (І. Карпа). Виразником основного предиката можуть бути також дієслова інших ЛСГ, що експлікують внутрішній стан людини внаслідок метафоризації. Це, зокрема, дієслова звучання (*булькотіти, гарчати, гуркотіти, шуміти, тельнякати, тенькати, тьохкати* тощо), зміни стану за кольором (*меркнути, рябіти, темніти, тьмаритися* і под.), природних процесів (*блищати, дубіти, каламутитися, мутитися, тепліти, туманіти* тощо), температурного впливу на об'єкт (*палити, пекти, сушити, спопеляти*).

Їхні значення може модифікувати супровідний предикат лише щодо початкової та завершальної стадії розгортання стану, виражений безособово вжитими дієслівними лексемами *почало* (*починає*), *перестало* (*перестає*), напр.: *Від почутого в Олені почало стугоніти в голові* (С. Поваляєва); *Починає тельнякати глибоко в грудях* (В. Шкляр); *Зовні нічого не видавало дівчину, тільки в очах перестало блищати* (С. Ушкалов). Багато із названих дієслів можуть репрезентувати основний предикат предикатно-предикатної структури як на означення фізичного, фізіологічного стану (*Після пігулок почало нестерпно пекти всередині* (С. Ушаков), так і на означення психоемоційного стану (*І лише через роки від гіркоти тих слів Марії перестало пекти в грудях* (У. Самчук).

Периферійною є кореляція двоелементного ГК БР, вираженого фазовим дієсловом та інфінітивом, з предикатно-предикатною структурою, основний предикат якої передає зовнішній стан істоти (людини): *Йому все більше почало щастити в ризикових справах* (В. Шкляр); *Щоразу після такої бесіди його починало тягнути додому* (А. Подолінний); *Раптом їй почало бракувати повітря* (І. Роздобудько); *Хлопцеві перестало таланити* (М. Матіос). Загалом сфера зовнішнього стану охоплює буття людини в різних виявах — місцеперебування, соціальні, родинні, оцінні характеристики тощо. Відповідно до цих виявів дослідники виділяють значеннєві різновиди предикатів зовнішнього стану істоти: «розташування партиципанта в просторі, локативні, бенефактивні, соціальні, ситуаційні стани» [Яковлева, с. 2003, с. 9]. Однак не всі семантичні різновиди предикатів зовнішнього стану істоти (людини) можуть супроводжуватися предикатами, які модифікують фазове розгортання стану, що істотно звужує межі кореляції двоелементного ГК БР, який має у своєму складі безособово вжите фазове дієслово і предикат стану цього типу. У такі співвідношення вступають лише предикати зовнішнього стану істоти, які виражають стан успіху, стан бажання, оцінку міри або необхідності певного стану. Відповідно до цих його значеннєвих різновидів диференційовано три кореляції двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, де основним є предикат зовнішнього стану істоти:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану істоти зі значенням везіння, успіху + супровідний предикат із семантикою фазового розгортання стану, пор.: *почало (перестало) таланити, фортунити, щастити*, напр.: *І з цієї щасливої події Галі **почало фортунити*** (І. Карпа); *У стосунках із жінками йому **перестало щастити*** (С. Пиркало);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану істоти зі значенням бажання + супровідний предикат із семантикою фазового розгортання стану, пор.: *почало (перестало) бажатися, кортіти, хотітися*, напр.: *Через таку дику образу їй **перестало хотітися** будь-чого* (Міла Іванцова);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану істоти, який визначає оцінку його міри або необхідності + супровідний предикат із семантикою фазового розгортання стану, пор.: *почало (перестало) бракувати, вистачати*, напр.: *З роками жінка відчула, що їй **стало бракувати** уваги* (Міла Іванцова).

Другим типом базового семантико-синтаксичного корелята двоелементного дієслівного ГК БР із допоміжним фазовим дієсловом є предикатно-предикатна структура, яка виражає фазове розгортання процесу: *Відколи тато подався на заробітки, в коморі **почало пусіти*** (А. Подолинний); *Відтоді у вуйка Осипа **стало більшати** сивини* (Т. Прохасько). Носієм процесу, репрезентованого в початковій або завершальній стадії його вияву, можуть бути довкілля та істота, що дає підстави в межах кореляції з названим типом предикатно-предикатної структури виокремити такі різновиди:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат процесу довкілля + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану: *Над степом **почало блакитніти*** (О. Гончар); *На майдані **почало люднішати*** (Василь Земляк);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат процесу істоти + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану: *З віком **почало більшати** хвороб* (Т. Прохасько); *З роками **почало прибавлятися** смутку в її очах* (Міла Іванцова).

Перший різновид кореляції домінує, що зумовлено ширшим спектром значенневої структури основного предиката процесу

довкілля, спроможного функціонувати в супроводі фазового предиката. Морфологічним виразником основного предиката, що маркує процеси навколишнього середовища, слугують дієслова на означення процесуальних змін за критеріями наповнення певної просторової реалії, її освітлення, кольору та емоційно-настрєвого сприйняття. Проте не всі лексеми, що належать до цих ЛСГ, послідовно експлікують основний предикат у складі предикатно-предикатної структури із супровідним фазовим предикатом. Зокрема, з-поміж дієслів ЛСГ процесуальних змін за наповненням у такій функції зафіксовано лексеми *люднішати, просторішати, порожніти, пустіти, ширшати*. ЛСГ процесуальних змін за освітленням репрезентують дієслівні лексеми *світлішати, світліти, темніти, темнішати*. Так само обмежено виконують роль зазначеного основного предиката дієслова ЛСГ процесуальних змін за кольором (*багрянити, біліти, блакитніти, жовтіти, зеленіти, сіріти, чорніти*) та ЛСГ процесуальних змін за емоційно-настрєвим сприйняттям (*веселіти, веселішати, сумніти, сумнішати, хмурніти, хмурнішати*). Ці дієслова об'єктивують основний предикат предикатно-предикатної структури, характеризуючи процесуальні зміни в довкіллі за наповненням, кольором, освітленням, настроєво-емоційним станом тощо. У супроводі фазового предиката (здебільшого на означення початкового етапу розгортання процесу) основний предикат репрезентує відповідні процеси у фазовому розгортанні: *Після першого дзвінка у фойє театру стало просторішати* (А. Подолинний); *За горами починає темніти рано* (М. Коцюбинський); *З приходом осені у лісах починає багрянити, а в степах — жовтіти* (Є. Гуцало); *У березні в лісі починає веселіти...* (Є. Гуцало). Зазначені кваліфікаційні характеристики можуть бути властивими як природному, так і рукотворному середовищам, що слугує підставою для розмежування двох різновидів кореляцій цього типу:

— двоелементний ГК БР ↔ основний предикат процесу локативно обмеженого натурфактного середовища + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану (*Ближче до краю лісу почало світліти* (В. Шкляр);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат процесу локативно обмеженого артефактного середовища + супровідний предикат зі значенням фазового розгортання стану (*У наш час на ринку кондитерських виробів **почало більшати** конкуренції* («Вінниччина», 16.08.2013); *Зі зміною керівництва закладу у садку **почало** **прибувати** вихованців* («Вінниччина», 20.09.2013).

Для сучасної української мови також характерна кореляція двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, що виокремлює початкову або завершальну стадії внутрішніх процесів істоти: *Після курсу процедур в очах **перестало двоїтися*** (С. Пиркало); *На ранок у Маріїній голові **стало світліти*** (У. Самчук). Функцію основного предиката у цій базовій структурі виконують предикати процесу на означення процесуальних змін за наповненням, кількістю, освітленням та за емоційним станом. Їх послідовно супроводжують фазові предикати, експліковані безособово вжитими допоміжними дієсловами із семантикою початку та завершення. Характерно, що такий основний предикат процесу може репрезентувати як фізичний, фізіологічний процес істоти у фазовому розгортанні, так і певну фазу її психоемоційного процесу: *В Івасиковій голівці **стали множитися** плани* (А. Дністровий); *Після лікування йому **стало додаватися** сил* (В. Шкляр). Предикатно-предикатну структуру зі значенням фізичного, фізіологічного процесу істоти на формально-синтаксичному рівні реалізує синтаксичне сполучення дієслів *почало* (*починало, стало, перестало, переставало*) з інфінітивом дієслів ЛСГ процесуальних змін за кількістю (*більшати, додаватися, меншати, множитися, прибавлятися, прибувати*), напр.: *Від температури йому **почало троїтися*** («Декамерон»); *Після від їзду батька на обличчі матері **почало додаватися** зморшок*. Це синтаксичне сполучення дієслів вербалізує ГК БР, що визначає початкову або завершальну стадію фізичних та фізіологічних процесів – лихоманки, болю, старіння.

3.2.3. Кореляція двоелементного головного компонента, експлікованого допоміжним модальним дієсловом та інфінітивом, із предикатно-предикатною структурою

Модальність як семантичну категорію, що виражає відношення змісту висловленого до дійсності або його суб'єктивну оцінку, репрезентує широке коло одиниць різних мовних рівнів, серед яких і модальні дієслова, що експлікують граматичні значення часу, способу та особи, а також лексичні відтінки можливості, неможливості, необхідності тощо. Модальні дієслова традиційно вивчали у стосунку до формально-синтаксичного рівня речення [Алтабаева, 1986; Немец, 1989; Тронь, 2001; Гапонова, 2007; Мухометзянова, 2007; Скомаровська, 2010;]. У новітніх синтаксичних студіях їх розглядають на тлі семантико-синтаксичної структури речення [Виноградова, Ситар, 2009; Кутня, 2009].

Допоміжні модальні дієслова як засіб модифікації семантичного зв'язку між компонентами речення, репрезентують суб'єктивну оцінку висловленого. Семантичні особливості модальних дієслів зумовлюють їхню функціональну специфіку як у формально-синтаксичній структурі речення, де вони слугують допоміжним елементом предикативного члена речення аналітичної будови, так і на семантико-синтаксичному рівні, де вони корелюють із супровідним предикатом, ужитим з основним предикатом – предикатом дії, предикатом стану, предикатом процесу тощо. Термін «модальний предикат» принагідно використано у працях В. Шинкарука [Шинкарук, 2002, с. 134], О. Тронь [Тронь, 2001, с. 7], Г. Ситар [Ситар, 2010, с. 146] та ін. У російському синтаксисі так само наявні лише окремі спроби інтерпретації предиката, вираженого модальним дієсловом. Зокрема, Л. Васильєв кваліфікує його як модальний різновид оцінних предикатів, що виражає тільки раціональну оцінку [Васильєв, 1996, с. 56], Ю. Мухометзянова – як модальний предикат, що «конститує модальну рамку висловлення та поєднує цю семантичну функцію з вираженням значення стану» [Мухометзянова, 2007, с. 5]. У нашому дослі-

дженні модальний предикат разом з основним предикатом формує предикатно-предикатну структуру, з якою корелює двоелементний ГК БР. Роль основного предиката виконують семантичні різновиди предикатів стану, зрідка – предикатів дії. Структуризація семантики основного та супровідного предикатів уможливила уточнення кваліфікації досліджуваного семантико-синтаксичного відповідника як предикатно-предикатної структури зі значенням оцінної характеристики стану.

В українській мові двоелементний ГК БР корелює тільки з предикатно-предикатною структурою, носієм стану якої є істота: *Йому бажалося виявити свою погорду проти всіх* (А. Кримський); *Їй хотілося приголубити сина, втішити, і не знала як* (Ю. Мушкетик); *Сміятися хочеться* (Ірина Вільде); *Але їй уже не хотілося сердитися* (Вал. Шевчук); *Теперечки Петрусеві забажалося поімпровізувати* (А. Кримський); *І ото якоеь мені заманулося побачити маму* (А. Кримський); – *Тільки так йому могло прояснитися в голові* (Т. Прохасько); *Іванові довелося літувати на полонині* (М. Коцюбинський). Це дає підстави трактувати такий тип кореляції як симетричний. Відповідно до поділу семантики суб'єкта стану на носія зовнішнього та носія внутрішнього стану розмежовано два різновиди кореляцій:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану істоти + супровідний модальний предикат: *Йому як молодому спеціалістові годилося б хоча б іноді відвідувати курси з менеджменту* («Україна молода», 31.07.2012); *Нарешті тобі вдалося зустрітися з Пітером* (С. Пиркало);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат внутрішнього стану істоти + супровідний модальний предикат: *Згодом Іринці неодноразово хотілося пережити ці прекрасні хвилини щастя* (Міла Іванцова); *Їй неабияк кортіло осягнути весь секрет цього чудесного перетворення* (С. Талан); *Більше не хотілося аналізувати причини невдачі* (Н. Фіалко).

Специфіку виокремлених різновидів кореляції детермінують особливості семантичного потенціалу як основного, так і супровідного предикатів.

Супровідні модальні предикати охоплюють предикати бажальності, предикати необхідності та предикати можливості.

3.2.3.1. Міжрівневі співвідношення з предикатно-предикатною структурою на означення бажальності стану

Основним із-поміж них є супровідний предикат зі значенням бажальності, який репрезентує «емоційно-вольове спрямування суб'єкта щодо реалізації відповідного стану» [Скомаровська, 2010, с. 14]. Його експлікують насамперед одноособові дієслова, для яких бажальна семантика є прямим лексичним значенням: *хотітися, захотітися, схотітися, бажатися*, напр.: *Сміятись хочеться!* (Ірина Вільде); *Схотілося визволити на волю* (Б. Грінченко); *Читаючи її, хочеться вигукнути: «Це – правда!»* (І. Роздобудько); *Кайдашисі дуже бажалось на старість полежати та одпочити* (І. Нечуй-Левицький). С. Скомаровська кваліфікує їх як такі, що «виражають значення власне бажання» [Скомаровська, 2010, с. 14]. Периферійними реалізаторами цього семантичного різновиду модального предиката є безособово вжиті дієслова різних ЛСГ, для яких модальне бажальне значення є переносним: *кортити, закортити, приспичити, тягнути, горіти, свербіти*, напр.: *Клара не ховалася з тим, що їй кортіло ступити за той рубіж шаленства* (Ю. Мушкетик); *І ото якось мені закортіло побачити маму* (А. Кримський); *– Ото приспичило податися в мандри, нехай знає...* (І. Кочерга); *Теперечки Петрусеві аж свербіло поімпровізувати* (А. Кримський). Їхня семантика містить додаткову сему «сильний вияв», що вможливлює кваліфікацію цього значеннєвого різновиду бажання як «прагнення». Щоправда, предикатно-предикатна структура на означення прагнення до певного стану істоти обмеженіше використовується як базова порівняно зі предикатно-предикатною структурою, що маркує бажаність стану.

Співвідношення двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою на означення бажаності стану особи реалізують два різновиди, виокремлені за сферою поширення стану:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану істоти + супровідний предикат бажальності: *Йому хотілося фельдшерувати з дитинства* (Є. Гуцало);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат внутрішнього стану істоти + супровідний предикат бажальності: *Й собі захотілося раптом розривтися й кинутися звідси геть...* (Вал. Шевчук).

Основною є кореляція двоелементного ГК БР зі предикатно-предикатною структурою, що визначає внутрішній стан істоти як бажаний. Для неї характерний досить широкий семантичний діапазон основного предиката. Цю функцію, зокрема, виконують екзистенційні (означають існування людини), посесивні (вказують на володіння, належність) та локативні (означають місцеперебування людини) предикати. Домінують екзистенційні предикатні синтаксеми, що виражають:

1) бажаність загальної наявності / відсутності стану: *Красиво жити хочеться сьогодні* (І. Роздобудько);

2) бажаність безтурботного, комфортного стану матеріального життя: *...раювати хотілося* (І. Багрянний);

3) бажаність стану, зумовленого становищем у суспільстві, майновими характеристиками, наявністю владних повноважень: *Баглося йому гетьманувати, поки живе* (Б. Лепкий);

4) бажаність стану, пов'язаного з особистим, родинним життям: *Демкові вже хотілося парубочитися* (У. Самчук);

Є також кореляції двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, що передають небажаність відповідного екзистенційного стану істоти. Основний предикат у цій структурі має такі значення:

1) небажаність стану нужденного, злиденного, матеріально незабезпеченого існування: *Не хочеться їй більше дармувати* (І. Карпа); *Нікому не хочеться злидарювати*;

2) небажаність стану, пов'язаного з особистим, родинним життям: *Тобі не хочеться більше разом жити* (С. Пиркало);

3) небажаність стану, зумовленого становищем у суспільстві, майновими характеристиками, наявністю владних повноважень: *Осипові пхатися до політики не хотілося, через те почав студі-*

ювати медицину як щось найнейтральніше і найуніверсальніше (Т. Прохасько).

Для української мови досить типовим є також співвідношення двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, яка характеризує бажаність посесивного стану істоти. Відповідно до специфіки предмета володіння розмежовано кілька часткових значень такого стану:

1) бажаність володіння конкретним предметом: *Йому хотілося мати кімнату у слов'янському кварталі* (О. Ульяненко);

2) бажаність певних зовнішніх ознак, властивостей, якостей: *Наталі хотілося мати таку ж зачіску, як і в подруги*;

3) бажаність певних стосунків – кровних, родинних, близьких, дружніх: *Ніколя завжди хотілося мати велику міцну родину* (Міла Іванцова).

Характерно, що кореляції цього типу так само, як і попереднього, репрезентують співвідношення двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, супровідні предикати яких є семантичними антонімами – маркують бажаний та небажаний стани посесивної наявності, напр.: *Більше не хотілося тримати в себе ці старі фотографії* (Т. Прохасько); *Світлані так хотілося мати все* (Міла Іванцова).

Найобмеженішою є кореляція двоелементного ГК БР, експлікованого одноособовим дієсловом бажаності та інфінітивом, із предикатно-предикатною структурою на означення бажаності локативного стану, тобто такого, що повідомляє про «буттєві характеристики суб'єкта в просторі» [Лонська, 2001, с. 6]. Значеннєвий діапазон такої структури охоплює семантими «бажаність перебування однієї особи в доквіллі» (*Їй давно хотілося виїхати за місто* (І. Карпа) та «бажаність локалізації кількох осіб у навколишньому середовищі» (*Хотілося отак пролежати разом увесь день* (С. Поваляєва). Кореляції цього різновиду також можуть мати значення небажаності локативного стану, носієм якого є одна або кілька осіб (*Хворим не хотілося купитися в коридорі* (О. Гончар).

Співвідношення двоелементного ГК БР, експлікованого одноособовим модальним дієсловом зі значенням бажаності та

інфінітивом, із предикатно-предикатною структурою, що виражає семантику бажаності внутрішнього стану істоти, маргінальне. Відповідно до значеннєвого наповнення основного предиката такої предикатно-предикатної структури розмежовано три різновиди співвідношень:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат фізичного, фізіологічного стану істоти + супровідний предикат бажальності: *Гаркуші нестерпно захотілося випити чого-небудь міцного, заспокійливого* (В. Дрозд); *В його кондитерській побільшало відвідувачів, яким хотілося покуштувати новий торт із запашними чаями чи кавою* (А. Дністровий);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат психоемоційного стану істоти + супровідний предикат бажальності: *Марії хотілося радіти* (У. Самчук); *Й собі захотілося раптом розривтися* (Вал. Шевчук); *І от тепер їй [матері] хотілося порушити цю угоду, хотілося пригорнути вже дорослого сина, проте вона не зважувалася* (Ю. Мушкетик);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат інтелектуального стану істоти + супровідний предикат бажальності: *Кеші й хотілося це все забути, та не міг* (С. Жадан); *Найменше всього їй хотілося аналізувати вчинок друга* (М. Матіос).

Значеннєве наповнення предикатно-предикатної структури, яка передає бажаність фізичного, фізіологічного стану істоти, каузоване специфікою семантики основного предиката – предиката фізичного, фізіологічного стану істоти. Його структурують предикатні синтаксеми, що вказують на бажаність певного фізичного, фізіологічного стану особи за смаковими (*Мені дорослому не раз хотілося відчутти той смак маминої гарбузової каші* (А. Подолинний), запаховими (*Щоліта хочеться так насолодитися запахом матіол, щоб вистачило його і на дощові осінні ранки, і на морозні зимові вечори* (А. Подолинний), зоровими (*Кожного разу, відвідуючи Воробіївку, хочеться милуватися її краєвидами* («Україна молода», 25.07.2012), слуховими (*Не раз у дорослому житті хотілося почути ті ніжні звуки маминої колицкової* (В. Кобець); дотиковими (*Нас так і тягло торкнутися того великоднього чуда* (А. Подолинний) параметрами.

Так само досить розгалужена семантика предикатно-предикатних структур зі значенням бажаності психоемоційного стану, що зумовлено семантичним діапазоном її основного предиката психоемоційного стану. Він охоплює значення з меліоративним компонентом, напр.: піднесення (*Хотілося стрибати, бігти, обійматися від такого загального піднесення та творчої радості* («Україна молода», 18.07.2012), радість (*Попри зовнішню стриманість йому хотілося радіти* (Василь Земляк), любов і оптимізм (*У такому стані хочеться любити й жити* (В. Кобець), зворушення (*Таке все яскраве, чесне і щире, що хотілося плакати від зворушення* («Україна молода», 24.07.2012), рівновага (*У таких випадках Марії хотілося мовчати* (У. Самчук). Предикати психоемоційного стану з пейоративним забарвленням у функції основного предиката цієї предикатно-предикатної структури спорадичні, напр.: *Від самотності й невизначеності хотілося виключитися, ніби з ефіру радіостанції* (І. Роздобудько).

Крайню периферію щодо об'єктивації основного предиката предикатно-предикатної структури на означення бажаності внутрішнього стану посідають предикати інтелектуального стану. Морфологічним виразником такого основного предиката є дієслова мислення. Р. Коваленко дієслова ЛСГ мислення поділяє на три підгрупи: 1) ті, що називають окремі операції розумової діяльності (*пам'ятати, знати, забувати, пригадати, згадати*); 2) ті, які позначають власне процес мислення (*думати, роздумувати, задумуватись, міркувати, розмірковувати, замислюватись* і под.); 3) ті, що вказують на акти творчої діяльності людини (*складати, вигадувати, видумувати* та ін.) [Коваленко, ЕлР]. Дієслова всіх названих підгруп послідовно реалізують основний предикат предикатно-предикатної структури зі значенням бажаності інтелектуального стану. Обмеженість лексичної репрезентації основного предиката тільки ЛСГ мислення дає підстави вужче інтерпретувати цей різновид предикатно-предикатної структури: як предикатно-предикатну структуру на означення бажальності не інтелектуального, а ментального стану.

3.2.3.2. Особливості співвіднесення з предикатно-предикатною структурою із семантикою необхідності стану

Другим різновидом семантико-синтаксичного компонента, з яким корелює двоелементний ГК БР, виражений модальним дієсловом та інфінітивом, є предикатно-предикатна структура, супровідний предикат якої передає семантику необхідності стану істоти: *І колись таки доведеться ностальгію перетворити в гарну історію* (Т. Прохасько); *Раніше тобі доводилося приховувати свою ситуацію від колег...* (С. Пиркало). Диференційним параметром цієї предикатно-предикатної структури є насамперед значеннєве наповнення супровідного предиката. Кваліфікуючи стан як «безальтернативний та обов'язковий» [Хузина, 2011, с. 147], така предикатна синтаксема може реалізувати цілий спектр значеннєвих відтінків – доцільності, повинності, зумовленості, неминучості дії, що репрезентовані «автономними концептами, кожен з яких характеризується власними семантичними ознаками та наборами засобів вираження» [Тронь, 2001, с. 7]. Зокрема, дієслівні лексеми *належить, личить, не випадає, подобає, вартує, не завадить, годиться* як супровідні предикати предикатно-предикатної структури визначають доцільність стану, позначаючи «потребу, яка відповідає певній меті, є практично корисною, вигідною для здійснення певної дії чи вчинку» [Тронь, 2001, с. 7]), напр.: *Годилося б відвідати ті місця, та все ніяк не виходить* («Декамерон»); *Сучасній молоді не подобає розмінюватися на фальшиві ідеали* («Україна молода», 11.07.2012); *Людині з його статусом не личило б поступатися власними світоглядним позиціями* («Україна молода», 10.07.2012). Значення повинності як «зобов'язання, обов'язковість виконання завдань, обіцянок, поставлених перед собою, вимог, пов'язаних із накладанням певних обов'язків – громадянських, християнських, службових, сімейних, моральних, суспільних тощо» [Тронь, 2001, с. 14], виражає супровідний предикат необхідності, експлікований одноособовим дієсловом *доводиться*, напр.: *Ти точно знаєш, що тобі доведеться відповідати за сьогоднішнє близнірство* (С. Пиркало); *Довелося докласти безліч*

зусиль, щоб вижити на новому місці (М. Зеров); *Держаком макогона й далі доводилось робити діри, щоб виходили гейзери газів* (Т. Прохасько). Це дієслово об'єктивує також предикат обов'язковості, який передає відтінок зумовленості, що являє собою небажану, вимушену дію, зумовлену певними обставинами: *Матері доводилося за нас червоніти кожного разу* (О. Довженко); *Тож коли ми увійшли, довелося всіх перекрикувати* (С. Жадан). Близьким до такого семантичного відтінку є значеннєвий різновид «неминучість», для «позначення повинності, яку не можна відвернути, якій не можна перешкодити, бо вона не залежить від волі, бажання суб'єкта, а є тим, що судилось долею (вищою силою тощо)» [Тронь, 2001, с. 14]. Його реалізують дієслівні лексеми *судитися, доводитися* (*Не судилося тобі тут бути* (А. Дністровий); *Не раз доводилось їй відчути наслідки тої незрячості* (М. Черемшина). Усі значеннєві різновиди супровідного предиката необхідності послідовно супроводжують основний предикат, що виражає зовнішній або внутрішній стан особи. Залежно від такого змістового наповнення основного предиката розмежовано два різновиди кореляції двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, до складу якої входить супровідний предикат необхідності:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану істоти + супровідний предикат необхідності: *Часом їй доводилось продиратися через таку гущину, що вона ледве пролазила* (М. Коцюбинський); *Доводилось і через болота брести, і в лісах ховатися, і днювати біля кіп та стогів – всього попробували* (А. Кашенко);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат внутрішнього стану істоти + супровідний предикат необхідності: *У такому товаристві мені довелося почути не один «комплімент»* («Україна молода», 11.07.2012).

Домінує кореляція двоелементного ГК БР із предикатом стану, яка означає необхідність зовнішнього стану особи. Крім того, вона може вказувати на його непотрібність (*Як не дивно, у приймальні зовсім не довелося чекати* («Україна молода», 12.07.2012). У ролі основного предиката цієї предикатно-предикатної структу-

ри бувають екзистенційні, посесивні та локативні предикати. Превалює співвідношення зі предикатно-предикатною структурою, яка вказує на необхідність екзистенційного стану особи, зокрема станів, пов'язаних із найрізноманітнішими виявами людського існування – особистим життям, соціальним становищем, професійною кваліфікацією тощо, напр.: *Так і довелося літувати на полонині* (М. Коцюбинський); *Судилося нам перебирати ту kwasолю весь день* (А. Подолинний); *В автобусі довелося стояти*.

Кореляції двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, основний предикат яких виражений посесивними та локативними предикатами, обмежені.

Універсальним засобом реалізації предикатів посесивної наявності із семантикою необхідності посесивного стану істоти є дієслово *мати*. Нейтральна семантика цього дієслова («власне володіння») зумовлює широкий діапазон його функцій у семантико-синтаксичній структурі речення: бути предикатом зовнішнього стану особи, маркуючи «посесивні відношення з відчужуваним та з невідчужуваним об'єктом» [Мелекесцева, 2012, с. 117]), тобто характеризувати стан власності особи, нерозривно пов'язаний з її існуванням (*мати голос, слух, інтелект, минуле, родичів* тощо), або ж стан, пов'язаний із посесором за функцією (володіння майном, житлом, наявність професії тощо). Основний предикат *мати* супроводжують переважно модальні предикати зі значенням доцільності, утворюючи предикатно-предикатну структуру, яка характеризує стан доцільності зовнішнього вигляду особи (одягу, зачіски, взуття) (*Студентові не завадило б мати більш охайний вигляд*) або стан доцільності володіння особою конкретним матеріальним предметом (*Годилося б мати копійчину про Чорний день* (І. Карпа). Проте в ролі основного предиката такої предикатно-предикатної структури ширше представлені дієслова, що вказують на отримання (*взяти, вкрасити, вимагати, виміняти, випросити, замовити, захопити, купити, присвоїти* тощо), напр.: *Вартувало б узяти з собою води та харчів, бо дорога неблизька* (М. Гримич); *Ліки доводиться замовляти з угорського ринку* («Україна молода», 12.07.2012); *Загублену книгу довелося купити*), або

втрату об'єкта володіння (*віддати, конфіскувати, повернути, подарувати, позичити, поміняти, продати* й под.), напр.: *Подарунок довелося віддати; Маскарадний костюм довелося позичити*. При таких основних предикатах супровідними можуть бути предикати необхідності з різними значенневими відтінками, хоч ті з них, які вказують на повинність та зумовленість стану отримання / втрати об'єкта володіння, більш уживані, порівняно з тими предикатним синтаксемами, що виражають його доцільність або неминучість.

Кореляція двоелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, яка характеризує локативний стан як необхідний, не типова. Функція основного предиката у її складі властива здебільшого дієсловам зі значеннями розміщення (*зосередитися, локалізуватися, опинитися, поміститися, розташуватися, розміститися, стояти, сидіти* і под.), напр.: *Усім довелося розміститися в маленькій кімнатці* (Г. Тютюнник), іноді дієсловам поступального руху (*брести, водити, іти, марширувати, прямувати, скакати, тікати* тощо), напр.: *Фабіянові довелося бродити посеред майдану весь день* (Василь Земляк); *По обіді знову довелося йти до комори* (Г. Тютюнник). Такі дієслівні лексеми в поєднанні з безособово вжитими модальними дієсловами, що виражають семантику необхідності, формують двоелементний ГК БР, а співвідносна з ним предикатно-предикатна структура характеризує різні відтінки необхідності певного локативного стану: його повинність (*Так Степанові довелося тікати через вікно* (В. Кобець), вимушеність (*За цією розмовою тобі довелося просидіти увесь вечір за столиком ресторану* (С. Пиркало), неминучість (*Так мені судилося опинитися аж на Донбасі* («Україна молода», 12.07.2012).

Предикатно-предикатна структура зі семантикою необхідності внутрішнього стану істоти як базовий семантико-синтаксичний компонент двоелементного ГК БР має нижчий рівень репрезентації. Залежно від сфери внутрішнього стану істоти виділено три різновиди кореляцій цього типу:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат фізичного, фізіологічного стану істоти + супровідний предикат необхідності:

Довелося тамувати біль знеболювальними (І. Карпа); *Довелося насолоджуватися цими ароматами цілий тиждень* (І. Роздобудько);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат психоемоційного стану істоти + супровідний предикат необхідності: *Нам судилося кохати й ненавидіти одночасно*;

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат інтелектуального стану істоти + супровідний предикат необхідності: *Тоді козакам довелося поміжувати* (Б. Лепкий); *Депутатові міськради другого скликання не завадило б мати свою думку на такі речі* («Україна молода», 04.07.2012).

Характерно, що семантичне наповнення основного предиката всіх трьох предикатно-предикатних структур зі вказівкою на необхідність внутрішнього стану істоти тотожне із семантичним наповненням основного предиката у складі предикатно-предикатної структури на означення бажаності внутрішнього стану, що так само детерміноване однаковою морфологічною експлікацією. Зокрема, основний предикат у предикатно-предикатній структурі необхідного фізичного, фізіологічного стану реалізують дієслова ЛСГ фізіологічних процесів (*відпочивати, дихати, їсти, кашляти, пити, спати* і под.), ЛСГ мовлення (*вимовляти, відповідати, говорити* та ін.); у предикатно-предикатній структурі необхідного психоемоційного стану – дієслова ЛСГ психічного стану (*боятися, гніватися, журитися, радіти* тощо) та дієслова ЛСГ ставлення (*любити, ненавидіти, поважати, подобатися* та ін.); у предикатно-предикатній структурі необхідного інтелектуального стану – дієслова ЛСГ мислення (*думати, гадати, міркувати, міркувати, мислити* і под.) та дієслова ЛСГ пізнання (*вивчати, дізнаватися, досліджувати, пізнавати* тощо).

Незважаючи на те, що предикати внутрішнього стану особи, виражені цими дієсловами, мають потенційну здатність супроводжувати предикатами необхідності з різними значенневими відтінками, проте найбільш актуальними є модальні значення «доцільність» та «зумовленість». Значення доцільності внутрішнього стану істоти передає предикатно-предикатна структура, представлена у формально-синтаксичній структурі синтаксичним

сполученням одноособових дієслів на означення доцільності та інфінітивом доконаного виду, напр.: *Не завадило б відпочити перед поїздкою* (В. Малик); *Перед тим, як зважитися на переїзд, годилося б все добре обміркувати* (В. Малик). Аналітична синтаксична морфема *б* (*би*) у складі цієї єдності є засобом трансформації семантики обов'язковості у значення доцільності. Щоправда, предикати із семантикою доцільності, подібно до інших значенневих різновидів предикатів необхідності, спорадичні в ролі супровідних при основних предикатах психоемоційного стану. У цій функції зрідка трапляються також ті предикатні синтаксеми, з якими вони формують предикатно-предикатну структуру на означення необов'язковості психоемоційного стану, напр.: *У таких умовах містянам не доводиться поважати чиновників ЖКК* («Студентська територія», 14.02.2012). Кореляції ГК БР із предикатно-предикатними структурами, що характеризують фізичний, фізіологічний та ментальний стани особи як необхідні, більш послідовні за інші в українській мові.

3.2.3.3. Специфіка кореляцій із предикатно-предикатною структурою зі значенням можливості стану

Периферійним семантико-синтаксичним корелятом двоелементного ГК БР, вираженого одноособовим або безособово вжитим модальним дієсловом та інфінітивом, є предикатно-предикатна структура, що кваліфікує стан істоти як можливий. Супровідний модальний предикат такої предикатно-предикатної структури передає значення можливості, тобто репрезентує «реальність предметної ситуації в певний момент..., суть якої полягає в наявності умов для його виникнення» [Гапонова, 2007, с. 5]. Дослідники обґрунтовують потенційність ситуації низкою чинників, пов'язаних як із внутрішніми якостями суб'єкта (інтелектуальними якостями, системою поглядів та переконань, фізичним і психічним станом, здібностями, вміннями, навичками, рисами характеру тощо), так і з зовнішніми чинниками (зовнішніми обставинами постійного або тимчасового характеру, соціальни-

ми законами, законами природи тощо) [Гапонова, 2007, с. 6; Бернацька, 2011, с. 8; Коваль, 2005, с. 53]. Залежно від специфіки визначального чинника розмежують такі семантичні відтінки значення можливості: 1) «здатність», «спроможність», «умови», «право» [Бернацька, 2011, с. 14], 2) «внутрішня спроможність», «час», «умови», «право» [Коваль, 2005, с. 73]. Хоч спектр семантичних відтінків значення можливості широкий, однак арсенал засобів його реалізації у складі двоелементного ГК БР дуже обмежений. В українській мові в цій функції послідовно вживається одноособове дієслово *удаватися / вдаватися* (напр.: *Джинси таки тобі **вдалося купити** на сейлі* (С. Пиркало) та спорадично одноособове дієслово *доводитися* (напр.: *Доводилось вам коли-небудь польову кашу **їсти**?* (Панас Мирний); *Недавно **довелося побувати** в тих краях* (Є. Козюк) й безособово вжите дієслово *могти* (*Андрій занепокоївся, що до вечора їй, справді, **могло погіршити*** (Т. Прохасько). Дієслова *доводитися* й *могти* у складі двоелементного ГК БР об'єктивують супровідний предикат можливості, що вибірково поєднується із предикатами зовнішнього стану істоти та предикатами внутрішнього стану істоти, формуючи з ними відповідно предикат стану на означення можливості зовнішнього стану істоти та предикат стану із семантикою можливості внутрішнього стану істоти. Дієслово *удаватися / вдаватися* ширше вживається в складі двоелементного ГК БР. Поєднуючись з інфінітивом у формі доконаного виду, це дієслово конституює семантико-граматичну єдність, що корелює з предикатно-предикатною структурою, яка визначає можливість відповідного внутрішнього чи зовнішнього стану всупереч певним факторам, імплікованим (*Цієї суботи нам **вдалося побувати** в краєзнавчому музеї*) чи експлікованим (*Незважаючи на постійну зайнятість, цієї суботи нам **вдалося побувати** в краєзнавчому музеї*) у структурі речення. Цей різновид предикатно-предикатної структури більш продуктивний порівняно із предикатно-предикатними структурами, утвореними за участі модальних супровідних предикатів *доводитися* та *могти*. Така предикатно-предикатна структура характеризує стан істоти як можливий, незважаючи на її внутрі-

шню неспроможність його реалізувати (*Нарешті матері вдалося заселити нитку в голку*) або ж усупереч зовнішнім обставинам щодо його здійснення (*Хоч у п'ятницю, коли у сина шість уроків, йому вдається потрапляти на тренування; Незважаючи на дощ, туристам вдалося відвідати замок у Меджибожі*).

Супровідний предикат, виражений дієсловом *удаватися / вдаватися*, послідовно супроводжує предикати зовнішнього стану істоти, утворюючи з ними предикатно-предикатну структуру, яка передає: 1) можливість екзистенційного стану (*Після довгих поневірянь чиновницькими кабінетами нарешті вдалося запатентувати винахід* («Україна молода», 05.07.2012), 2) можливість посесивного стану (*Нарешті вдалося дістати квитки на концерт* (Ю. Андрухович), 3) можливість локативного стану (*Цього разу журналістам вдалося безперешкодно побувати на засіданні сесії міськради* («Україна молода», 05.07.2012). Однак при предикатах внутрішнього стану істоти як супровідні функціонують лише ті предикати можливості, які позначають можливість певного стану особи (фізичний, фізіологічний, психоемоційний, ментальний) завдяки її внутрішнім параметрам – інтелекту, пам'яті, цілеспрямованості, вольовитості, витривалості, фізичним характеристикам тощо, напр.: *Незважаючи на тривалий конфлікт, колегам вдалося порозумітися; Нарешті вдалося розшифрувати ті давні послання майя; Незважаючи на неперервність телемарафону, ведучим вдалося трохи перепочити*. Предикатно-предикатна структура, формально-синтаксична репрезентація якої ускладнена негатором *не*, передають значення неможливості відповідного стану істоти: *Сивовусий грек та молодий наймит-дангалак [весляр]... вибивалися із сил, налягаючи на весла, однак їм не вдалося розігнати човен на береговий пісок* (М. Коцюбинський); *Оксен зрозумів, що степом продертися не вдасться і завів своїх людей у порослу хащами глибоку яругу* (Г. Тютюнник); *Як наш спортсмен не намагався, але фінішувати першим не вдалося* («Україна молода», 06.07.2012). Такий модальний предикат потенційно супроводжує як предикати внутрішнього стану істоти, так і предикати зовнішнього стану істоти.

3.2.4. Предикатно-предикатна основа триелементного головного компонента безособового речення

Конструкції з триелементним ГК становлять периферійний структурно-семантичний тип БР в українській літературній мові. Це зумовлено громіздкістю та складністю їхньої будови. Оскільки визначальними чинниками, що детермінують уживання реченевих конструкцій, є загальний культурно-інтелектуальний рівень мовця та комунікативна настанова мовної ситуації, логічно, що БР із триелементним ГК найактивніше функціонують у розмовно-побутовому та публіцистичному дискурсах, рідше – у текстах художнього стилю та не зафіксовані зовсім у науковому й офіційно-діловому стилях. Односкладні БР із таким типом складеного ГК у наявних дослідженнях потрактовані лише у формально-синтаксичному аспекті [Галкіна-Федорук, 1958; Георгиева, 1969; Чирва, 1977; Алсуфьева, 1966; Коваль, 2013 б].

В українській мові маємо дві формально-синтаксичні моделі ГК БР триелементної будови:

1) «одноособове модальне дієслово + інфінітив зв'язкового дієслова + слово іменної частини мови в орудному відмінку»: *З самого дитинства їй хотілося стати вчителькою* (В. Яворівський);

2) «одноособове модальне дієслово + інфінітив фазового дієслова + інфінітив повнозначного дієслова»: *Мені вже не терпілося почати працювати над романом* («Декамерон»).

Ширше вживаний в українській мові триелементний ГК БР, виражений одноособовим модальним дієсловом, інфінітивом зв'язкового дієслова та словом іменної частини мови в орудному відмінку, напр.: *Світлані неодмінно хотілося стати його нареченою* (Л. Яременко); *Їй попри все кортіло стати королевою цього вертени* (С. Жадан); *Матері хотілося бути потрібною своїм уже дорослим дітям* («Сільські вісті», 19.12.2013). Його семантико-синтаксичним корелятом є предикатно-предикатна структура з оцінною характеристикою стану істоти, утворена основним предикатом стану істоти та супровідним модальним предикатом. Виразниками супровідного модального предиката слугують дієслова

хотітися, бажатися, кортіти, доводитися, вдаватися. Хоч дієслівна репрезентація такого предиката обмежена, проте вона охоплює всі його модальні різновиди, а саме: предикати бажаності, предикати необхідності та предикати можливості.

Формально-синтаксичний репрезентант основного предиката цієї предикатно-предикатної структури – це синтаксичне сполучення дієслівної зв'язки *бути* або *стати* у формі інфінітива із словом іменної частини мови. Як бачимо, дієслівна зв'язка тут не є автономним репрезентантом предиката, хоч відомо, що вона як елемент складеного предикативного компонента може реалізувати предикат і самостійно, і разом з іменною частиною складеного присудка [Косенко, 2010, с. 11]. Це дає підстави кваліфікувати міжрівневі співвідношення триелементного ГК БР, утвореного за першою формально-синтаксичною моделлю, як асиметричні, оскільки він експлікований трьома елементами – основним, допоміжним та зв'язковим, а його семантико-синтаксичний корелят – предикатно-предикатна структура – репрезентований двома складниками – основним предикатом стану особи та супровідним модальним предикатом. Різновид синтаксичної асиметрії, пов'язаний із меншою кількістю функцій порівняно з кількістю форм, А. Кретов визначив як адаптивну асиметрію, оскільки, на його думку, саме вона породжує нові функції (зміст), сприяючи в такий спосіб адаптації системи мови до будь-яких умов [Кретов, 2010, с. 68]. Використовуючи термінологію дослідника, кореляцію цього типу триелементного ГК БР кваліфікуємо як адаптивну асиметрію. Залежно від значеннєвого наповнення основного предиката стану розмежовано два її різновиди:

– триелементний ГК БР ↔ основний предикат зовнішнього стану істоти + супровідний модальний предикат: *Валі з перших днів, відколи вона переступила двері цього дому, хотілося бути йому другом* (Л. Яременко);

– триелементний ГК БР ↔ основний предикат внутрішнього стану істоти + супровідний модальний предикат: *Маленькому Сашкові з дитинства хотілося бути сильним і розумним, як його тато* («Сільські вісті», 24.12.2013).

Домінує перше співвідношення. Його репрезентують часткові кореляції ГК БР із предикатно-предикатною структурою, що маркують бажаність, необхідність або можливість певного екзистенційного стану істоти. Якщо лексична експлікація супровідного предиката цієї предикатно-предикатної структури регламентована дієсловами *хотітися, бажатися, кортіти, доводитися, вдаватися*, то морфологічне вираження основного предиката досить строкате. Його репрезентує іменна частина складеного ГК БР, виражена іменниками ЛСГ «на позначення людей узагалі – за віковою, статевою, родинною, професійною ознакою тощо» [Данилович, ЕлР]. В українській мові переважають співвідношення з тими значенневими різновидами предикатно-предикатних структур, які в оцінному плані характеризують професійний (*Тільки мені з нашої галасливої дитячої компанії вдалося стати журналістом* (А. Подолинний), родинний (*Іринці вже не терпілося стати матір'ю* (Міла Іванцова) та соціальний (*І мені довелося бути піонером* (М. Рябий) стани особи. Причому такі значенневі різновиди предикатно-предикатних структур можуть репрезентувати й протилежну оцінну кваліфікацію відповідних станів: тобто інтерпретувати їх як небажані, непотрібні, неможливі.

Для української мови характерні кореляції триелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, що визначає бажаність професійного стану. Експлікатором її основного предиката є сполука дієслівної зв'язки з іменником, що позначають не «вузько-спеціальну, співвідносну з термінами різних галузей науки, техніки, мистецтва, управління професійну лексику, а загальноживану лексику» [Туровська, 2009, с. 88], напр.: *актор, журналіст, лікар, музикант, перукар, учитель* тощо. Близькі до них іменникові лексеми зі значенням спеціальностей або посад, що так само визначають постійне, професійно виконуване, суспільно вагоме заняття. Ці іменники можуть бути також складниками триелементного ГК БР, співвідносного зі предикатно-предикатною структурою, яка виражає бажаність професійного стану особи, напр.: *Світлані хотілося бути не рядовим касиром, а хоча б заступником голови банку* (Міла Іванцова); *Попри різні інсинуації йому*

все таки **вдалося стати головою** правління федерації спілок («Україна молода», 17.07.2012).

У ролі репрезентанта основного предиката предикатно-предикатної структури бувають і сполуки дієслівної зв'язки з іменниками — назвами осіб «за належністю до різних колективів, підприємств, закладів, спілок, напр.: *Хоч і не хотілося Арсенові бути побутовиком, але що поробиш?* (Л. Яременко); *Зрозуміло, що їм усім дуже хотілося бути податківцем* («Вінниччина», 20.09.2013).

Найменш поширена кореляція триелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, яка передає суб'єктивну оцінку родинного стану особи, напр.: *Їм ще з молодості кортіло стати сватами.*

Другий різновид представляє кореляція триелементного ГК БР із предикатно-предикатною структурою, що є оцінною характеристикою внутрішнього стану істоти. На відміну від попереднього різновиду кореляції, спектр значеннєвої структури його семантико-синтаксичного корелята значно вужчий. Це зумовлено насамперед обмеженістю семантики супровідного модального предиката, функцію якого в українській мові реалізують лише предикати бажаності / небажаності, що також дає підстави конкретизувати значення предиката стану як бажаність внутрішнього стану істоти. Специфіка цієї предикатно-предикатної структури полягає і в експлікації її основного предиката, оскільки він виражений сполученням дієслівної зв'язки *бути* або *стати* з прикметником (спорадично діеприкметником) в орудному відмінку. Семантика прикметникової основи детермінує значення не лише основного предиката, а й усієї предикатно-предикатної структури, тому слугує дистинктивною ознакою, за якою розмежовано три різновиди кореляцій:

— триелементний ГК БР ↔ основний предикат фізичного, фізіологічного стану особи + супровідний модальний предикат: *А так не хотілося стати глухим у тридцять років* (М. Рябий);

— триелементний ГК БР ↔ основний предикат психоемоційного стану особи + супровідний модальний предикат: *Нікому не хочеться бути боязким і похмурим;*

– триелементний ГК БР ↔ основний предикат інтелектуального стану особи + супровідний модальний предикат: *Йому хотіло бути грамотним* (П. Загребельний).

Основний предикат предикатно-предикатної структури, яка характеризує бажаність фізичного, фізіологічного стану особи, реалізує сполучення зв'язкового дієслова з прикметником ЛСГ фізичних та фізіологічних особливостей людини (*високий, глухий, дужий, здоровий, міцний, німий, сліпий, худий* тощо). Ширший спектр прикметникових лексем, спроможних об'єктивувати разом із зв'язковим елементом основний предикат предикатно-предикатної структури зі значенням бажаності психоемоційного стану істоти. Він охоплює прикметники, які визначають «вдачу, характер людини, її морально-етичні якості, духовний світ (*бадьорий, відважний, впертий, гордий, грізний, грішний, добрий, злий, лагідний, ледачий, лінивий, обережний, привітний, мужній, сердечний, сердитий, слухняний, строгий, суворий, уважний, упертий, хитрий, щирий* і под.), емоційно-психічний стан людини, її волю, темперамент (*боязкий, гнівний, енергійний, жвавий, веселий, невеселий, радісний, радіий, сумний, спокійний, насуплений, похмурий, щасливий* тощо), схильність до певної дії або стану (*гамірний, говіркий, втомлений, насуплений, мовчазний, переляканий, крикливий, замурзаний, змарнілий, заклопотаний, соромливий* і под.)» [Пасічник, ЕлР]. Виразником основного предиката предикатно-предикатної структури із семантикою бажаності інтелектуального стану є сполуки дієслівної зв'язки з прикметниками на означення інтелектуальної спроможності людини: *грамотний, дурний, розумний, мудрий, вчений* тощо. Характерно, що основний предикат усіх трьох значенневих різновидів предикатно-предикатної структури можуть репрезентувати синтетичні й аналітичні компаративні та суперлативні форми прикметників: *Худорлявому та низенькому Сашкові завжди хотілося бути найвищим у класі* (Л. Яременко); *Сьогодні Оленці хотілося бути найбільш дотепною*; *Тобі кортить бути найрозумнішою у цьому товаристві* (С. Пиркало).

3.3. Предикатно-біпредикатна основа складеного головного компонента безособового речення

3.3.1. Предикатно-біпредикатна структура як семантико-синтаксична основа двоелементного головного компонента безособового речення

Предикатно-біпредикатна структура є маргінальним семантико-синтаксичним корелятом складеного ГК БР. Його формують основний предикат стану істоти та два супровідні предикати. Саме наявність двох супровідних предикатів відрізняє таку предикатно-предикатну структуру від тієї, яку сформував основний предикат і один супровідний предикат, та дає підстави кваліфікувати її як *предикатно-біпредикатну*.

Предикатно-біпредикатну структуру компонують три елементи – основний предикат стану особи, супровідний фазовий предикат та супровідний модальний предикат. В українській мові із такою семантико-синтаксичною структурою корелює двоелементний (*Йому так і хотілося заспівати разом із артистами* (В. Малик) та триелементний (*Мені вже не терпілося почати працювати над романом* (Ю. Андрухович) ГК БР.

Двоелементний ГК БР співвідноситься із предикатно-біпредикатною структурою, що репрезентує початкову фазу внутрішнього стану істоти як бажану або необхідну. Її виразником є синтаксичне сполучення одноособового модального дієслова та інфінітива префіксального дієслова (на зразок *хотілося заговорити, бажалося закричати, кортіло затанцювати, годилося б заплакати, довелося замислитися*), транспоноване в формально-синтаксичну структуру БР як ГК двоелементної будови, що складається з основного та допоміжного елементів. Невідповідність двоелементної формально-синтаксичної структури ГК триелементній будові його семантико-синтаксичного відповідника засвідчує компресивну¹⁰ асиметрію формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів цього ГК, зумовлену словотвірним вираженням супровідного фазового

предиката. Реалізатором такого супровідного предиката є префікс *-за*. Як засіб перфективації він здійснює «аспектуально-фазову модифікацію дієслів» [Ачилова, 2011, с. 8 – 9], а на семантико-синтаксичному рівні корелює із супровідним фазовим предикатом, що визначає початкову фазу стану. Хоч корпус дієслів спроможних власним лексико-семантичним потенціалом на формально-синтаксичному рівні реалізувати предикатно-предикатну структуру, досить потужний¹¹, однак не всі вони можуть поєднатися з одноособовим допоміжним дієсловом зі значенням бажаності або необхідності, що засвідчує вибірковий характер утворення ними ГК БР, відповідно, й репрезентації предикатно-біпредикатної структури із семантикою бажаності або необхідності початкової фази стану істоти. Характерно, що предикати психоемоційного стану однаково поєднуються із супровідними предикатами бажаності та необхідності, тоді як предикати ментального стану – лише із предикатами необхідності. Залежно від значеннєвого наповнення основного та супровідних предикатів цієї предикатно-біпредикатної структури виділено три різновиди її кореляції з двоелементним ГК БР:

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат психоемоційного стану особи + супровідний предикат бажальності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Хотілося закричати на весь світ, аби злякалися й відступили ці нічні жахиття* (Л. Яременко);

¹⁰ Використано термін А. Кретова, який компресивну асиметрію кваліфікує як різновид синтаксичної асиметрії з переважанням кількості функцій над кількістю форм [Кретов, 2010, с. 68].

¹¹ О. Ачилова корпус дієслів, здатних до перфективації, структурувала такими семантичними групами: «звуки, які видає «людина», «звуки, які видають істоти», «звуки предметів / явищ природи», «мовленнєва діяльність людини», група зі значенням «бити, кидати, стріляти», «рух, зміна положення в просторі», «фізичний вплив на об'єкт / «суб'єкт», «фізична дія без впливу на об'єкт / суб'єкт», «фізіологія», «дії, пов'язані з рідиною», «зоровий ефект», «падіння», «споживання їжі, питва», «особливості ходи» [Ачилова, 2011, с. 8 – 9].

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат психоемоційного стану особи + супровідний предикат доцільності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Наче в таку хвилину годилося б і заплакати, та все не виходило* (І. Роздобудько);

– двоелементний ГК БР ↔ основний предикат ментального стану особи + супровідний предикат необхідності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *А тепер не одному чиновникові доведеться замислитися над фінансуванням проєкту* («Сільські вісті», 27.12.2013).

3.3.2. Предикатно-біпредикатна структура – базовий семантико-синтаксичний корелят триелементного головного компонента безособового речення

Специфічна між'ярусна кореляція триелементного ГК БР, утвореного за моделлю «одноособове модальне дієслово + інфінітив фазового дієслова + інфінітив повнозначного дієслова». Такий ГК являє собою окремих лінгвальний феномен, утворення якого детерміноване як мовними, так і мовленнєвими чинниками: бажально-об'єктна валентність одноособового або безособово вжитого особового модального дієслова спричиняє його сполучуваність з інфінітивом на означення стану істоти, напр., *хотілося співати*, однак первинна комунікативна настанова мовця оцінити не стан істоти загалом, а лише його окрему фазу (початок, тривання, завершення), що зумовлює уведення інфінітива фазового дієслова (*почати, продовжити, завершити*) у сполучення *хотілося співати*, унаслідок чого утворюються семантико-граматичні комплекси *хотілося почати співати, хотілося продовжити співати, хотілося завершити співати*. Саме комунікативна потреба акцентувати на початковості, триванні або завершенні бажаного / необхідного / можливого стану особи є визначальним чинником утворення та основною диференційною ознакою ГК БР цього типу. Він корелює із предикатно-біпредикатною структурою, сформованою основним предикатом стану істоти, супровідним модаль-

ним предикатом та супровідним фазовим предикатом. Вона виражає модальну оцінку фазового розгортання стану істоти.

Незважаючи на потужний потенціал семантичного наповнення предикатно-біпредикатної структури (широкий спектр можливих комбінацій значень суб'єктивної модальності, фазовості та стану істоти), триелементний ГК БР може корелювати лише з кількома семантичними різновидами предикатно-біпредикатних структур, що в оцінному плані характеризують фазове розгортання стану істоти, причому контент основного предиката формує лише екзистенційний різновид предикатів зовнішнього стану особи та фізичний і ментальний різновиди предикатів внутрішнього стану, зміст супровідного модального предиката становлять семантеми «бажаність» та «необхідність», а супровідного фазового предиката – значення «початок» і «тривання». Співвідношення триелементного ГК БР із предикатно-біпредикатною структурою, основний предикат якої визначає зовнішній стан істоти, репрезентують чотири різновиди кореляцій:

– триелементний ГК БР \leftrightarrow основний предикат екзистенційного стану особи + супровідний предикат бажальності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *У студентські роки завжди **хочеться** якнайшвидше **почати працювати**, аби самостійно себе утримувати* («Вінниччина», 04.10.2013);

– триелементний ГК БР \leftrightarrow основний предикат екзистенційного стану особи + супровідний предикат необхідності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *...та скільки часу минуло, президентові **годилося б** уже **починати впроваджувати** ті соціальні ініціативи* («День», 18.01.2012);

– триелементний ГК БР \leftrightarrow основний предикат екзистенційного стану особи + супровідний предикат бажальності + супровідний предикат зі значенням фази тривання стану: *Незважаючи на відсутність архівних матеріалів, **хотілося б продовжити працювати** над дипломною роботою саме в такому формулюванні;*

– триелементний ГК БР \leftrightarrow основний предикат екзистенційного стану особи + супровідний предикат необхідності + супровідний предикат зі значенням фази тривання стану: *Хоч у сучас-*

ному світі більшість сільськогосподарських процесів механізовані, у наших селах багато чого **доводиться** все ще **продовжувати виконувати** вручну («Вінниччина», 04.10.2013).

Діапазон співвідношення триелементного ГК БР із предикатно-біпредикатною структурою, склад якої конститує основний предикат внутрішнього стану істоти ширший. Його формують чотири різновиди кореляцій:

– триелементний ГК БР ↔ основний предикат фізичного стану особи + супровідний предикат бажальності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Моїй подрузі **не терпілося почати робити** ці розхвалені омолоджувальні процедури* («Сільські вісті», 17.12.2013);

– триелементний ГК БР ↔ основний предикат фізичного стану особи + супровідний предикат необхідності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Незважаючи на можливі побічні ефекти **довелося почати вживати** призначені пігулки*;

– триелементний ГК БР ↔ основний предикат ментального стану особи + супровідний предикат бажальності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Із самого ранку **кортіло почати працювати** над текстом нової статті*;

– триелементний ГК БР ↔ основний предикат ментального стану особи + супровідний предикат необхідності + супровідний предикат зі значенням початкової фази вияву стану: *Попри погані настрої та головний біль йому **довелося-таки почати працювати** над текстом ухвали* (Любка Дереш).

3.4. Міжривневі співвідношення предикативних форм на -но, -то у функції головного компонента безособового речення

В українській мові досить широко функціонують БР із ГК, вираженим предикативними формами на -но, -то. Такі форми зараховують до підкласу аналітичних дієслів стану [Городенська, 2012, с. 64] і співвідносять із завершальним етапом пасивізації суб'єкта дії ДР, тому що їхній незмінний характер унеможливив

виділення того граматичного афікса, який би вказував на особу виконавця [Городенська, 2012, с. 64]. Саме це дає підстави кваліфікувати форми на *-но*, *-то* як предикативні форми зі значенням результативного стану, що є наслідком виконаної дії. Їх виокремлено в міжривневу категорію результатива [Вихованець, 2002, с. 17 – 18; Голоцукова; Лубенцова, 2005, с. 24], яка виявляється у сфері словотвору та синтаксису. Результатив кваліфікують як форми, співвідносні з перехідними дієсловами здебільшого доконаного виду¹². Від перехідних дієслів недоконаного виду форми на *-но*, *-то* утворюються обмежено, що зумовлено несумісністю їхніх значень¹³.

Предикативні форми на *-но*, *-то* у формально-синтаксичній структурі речення об'єктивують двоелементний ГК БР, що корелює на семантико-синтаксичному рівні з предикатом результативного стану [Вихованець, Городенська, 2004, с. 290].

Предикат результативного стану як значеннєвий різновид предиката невласне-стану становить трансформ предиката дії та є наслідком дериваційного перетворення двоскладних речень в односкладні, зумовлений змінами в їхній семантико-синтаксичній та формально-синтаксичній структурі. Крім повної формально-синтаксичної нейтралізації суб'єктної синтаксеми, заміна дієслів двоскладних речень предикативними формами на *-но*, *-то* в односкладному реченні спричиняється також до перетворення предикатів дії на предикати результативного стану [Городенська, 2001, с. 18].

На думку деяких російських дослідників, кваліфікаційно-дистинктивну ознаку предиката результативного стану становить сема

¹² Речення, до складу яких уходять предикативні форми на *-но*, *-то*, що співвідносяться з неперехідними дієсловами недоконаного та доконаного виду, не належать до парадигми синтаксичних конструкцій пасивного стану. Вони перебувають поза становими відношеннями з активними особовими конструкціями [Вихованець, 2004, с. 245].

¹³ Предикативні форми на *-но*, *-то*, похідні від перехідних дієслів недоконаного виду, «вживаються переважно в розмовному мовленні та усній народній творчості, указуючи на повторюваність дії в минулому» [Вихованець, 2004, с. 291].

«результативність», адже саме вона «диференціює результативний стан як стан, що походить від дії чи процесу, від органічного стану як постійної ознаки особи або предмета, властивого йому первинно, органічно» [Лубенцова, 2005, с. 36]. Українські мовознавці вважають, що результативний стан є наслідком виконання конкретної фізичної дії, спрямованої на об'єкт та «здійснюваної в реальному часі і в реальних просторових координатах, що передбачає застосування знаряддя (чи засобу) для виконання дії або й залучення адресата, на користь чи шкоду якому вона відбувається» [Грипас, 2005, с. 50]. В українській мові такі дії репрезентують дієслова ЛСГ конкретної фізичної дії, що слугують вихідною базою для предикативних форм на *-но, -то*. На семантико-синтаксичному рівні ці форми корелюють із предикатом результативного стану, а саме означають стан довкілля, предмета та істоти, що є результатом виконання конкретної фізичної дії.

Залежно від значення носія результативного стану розмежовано три типи кореляцій двоелементного ГК БР, експлікованого предикативними формами на *-но, -то*, із предикатом результативного стану:

1) двоелементний ГК БР ↔ предикат результативного стану довкілля: *Вздовж доріжки було щедро насаджено квітів: флокси, жоржини, нічні красуні й троянди* (Вал. Шевчук); *Землю нашу перетворено на руїну* (Вал. Шевчук);

2) двоелементний ГК БР ↔ предикат результативного стану предмета: *Крім того, побито нового-новісінького віника* (Остап Вишня); *Шелестить крона високого дерева, золотий стовбур обліто теплом, крапає золота смола* (Вал. Шевчук).

3) двоелементний ГК БР ↔ предикат результативного стану істоти: *Рябий лежить у хаті і нікуди не виходить, кажуть, що його поранено в ногу* (О. Слісаренко); *І Лорна показала свою долоню, на якій гелевою ручкою було написано: INFERNO* (Любка Дереш).

Співвідношення ГК БР, експлікованого предикативними формами на *-но, -то*, із предикатом результативного стану довкілля репрезентують два різновиди, розмежовані за видом цього довкілля – природного і рукотворного:

1) двоелементний ГК БР ↔ предикат результативного стану натурфактного середовища: ***Завіяно** дороги, біле сонце деренчить*;

2) двоелементний ГК БР ↔ предикат результативного стану артефактного середовища: *На подвір'ї **скошено** траву*.

Перший різновид кореляції має вузький значеннєвий діапазон. Його реалізують предикативні форми, похідні від дієслів конкретної фізичної дії, що спрямована на зміну зовнішнього вигляду певного фрагмента ландшафту, напр., гори (*Йому привиділася висока гора з пишним палацом на вершині, гору ту **опоясано** кількома пасами терняку, по ній **викопано** кільканадцять ловчих ям, **наси́пано** вали, **вирито** рови й **обплетено** всю колючим дротом* (Вал. Шевчук), вигону (*А там на вигоні – **розбито** табір, що його називають в селі «колонація»* (Остап Вишня) тощо. Предикативні форми на *-но*, *-то* як виразники двоелементного ГК БР пов'язані з предикатом результативного стану локативно обмеженого довкілля, що передає стани, які постали внаслідок дії як природних сил, так і дій людини.

Предикати результативного стану, які означають стан, що є результатом попередньої дії природних сил, – це маргінальні семантико-синтаксичні кореляти двоелементного ГК БР. Їх об'єктивують предикативні форми, похідні тільки від метафоризованих дієслів конкретної фізичної дії: *Поле **заволочено** дощами* (І. Жиленко); *Небо **розквітало** неквапно, наче **стягнуто** було з нього мережану заслону* (Вал. Шевчук).

Більш репрезентативний другий різновид, тобто кореляція двоелементного ГК БР із предикатом результативного стану локативно обмеженого натурфактного середовища, який визначає стан, що постає внаслідок втручань людини, дій, спрямованих на об'єкт. Зокрема, тут маємо співвідношення із предикатними синтаксемами, що передають стан довкілля як результат діяльності людини щодо створення (*Звичайні собі хатки **густо згромаджено** попід Вавилонськими горами* (Василь Земляк); *Нарешті **зведено** міст, що поєднує обидва береги* («Вінниччина», 11.10.2013); *По ній було **висипано** насип і **прокладено** через Кам'янку новий, удвічі вищий від попереднього, міст* (Любка Де-

реш), зміни (*З полів вивезено весь урожай* (Григорій Тютюнник) або руйнації (*Там, на узвишші, під глотовими кущами було знищено дві їхні «хати»* (В. Шкляр) певних реалій у ньому. Предикати результативного стану натурфактного середовища зі значенням його зміни репрезентують стани, що є наслідком діяльності людини, «пов'язаної з життям суспільства (сільськогосподарськими, виробничими, соціально-економічними процесами)» [Гмиря, ЕлР].

Преференційність кореляції двоелементного ГК БР, вираженого предикативною формою на *-но*, *-то*, із предикатом результативного стану артефактного середовища зумовлена на денотативному рівні: на відміну від природного довкілля, рукотворному середовищу властивий ширший спектр дій, що породжують певний результативний стан. Здебільшого це дії, пов'язані з діяльністю людини, спрямованою на забезпечення її життєдіяльності, комфорту або, навпаки, дискомфорту. Кінцевим результатом таких дій є стани, пов'язані зі створенням чого-небудь, зміною зовнішнього вигляду чого-небудь, повною або частковою руйнацією об'єкта в артефактному середовищі. Мовним експлікатором названих станів є предикативні форми на *-но*, *-то*, яким у семантико-синтаксичному ярусі речення відповідають предикати результативного стану локативно обмеженого артефактного середовища. За функціональним спрямуванням діяльності людини цей семантичний різновид предикатів результативного стану поділено на:

1) предикати результативного стану, які передають стан, пов'язаний із створенням певних об'єктів в артефактному середовищі: *А за кілька днів було викопано криницю й у сусідському дворі* (М. Рябий);

2) предикати результативного стану, що означають стан артефактного середовища, пов'язаний зі зміною об'єктів у ньому: *...через Галині походеньки все в домі запущено* (Вал. Шевчук);

3) предикати результативного стану, які окреслюють стан, що визначає руйнування артефактного середовища: *Тоді й було спалено наше село* (А. Подолинний).

Найуживанішим з-поміж трьох названих значеннєвих різновидів предикатів результативного стану є предикат, що називає

стан артефактного середовища, пов'язаний із зміною об'єктів у ньому. Цей стан є наслідком діяльності людини, спрямованої здебільшого на зміну її суспільно-побутової сфери. З-поміж різновидів цього предиката результативного стану найтипівішими корелятами двоелементного ГК БР в українській мові є предикатні синтаксеми, що визначають стани, породжені діяльністю людини щодо обігріву (*У будинку було нагріто і тепло, як у васі* (Василь Земляк); *...а от чорний ворон не забарився — саме тоді підоспів до комина хати, в якій сьогодні найраніше було прогріто* (В. Шкляр), прибирання (*У дворі було охайно підметено* (Вал. Шевчук); *Прибрано і гарно в хаті, як завжди* (В. Шевчук), реорганізації (*Тоді й було винесено на веранду стіл і замовлено в палітурні кілька обшитих шкірою зошитів* (Вал. Шевчук) рукотворних середовищ.

Однаковість дій, спрямованих на створення або пошкодження об'єктів, детермінує вузькість діапазону кореляцій ГК БР, експлікованого предикативними формами на *-но*, *-то*, з предикатами результативного стану, які означають стани, що з'являються внаслідок активної діяльності людини щодо перетворення артефактного середовища у зв'язку зі створенням чи пошкодженням певних реалій у ньому.

Предикат результативного стану, який виражає стан, спричинений деструктивною діяльністю людини, реалізують предикативні форми на *-но*, *-то*, похідні від дієслів зі значенням ліквідації, руйнування об'єкта та дієслів із семантикою пошкодження об'єкта¹⁴ [Ожоган, 2010, с. 7]. Предикативні форми на *-но*, *-то*, вихідними для яких слугують дієслова зі значенням ліквідації, руйнування об'єкта, вербалізують ГК БР, семантико-синтаксичним корелятом якого є предикат результативного стану, що виражає стан, який постав унаслідок руйнації артефактного навкілля,

¹⁴ Дієслівні предикати руйнування за ознакою результату деструкції А. Ожоган диференціює на предикати припинення існування об'єкта (повна ліквідація) та предикати пошкодження об'єкта (часткове псування) [Ожоган, 2010, с. 7].

напр.: *Спалено село аж по саму річку...* (О. Довженко); *Полтаву зруйновано страшенно* (Остап Вишня); *Корсунь наш рідний спалено!* (А. Кашенко). Морфологічно такий предикат виражений словоформами *зламано, знищено, зрізано, зруйновано, розбито, розвалено, розтроволено* тощо.

В українській мові обмежена кореляція ГК БР, вираженого предикативними формами на *-но, -то*, із предикатом результативного стану, який виражає стан, пов'язаний із наявністю чого-небудь, що з'явилося внаслідок попередньої цілеспрямованої діяльності людини в рукотворному середовищі. Дериґаційну основу для цих предикативних форм становлять дієслова зі значенням «будувати, зводити які-небудь споруди (*будувати, зводити, конструювати, прокладати, творити* тощо)» [Гмиря ЕлР].

Двоелементний ГК БР, співвідносний із предикатом результативного стану, носієм якого є предмет, реалізують предикативні форми на *-но, -то*, похідні від усіх трьох ЛСГ дієслів конкретної фізичної дії – дієслів створення, дієслів зміни та дієслів руйнації об'єкта. Домінує кореляція такого ГК з предикатною синтаксемою, що визначає стан, який констатує зміну предмета, спричинену конкретною фізичною дією людини або сил природи. Ця дія може бути пов'язана з упорядкуванням чого-небудь (*Нарешті дорогу на Вишневій заасфальтовано* («Вінниччина», 16.08.2013), очищенням (*Перед тим інструмент ретельно простерилізовано* (Л. Яременко), наповненнім (*Ішла з сіткою, яку було напхано пакунками...* (Любка Дереш); *У зв'язку з реформами робочий графік підприємства ущільнено*), якісними змінами (*Цього року всі навчально-методичні комплекси оновлено*), змінами у функціонуванні (*З учорашнього дня магазин зачинено*), ремонтом (*Минулого року фрески собору реставровано*), локалізацією (*По білому полі скатерки було розкладено найліпші тарілки з їхнього столітнього сервізу* (Вал. Шевчук); *Він сидів біля столу, на якому розгорнуто велетенську книгу, й читав Євангелію* (Вал. Шевчук).

Кореляція двоелементного ГК БР, експлікованого предикативними формами на *-но, -то*, із предикатом результативного стану, який означає стан предмета, породжений дією природних

реалій, не типова для української мови. Тут представлені предикати, значення результативного стану яких пов'язане зі зміною освітлення або кольору предмета, пор.: *Каструлю було залито вечірнім сьйвом у малинових півтонах* (Любка Дереш); *Береги відтак безлюдно світили, а на куцах з того боку річки було вже запалено по кілька ясно-жовтих, фосфоричних під цим сонцем листків* (Вал. Шевчук),

Значно вужча амплітуда кореляції двоелементного ГК БР, вираженого предикативними формами на *-но*, *-то*, із предикатом результативного стану, що передає стан, який є результатом попередньої діяльності, спрямованої на створення предмета. Такі предикативні форми похідні від дієслів ЛСГ створення об'єкта. Незважаючи на те, що дієслова цієї ЛСГ об'єднує «категорійно-лексична сема, що визначає мету дії «створити / створювати об'єкт» [Овчиннікова, 1993, с. 21], їх диференціюють «семи, які означають об'єкт, створюваний у результаті тієї чи іншої дії як кінцевий результат; спосіб створення; інструмент, що застосовується при створенні того чи іншого об'єкта; матеріал, з якого або на якому створюється об'єкт; локальна характеристика дії; повторюваність основної дії» [Овчиннікова, 1993, с. 21]. Семантична неоднорідність дієслів, що становлять вихідну базу для предикативних форм на *-но*, *-то*, детермінує значеннєве розгалуження предикатів результативного стану. Вони передають стан, що є результатом попередньої діяльності людини, спрямованої на створення предмета внаслідок майстрування, рукоділля, вишивання тощо (...*тепер він дуже шкодував не так за самою шапкою, як за чорним иликом, на котрому було вишито два слова дівочою рукою: «Вертайсь росою»* (В. Шкляр); *Хлівчик зачинався розхитаними дверцятами, в яких було вирізано отвір у формі серця* (Вал. Шевчук), приготування страв (*Його зварило з першого весняного молока* (Василь Земляк), створення різноманітних типів записів (*Цей текст було записано на аудіо плівку влітку 2006 року під час сеансу монодрами, проведеної для мене колегою-психологом* (М. Матіос).

Кореляція предикативних форм на *-но*, *-то* у функції двоелементного ГК БК із предикатом результативного стану, який ре-

презентує стан предмета, що є наслідком руйнівної дії істоти, посідає крайнє периферійне місце, напр.: ...*замок із дверей було зірвано* (В. Шкляр); *Хату спалено, а старого Деміда нещадно побито* (О. Довженко). Семантичну функцію суб'єкта деструктивного впливу можуть виконувати не лише особи, але й «явища природи, стихійні лиха, технічні засоби та інші різноманітні артефакти чи натурфакти» [Ожоган, 2010, с. 7], проте це буває зрідка (*Буревієм пошкодило лінію електропередач*).

В українській мові виразно домінує кореляція двоелементного ГК БР із предикатом результативного стану, носієм якого є істота. Цей предикат репрезентує предикат результативного внутрішнього стану істоти та предикат результативного зовнішнього стану істоти.

Предикат результативного внутрішнього стану істоти (здебільшого людини) обмежено виконує роль семантико-синтаксичного корелята двоелементного ГК БР, експлікованого предикативними формами на *-но*, *-то*. Його представляють предикати результативного фізичного стану, предикати результативного інтелектуального стану та предикати результативного психоемоційного стану.

Корпус предикатів результативного фізичного стану формують предикатні синтаксеми, які виражають стан, що є наслідком дії, спрямованої на знищення істоти, та дії, що спричинює пошкодження істоти. Перший тип предикатних синтаксем означає стани повної деструкції, «які не залежать від свого носія, оскільки виникають поза його волею чи бажанням і зумовлені впливом зовнішньої щодо носія сили» [Ожоган, 2010, с. 6]. В українській мові такий стан передають предикативні форми *вбито*, *заколото*, *застрелено*, *отруєно*, *повішено*, *розстріляно*, що походять від акціональних дієслів зі значенням загибелі істоти, напр.: *Не на війні його вбито* (Остап Вишня); *А чого б вони приїжджали до нас, якби знали, що Веремія розстріляно?* (В. Шкляр). Другий тип предикатних синтаксем передає стан часткової деструкції тканин або органів тіла істоти, яких вона зазнала внаслідок удару, поранення, опіку тощо. Його виражають предикативні форми *враже-*

но, знівечено, обпалено, прибито, побито, подряпано, покусано, поранено, посічено, потовчено, скалічено, травмовано, уражено та ін., які об'єднані спільною диференційною семою «діставати травму», напр.: – *Та радий устати, – ледве переводячи дух, сказав лісник, – коли ж мене **прибито*** (В. Шевчук); *Його **побито** камінням.*

Предикат результативного інтелектуального стану істоти як семантико-синтаксичний корелят двоелементного ГК БР означає інтелектуальний стан людини, що є наслідком її попередньої розумової діяльності¹⁵, насамперед тієї, що пов'язана зі сприйняттям, порівнянням, аналізом, узагальненням, тобто спричиненої умотивованою, контрольованою суб'єктом, результативною інтелектуальною діяльністю людини (***Виявлено** й поодинокі вживання вставлень ситуативного типу, які містять звернення до читача або пояснення до оформлення умовних позначень в основному реченні* (І. Завальнюк); ***Спостережено**, що деякі із синтаксичних конструкцій характерні для кількох жанрів різних жанрових груп* (І. Завальнюк), пам'яттю (*Давно **забуто**, що є життя, є світ і є ти* (В. Симоненко), уявою (*Яких тільки прокльонів **не вигадано** у Вавилоні на один цей випадок* (Василь Земляк); рішенням (***Вирішено** було, що він все зробить найкраще* (Ірина Вільде). Характерно, що носієм результативного інтелектуального стану може бути як конкретна особа (*Все **забуто***), так і узагальнений образ – велика кількість людей (*Адже **підмічено**, що і найветхіші з вавилонян рідко помирають у жнива* (Василь Земляк) або людство взагалі (*Моральні істини **осмислено** у віках*).

Предикати результативного стану, що передають психоемоційний стан особи, якого вона набула внаслідок дій іншої людини (людей), природних сил або певних соціально-економіч-

¹⁵ Для аналізу значеннєвої структури предикатів результативного стану використано класифікацію ментальних предикатів Н. Магас, яка за специфікою розумової діяльності виокремила 13 типів цих предикатів – предикати «із семантикою віри, розуміння, судження, уяви, пам'яті, надії, припущення, оцінки, ментального ставлення, процесу мислення, ментального стану, інтелектуальної діяльності та рішення» [Магас, 2010, с. 8].

них, побутових, виробничих, політичних чинників, охоплюють предикати позитивного психоемоційного стану, зокрема зі значенням прозріння (*Нарешті істину встановлено* (І. Жиленко), рефлексії (*Сто дзеркал спрямовано на мене, в самоту мою і німоту* (В. Стус), зібраності, готовності до дії (...*зібрано сили, яких здавалося, вже немає* (Ірина Вільде), та предикати негативного психоемоційного стану людини, які виражають переляк (*Зашувано цю совкову дурену* (М. Матіос), безкомплексність (*Часом мені здається, що в нього розмито деякі комплекси* (О. Забужко), сум (*Радість змінено на сум* (Вал. Шевчук), неадекватність (*Башку знесено капітально* (І. Карпа) та ін.

Предикат результативного зовнішнього стану істоти як семантико-синтаксичний корелят двоелементного ГК БР, на противагу предикату результативного внутрішнього стану істоти, має широкий функціонально-семантичний потенціал, який репрезентують власне-екзистенційні (*Цього суддю залишено ще на один термін* («Україна молода», 18.07.2012), посесивні (*У бібліотеці отримано нові книги*) та локативні (*Військову техніку передислоковано до іншої частини*) стани істоти, спричинені попередніми активними діями людини або природних сил як вияви її буття¹⁶. Основними є власне-екзистенційні предикати, на вираженні яких спеціалізуються предикативні форми на *-но*, *-то*, похідні від дієслів існування трьох семантичних підгруп: 1) власне-буттєвих дієслів (із семантикою існування без будь-яких додаткових характеристик), 2) дієслів існування з додатковими (якісними, кількісними, темпоральними та оцінними) характеристиками, 3) дієслів існування як процесу самовиявлення і сприймання [Лонська, 2001, с. 6].

Предикати результативного стану, експліковані формами на зразок *виконано*, *вирішено*, *вчинено*, *зроблено*, *зреалізовано*, *розв'язано* тощо, вихідною базою для яких слугують власне-буттєві

¹⁶ У нашій студії предикати результативного стану буття істоти схарактеризовано на засадах класифікації предикатів буття Л. Лонської [Лонська, 2001, с. 6 – 12].

дієслова, констатують спричинений активними попередніми діями людини стан буття, носієм якого може бути як окрема людина, так і певний соціум: *Проблему розв'язано успішно* (В. Шевчук); *Її прохання було виконано* (В. Шевчук); *...зроблено для нього абсолютно все* (В. Шевчук); *Так само вчинено із ... Портянком*. Семантика цього значеннєвого різновиду предикатів результативного стану досить розгалужена. Вони передають стани, досягнуті внаслідок передувальних дій людини щодо:

1) надання певного чину, соціального статусу, титулу тощо: *Їх уже nobілітовано* (В. Шкляр);

2) укладання домовленості: *Так було складено ультиматум* (О. Забужко);

3) установлення соціально сприятливого стану, розв'язання проблеми: *За що нам щастя таке уділено* (В. Шевчук); *Обговорено нагальні питання* (Вал. Шевчук); *Задоволено усі їхні проблеми* (Вал. Шевчук); *Дилему розв'язано спільними зусиллями* (Вал. Шевчук);

4) прощення: *Сестрі пробачено* (М. Матіос); *Забуто всі гріхи* (І. Жиленко); *Невже йому пробачено* (М. Матіос); *Примирено їх було вчора* (Вал. Шевчук);

5) покарання: *За що ж покарано нестерпно* (І. Жиленко);

6) дозволу: *Дозволено цензурою для колективного співу двом, трьом і більше співакам* (В. Стус);

7) установлення певної заборони: *А стороннім вхід заборонено* (І. Карпа);

8) налагодження / розірвання зв'язків: *Зв'язок обірвано давно* (М. Матіос); *Позбавлено його тепла* (Вал. Шевчук); *Зауваження враховано...* (Вал. Шевчук); *Перекрито всі канали зв'язку* (М. Матіос); *Коли вже мене покликано на це діло, то де дітися* (М. Матіос);

9) дестабілізації ситуації, спричинення безладу: *Украдено в тому колгоспі сторожа* (Остап Вишня);

10) привертання уваги: *Привернуто увагу до неї вчора* (Вал. Шевчук).

Широка значеннєва структура властива також предикатам результативного стану, експлікованим предикативними формами

на *-но*, *-то*, словотвірною базою для яких слугують дієслова зі значеннями самовиявлення і сприймання. Семантична неоднорідність цих предикатів детермінує п'ять їхніх кореляцій з двоелементним ГК БР у межах таких значень:

1) результативний стан самовиявлення: *Ішов стрімко й упевнено, довжелезне волосся віялося за ним, наче кінська грива, обличчя виставлено вперед, а очі й не дивляться* (Любко Дереш); *Зреалізовано мрії, та не всі, тому йому було тужно* (Вал. Шевчук); *Марно витрачено час* (Вал. Шевчук);

2) результативний стан самовиявлення через зорове сприймання: *Було видно, як рукою вона витирає лице* (Любко Дереш); *Мене було розпізнано здалеку* (М. Матіос);

3) результативний стан самовиявлення через слухове сприймання: *Чутко нашорошено вуха* (М. Матіос);

4) результативний стан самовиявлення через вербальне сприймання: *У напівсонного офіціанта замовлено філіжанку кави* (І. Роздобудько); *Більшість питань було обговорено з Галею* (Вал. Шевчук);

5) результативний стан самовиявлення через сприймання дотиком: *Пороблено все своїми руками* (Вал. Шевчук); *Защипнуто комірці сорочки* (М. Матіос).

У ролі семантико-синтаксичного корелята двоелементного ГК БР зрідка представлений предикат результативного стану, експлікований предикативними формами на *-но*, *-то*, що є дериватами дієслів існування з додатковими характеристиками: якісними (*Перемогу відвойовано* (Вал. Шевчук), кількісними (*Задіяно було багато кого* (М. Старицький), темпоральними (*Скільки років прожито, а розуму все одно немає* (Ю. Смолич).

РОЗДІЛ 4

Співвідношення формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак головного компонента односкладних іменникових речень

4.1. Основні форми вияву зв'язку формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак головного компонента номінативного речення

4.1.1. Семантико-синтаксична основа простого головного компонента номінативного речення

Односкладні номінативні (називні) конструкції найуживаніші в художньому стилі української літературної мови. Саме тому в сучасному мовознавстві маємо багато розвідок, присвячених дослідженню стилістики цих реченневих конструкцій у художньому дискурсі [Никофорова, 2006; Коржак, 2007; Голікова, 2011; Мокроусова, 2011; Бузько, ЕлР].

У традиційних студіях НР основну увагу зосереджено на з'ясуванні специфіки їхнього однокомпонентного предикативного ядра та систематизації засобів вираження ГК таких речень [Буженик, 1954; Биятенко, 1958; Биджиев, 2009].

У зв'язку з утвердженням в українському мовознавстві функціонального підходу до речення як багатовимірної одиниці цей тип односкладних конструкцій цікавий з погляду співвідношення компонентів їхнього формально-синтаксичного, власне-семантичного, семантико-синтаксичного та комунікативного рівнів.

Зв'язок формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак простого ГК НР має складний характер, що зумовлено неоднаковим перетворенням власне-семантичних компонентів у семантико-синтаксичній та формально-синтаксичній структурі речення. Предикатна основа такого ГК НР залежить насамперед від предикатного / непередикатного характеру іменникового вираження такого ГК, а також від його будови.

Основним семантико-синтаксичним корелятом простого ГК елементарного НР є предикат стану, що охоплює багато його значеннєвих різновидів.

4.1.1.1. Особливості між'ярусної кореляції непередикатних іменників у ролі головного компонента номінативного речення

В українській мові в ролі простого ГК НР широко представлені непередикатні іменникові лексеми, причому саме ті, «які мають конкретне предметне значення» [Сушинська, 2011, с. 15]. Значення таких іменників «ґрунтуються на речовості (реальній предметності) позначуваних ними об'єктів» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 47]. І саме речова семантика непередикатних іменників, на думку І. Вихованця, «зумовлює їхню специфічну поведінку у структурі речення, характерні зв'язки з іншими реченнєвими компонентами» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 47].

НР з ГК – непередикатним іменником конкретної семантики – це наслідок перетворення семантично елементарного речення на односкладну конструкцію, «суб'єктно-предикатна структура якої згорнена в одне слово» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 47]. Напр.: *Квіти* ← *Є квіти*. На власне-семантичному та семантико-синтаксичному рівні ГК такого НР корелює із суб'єктно-предикатною структурою, утвореною предикатом стану із семантикою буття та суб'єктом стану відповідної семантики.

Для української мови більш характерна кореляція простого ГК НР, експлікованого непередикатним іменником, із семантично елементарним реченням, утвореним екзистенційним предикатом натурфактного середовища, що визначає «буттєвий стан природи, який ні від кого не залежить» [Кочанова, 2009, с. 8]. Домінує локативно необмежений екзистенційний предикат, що означає довкілля за наявності в ньому натурфактних реалій, репрезентантами яких є об'єкти живої та неживої природи: *Ріка* (О. Довженко); *Степ* (В. Борецький); *Чебрець... Безсмертниця... Деревій...* (Юрко Іздрик); *Спориш. Нагідки* (Юрко Іздрик).

Широкий діапазон має також кореляція простого ГК НР, ви-

раженого непредикатним іменником, із семантично елементарним реченням, екзистенційний предикат якого визначає наявність артефактного (рукотворного) об'єкта. Диференційним параметром значеннєвої структури цього різновиду предиката є «наявність у навкіллі створеного людиною об'єкта», зокрема наявність у природному середовищі артефактних реалій, призначених для життя, комунікації, забезпечення життєвих функцій, для задоволення морально-етичних та естетичних потреб людей, напр.: *Село* (О. Довженко); *Будинок, вулиця, дороги* (Василь Земляк); *Жита* (Є. Гуцало); *Маки* (М. Рябий); *Церква* (О. Довженко).

Простий ГК НР, ужитий із препозитивним морфологізованим означенням, ґрунтується на семантично елементарному реченні, сформованому предикатом якісного стану і суб'єктом з відповідним значенням, пор.: *Чорна земля* < *Земля чорна*; *Мудра жінка* ← *Жінка мудра*. Щоправда, така співвіднесеність формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів властива лише ГК НР, препозитивний означальний компонент якого експлікують «прикметники, які виражають власне-ознаку як безпосередню властивість предмета і формують семантико-граматичний розряд якісних прикметників» [Пасічник, ЕлР]. І. Вихованець кваліфікує такі прикметникові лексеми як предикатні [Вихованець, Городенська, 2004, с. 125].

У граматичній системі мови атрибутивні відношення становлять специфічний тип відношень, що поєднують формально-синтаксичні і наближені до формально-синтаксичних семантико-синтаксичні ознаки. Такі особливості атрибутивних відношень І. Вихованець аргументує їхньою вторинністю, похідністю від інших відношень [Вихованець, Городенська, 2004, с. 47] та обґрунтовує їхню появу згортанням окремих компонентів семантичної структури речення й перерозподілом синтаксичних залежностей між компонентами. Тому й реченнєві конструкції, між компонентами яких наявні атрибутивні відношення, є похідними. Це дає підстави вважати, що речення *Зелений луг* є результатом глибинної перебудови ядерної конструкції *Луг — зелений*: залежний компонент із якісно-означальною семантикою *зелений* потрапляє в приіменникову залежність і між ним та опорним

іменником *луг* виникають атрибутивні відношення, оскільки залежний елемент, перебуваючи в підрядній залежності від опорного іменника, характеризує цей іменник, указуючи на його ознаку. Унаслідок такої трансформації зазнають змін формально-синтаксичний та семантико-синтаксичний рівні структури речення. Склад та якість компонентів власне-семантичного ярусу, який відбиває логічну (предикатно-аргументну) структуру речення, залишається незмінним: його формують предикат зі значенням якісного стану та компонента зі значенням суб'єкта якісного стану. Семантико-синтаксична структура похідної конструкції, що становить форму вираження власне-семантичної структури в українській мові, набуває модифікованого вигляду: хоч і зберігається кількісний та якісний склад компонентів-синтаксем (предикат якісного стану та суб'єкт якісного стану), проте змінюються їхні позиційні можливості, тобто особливості кореляції з компонентами формально-синтаксичного рівня. Зокрема, предикат якісного стану із сильної позиції потрапляє в слабку — позицію присубстантивного другого-рядного члена (традиційно — означення). Після цього зазнає нівелювання атрибутивне відношення, унаслідок чого постає єдиний іменниково-прикметниковий ГК НР, що стає носієм екзистенційного стану, пор.: *Зелений луг є*. Отже, семантико-синтаксичним корелятом ГК НР, експлікованого прикметниково-іменниковим сполученням, є семантично елементарне речення зразка «предикат якісного стану + суб'єкт якісного стану». Значеннєве наповнення предиката якісного стану такого базового семантично елементарного речення досить різноманітне, що вможливує виокремити багато відповідних значенневих різновидів цього типу кореляції:

— простий ГК НР ↔ предикат якісного стану, що визначає колоративні ознаки + суб'єкт якісного стану: *Білі хризантеми* (Н. Хаткіна); *Зелений гай* (М. та С. Дяченки); *Зелений луг* (Юрко Іздрик); *Криниця і зелений ліс* (Василь Земляк); *Сніг, сіре небо* (Л. Костенко); *Багряне сонце* (М. та С. Дяченки);

— простий ГК НР ↔ предикат якісного стану, що передає запахові характеристики + суб'єкт якісного стану: *От і запашині хліба* (Василь Земляк);

– простий ГК НР ↔ предикат якісного стану, що характеризує стан за ознаками чистоти, освітлення + суб'єкт якісного стану: *Пісок, виноградні лози, задимлені акації* (Юрко Іздрик);

– простий ГК НР ↔ предикат якісного стану з параметричною семантикою (передає значення довжини, ширини, глибини, віддаленості, розміру, протяжності, швидкості тощо) + суб'єкт якісного стану: *Широке поле* (Б. Жолдак); *Високі скирти* (М. та С. Дяченки); *Довгі-довгі дороги* (О. Довженко); *Простора хата* (У. Самчук).

4.1.1.2. Семантико-синтаксична база головного компонента номінативного речення, експлікованого предикатно-непредикатним іменником

На інших типах семантико-синтаксичних корелятивів ґрунтується простий ГК НР, виражений предикатно-непредикатними іменниками, які І. Вихованець виділив у проміжну групу іменників складної семантичної структури (іменники на зразок *будівельник, працівник, учитель* та ін.), оскільки вони «...у глибинній структурі об'єднують у собі параметри предикатних і непредикатних слів... Фактично предикатно-суб'єктна структура речення згортається в реальне слово, де дієслівна, прикметникова або інша основа вказує на ознаку предмета, а суфікси типу *-ач, -ник, -ець* узагальнено позначають предмет (у назвах істот із показниками статі і под.)» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 49]. Такі іменники характеризують особу «за багатьма параметрами, зокрема за такими, як трудова діяльність, місце перебування, ідейні переконання, етнічна, національна, територіальна належність, захоплення й особисті уподобання, риси характеру, поведінки, внутрішні та зовнішні ознаки» [Олексенко, 2001, с. 35]. Оскільки в дериваційному плані ці іменникові слова формуються внаслідок семантичної конденсації «базового елементарного речення, яке розчленовано представляє позицію суб'єкта складнопідрядного» [Городенська, 1991, с. 100 – 101], логічно, що семантико-синтаксичним корелятом вираженого ними ГК НР є семантично елементарне речення дво- або трикомпонентної будови. Однотипна власне-семантична структура базового елементарного ре-

чення в суб'єктній семантико-синтаксичній позиції трансформується в іменникові синтаксеми, що «відзначаються різноплановим лексичним наповненням предикатної кореневої частини та широким словотвірним вираженням семантичної функції діяча» [Городенська, 1991, с. 101].

У сучасній українській мові широко вживані номінативні конструкції, ГК яких виражений предикатно-непредикатним іменником, що характеризує особу за внутрішніми та зовнішніми ознаками. Такий ГК корелює з трьома типами базових семантично елементарних речень:

– простий ГК НР ↔ предикат якісного стану + суб'єкт якісного стану: **Грамотій** (← *Той, хто грамотний*);

– простий ГК НР ↔ предикат стану як процесуальної ознаки + суб'єкт стану як процесуальної ознаки: **Вередій** (← *Той, хто вередує*);

– простий ГК НР ↔ предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення: **Мавна** (← *Той, хто подібний до мавни*).

Основним із-поміж цих типів є перший, тобто кореляція простого ГК НР, вираженого оцінними найменуваннями осіб, із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом якісного оцінного стану істоти та суб'єктом із такою самою семантикою, тобто елементарним реченням зразка «предикат якісного оцінного стану + суб'єкт якісного оцінного стану», пор.: **Красень** ← *Той, хто красивий*; **Дурень** ← *Той, хто дурний*. У процесі згортання такого базового семантично елементарного речення в реальне іменникове слово предикат якісного оцінного стану формує його кореневу частину, а значення суб'єкта якісного оцінного стану у структурі такого іменника репрезентує певний словотворчий суфікс, у нашому випадку суфікс *-ень*.

До найбільш типових кореляцій простого ГК НР, вираженого іменником – оцінною назвою істоти в прямому значенні, із семантично елементарним реченням зразка «предикат якісного оцінного стану + суб'єкт якісного оцінного стану» у сучасній українській мові належать такі:

– простий ГК НР ↔ предикат якісного оцінного стану, який характеризує особу за її поведінкою + суб'єкт якісного оцінного стану, напр.: *Веселун; Хитрун; Чепурун; Ледар; Скупар; Лукавець; Мудрець; Сліпець; Сміливець; Простак; Силач; Смиреник;*

– простий ГК НР ↔ предикат якісного оцінного стану, що визначає особу за її зовнішніми ознаками + суб'єкт якісного оцінного стану, напр.: *Кудлань; Патлань; Вухань; Головань; Зубань; Черевань; Гладун; Горбун; Коротун; Лисун; Товстун; Хорошун; Кучерявець; Пухтій;*

– простий ГК НР ↔ предикат якісного оцінного стану, який ідентифікує особу за її родинним статусом та майновим становищем + суб'єкт якісного оцінного стану, напр.: *Одинак; Багатій; Злидар;*

– простий ГК НР ↔ предикат якісного оцінного стану, що характеризує особу за інтелектуальним рівнем + суб'єкт якісного оцінного стану, напр.: *Грамотій; Мудрій; Дурень; Дурник; Розумник.*

Дещо обмеженіше представлена кореляція простого ГК НР, репрезентованого оцінними найменуваннями осіб, із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом, що виражає стан як процесуальну ознаку та суб'єктом із таким самим значенням, тобто елементарним реченням зразка «предикат стану як процесуальної ознаки + суб'єкт стану як процесуальної ознаки», пор.: *Шептун ← Той, хто говорить, співає пошепки (дуже тихо); Говорун ← Той, хто говорить (надміру); Стогній ← Той, хто постійно стогне.* У процесі згортання таких базових семантично елементарних речень у реальне іменникове слово предикат стану як процесуальної ознаки формує його кореневу частину, а значення суб'єкта стану як процесуальної ознаки у структурі такого іменника виражають словотворчі суфікси *-ун, -ій, -ар (-яр), -тель* тощо.

Співвідношення простого ГК НР із семантично елементарним реченням зразка «предикат стану як процесуальної ознаки + суб'єкт стану як процесуальної ознаки» у сучасній українській мові репрезентують два різновиди:

– простий ГК НР ↔ предикат стану як процесуальної ознаки, що характеризує особу за її поведінкою, вчинками, діями + суб'єкт

стану як процесуальної ознаки, напр.: *Суперечник; Кривдник; Пристосовник; Интриган; Критикан; Гнобитель; Брехун; Лестун; Сопун; Хвастун; Вередун;*

– простий ГК НР ↔ предикат стану як процесуальної ознаки, що визначає особу за рисами її вдачі, темпераменту тощо + суб'єкт стану як процесуальної ознаки, напр.: *Балакун; Говорун; Реготун; Сміхотун; Жартун; Ревун; Снівун; Мазун; Капризун; Крикун; Мовчун; Щебетун.*

Типовим семантико-синтаксичним корелятом простого ГК НР, вираженого оцінними найменуваннями осіб, є семантично елементарне речення, утворене трьома синтаксемами – предикатом оцінного стану якості-відношення, суб'єктом оцінного стану якості – відношення та об'єктом уподібнення, тобто елементарне речення зразка «предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення», пор.: *Гадюка ← Та, яка подібна до гадюки; Віслюк ← Той, який схожий на віслюка.* У процесі згортання такого базового семантично елементарного речення в реальний іменник зазнає акцентування компонент із семантико-синтаксичною функцією об'єкта уподібнення, унаслідок чого саме він формує значення суб'єкта-носія оцінного стану якості-відношення.

Цей тип міжрівневої кореляції простого ГК НР із трикомпонентним семантично елементарним реченням залежно від значенневого наповнення об'єкта уподібнення охоплює такі три основні різновиди:

– простий ГК НР ↔ предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення, виражений зоонімом, уживаним для асоціації з тими звичками тварин, птахів, які найбільш контрастно відображають риси характеру людини: *Баран; Віслюк; Курка* (про нерозумну людину), *Акула; Анаконда* (про жорстоку людину), *Паразит; Трутень* (про ледачу людину), *Кляча; Мавпа; Макака; Шимпанзе* (про зовні непривабливу людину);

– простий ГК НР ↔ предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподі-

бнення, експлікований назвами предметів (предметів побуту, продуктів харчування, іграшок, дорогоцінних каменів, прикрас), визначальні риси яких мають зв'язок із внутрішніми або зовнішніми ознаками людини: *Ну й вішалка ж!* (І. Карпа); *Моя шоколадка!* (Н. Хаткіна); *Барбі!* (Н. Хаткіна); *Моя перлинка!* (С. Поваляєва);

– простий ГК НР ↔ предикат оцінного стану якості-відношення + суб'єкт оцінного стану якості-відношення + об'єкт уподібнення, представлений назвами поширених на території України рослин: *Дуб!* (В. Шкляр); *От реп'яшеня!* (Л. Яременко).

У ролі ГК НР функціонують також предикатно-непредикатні іменники на означення осіб за їхнім професійним спрямуванням, ідейними, філософськими, релігійними орієнтаціями, національними особливостями, територіальною належністю: *Вчителька* (А. Подолинний); *Подольни* (М. Рябий); *Гуманіст* (М. Зеров). Вони так само є наслідком згортання семантично елементарних речень, породжених різними предикатами дії та стану. Такий іменниковий ГК НР корелює з чотирма типами семантично елементарних речень:

– простий ГК НР ↔ предикатно-непредикатний іменник – предикат дії + суб'єкт дії, пор.: *Сіач* (← *Той, хто сіє*); *Різьбяр* (← *Той, хто різьбить*);

– простий ГК НР ↔ предикатно-непредикатний іменник – предикат тотожності + суб'єкт тотожності (ідентифікатив) + об'єкт ототожнення, пор.: *Українець* (← *Той, хто належить до української нації*); *Фрейдист* (← *Той, хто є послідовником Фрейда*); *Авангардист* (← *Той, хто є прихильником авангардизму*);

– простий ГК НР ↔ предикатно-непредикатний іменник – локативний предикат стану + суб'єкт локативного стану + локатив, пор.: *Вінничанин* (← *Той, хто живе у Вінниці*);

– простий ГК НР ↔ предикатно-непредикатний іменник – предикат входження + суб'єкт входження (компонентив) + композитив, пор.: *Динамівець* (← *Той, хто є учасником клубу «Динамо»*).

4.1.1.3. Міжрівневі співвідношення головного компонента номінативного речення, вираженого предикатним іменником

Як відомо, типовим засобом експлікації простого ГК номінативної конструкції в українській мові є предикатні іменники – «граматичний підклас іменників, які відтворюють ознакову семантику як граматичний предмет» [Вихованець, 2004, с. 48]. До предикатних іменників Н. Сушинська зараховує збірні, абстрактні та речовинні іменникові лексеми [Сушинська, 2000, с. 15]. Наявність у їхній семантичній структурі семи «ознаковість» засвідчує первинність для предикатних іменників предикатної семантико-синтаксичної функції.

Предикати стану, експліковані предикатним іменником, можуть означати фізіологічний, психоемоційний, інтелектуальний, екзистенційний, якісний оцінний та всеохопний фізичний стани. Носієм фізичного, фізіологічного, психоемоційного та інтелектуального станів як різновидів внутрішнього стану є істота. Залежно від цих значенневих різновидів диференційовано три типи кореляцій простого ГК НР із предикатами внутрішнього стану істоти:

- простий ГК НР ↔ предикат фізичного, фізіологічного стану істоти: *Простуда, лихоманка, ломота* (І. Карпа);
- простий ГК НР ↔ предикат психоемоційного стану істоти: *Інтуїція* (О. Гончар);
- простий ГК НР ↔ предикат інтелектуального стану істоти: *Спогад* (А. Подолинний); *Пам'ять* (М. Матіос).

Найширший значенневий діапазон властивий простому ГК НР, репрезентованому іменниками на означення психічних та емоційних станів особи. Структуру його семантико-синтаксичного корелята формують різні семантими морально-етичного плану, пор.: *Совість* (О. Гончар); *Журба, напевне, і біль в душі* (Василь Земляк); *Ніжність і любов* (Василь Земляк); *Спогад* (А. Подолинний); *Страх* (Василь Земляк); *Ностальгія* (А. Подолинний); *Ну й ненависть* (М. та С. Дяченки); *Смуток?* (О. Гончар); *Розчарування* (О. Довженко); *Каяття* (А. Подолинний) тощо.

Менш типовим корелятом простого ГК НР є предикат фізичного, фізіологічного стану. Його експлікують іменники ЛСГ фізичного, фізіологічного стану істоти (*Нерви* (Н. Хаткіна); *Біль* (Л. Яременко); *Хвороби* («Сільські вісті», 31.12.2013); *Спрага* (С. Пиркало). В українській мові такі іменники здебільшого об'єктивують предикати фізіологічного стану, що вказують на негативні вияви цього стану особи – стан болю, знервованості, хвороби, спраги тощо.

Предикати інтелектуального стану є периферійним семантико-синтаксичним корелятом простого ГК НР: *Пам'ять* (І. Роздобудько); *Інтелект* (І. Карпа).

В українській мові досить репрезентабельне і співвідношення простого ГК НР, експлікованого предикатним іменником, із предикатом зовнішнього екзистенційного стану, носієм якого є певна група людей або навіть усе людство. Такі предикати ідентифікують стан мікро- чи макросоціуму, що виявляє позитивні або негативні явища в ньому. Значенневе наповнення предиката позитивного стану буття людей охоплює часткові семантими, що характеризують фундаментальні засади демократичного суспільства, сприятливий економічний, політичний, соціальний клімат, пор.: *Сонячні чудесні міста. Воля* (О. Гончар); *Рівність і братерство* (О. Довженко); *Свята справедливість* (Л. Овсянникова). Негативний екзистенційний стан людства репрезентують предикати, значеннева структура яких указує на деструктивні, недемократичні вияви суспільного устрою, складні економічні, побутові, техногенні умови життя тощо, пор.: *Велика історична несправедливість* (Б. Жолдак); *Кар'єроманія* (О. Гончар); *Голод* (О. Довженко); *О, цей побутовий апокаліпсис з пришестям додаткового автобуса...* (С. Поваляєва); *Кров, радіація і недуги* (Л. Костенко); *За обрієм війна* (О. Довженко).

Окремим різновидом семантико-синтаксичного корелята простого ГК НР, вираженого предикатним іменником, є предикат усеохопного фізичного стану довкілля. Його репрезентують іменникові лексеми, що характеризують стан навколишнього середовища за такими критеріями, як «температура, освітлення, вологість, атмосферні явища тощо» [Кавера, 2007, с. 10 – 11].

Онтологічна багатогранність природних станів зумовила розмежування семантичних різновидів предиката всеохопного фізичного стану, вираженого іменником називного відмінка, що так само вможливило виділення відповідних різновидів кореляцій ГК НР цього формально-синтаксичного типу із предикатом всеохопного фізичного стану:

– простий ГК НР ↔ предикат всеохопного фізичного стану, що означає пори року або перехідні між ними періоди: *Зима. Стук обмерзлого відра* (Юрко Іздрик); *Осінь. Похмурий час* (Юрко Іздрик); *Літо* (О. Гончар); *Весна* (С. Черкасенко); *Передзим'я* (А. Подолинний); *Провесна* (А. Подолинний); *Осінь* (Юрко Іздрик);

– простий ГК НР ↔ предикат всеохопного фізичного стану, що визначає проміжки доби: *Ось уже вечір* (Вал. Шевчук); *Вже ніч* (О. Гончар); *Нарешті ранок* (Юрко Іздрик); *Сніг і зорі* (О. Гончар); *Ніч* (Юрко Іздрик);

– простий ГК НР ↔ предикат всеохопного фізичного стану, який означає місяці (*Серпень* (Н. Хаткіна); *Вересень* (А. Подолинний), дні (*Субота* (Н. Хаткіна); *Неділя* (Юрко Іздрик) або інші часові відтинки;

– простий ГК НР ↔ предикат всеохопного фізичного стану, що називає релігійне або державне свято: *Сьогодні Паска* (О. Довженко);

– простий ГК НР ↔ предикат всеохопного фізичного стану, який характеризує довкілля за метеорологічними ознаками, зокрема за температурою (*Тиша. Спека* (Юрко Іздрик); станом неба (*Нарешті сонце* (Л. Овсянникова); рухом повітряних мас (*Дощ і вітер* (А. Подолинний); опадами (*Ціле літо грози і дощі* (Л. Костенко); *Туман та запах свіжий* (Василь Земляк); *Яка ж заметіль!* (Люко Дашвар); *Ну й мороз!* (Люко Дашвар); *І сонце, й сніг, і ожеледь, все разом* (Л. Костенко) тощо.

4.1.2. Семантично елементарне речення – базовий корелят складеного головного компонента номінативного речення

Вторинний (дериваційний) характер мають НР із ГК складеної будови, експлікованим «кількісно-іменною словосполучкою комплетивного плану» [Загнітко, 2011, с. 537]: *Чотири дні! Ще чотири дні!* (С. Пиркало); *Два тижні* (О. Довженко); *Двадцять чотири хвилини!* (П. Загребельний). Сполучку з «кількісного слова в називному відмінку та іменника у називному або родовому відмінку» І. Вихованець кваліфікує як складений головний член одного з підкласів іменникових односкладних речень [Вихованець, 1992, с. 99 – 100].

НР зі складеним ГК корелюють із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом кількості і суб'єктом з таким самим значенням, пор.: *Три тижні* ← *Тижнів – три*. Утворення таких конструкцій є наслідком перетягування предиката кількісного стану, вираженого числівником, у приіменникову позицію. Проте в цій позиції числівник не дублює первинної (означальної) семантико-синтаксичної функції прикметника. Виражена числівником кількісна ознака відмінна від прикметникової означальної. Роль числівника в присубстантивній позиції полягає передусім у тому, що він лише модифікує іменникове значення множини, надаючи йому точної окресленості. Крім того, у сполучі «числівник + родовий відмінок іменника» числівник у називному відмінку, як і в знахідному, не вступає в атрибутивні відношення, а керує останнім. Він утворює з іменником функціонально-семантичну єдність, яка виконує роль складеного ГК односкладного іменникового речення. Однак формально така сполучка репрезентує ГК аналітичної будови ще й генітивного речення. Маючи омоморфне вираження складеного ГК, ці конструкції за своєю лінгвальною природою різні: якщо пропозицію НР формує сема «екзистенційність, буттєвість», то семантична настанова генітивної конструкції – емоційна квантитативність, утілена прагмалінгвальними засобами. Саме тому атрибутами ГР є висо-

кий рівень емоційності та експресивної наснаженості на комунікативному рівні, тоді як номінативні конструкції мають нейтральні характеристики цих параметрів як супровідних щодо настанови констатації фактів та явищ буття.

Зважаючи на широту спектру засобів квантитативного означення (числівники різних семантичних розрядів, займенникові числівники, іменники на рівні прямих та переносних значень), а також на варіативність експлікованої ними семантики – точно окреслена кількість, точно не визначена кількість, розподільна кількість, приблизна кількість – розмежовано значеннєві різновиди предиката кількісного стану, що формує базове речення складеного ГК НР. Це – предикат означеної кількості, предикат неозначеної кількості, предикат розподільної кількості та предикат приблизної кількості.

Типовим семантико-синтаксичним корелятом складеного ГК НР в українській мові є базове речення зразка «предикат означеної кількості + суб'єкт означеної кількості». На формальному рівні його виразником слугує синтаксичне сполучення здебільшого числівника із залежним іменником у називному або родовому відмінку, що разом експлікують точно окреслену кількість когось або чогось, яку можна ідентифікувати через ряд натуральних чисел. Оскільки «означено-кількісне значення має три способи вираження: а) у цілих одиницях; б) як сукупність; в) як частина від цілого» [Арполенко, 1980, с. 26], предикати означеної кількості в мовознавстві традиційно диференціюють на три різновиди: 1) предикати власне-кількості; 2) предикати із семантикою збірної (сукупної) кількості; 3) предикати на позначення кількості частин від цілого [Семененко, 2001, с. 6]. Усі розмежовані значеннєві різновиди цього предиката утворюють семантично елементарні речення, в такий спосіб корелюючи з аналізованим формально-синтаксичним ГК НР. З огляду на те, що «власне-кількісні числівники як частина означено-кількісних щодо інших означено-кількісних угруповань є основним означено-числівниковим шаром лексики» [Вихованець, 2004, с. 158], логічно, що саме вони домінують у формуванні предикатів означеної кількості, а отже, серед семантично елементарних речень із відповідним предикатом та суб'єктом.

Морфологічним експлікатором предиката власне-кількості є власне-кількісні числівники, оформлені як цілісні одиниці¹⁷ або як різноманітні поєднання цих числівників в аналітичні кількісні назви, що передають «надзвичайно складну та ієрархічно побудовану сукупність кількісних понять, які в сучасному світі використовують для означення одиниць, десятків, десятків з одиницями, сотень, сотень із одиницями тощо» [Вихованець, 2004, с. 158]. І ті, й ті послідовно виражають предикати власне-кількості, що спеціалізуються на вираженні точної кількості предметів або осіб у цілих одиницях, напр.: *Ще два тижні, і запалає пожежа сонця у жовтім клені; Тридцять п'ять морських піхотинців. Саме вони протягом двох тижнів сміливо протистояли окупантам* («Україна молода», 10.07.2012); *Дві руки, дві ноги, одна голова, нічого дивного* (Л. Яременко); *Три комбайни* («Сільські вісті», 24.12.2013).

У межах цієї групи предикатів О. Семененко виділяє «предикати, що вказують на вік людини чи істоти, зрідка – якогось предмета» [Семененко, 2001, с.12]: *Шістсот п'ятдесят років Вінниці* («Вінниччина», 20.11.2013). Такі предикатні синтаксеми також досить часто формують семантично елементарні речення, що дає змогу вважати ці елементарні речення типовим семантико-синтаксичним відповідником складеного ГК НР у сучасній українській мові.

Крім спеціалізованих числівникових, є й інші засоби вираження предикатів власне-кількості, серед яких відчислівникові іменники на зразок *десяток, сотня* тощо, напр.: *Десяток яєць та літра молока. Ото й увесь її нехитрий крам* (М. Рябий). На думку К. Городенської, вони становлять периферію засобів вираження точної кількості, оскільки «на власне-семантичному рівні цим

¹⁷ В українській мові виділено 42 основних власне-кількісних числівників: *один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять, сорок, п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят, дев'яносто, сто, двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот, тисяча, мільйон, мільярд, трильйон, квадрильйон, нуль* [Вихованець, Городенська, 2004, с. 158].

іменникам і співвідносним із ними числівникам відповідає той самий предикат кількості» [Городенська, 2002 в, с. 24].

До виразників предикатів означеної кількості належать також збірні числівники, що являють собою «числові назви, які позначають певну кількість предметів як сукупність, як одне ціле, як неподільну нечленовану сукупність істот або предметів, що протиставляються власне-кількісним числівникам, які виражають кількості членованих індивідуально розрізняваних, дискретних істот чи предметів» [Вихованець, 2004, с. 159]. Вони становлять різновид предикатів збірної кількості. Порівнявши їх із предикатами власне-кількості, О. Семененко констатувала, що, на відміну від останніх, предикати збірності передають зовсім невелику систему кількісних понять, «переважно в межах від двох до двадцяти, іноді трапляється лексема *тридцятеро*» [Семененко, 2001, с. 12], напр.: *Стояли удвох. Обидві матері* (А. Подолінний); *Шестеро вершників* (В. Шкляр). Отже, морфологічний арсенал експлікації цього різновиду предикатних синтаксем в українській мові досить обмежений, що відповідно маргіналізує й кореляцію складеного ГК НР із семантично елементарним реченням зразка «предикат збірної кількості + суб'єкт збірної кількості».

Проте найбільш периферійним експлікатором предиката означеної кількості є дробові числівники, що «являють собою аналітичні структури, представлені поєднаннями власне-кількісних числівників і субстантивованих порядкових прикметників» [Семененко, 2001, с. 12]. Власне-дробові числівникові лексеми вказують на точну кількість частин чогось, виділених у складі цілого. На цій підставі реалізовані власне-дробовими числівниками предикати інтерпретуємо як такі, що позначають точну частину від цілого, напр.: *Дві п'ятих загону. Це все, що зосталося* («Сільські вісті», 12.12.2013). Потенційним виразником цього значеннєвого різновиду предиката означеної кількості також можуть бути кількісні іменники *половина, третина, чверть*, що «в функціональному плані є синонімами дробових числівників $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{4}$ » [Вихованець, 2004, с. 163].

Отже, кореляція складеного ГК НР, вираженого сполученням дробового числівника та іменника, із семантично елементарним реченням зразка «предикат зі значенням частини від цілого + суб'єкт цієї ж семантики» є маргінальною в сучасній українській мові.

До периферійних належать також кореляції складеного ГК НР із семантично елементарними реченнями двох типів: «предикат приблизної кількості + суб'єкт приблизної кількості» та «предикат розподільної кількості + суб'єкт розподільної кількості».

Предикат приблизної кількості як реченневотвірне ядро відповідного семантично елементарного речення «містить міркування, припущення мовця про кількість когось- або чогось-небудь, тобто виражає близьке до точного кількісне значення конкретних предметів чи істот» [Семененко, 2001, с. 13]. Загалом цей семантичний різновид предиката в українській мові експлікує досить широкий арсенал морфологічних засобів (поєднання з двох, здебільшого близьких у числовому ряду одиниць, між якими можуть уживатися одиничні або повторювані розділові сполучники *чи, або, а* також повторювані сполучники *не то..., не то, чи то..., чи то... і под.*), однак найуживанішими є сполуки числівника з прийменниками-частками, у яких числівникова форма «визначає крайню верхню або нижню межу точної кількості, а частки прийменникового походження вказують на наближення до верхньої межі, передування їй (*до, під, близько, менш (як, ніж), не більше (як, ніж), не вище (як, ніж)* і под.) або на перевищення нижньої межі (*понад, за, більш (як, ніж), не менше (як, ніж)* та ін.)» [Городенська, 2002 в, с. 25], напр.: *І ось знову близько півсотні містян* («Вінниччина», 20.11.2013); *Не більше року, як знову ремонт водогону* («Вінниччина», 27.09.2013).

Предикат розподільної кількості означає однаковий, рівний розподіл чогось-небудь між кимось або чимось. Його морфологічний потенціал регламентований поєднанням прийменника *по* з числівником або кількісно-іменною формою, напр.: *По два вихідних. Так було оцінено їхні старання на фестивалі* («Україна молоді», 26.07.2012).

Сучасні дослідники мови послідовно виділяють ще один різновид предикатів кількості – предикати кількості-відношення [Межов 1998, с. 9; Городенська 2002, с. 25], семантичні спроможності яких пов'язують із визначенням кількості істот або предметів через порівняння її з кількістю інших істот або предметів. Однак в українській мові такі предикатні синтаксеми не входять до складу семантично елементарних речень, що слугують семантико-синтаксичним корелятом складеного ГК НР.

4.2. Система базових семантико-синтаксичних структур головного компонента генітивної конструкції

4.2.1. Асиметричний зв'язок простого головного компонента генітивного речення з базовими семантико-синтаксичними структурами

Генітивні конструкції повідомляють про наявність певного предмета (предметів) у великій кількості, інтенсивність вияву опредметнених дій, процесів чи станів або про повну відсутність предмета (предметів), явища чи процесу, названого іменником у родовому відмінку. Для них характерне виразне емоційне забарвлення і відповідна інтонація. За особливостями морфологічної експлікації їхнього ГК – іменником або кількісно-іменниковим сполученням слів – у сучасній лінгвістичній літературі ГР здебільшого відносять до односкладних іменникових конструкцій [Вихованець, 1993; Мірченко, 2004].

Дистинктивною кваліфікаційною ознакою таких речень вважають репрезентацію їхнього ГК родовим відмінком [Слинько, 1994, с. 270; Рабанюк, 1998, с. 6], і саме за цим критерієм розмежовують іменникові генітивні та іменникові номінативні конструкції [Бевзенко, 2005, с. 104; Горпинич, 2009, с. 3]. Проте експлікація ГК речення родовим відмінком є важливою, але не єдиною розрізнявальною формальною ознакою цих двох типів односкладних іменникових речень. Принципово ці синтаксичні одиниці розрізняються за своєю власне-семантичною, семантико-синтаксичною та комунікативною структурою.

В українській мові функцію простого ГК генітивної конструкції можуть реалізувати іменникові непередикатні, передикатні та передикатно-непередикатні лексеми. У такій ролі кожен із зазначених семантичних типів іменників виявляє особливості щодо втілення ними відповідного семантико-синтаксичного корелята ГК.

4.2.1.1. Співвідношення непередикатного іменника як головного компонента генітивної конструкції із семантично елементарним реченням

Широко вживаними в українській мові є ГР, простий ГК яких виражений непередикатним іменником, напр.: *А малини* – *красної, білої* (О. Довженко); *Батьків, дідів, бабів, сестер, братів* (М. Стельмах); *Гусей тих і качок* (О. Довженко); *Всю дорогу уявляла обіцяне море полуниць. Коли ж побачила те поле насправді, лиш розчаровано протягла: «Ну й полуниць..!»* («Сільські вісті», 28.11.2013). Цей тип ГР у типовому своєму вживанні ґрунтується на семантично елементарному реченні, сформованому передикатом зі значенням великої неозначеної кількості та суб'єктом із таким самим значенням, пор.: *Полуниць!* ← *Полуниць є багато*.

Непередикатні та передикатні іменникові лексеми в ролі простого ГК ГР по-різному передають кількісну ознаку, що зумовлено відмінністю в їхній категорійній семантиці: передикатні виражають ознаковість, непередикатні – предметність. Саме тому простий ГК – передикатний іменник репрезентує інтенсивний вияв певної ознаки (пор.: *Крику! Шуму! Радості!*), тоді як простий ГК – непередикатний іменник визначає величезну кількість предметів (пор.: *Книг! Грибів!*). Незважаючи на ці відмінності в категорійній семантиці, обидва семантичні класи іменників мають однакові потенції щодо репрезентації значенневих різновидів передикатів кількості базових речень. Простий ГК ГР, реалізований непередикатним іменником, так само як і простий ГК ГР, експлікований передикатним іменником, може корелювати із семантично елементарним реченням, ядро якого становить предикат великої неозначеної кількості, предикат малої неозначеної кількості та предикат відсутності кого-, чого-небудь.

Семантичний діапазон непередикатних іменників у функції простого ГК ГР дуже широкий і охоплює назви конкретних предметів (*А будинків!* (І. Роздобудько); *А соняшника, а маку, буряків, лободи, укропу, моркви!* (О. Довженко); *Вишень!* (А. Подолінний); *Ох і грудок же!* (В. Кожелянко) та людей (*Ну й людей!* («Сільські вісті», 20.12.2013); *Партизанів отих!* (О. Довженко); *А красунечок – дівчаток! Ого-го!* («Студентська територія», 14.02.2012).

Іменники з конкретним предметним значенням представляють також простий ГК ГР, співвідносний із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом малої неозначеної кількості. Маркером цього значеннєвого різновиду предикатів кількості у формально-граматичній структурі ГР є відповідний контекст та іронічна інтонація, напр.: *Ну й туристів! Пусті пляжі. А де ж обіцяні потоки відпочивальників?* («День», 24.01.2012).

Про предикатну семантику відсутності кого-, чого-небудь у формально-граматичній структурі ГР, простий ГК якого виражений предметним та займенниковим іменником, сигналізують негативні *ні* (пор.: *Ні лісів, ні лісосмуг!* («Сільські вісті», 19.12.2013); *Ні гір, ні проваль!* (О. Довженко) та займенникові іменники *ніхто, ніщо* у формі родового відмінка (пор.: *Нікого!* (П. Загребельний); *– І що там? – А нічого* (В. Нестайко). Щодо відмінкової форми *нічого* займенникового іменника *ніщо*, то інтерпретація її семантико-синтаксичного наповнення (предикатність – непередикатність) залежить від семантичного змісту співвідносного займенника (пор.: *Цілий тиждень чекаємо дощу. І знову ранок. І знову нічого!* та *Сподівалася на розуміння й вдячність. А нічого! Ні того, ні того!* (С. Пиркало). Це дає підстави кваліфікувати таку форму як універсальну для вираження простого ГК, експлікованого непередикатним та предикатним іменником. Загалом кореляція простого ГК ГР, вербалізованого непередикатним іменником, із семантично елементарним реченням зразка «предикат відсутності кого-, чого-небудь + суб'єкт відсутності кого-, чого-небудь» типова для сучасної української мови.

Значеннєвий діапазон непередикатних іменникових лексем у ролі простого ГК ГР досить широкий. Він охоплює іменники зі

значенням географічних об'єктів та фізичних феноменів, природних явищ на воді, атмосферних опадів, температурних, оптичних, електричних, стихійних природних явищ, наявності вологи в атмосфері (*Г ось уже й ні хмари, ні блискавки* (В. Малик), іменники – назви осіб, елементів їхньої зовнішності, соціального, родинного, професійного статусів тощо (*Ну й бородавок у неї!* («Вінниччина», 04.12.2013); *А що вже в його побратимів!* (П. Загребельний), іменникові лексеми, що називають різноманітні артефакти, пов'язані з людиною – одяг, прикраси, предмети побутового вжитку тощо, які характеризують її як власника (*А що вже в неї намиста, серезжок, браслетів та всіляких інших прикрас!* (І. Карпа); *Вже ні прикрас, ні гламуру* (І. Карпа); *У нього ні снарядів, ні патронів* (О. Довженко).

Співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак простого ГК генітивної конструкції, репрезентованого непередикатним іменником, залежать від поширеності структури такої конструкції. Непоширене ГР корелює із семантично елементарним реченням, воно є результатом згортання його предиката великої (малої) неозначеної кількості чи предиката відсутності кого-, чого-небудь. ГР, поширені атрибутивним, детермінантним або керованим другорядним членом, постали внаслідок згортання двох семантично елементарних речення пор.: *Найдивовижніших страв!* ← *Страв є багато + Страви найдивовижніші*; *Ну й суконь у Наталки!* ← *Наталка має сукні і Суконь є багато*; *Ну й суконь у цій крамниці!* ← *Сукні є в цій крамниці і Суконь є багато*; *Ну й прикрас на ялинці!* ← *Прикраси є (висять) на ялинці і Прикрас є багато*.

4.2.1.2. Кореляція головного компонента генітивного речення, вираженого предикатним іменником, із семантично неелементарним реченням

Предикатні іменники у функції простого ГК ГР найширше представлені в сучасній українській мові, напр.: *А гвалту! А крику!* (Г. Шевченко); *Звуків, гомону!* (Г. Тютюнник); *А шантажу та погроз!* (В. Слапчук); *Радості тоді* (Г. Тютюнник); *Огню такого!*

(О. Ульяненко). Такі ГР корелюють із семантично неелементарним реченням, сформованим предикатом зі значенням великої неозначеної кількості і суб'єктом з відповідним кількісним значенням. У позиції суб'єкта в них виступає предикатний іменник, що є результатом згортання іншого семантично елементарного речення. Наприклад, ГР *Шуму!* безпосередньо співвідноситься із семантично неелементарним реченням *Шуму є багато*, суб'єктний компонент *шуму* якого постав унаслідок попередньої редукції семантичного елементарного речення *Хтось шумить*. Отже, ГР *Шуму!* є односкладним формально-граматичним реченням, бо його предикативний центр представлений одним іменниковим компонентом, що поєднує суб'єктну семантику з імпліцитним предикатним значенням великої неозначеної кількості, а на власне-семантичному та семантико-синтаксичному рівнях речення йому відповідає двокомпонентна структура, що об'єднує предикат зі значенням великої неозначеної кількості та відпредикатний суб'єкт із тим самим кількісним значенням.

Кореляція простого ГК ГР, вираженого предикатним іменником, з базовим семантично неелементарним реченням, центральним компонентом якого є предикат зі значенням неозначеної великої кількості, типова для української мови. Таке семантично неелементарне речення вербалізують іменники з абстрактним значенням. Це здебільшого віддієслівні іменникові лексеми із суфіксами *-н'н'* / *-ен'н'*, *-ін'н'* (*Кохання! Вміння!*), *-т'т'* (*Виття!*), *-/j/-* (*Довір'я!*), відприкметникові іменникові лексеми із суфіксами *-ість*, *-ств-* (*Мужності! Твердості! Геройства!*). Ці «іменники-деривати відтворюють дієслівну семантику дії, процесу або динамічного стану і прикметникову семантику якості, властивості» [Вихованець, Городенська, 2004, с. 48], що відповідно прогнозує значеннєві особливості втілених ними предикатних та суб'єктних синтаксем.

Другим семантико-синтаксичним корелятом простого ГК ГР, експлікованого предикатним іменником, є семантично неелементарне речення, сформоване предикатом відсутності когось, чого-небудь і суб'єктом з відповідним значенням. Таке значення

у формально-граматичній структурі ОР актуалізує разом із предикатним іменником негаційна частка *ні*, пор.: *Ні мужності, ні твердості* (А. Подолинний); *Ні заздрощів, ні зла, ні страху* (О. Довженко); *Ні особистої волі, ні ліпшого життя* (П. Загребельний).

Третій тип представляє кореляція простого ГК ГР, об'єктивованого предикатним іменником, із семантично неелементарним реченням, сформованим предикатом неозначеної малої кількості та суб'єктом із таким самим значенням. Основна роль в ідентифікації цього предиката належить надсегментним мовним засобам – контексту та експресивності. Актуалізації предикатної семантики неозначеної малої кількості сприяє найближче оточення ГК ГР та його іронічне забарвлення, напр.: *Після слів сусідів очікували цілого звукового апокаліпсису. Коли ж усе розпочалося, були навіть дещо розчарованими. Ну й галасу..! Тихіше навіть, ніж на дитячому ігровому майданчику!* («Студентська територія», 24.04.2012).

Типовими виразниками носіїв названих значенневих різновидів кількісного стану (неозначеної великої кількості, неозначеної малої кількості, відсутності кого-, чого-небудь) в українській мові є назви реалій довкілля, причому як натурфактного (*Якого цвітіння скрізь! Якої зелені!* (М. Рябий); *А співу у гаю!* (Є. Козюк), так і артефактного (*А пахноти вже в їхньому подвір'ї* (М. Рябий). Менш уживані в цій семантико-синтаксичній функції іменники на означення якостей, властивостей істоти (переважно людини), напр., *воля, доброта, сила* тощо: *Ну й силища!* (М. Рябий); *А розуму!* (А. Подолинний); *А кохання того!* (С. Талан); *Ні щастя, ні затишку* (О. Довженко); *Ні волі – ні людини* (О. Довженко). Характерно, що предикат кількості такого семантично неелементарного речення може визначати кількісний вияв ознак як зовнішнього, екзистенційного, так і внутрішнього – психоемоційного, фізіологічного, інтелектуального – станів людини. В українській мові є також конструкції, предикат кількості яких маркує стани неозначеної великої і неозначеної малої кількості та стану відсутності кого-, чого-небудь, носієм яких буває певний феномен, властивий як окремій людині, так і всьому суспільству, напр.:

Там ні плачу, ні горя (Т. Яковенко); *А все! Ні кріпацтва тобі, ні рабства!* («Вінниччина», 16.08.2013); *Тільки щастя безмежного й миру довічного* («Вінниччина», 23.10.2013).

4.2.1.3. Зв'язок головного компонента генітивного речення, вираженого предикатно-непредикатним іменником, із двома семантично елементарними реченнями

У сучасній українській мові роль простого ГК ГР нерідко виконують і предикатно-непредикатні іменники, що за своєю словотвірною структурою являють собою суфіксальні утворення, у яких функцію кореня виконує акцентований непредикатний аргумент (за І. Вихованцем) переважно із семантикою компоненти-ва, локатива тощо їхньої базової елементарної реченневої структури [Олексенко, с. 59, 61]. Це здебільшого назви осіб за етнічною та національною належністю (*І українців, і білорусів, і росіян!* («Вінниччина», 04.09.2013) і назви осіб за територіальною ознакою – місцем проживання або народження (*Киян, киян!* («Україна молода», 04.07.2012)). Зважаючи на предикатно-непредикатну похідність таких іменників, базовим для них є семантично елементарне речення, пор.: *українець* ← *той, хто належить до української нації*; *киянин* ← *той, хто живе або народився в Києві*), а також на похідність генітивних конструкцій із семантично елементарного речення, породженого в типовому вияві предикатами зі значенням великої неозначеної кількості (пор.: *Киян!* ← *Киян є багато*), семантико-синтаксичним корелятом простого ГК ГР, експлікованого предикатно-непредикатним іменником, є двоє семантично елементарних речень. Подібно до непредикатних і предикатних іменників ці іменникові лексеми об'єктивують простий ГК, співвідносний із семантично елементарним та неелементарним реченням, предикатний центр якого можуть формувати три значеннєві різновиди предикатів кількості – предикат великої неозначеної кількості, предикат малої неозначеної кількості, предикат відсутності кого-, чого-небудь. Характерно, що й інструментарій експлікації цих значеннєвих різновидів предикатів кількості на формально-граматичному рівні речення ана-

логічний: експресія (щодо предикатів великої неозначеної кількості), іронія (щодо предикатів малої неозначеної кількості), засоби негації (щодо предикатів відсутності кого-, чого-небудь), контекст (універсальний допоміжний засіб щодо ідентифікації всіх окреслених значенневих різновидів предикатів кількості).

Семантико-синтаксична база ГР з простим ГК – предикатно-непредикатним іменником також залежить від поширення структури такого речення. Зокрема, якщо генітивні конструкції мають детермінантний або другорядний керований член речення, то їхній семантико-синтаксичний відповідник об'єднує трое семантично елементарних речень, пор.: *Киян на майдані!* ← *Кияни перебувають на майдані* + *Киян є багато* + *Ті, хто живуть або народилися в Києві.*

4.2.2. Співвідношення формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак складеного головного компонента генітивного речення

Складений ГК ГР – типове явище синтаксису сучасної української літературної мови. Виразником такого ГК є сполучення лексем, структуроване експлікатором кількісної семантики¹⁸ та залежним субстантивом у родовому відмінку, напр.: *Скільки любові! Скільки споминів, слів* (М. Старицький); *Скільки людей!* (Г. Тютюнник); *Тьма народу!* (А. Кримський) *Тисячі вояків* (В. Шкляр). Оскільки кількісне значення таких сполучень формується на основі контексту, корпус лексем, що входить до їхнього складу, «не має чітких меж» [Дмитрук, 1998, с. 5]. Він неоднорідний також морфологічно. Чільне місце в ньому належить неозначено-кількісним та займенниковим числівникам, досить ак-

¹⁸ У сучасній лінгвістиці лексичні одиниці, що виражають кількісне значення безпосередньо чи в поєднанні з іншими словами (у мінімальному контексті), кваліфікують як квантитативи [Дмитрук, 1998, с. 5; Семененко, 2011, с. 7; Бронікова, 2004, с. 11].

тивними його конституентами є також іменники. Одиниці нечастининомовного характеру (фразеологізми та стійкі словосполучення, що є еквівалентами числівників зі значенням великої та дуже великої неозначеної кількості), у такій функції маргінальні. Аналізуючи складений ГК ГР, автори здебільшого характеризують лексеми з кількісною семантикою [Лашкевич, 1967; Перетятко, 1972; Дерюшева, 1990].

Генітивні структури зі складеним ГК так само, як і речення із простим ГК, ґрунтуються на семантично елементарних та неелементарних реченнях. Проте якщо речення з простим ГК утворюється внаслідок імплікації предиката кількісного стану, насамперед зі значенням великої, обмеженіше – малої неозначеної кількості (пор.: *Квітів – багато* → ***Квітів!***), то складений ГК ГР – є наслідком перетягування компонента, що репрезентує такого самого предиката кількісного стану, вираженого переважно словом зі значенням великої (малої) неозначеної кількості, у приіменникову позицію, що представляє суб'єкта кількісного стану (пор.: *Квітів – багато* → ***Багато квітів!***). У такій сполучі квантитатив не вступає в атрибутивні відношення із субстантивом, а керує ним, разом вони становлять функціонально-семантичну єдність, яка виконує роль складеного ГК формально-граматичного односкладного ГР. Характерно, що за структурними параметрами цей єдиний квантитативно-іменниковий компонент не можна ідентифікувати як складений ГК ГР, оскільки аналогічну структурну репрезентацію має і складений ГК номінативного речення. Вони розрізняються за рівнем експресивності їхньої реалізації: номінативному реченню властивий нульовий рівень експресивності, бо воно виражає факт буття предметів або осіб у певній кількості, для ГР характерний високий рівень експресивності, бо в них актуалізовано переважно велику, обмеженіше – малу неозначену кількість предметів, осіб тощо.

У структурі складеного ГК ГР роль субстантивного елемента виконують іменники, різні за своєю семантико-синтаксичною природою: непередикатні (*Скільки дітей!*), передикатні (*Скільки шуму!*) та передикатно-непередикатні (*Скільки вчителів!*). Спеціалі-

зованими морфологічними виразниками поєданого з ними квантитативного компонента є числівники зі значенням великої неозначеної кількості (*багато, немало, чимало*) та займенникові числівники (*скільки, стільки*), а також числівники зі значенням малої неозначеної кількості (*мало, небагато*). У ролі їхніх функціональних аналогів вживається великий корпус іменників, для яких значення великої та малої неозначеної кількості зрідка є прямим і значно частіше — переносним. Перші вважають спеціалізованими, а другі — неспеціалізованими засобами експлікації предиката з таким кількісним значенням базового семантично елементарного речення.

4.2.2.1. Специфіка міжрівневої кореляції складеного квантитативно-непредикатноіменникового головного компонента генітивного речення

Непредикатний іменник як компонент складеного ГК ГР поєднується із квантитативним компонентом, що є спеціалізованим (числівниковим, зрідка — іменниковим) та неспеціалізованим (іменниковим) експлікатором предиката великої або малої неозначеної кількості базового семантично елементарного речення, напр.: *Чимало король тих на землі!* (В. Карнацевич); *Тисячі розморених пляжників* (А. Дімаров); *Заваль фальшивих агіток та листівок* («Вінниччина», 04.09.2013); *Море пожовклого листя, повінь зів'ялих квіток* (Б. Лепкий). Такі конструкції є наслідком перетягування компонента, співвідносного з предикатом великої неозначеної кількості семантично елементарного речення, у присубстантивну позицію, що корелює із суб'єктом великої неозначеної кількості, унаслідок чого постає складений ГК ГК, пор.: *Чимало король!* ← *Король є багато.*

Предметний характер таких іменників зумовлює специфіку їхньої сполучуваності з квантитативами як репрезентантами предиката неозначеної кількості базового семантично елементарного речення. Вони поєднуються насамперед із квантитативами, що представляють предикат зі значенням великої неозначеної кількості. Типовими спеціалізованими морфологічними експлі-

каторами таких квантитативів є неозначено кількісні числівники *багато, немало, чимало* та їхні розмовні варіанти *багатенько, багацько і чималенько*, зрідка їх виражають неозначено-кількісні числівники *кільканадцять* (означає неозначену кількість у межах від одинадцяти до дев'ятнадцяти), *кількадесят* (кількість із кількох десятків, від трьох до дев'ятьох десятків), *кількасот* (кількість із кількох сотень, що в максимальному вияві може бути наближена до тисячі), *стонадцять* (указує на кількість понад сто) та їхні розмовні відповідники *кільканадцятєро* та *кількадесятєро*, напр.: ***Чимало краль тих на землі!*** (В. Карнацевич); ***Немало й радикалів сьогодні!*** («День», 31.01.2012); ***Багатенько люду!*** (П. Загребельний); ***Кільканадцять ностальгічно налаштованих мітингарів!*** («Україна молода», 13.07.2012); ***Ого! Стонадцять переповнених вантажівок!*** (М. Рябий).

Так само типовими спеціалізованими морфологічними експлікаторами квантитативів, співвідносних із предикатом великої неозначеної кількості семантично елементарного речення, є займенникові числівники *скільки, стільки*, напр.: ***Скільки люду знову!*** («Вінниччина», 06.09.2013).

Нарешті, спеціалізованими морфологічними засобами експлікації квантитативів як корелятивів предиката великої неозначеної кількості семантично елементарного речення є іменники, що безпосередньо виражають значення дуже великої, незліченної кількості кого-, чого-небудь або значення збірності, сукупності, пор.: *безліч, безлік, заваль, максимум, міради, надмір, незмірнень, сонм, численність, тьма* (напр.: ***Міради крапель!*** (В. Карнацевич); ***Цілий сонм діловодів!*** (К. Когтянц); ***Цього сезону заваль гробів!*** (М. Рябий); ***ТЬма народу!*** (А. Кримський) а також іменники *десяток, сотня, тисяча, мільйон, мільярд* та ін., ужиті у формі множини (напр.: ***Десятки, сотні й навіть тисячі протестувальників!*** («День», 25.01.2012).

Непредикатні іменники як компоненти складеного ГК ГР поєднуються також із квантитативами, що є неспеціалізованими експлікаторами предиката зі значенням великої неозначеної кількості семантично елементарного речення. До них належать

іменники, для яких це кількісне значення є переносним, метафоризованим. Корпус метафоризованих іменників, спроможних виконувати предикатну семантико-синтаксичну роль, досить великий. В українській мові в такій ролі найбільш уживані іменникові лексеми на означення сукупності, «актуалізація значення неозначеної великої кількості яких ґрунтується на мовному образі сукупності осіб (*батальйон, когорта, легіон, оркестр, хор, конклав, хоровод, кавалькада, кортеж, юрба, ватага, натовп, стовпотворіння, карнавал* тощо), а також ті, актуалізація значення неозначеної великої кількості яких ґрунтується на образі сукупностей предметів (*пласт, гірлянда, вервечка, конвеєр, оберемок, клубок, партитура, купа, ворох, завал* і под.)» [Семененко, 2011, с. 8 – 9] та ін., напр.: **Кодло окупантів!** (Н. Рибак); **Копиця бур'яну!** («Сільські вісті», 03.12.2013); **Клубок злій!** («Сільські вісті», 19.12.2013); **І оберемок зошитів!** (М. Рябий).

Іноді метафоризовані іменники, ужиті в ролі квантитатива складеного ГК ГР, мають форму аугментатива, тобто містять у своєму складі суфікси *-ищ-*, *-иськ-*, *-ак-/-як* та ін., напр.: **І ось цілий оберемище гвоздик** (С. Майданська); **І знову цілий оберемище агітлістівок!** («Сільські вісті», 06.12.2013); **Все, лиш жмутяка паперів!** (Ю. Хорунжий). У такому разі квантитатив експлікує функцію основного предиката зі значенням великої неозначеної кількості семантично елементарного речення та аугментативне значення супровідного предиката, що модифікує ознаку величини об'єкта дійсності і входить до складу базової конструкції плану словосполучення [Безпояско, Городенська, 1987, с. 95]. Пор.: **Оберемище гвоздик!** ← *Гвоздик* – багато (*оберемище*) + *Величезний оберемок*; **Жмутяка паперів!** ← *Паперів* – багато (*жмутяка*) + *Величезний жмут*.

Квантитативний компонент, що формує складений ГК генітивної конструкції із непередикатним іменником, дещо обмеженіше реалізує предикат семантично елементарного речення зразка «предикат зі значенням малої неозначеної кількості + суб'єкт малої неозначеної кількості», пор.: **Мало подарунків!** ← *Подарунків* – мало. Спеціалізованими морфологічними виразниками такого предиката є неозначено-кількісні числівники *мало, небагато,*

зрідка — *кілька* та *декілька*, які «вказують на невизначену малу кількість — від трьох до дев'яти» й послідовно сполучаються з непередкатними іменниками [Вихованець, Городенська, 2004, с. 164], напр.: *Мало пального!* («День», 25.01.2012); *Небагато дописувачів!*; *Усього лиш кілька відвідувачів!* (С. Пиркало); *Кілька кроків, і вона вдома* (Люко Дашвар).

Для порівняно невеликої групи іменників значення малої неозначеної кількості кого-, чого-небудь є прямим лексичним значенням, що вможливорює спеціалізовану морфологічну репрезентацію ними у структурі складеного ГК ГР предиката з відповідним значенням. Це — іменникові лексеми *дещиця*, *дріб'язок*, *мізерія*, *мінімум*, *обмаль* тощо, напр.: *Мізерія тієї картоплі!* (А. Подолинний); *Дещиця цукру!*; *Мінімум олії!*

Значно більше іменників може набувати такого кількісного значення в переносному, метафоричному вжитку, що сприяє транспозиції їх у позицію квантитатива складеного ГК ГР. В українській мові неспеціалізованими виразниками цієї семантико-синтаксичної функції можуть бути такі іменникові лексеми, як *крапля*, *росина*, *цята* (розм.), *крихта*, *окрушина*, *горстка*, *жменя*, *пригорща*, *дрібка*, *ложка*, *ковток*, *шматок*, *грудка*, *окраєць* (рідко), *латка*, *клаптик*, *недогризок* (розм.), *огризок* (розм., рідко), *кавалок* (розм.), *друзки* / *дрізки* (розм.), *китиця*, *в'язка*, *доза*, *пайка*, *пучка*, *щіпка*, *півкварти*, *шкалик*, напр.: *Скільки там тих опозиціонерів? Зовсім дрібка незгодних хлопців і дівчат* («День», 19.01.2012); *Жменя люду* (М. Рябий). Деякі з цих метафоризованих іменників можуть мати суфікси демінутивності *-к-*, *-ок*, *-ик*, *-очк-/ечк-*, *-ц-* та ін., пор.: *Жмуток газет!* *Жменька людей!* *Горсточка льону!* *В'язочка дрівець!* та ін. За такої умови вони експлікують функцію основного предиката зі значенням малої неозначеної кількості семантично елементарного речення та демінутивне значення супровідного предиката, що модифікує ознаку об'єкта дійсності в бік зменшення і входить до складу базової конструкції плану словосполучення [Безпояско, Городенська, 1987, с. 91]. Пор.: *Жмуток газет* ← *Газет* — мало (*жмуток*) + *Малий жмут*; *Жменька людей* ← *Людей* — мало (*жменька*) + *Мала жменя*.

Характерно, що іменники цієї групи реалізують ще одне значення предиката кількості. Поєднуючись із засобами негачії (із часткою *ні*, із займенниковим прикметником *жодний* (*жоден*), із прономіналізованим числівником *один* у сполученні з часткою *ні*), вони експлікують предикат відсутності чогось у будь-якій кількості, напр.: *Ні ложки каші!* ← *Каші немає* (*зовсім*); *Жодного ковтка води!* ← *Води немає* (*зовсім*). Якщо ж такі іменники мають у своєму складі ще й суфікси демінутивності, то вони, крім функції предиката з таким кількісним значенням семантично елементарного речення, представляють також демінутивне значення супровідного предиката базового словосполучення, пор.: *Ні ложечки каші!* ← *Каші немає* (*зовсім*) + *Мала ложка*; *Ні ковточка води!* ← *Води немає* (*зовсім*) + *Малий ковток*.

4.2.2.2. Особливості між'ярусних співвідношень складеного квантитативно-предикатноіменникового головного компонента генітивного речення

ГР зі складеним ГК, субстантивний елемент якого виражений предикатним іменником, – типове явище синтаксису української мови, напр.: *Чимало надій!* (П. Загребельний). *Скільки чуття!* (В. Підмогильний); *Скільки тут вигод!* (В. Підмогильний). Такі конструкції є результатом двоетапної синтаксичної деривації, перший етап якої пов'язаний із трансформацією семантично елементарного речення й утворенням на його основі предикатного іменника (пор.: *Хтось має чуття* ← *Чуття є багато*), а другий етап характеризується перетягуванням компонента, що представляє предикат великої або малої неозначеної кількості, в приіменникову позицію, яку заповнює компонент зі значенням суб'єкта такої ж кількості (пор.: *Чуття є багато* → *Багато чуття*). Проте складена форма утвореного компонента ще не засвідчує його кваліфікації як ГК генітивної конструкції, оскільки атрибутом ГР є високий рівень емоційності його реалізації. Тільки набувши відповідної семантико-комунікативної спрямованості, увиразненої посиленням емоційним забарвлення, конструкція стає генітивною, а її ГК – ГК ГР.

Отже, семантико-синтаксичним корелятом ГР, до складу ГК якого входить предикатний іменник, є семантично неелементарне речення зразка «предикат великої (малої) неозначеної кількості + суб'єкт великої (малої) неозначеної кількості». Характерно, що суб'єктна і предикатна синтаксеми цього речення експліковані, на відміну від імплікованої форми предиката базового семантично неелементарного речення – семантико-синтаксичного корелята простого ГК ГР, об'єктивованого предикатним іменником, пор.: *Емоцій!* і *Чимало емоцій!*

Спеціалізованими морфологічними виразниками предиката зі значенням великої неозначеної кількості семантично неелементарного речення так само є неозначено-кількісні числівники *багато*, *немало*, *чимало* та їхні розмовні відповідники *багатенько*, *багацько*, *чималенько* (напр.: *Багато планів!* («Студентська територія», 15.12.2012); *Немало й тих спокус сьогодні* (А. Подолинний); *Чимало надій!* (П. Загребельний), а також іменникові лексеми, для яких значення великої неозначеної кількості є прямим лексичним значенням (*безліч*, *безлік*, *заваль*, *максимум*, *міради*, *незміріль*, *сонм*, *численність*, *тьма* (напр.: *Безліч ідей і проєктів!* («Вінниччина», 30.10.2013); *Безлік століть та епох!* (В. Борецький); *Незміріль амбіцій!* (Міла Іванцова).

Функцію неспеціалізованого репрезентанта такого предиката кількості виконує значно більший корпус іменників, спроможних реалізувати значення великої неозначеної кількості лише на рівні свого переносного значення, напр.: *І знову цілий ураган слів!* (І. Карпа); *Шквал емоцій* (С. Пиркало); *Легіон настанов* (В. Борецький); *Град слів!* («Україна молода», 20.07.2012). Потенційними виразниками такої семантики можуть бути всі іменникові лексеми, що позначають предмети, які «мають велику протяжність, величину, значний кількісний склад тощо» [Перетятко, 1972, с. 8], як-от: *арсенал*, *батарея*, *безодня*, *буря*, *вагон*, *вал*, *вир*, *вихор*, *вулик*, *вулкан*, *гама*, *гать*, *гора*, *ешелони*, *клунок*, *кортеж*, *лантух*, *легіон*, *море*, *мур*, *навала*, *оберемок*, *ожеред*, *повіль*, *потік*, *прірва*, *провалля*, *рота*, *ручаї*, *ураган*, *фонтан*, *хмара*, *хор*, *хура*, *шлейф*, *штабель* тощо. О. Семененко докладно проаналізу-

вала лексико-семантичні особливості таких іменників і поділила їх на 10 тематичних груп: 1) сільськогосподарська, тваринницька лексика (*гроно, згряя, рій, скирта, сніп, стадо тощо*), 2) назви водних об'єктів (*море, ріка, океан* і под.), 3) номени географічних об'єктів, ландшафтних особливостей (*гора, скеля, кучугура, вулкан, безодня, прірва, западина, поле, лан, материк тощо*), 4) номінації атмосферних явищ та природних стихій (*дощ, хвиля, потоп, ураган, смерч, шквал, завірюха, хурделиця* і под.), 5) слова на позначення сукупностей осіб і предметів (*батальйон, когорта, легіон, оркестр, хор, конклав, хоровод, кавалькада, кортеж, юрба, ватага, натовп, стовпотворіння, карнавал, пласт, гірлянда, вервечка, конвеєр, оберемок, клубок тощо*), 6) лексеми-вимірники тематичної групи «резервуари, посуд» (*чаша, торба, цистерна тощо*), 7) мезуративи, марковані множиною (*кілограм, пуд, тонна* (міри ваги), *кубометр* (міра об'єму), *десятина* (міра площі) тощо), 8) лексеми-квантитативи на означення споруд, будівель та їхніх частин (*хата, універсам, тин, барикада, живопліт тощо*), 9) квантитативна лексика із семантикою засобів пересування (*вагон, віз, хура тощо*), 10) іменники, що маркують території, густо порослі деревами (*ліс, гай, сад* і под.) [Семененко, 2011, с. 7 – 8]. Усі ці лексеми, метафоризуючись у відповідному контексті, набувають значення великої неозначеної кількості. Проте з огляду на вибірковість лексико-семантичної сполучуваності названих слів із предикатними іменниками, не всі з них можуть формувати складений ГК ГР. У сучасній українській мові в такій ролі найактивніше функціонують іменники, в основі переносних значень яких «лежить мовний образ сукупності предметів, а саме впорядкованих сукупностей предметів (*пласт, гірлянда, вервечка*), упорядкованих сукупностей у русі (*конвеєр*), сукупностей предметів, іззовні об'єднаних в одне ціле (*оберемок, клубок*), невпорядкованих сукупностей (*купа, завал тощо*)» [Семененко, 2011, с. 9]. До широковживаних належать також іменникові лексеми тематичних груп «водні об'єкти» (*море, ріка, океан тощо*), «географічні об'єкти, ландшафтні особливості» (*гора, скеля, кучугура, вулкан, безодня, прірва, западина тощо*), «атмосферні явища та природні

стихії» (*дощ, хвиля, потоп, ураган, смерч, шквал, хвища, завірюха, хурделиця* і под.). Характерно, що одиниці, які образно виражають поняття неозначеної кількості, як великої, так і малої, не становлять замкненої системи. Корпус таких емоційно-оцінних іменників постійно поповнюється новими, транспонованими з різних тематичних груп лексемами-квантитативами, поява яких є результатом свідомої лінгвокреативної діяльності носіїв мови [Семененко, 2011, с. 23] .

Інші семантико-синтаксичні кореляти має складений ГК ГР, квантитативний елемент якого експлікує метафоризований іменник, у морфемній структурі якого наявні суфікси аугментативності *-ищ-*, *-иськ-*, *-ак-* / *-як-*, *-ар-*/*-яр-*, напр.: *Хмарище нездійснених мрій* («Сільські вісті», 26.12.2013). Як відомо, такі форманти на семантико-синтаксичному рівні корелюють із супровідним предикатом зі значенням об'єктивної збільшеності та експресивності, який формує разом із непредикатним аргументом базове словосполучення, що є семантико-синтаксичним корелятом метафоризованого аугментативного іменника в ролі квантитатива складеного ГК ГР, пор.: *Хмарище мрій!* ← *Мрій – багато (хмарище) + Величезна хмара.*

У сучасній українській мові уживаний також складений ГК ГР, числівниковий компонент якого, поєднуючись із предикатним іменником, представляє предикат зі значенням малої неозначеної кількості. На семантико-синтаксичному рівні такий ГК співвідноситься із семантично неелементарним реченням, утвореним предикатом малої неозначеної кількості та суб'єктом із цим кількісним значенням, пор.: *Мало сяйва!* (Є. Кононенко); *Небагато відчаю! Дуже мало цікавого* (В. Підмогильний). Нерідко замість числівникового компонента зі значенням малої неозначеної кількості вживається іменник, для якого це значення є переносним, пор.: *Нарешті ковток свободи* (М. Рябий); *Ох, жменя завзяття* (В. Крищенко); *Цятка болю* (В. Стус). Проте іменників, які за певних лексико-граматичних умов набувають переносного значення «мала неозначена кількість», менше порівняно з іменниками, здатними внаслідок метафоризації виражати зна-

чення великої неозначеної кількості, що, на думку О. Семененко, «пов'язано із селективною специфікою роботи людської свідомості» [Семененко, 2011, с. 10]. До таких лексем належать, зокрема, *брунька, волокно, дефіцит, зерно, жменя, іскра, йота, крапля, краплина, крихта, кулак, молекула, пилина, піщина, порошина, пригорща, промінь, пучка, стебло, тінь, цятка, щілина* і под., напр.: *Хоч би молекула, атом розуміння!* (І. Карпа); *Крихти любові, радості й надії!* (В. Борецький).

Деякі з таких метафоризованих іменників уживаються у формі демінутива, тобто мають у своїй морфемній структурі суфікси демінутивності *-к-, -ок, -ик, -очк-/-ечк-, -ц-* та ін., пор.: *Іскорка надії! Краплинка жалю! Промінчик радості!* Як квантитативний компонент складеного ГК ГР вони експлікують функцію основного предиката зі значенням малої неозначеної кількості семантично елементарного речення та значення об'єктивної зменшеності-пестливості супровідного предиката, що входить до складу базового словосполучення, пор.: *Іскорка надії!* ← *Надії* – *мало (іскорка)* + *Мала іскра*; *Краплинка жалю!* ← *Жалю* – *мало (краплинка)* + *Мала краплина*; *Промінчик радості!* ← *Радості* – *мало (промінчик)* + *Малий промінь*.

Ще однією особливістю іменників, які реалізують семантику малої неозначеної кількості на рівні переносного вживання, є їхня здатність у сполученні з негаційними частками *ні (ані)* маркувати семантику відсутності чого-небудь та представляти інший значеннєвий різновид предиката кількості – предиката, що вказує на відсутність чогось або когось у будь-якій, навіть найменшій кількості, напр.: *Ні крихти надії! Ні променя радості! ...ані грама брутальності* (С. Пиркало). Деякі з цих іменників уживаються лише у формі демінутива (*нотка*) або ж мають у своєму складі ще й суфікси демінутивності (*крихточка, краплинка, ковточок, зернинка* та ін.), напр.: *Ані нотки злості, ані грама брутальності* (С. Пиркало); *Ні крихточки любові, ні зненависті, ні страху...* (Д. Загул). Крім функції предиката з названим кількісним значенням семантично неелементарного речення, вони представляють також демінутивне значення супровідного предиката базово-

го словосполучення, пор.: *Ні крихточки любові!* ← *Любові немає (зовсім) + Мала крихта;* *Ні ковточка свободи!* ← *Свободи немає (зовсім) + Малий ковток.*

4.2.2.3. Зв'язок складеного головного компонента генітивного речення, експлікованого єдністю квантитатива і предикатно-непредикатного іменника, із двома семантично елементарними реченнями

Третій різновид іменників, які разом із квантитативом можуть формувати складений ГК ГР, становлять предикатно-непредикатні іменникові лексеми, тобто ті, що є наслідком згортання семантично елементарного речення в певній семантико-синтаксичній позиції та акцентування його предикатного або непредикатного компонента, пор.: *учитель* ← *той, хто навчає;* *вимикач* ← *те, чим вимикають.* Така семантико-синтаксична природа цих іменників зумовила подвійний семантико-синтаксичний корелят утвореного ними складеного ГК ГР, у якому одне семантично елементарне речення є базовим для предикатно-непредикатного іменника, а друге – для всієї генітивної конструкції, пор.: *Багато вчителів!* ← *Учителів (тих, хто навчає) – багато* ← *Учителів – багато + Ті, хто навчає.*

Подібно до непредикатних та предикатних іменників предикатно-непредикатні іменники поєднуються з квантитативами у складі ГК ГР, що репрезентують предикат зі значенням великої або малої неозначеної кількості семантично елементарного речення. У них спільні спеціалізовані морфологічні експлікатори, серед яких неозначено-кількісні числівники, займенникові числівники та іменники з прямим лексичним значенням великої або малої неозначеної кількості (пор.: *Стільки сміливців!* (М. Матіос); *Сьогодні зовсім мало поміркованих справедливців, зате критиканів гать гати!* («День», 20.01.2012); *Сьогодні тьма балакунів, а ще більше аферистів!* («День», 26.01.2012), а також неспеціалізовані, виражені метафоризованими іменниками із цими кількісними значеннями (пор.: *Як це немає? Та гори тих вимикачів і перемикачів!* («Сільські вісті», 24.12.2013); *Ціла безодня*

лінивців і брехунів; Лиш горстка мудреців та умільців! («Студентська територія», 31.07.2012).

Квантитативи, що поєднуються із предикатно-непредикатними іменниками в структурі складеного ГК ГР, так само можуть бути репрезентантами предикатного значення великої чи малої неозначеної кількості та аугментативного чи делімітативного значення супровідного предиката базової структури плану словосполучення, пор.: *З ранку до ночі цілі поточища прохачів!* («Сільські вісті», 26.12.2013) ← *Прохачів (тих, хто просить) – багато (поточище) + Величезний потік; Купка маразматиків! Маразматиків (тих, хто слабкий розумом) – мало (купка) + Мала купа.*

Нарешті, предикатно-непредикатні іменники утворюють складений ГК ГР із засобами негації, що експлікує предикат зі значенням відсутності чогось або когось у будь-якій кількості, пор.: *Жодного винуватця, усі праві* (А. Подолинний) ← *Винуватця (того, хто винний) немає (зовсім).*

Із квантитативом сполучаються переважно предикатно-непредикатні іменники – назви носіїв зовнішніх та внутрішніх ознак (*авантюрист, брехун, вередун, егоїст, інтелектуаліст, максималіст, нігіліст, оптиміст, пустун, хвастун* тощо), іменники – назви осіб за етнічною та національною належністю (*англієць, італієць, українець* і под.) та іменники – назви осіб за територіальною ознакою (*вінничанин, лучанин, мінчанин* тощо).

4.3. Семантико-синтаксична основа головного компонента вокативної конструкції

Типовим формально-синтаксичним виявом простого ГК ВР є кличний відмінок (вокатив) іменника. Характеризуючи семантико-синтаксичні потенції кличного відмінка, І. Вихованець виділяє чотири його функції: одну первинну функцію адресата – потенційного суб'єкта дії, з якою корелює первинна формально-синтаксична функція підмета, і три вторинні – функцію семантично акцентованого адресата, функцію ідентифікації та функцію конденсата суб'єктно-предикатно-адресатної структури [Ви-

хованець, Городенська, 2004, с. 77 – 79]. Саме функцію конденсата суб'єктно-предикатно-адресатної структури дослідник співвідносить із формально-синтаксичною функцією ГК ВР. На його думку, за своєю значеннєвою суттю ця семантико-синтаксична функція тождна функції кличного відмінка у двоскладних простих реченнях із дієслівним предикатом у формі наказового способу – функції адресата вольової дії мовця – потенційного суб'єкта дії [Вихованець, Городенська, 2004, с. 78], що дає підстави кваліфікувати односкладні вокативні конструкції як результат формально-синтаксичної редукції предиката вихідного ДР (*Тату!* ← *Тату, мовчи!*), а базовою семантико-синтаксичною основою ГК похідного ВР вважати не окрему предикатну синтаксему, а речення, сформоване предикатом та складною суб'єктно-адресатною синтаксемою. Крім того, установлюючи систему кореляцій ГК ВР української мови з семантико-синтаксичними відповідниками, важливо також диференціювати такі ГК за специфікою семантико-синтаксичного потенціалу їхньої іменникової основи, оскільки особливості деривації цих іменників так само зумовлюють зміни в співвіднесенні формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак вираженого ними ГК.

Типовим виразником ГК ВР української мови є непередикатні іменникові лексеми. Вони непохідні, пор.: *Суну! Підійди!* Це дає підстави базовим семантико-синтаксичним корелятом ГК ВР, вираженого непередикатним іменником уважати семантично елементарне речення, сформоване предикатом та складною субстанціальною адресатно-суб'єктною синтаксемою.

Зважаючи на апелятивне функціональне спрямування вокативних конструкцій, логічно, що експлікаторами їхнього ГК є предикатно-непередикатні іменникові лексеми.

Предикатно-непередикатні іменники є переважно назвами суб'єкта дії за предикатною або якоюсь непередикатною ознакою, що утворилися внаслідок згортання дво- або трикомпонентної структури базового семантично елементарного речення в реальний іменник (*акомпаніатор, вчитель, жнець, різьбяр, сіяч; бандурист, кіоскер; ложкар; штабіст*). Це означає, що суб'єктна семантико-синтаксична позиція вокативної конструкції на зразок

Мовнику! Працюй! співвідносна із семантично елементарним реченням, а саме його трикомпонентною предикатно-суб'єктно-об'єктною структурою: *Мовник* ← *Людина, яка вивчає мови*. Отже, базовим семантико-синтаксичним корелятом конструкції *Мовнику!*, утвореної внаслідок редуції предиката (пор.: *Мовнику!* ← *Мовнику! Працюй!*), є два семантично елементарних речення, одне з яких – базовий семантико-синтаксичний відповідник самого предикатно-непредикатного іменника мовник, а інше – корелят вокативної конструкції *Мовнику!*

Предикатні іменникові лексеми в зумовленій валентністю предиката субстанціальній позиції не виражають «елементарного синтаксемного значення, а формують ускладнене значення, що об'єднує вихідне предикатне значення і значення, набуте предикатним іменником у субстанціальній позиції» [Вихованець, 1993, с. 249]. Саме тому ГК ВР, експлікований предикатним іменником, співвідноситься із семантично неелементарним реченням, складниками якого є предикат і ускладнена субстанціальна адресатно-суб'єктна синтаксема, напр.: *Часе! Зупинись!*

Вокативну конструкцію з простим ГК в українській мові досить часто супроводжує пре- (за препозиції імперативного речення наступне вокативне матиме спонукальну модальність¹⁹) або постпозитивне імперативне речення, із структури й семантики якого встановлюється редукований предикат базової семантико-синтаксичної структури, напр.: *Петре! Швидко іди сюди* (В. Медвідь) ← *Петре, іди; Пане начальнику! Відпустіть додому* (В. Медвідь) ← *Пане начальнику, відпустіть; Матронко! Ходіть сюди* (М. Матіос) (*Матронко!* ← *Матронко, ходіть; Синку! Піди до Вери Бартушки* (В. Медвідь) ← *Синку, піди!* На відміну від писем-

¹⁹ С. Харченко дослідила, що «розмежування власне вокативних і спонукальних вокативних речень здійснюється на основі контекстного критерію: якщо вокативне речення передре іншому висловленню будь-якої модальності, то таке речення зараховують до власне вокативних; вокативне висловлення, ужите ізольовано або ж після іншого речення розповідної чи питальної модальності, розглядають як речення спонукальної модальності» [Харченко, 2001, с. 14].

ного, в усному мовленні ідентифікація предиката має не контекстуальний, а ситуаційний характер, коли обставини ситуації дають змогу так само однозначно виявити зредукований предикат. Істотно, що незважаючи на латентну форму, такий предикат має точний і однозначний вияв. Проте бувають випадки, коли неможливо однозначно ідентифікувати предикатну синтаксему. Наприклад, аналізуючи контекст *Михайле! Чому не прийшов?* (М. Матіос), не можна точно визначити базовий семантико-синтаксичний корелят ГК ВР *Михайле!*, оскільки незрозумілим є його предикат. Свідомість продукує низку можливих альтернативних варіантів для його вираження: *Михайле, скажи (повідом, проінформуй)!* або *Михайле, поясни!* Утім, як бачимо, контекст жодного із них не виявляє.

Н. Костусяк установила семантико-синтаксичну специфіку адресатно-суб'єктного вокатива в українській мові. На її думку, він «може функціонувати в ролі залежного компонента, підпорядкованого предикатам дії, предикатам процесу, предикатам стану, локативним предикатам, предикатам якості та предикатам якості-відношення» [Костусяк, 2011, с. 165]. Зважаючи на аналогічність семантико-синтаксичних функцій кличного відмінка в односкладному вокативному та двоскладному реченнях, семантичний діапазон предикатної синтаксеми ВР визначаємо як такий, що охоплює значення дії, стану, локативності, процесу, якості, якості-відношення.

Незважаючи на відзначені відмінності зв'язку формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак ГК ВР залежно від його семантичного наповнення, причому в ролі такого предиката можуть бути предикати всіх окреслених семантичних різновидів — предикати дії, предикати процесу, предикати стану, локативні предикати, предикати якості та предикати якості-відношення.

4.3.1. Предикат дії в ролі ядра базової конструкції головного компонента вокативного речення

В українській мові найбільш репрезентабельна кореляція «простий ГК ВР ↔ предикат дії + адресат – потенційний суб'єкт дії» (*Дарусю! Ходи до лісу!* (М. Матіос); *Михайле! Прожени того не-*

вігласа від нашої хати (М. Матіос); *Світланко! Повертайся швидко* (Міла Іванцова). Домінування цього різновиду кореляції пов'язане з тим, що як виразник предиката дії базової семантико-синтаксичної структури дієслово зі значенням дії²⁰ якраз і «передбачає наявність живої істоти – потенційного виконувача спонукованої дії» [Даскалюк, 2005, с. 15], водночас і адресата мовлення. Зважаючи на об'єктивну багатоплановість дії як онтологічної категорії, розмежуємо низку значеннєвих різновидів предиката дії, здатних у сполученні з адресатно-суб'єктною синтаксею формувати семантично елементарну та семантично неелементарну конструкцію залежно від семантико-синтаксичного наповнення іменникової основи ГК: предикат конкретної фізичної дії, акціонально-локативний предикат, предикат руху, предикат розумової діяльності, предикат мовлення, предикат чуттєвого сприйняття.

Предикати дії цієї базової конструкції насамперед репрезентують дієслівні лексеми ЛСГ конкретної фізичної дії, що охоплюють дві семантичні підгрупи:

а) дієслова зі значенням творення (руйнування), видів діяльності: *боронувати, будувати, бурити, варити, виготовляти, доїти, жати, клеїти, клепати, косити, кроїти, кувати, ламати, майструвати, малювати, міряти, молоти, молотити, мурувати, орати, пасти, пиляти, полоти, прасувати, прати, прясти, ремонтувати, руйнувати, садити, сапати, сіяти, скиртувати, склити, скородити, споруджувати, творити, тесати, ткати, цементувати, шити, шукатурити* і под.;

б) дієслова, що вказують на вищий або нижчий рівень інтенсивності дії, спрямованої на об'єкт: *бгати, бити, бомбити, бороти, валити, вішати, в'язати, гасити, гальмувати, гноїти, гнудати, гнути, горнути, гребти, гризти, гріти, дерти, ділити, клювати, колоти, краяти, крити, кришити, купати, кусати, латати,*

²⁰ Л. Васильєв інтерпретує дієслова дії як акціональні, тобто такі, що мають інваріантне значення «здійснювати, реалізовувати якусь дію чи процес» [Васильєв, 1990, с. 176].

мити, мазати, мести, милити, мити, місити, м'яти, палити, парити, пороти, ранили, рвати, рівняти, різати, рубати, сікти, смалити, сушити, терти, тиснути, товкти, топтати, торкати, чавити, чистити, чіпляти, шматувати, щербити тощо.

Предикатні синтаксеми конкретної фізичної дії репрезентують семантику вольової дії особи, пов'язаної з виробничим процесом або повсякденним життям адресата мовлення – потенційного суб'єкта дії: *Дою! Не мети до порога* (А. Подолинний); – *Лікарю! Та рвіть вже!* (А. Гарматюк). В українській мові вони досить послідовно породжують семантично елементарні речення, співвідносні з ГК ВР. Виразником такого ГК можуть бути як непредикатні, так і предикатно-непредикатні іменникові лексеми. Характерно, що, якщо семантико-синтаксичним корелятом ГК, експлікованого непредикатним іменником, буде семантично елементарне речення зразка «предикат конкретної фізичної дії + адресат – потенційний суб'єкт конкретної фізичної дії», то базовим відповідником ГК ВР – предикатно-непредикатного іменника, буде два семантично елементарних речення: одне з яких – сформоване предикатом конкретної фізичної дії та адресатом – потенційним суб'єктом конкретної фізичної дії, а друге – семантично елементарне речення, що лежить в основі утворення самого предикатно-непредикатного іменника. Предикатні іменники як виразник ГК ВР, співвідносного із семантично неелементарним реченням, породженим предикатом конкретної фізичної дії, рідко вживаються і функціонують здебільшого у метафоризованих контекстах, пор.: *Фортуно! Не топчи мої мрії* (Є. Козюк).

Роль предиката дії, який разом із синтаксемою адресата – потенційного суб'єкта дії становить семантико-синтаксичну основу простого ГК ВР, виконують також акціонально-локативні²¹ дієслова, що «поєднують у своїй структурі значення переміщен-

²¹ О. Куц кваліфікує ці дієслова як дієслова переміщення, що «характеризують переміщення об'єкта в просторі під дією зовнішньої сили, якою виступає суб'єкт» [Куц, 2003, с. 12].

ня в просторі та конкретної фізичної дії» [Межов, 2011, с. 90] на зразок *везти, вести, волокти, котити, нести, сунути, тягти* і под. Вони об'єктивують предикат семантико-синтаксичної структури ВР зразка «акціонально-локативний предикат + адресат – потенційний суб'єкт із акціонально-локативним значенням», напр.: **Матронко!** *Приведи корову з пасовиська* (М. Матіос); **Андрію!** *Неси цю валізу!* До акціонально-локативних дієслів близькі дієслівні лексеми руху, які так само виражають переміщення, але без значення конкретної фізичної дії, пор.: *бігати, бігти, збігати, іти, їхати, їздити, літати, летіти, плавати, пливти, спускатися*. Корпус цієї ЛСГ формують також дієслівні лексеми, що позначають вихідний та кінцевий пункти руху, напр.: *вибігати, вибігти, виїздити, виїжджати, виїхати, вийти, вилітати, вилетіти, виходити, дійти, доходити, прибувати, прибути, спуститися* тощо. Вони експлікують предикат семантично елементарного речення «предикат руху + адресат – потенційний суб'єкт руху», напр.: **Дарусю!** *Підійди до мене!* (М. Матіос); **Уляно!** *Присядь* (М. Старицький); **Дарусенько!** *Ходи-но зі мною до річки!* (М. Матіос); **Настусю!** *Підійди-но сюди!* (А. Гарматюк); **Маріє!** *Їдь вже до міста!* (М. Матіос).

Функцію предиката дії базової семантико-синтаксичної структури виконують також предикати розумової діяльності. Їхнім морфологічним репрезентантом є дієслова ЛСГ розумової діяльності на зразок *аналізувати, вивчати, вимірювати, відгадувати, відмінювати, віднімати, гадати, ділити, додавати, досліджувати, думати, збагнути, згадувати, з'ясовувати, класифікувати, множити, мотивувати, обґрунтовувати, обчислювати, ототожнювати, переосмислювати, порівнювати, пригадувати, пояснювати, рахувати, розраховувати, розв'язувати, планувати, тлумачити, узагальнювати, усвідомлювати, учити, формулювати* та ін.²² Такі дієслова представляють семантично елементарне речення зразка «пре-

²² О. Боговик виражені цими дієсловами предикатні синтаксеми кваліфікує як предикати знання, які вказують на «володіння, отримання, передавання знань або володіння, отримання, передавання відомостей чи інформації» [Боговик, 2012, с. 158].

дикат розумової діяльності + адресат – потенційний суб'єкт розумової діяльності», напр.: *Хлопці! Поясніть мені цю історію незрозумілу* (М. Матіос); *Іване! Згадай свою матір* (М. Матіос); *Олю! Скільки можна! Та множ уже!* Ці конструкції лежать переважно в основі ГК ВР, вираженого непередикатним іменником. Рідше вони разом з іншим елементарним реченням, репрезентують ГК ВР – передикатно-непередикатний іменник, напр.: *Сучасний журналісте! Ретельно переосмислюй усе почуте* («Сільські вісті», 27.12.2013).

Периферійними морфологічними експлікаторами предиката дії як організаційного центру семантико-синтаксичної структури ГК ВР є дієслова мовлення (*балакати, белькотати, буркати, відповідати, говорити, казати, мовити, обговорювати, оповідати, переказувати, провіщати, радити, розповідати, співати, твердити, читати, шептати* тощо), напр.: *Оксано! Ну, заспівай! Будь ласка!* (М. Старицький); *Мамо! Заспівай мені тієї пісні* (М. Матіос); *Нуканоре Порфіровичу! Виступіть* (А. Гарматюк) та дієслова на означення чуттєвого сприйняття (психічної діяльності) (*бачити, дивитися, відчувати, нюхати, оглядати, помічати, слухати, спостерігати, чути* і под., напр.: *Дарусю! Не плач!* (М. Матіос); *Тату! Та поміть ти вже!* (Міла Іванцова); *Маріє! Не дивись так сумно і печально* (М. Матіос).

Предикати мовлення та предикати інтелектуальної діяльності як ядро семантико-синтаксичної структури ВР, досить часто мають латентний вияв: *Петре! Де та хустка?* (В. Медвідь) (пор.: *Петре!* ← *Петре, скажи!* (зізнайся); *Славко! Це не там* (В. Медвідь) (пор.: *Славко!* ← *Славко, знаєш*).

Предикати дії також формують передикатно-предикатну структуру на означення фазового розгортання вольової дії, що становить основу семантично елементарного речення, співвідносного із простим ГК ВР, напр.: *Андрію! Починай копати! Скільки теревенити!* («Сільські вісті», 03.12.2013) (*Андрію!* ← *Андрію, починай копати!*). Основний предикат такої передикатно-предикатної структури реалізують здебільшого дієслова ЛСГ конкретної фізичної дії, а супровідний – дієслівні лексеми, які визначають початкову, рідше завершальну фази цієї дії.

4.3.2. Предикат стану як центральний компонент базової конструкції головного компонента вокативного речення

Порівняно з предикатами дії предикати стану значно рідше формують семантично елементарне речення – корелят просто-го ГК ВР, напр.: *Дарусю! Заспокойся і не хвилюйся так сильно* (М. Матіос); *Дарусю! Ніколи не заздри людям* (М. Матіос). На логіко-семантичному рівні предикат зі значенням стану «передбачає лише один облігаторний суб'єктний актант, який має пасивне навантаження, оскільки йому лише притаманний певний стан, він є його носієм» [Шрамко, ЕлР 6]. Одначе, на думку О. Даскалюк, імперативна модальність вокативної конструкції модифікує семантику носія стану, надаючи йому рис «потенційної активності» [Даскалюк, 2005, с. 15], що дає підстави семантико-синтаксичним корелятом ГК такої вокативної конструкції кваліфікувати семантично елементарне речення, сформоване предикатом стану та адресатом – потенційним активним носієм стану.

Потенційна багатоплановість онтологічної категорії стану так само, як і категорії дії, уможливорює розмежування часткових різновидів предикатів стану зовнішнього та внутрішнього, на основі чого диференційовано дві типові кореляції ГК ВР:

- із базовими семантично елементарними реченнями, утвореними предикатом зовнішнього стану й адресатом – потенційним активним носієм зовнішнього стану;

- із семантично елементарними конструкціями, семантико-синтаксичними складниками яких є предикат внутрішнього стану та адресат – потенційний активний носій внутрішнього стану.

Незважаючи на різні вияви зовнішнього стану як такого, що характеризує найрізноманітніші аспекти буття людини в соціумі (вік, соціальний, родинний статуси, житло, професію тощо), вокативні конструкції з простим ГК, в основі яких лежить семантично елементарне речення з предикатом зовнішнього стану, досить маргінальні (*Марто! Не байдикуй!*), оскільки типовим

виразником зовнішньої активної діяльності людини є предикат дії, а не предикат стану.

Кореляція ГК ВР із семантично елементарною конструкцією зразка «предикат внутрішнього стану + адресат – потенційний активний носій внутрішнього стану» більш репрезентативна, порівняно з попередньою, в українській мові. Її ядреними виявами є співвідношення:

1) простий ГК ВР ↔ предикат психічного стану + адресат – потенційний активний носій психічного стану: *Світлано! Радій* (Міла Іванцова); *Мартине! Не бентежся!*;

2) простий ГК ВР ↔ предикат фізичного стану + адресат – потенційний активний носій фізичного стану: *Доню! Не спи!* (Н. Фіалко); *Андрію! Бадьорися!* (Василь Земляк).

Хоч «психічний стан загалом експлікують дієслова позитивного (*веселитися, радіти*) і негативного (*бентежитися, журитися, нервувати, ніяковіти, нудитися, нудьгувати, печалитися, скуцати, сумувати, смутитися, тужити, боятися, досадувати, заздрити, злоститися, обурюватися, сердитися, соромитися, страшитися, тривожитися*) чуття та ставлення» [Шрамко, ЕлР б], однак і ті, й ті втілюють предикати психічного стану, які передають емотивну семантику налаштування на позитивний стан. Зокрема, дієслівні лексеми позитивної семантики реалізують його своїм первинним лексичним значенням (*Сину! Радій* (Є. Козюк); *Діти! Веселіться!* (В. Нестайко), а вихідний негативний потенціал дієслів нейтралізує частка-негатор *не*: *Подруго! Не заздри!* («Декамерон»); *Брате! Не тривожся!* (Василь Земляк).

Експлікаторами предиката фізичного стану в українській мові є невелика група «вербативів на позначення нейтрального (*спати, куняти*), позитивного (*бадьоритися*), негативного (*тремтіти, паморочитися*) стану або ж стану як результату волевияву (*стримуватися*)» [Даскалюк, 2005, с. 16], напр.: *Друзе! Бадьорися!*; *Виборцю! Не спи!* («День», 20.01.2012). Речення з такими предикатами, як і з предикатами попередньої групи, на думку О. Даскалюк, передають «не так спонукування до дії, як бажання мовця, що й дозволяє вживати ці конструкції для етикетних формул, а

також емотивних конструкцій, де домінує емоційна напруга мовця» [Даскалюк, 2005, с. 15].

Третій значеннєвий різновид предикатних синтаксем психо-емоційного стану – предикати інтелектуального стану, проте їхній потенціал як реченнєвотвірного ядра вокативної конструкції в українській мові обмежений (*Сину! Пам'ятай!*), а тому, й кореляція «простий ГК ВР ↔ предикат інтелектуального стану + адресат – потенційний активний носій інтелектуального стану» також периферійна. Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що спонукальна модальність ВР, яка передбачає наявність семантичних компонентів «активність», «дієвість», не сумісна з функціонально-семантичним спрямуванням «статичних» предикатів стану, для передання спонукування до вольової інтелектуальної діяльності використовують дієслова ЛСГ інтелектуальної (розумової) дії, які об'єктивують предикати дії.

4.3.3. Базове речення, сформоване предикатом якості, як семантико-синтаксичний відповідник головного компонента вокативного речення

В українській мові простий ГК ВР також корелює з базовою конструкцією, сформованою предикатом якості та адресатом – потенційним активним носієм якісного стану. Ознаки предикатів якості – «відносна незмінність, стабільність, постійність, внутрішня належність предметові» [Вихованець, 1993, с. 255] – у вокативній конструкції зазнають модифікації, зокрема «вони набувають рис предикатів процесу чи стану» [Даскалюк, 2005, с. 15]. Крім того, предикат якості, який передбачає вольове втілення чи викорінення якісної ознаки, прогнозує також активного носія якісного стану. Отже, базову конструкцію простого ГК ВР у цьому випадку становить семантично елементарне речення, утворене предикатом якості та адресатом – активним носієм якісного стану.

В українській мові превалюють вокативні конструкції, співвідносні із семантично елементарним реченням, утвореним предикатом якісного стану істоти. «Сферами реалізації якісного внут-

рішнього стану носія є фізична / фізіологічна, психоемоційна та інтелектуальна» [Шрамко, ЕлР б], що дає підстави виокремити відповідні значеннєві різновиди предиката якості і спричинені ними різновиди міжрівневої кореляції:

1) простий ГК ВР ↔ предикат якісного фізичного, фізіологічного стану + адресат – потенційний активний носій якісного фізичного, фізіологічного стану: *Василю! Не будь немічним!* («Сільські вісті», 12.12.2013);

2) простий ГК ВР ↔ предикат якісного психоемоційного стану + адресат – потенційний активний носій якісного психоемоційного стану: *Доню! Не будь впертою!* (Л. Яременко);

3) простий ГК ВР ↔ предикат якісного інтелектуального стану + адресат – потенційний активний носій якісного інтелектуального стану: *Сестро! Будь розумною!* («Студентська територія», 19.05.2012).

Основним морфологічним виразником предиката якісного стану в українській мові є прикметникові лексеми, що функціонують у сполученні з «найбільш здесемантизованою, граматизованою з-поміж усіх дієслівних зв'язкових компонентів» [Косенко, 2010, с. 76] зв'язкою *бути* у формі наказового способу. Зокрема, прикметники на означення емоційно-психічного стану людини, її волі, темпераменту, характеру, морально-етичних якостей, духовного світу (*бадьорий, боязкий, веселий, відважний, впертий, гнівний, гордий, грізний, грішний, добрий, енергійний, жвавий, злий, лагідний, ледачий, лінивий, мужній, насуплений, невеселий, обережний, охайний, похмурий, привітний, радісний, радій, сердечний, сердитий, слухняний, спокійний, суворий, сумний, уважний, упертий, хитрий, щасливий, щирий* і под.) об'єктивують предикати якісного психоемоційного стану, які виражають настанову адресатові – активному носієві стану вольового корегування психоемоційного стану, зокрема його набуття (*Оксано! Будь охайна! Побратиме! Будь спокійний* (В. Шкляр) або навпаки, знищення (*Маріє! Не будь злою! Степане! Не будь лінивим!* (М. Іванцова). Прикметники ЛСГ фізичних та фізіологічних особливостей людини (*дужий, голодний, здоровий, міцний, худий, сильний, немічний, п'яний, тве-*

резий тощо) втілюють предикати якісного фізичного, фізіологічного стану, які вказують на вольове досягнення відповідного стану людини, зумовленого її здоров'ям, силою, слабкістю та іншими фізичними, фізіологічними станами, напр.: **Василю!** *Не будь голодним; Антоніно Семенівно!* *Не будьте немічною!* Прикметники, які означають інтелектуальні спроможності людини на зразок *грамотний, дурний, розумний, мудрий, вчений* експлікують предикати якісного інтелектуального стану, семантика яких передбачає вольову реалізацію певного стану суб'єкта, визначеного через його розумові здібності, здатність до усвідомлення чого-небудь і под., напр.: **Андрію!** *Будь розумним!*

У сучасній українській мові найуживаніші вокативні конструкції з ГК, в основі якого лежить семантично елементарне речення, утворене прикметниковим предикатом якісного психоемоційного стану та адресатом – активним носієм якісного психоемоційного стану, оскільки об'єктивно саме психоемоційні особливості людини, на відміну від фізичних, фізіологічних або розумових, найбільше зазнають корекції під вольовим впливом особи – суб'єкта якісного стану.

4.3.4. Кореляції головного компонента вокативного речення з базовим реченням, утвореним предикатом оцінного якісного стану

ГК вокативних конструкцій може корелювати з реченням, предикат якого, крім семантики якісного стану особи, виражає оцінне значення, напр.: **Марку!** *Не будь інтриганом! Друже!* *Не будь лінивцем!* У ролі такого предиката функціонують вторинні іменникові лексеми на зразок *брехун, вередун, жінколюб, інтриган, критикан, лестун, ловелас, мазун, мовчун, нишпорка, посміховисько, хвастун* тощо. Ці іменники є оцінними назвами осіб за внутрішніми ознаками та поведінкою й виражають раціональну (що є результатом інтелектуалізованого ставлення суб'єкта до об'єкта оцінювання, напр., *агресор, егоїст, красень* тощо), емоційно-раціональну («у якій логічно поєднуються раціональні висновки

про предмет висловлення й емоційно-оцінна характеристика цих висновків суб'єктом оцінки» [Нагель, 2008, с. 9], напр.: *бельбас, бовдур, ідіот* і под.) або емоційну («в основі лежить безпосередня реакція мовця на мотивуючі ознаки оцінювання об'єкта, як правило, це — жаргонізми на зразок *жлоб, мудак, наволоч* і под.» [Нагель, 2008, с. 9]) оцінки. У сучасній українській мові вони експлікують ГК вокативної конструкції зразка «предикат оцінного якісного психоемоційного стану + адресат — потенційний активний носій оцінного якісного психоемоційного стану». Такі синтаксичні одиниці мають високий рівень емотивності, зумовлений наявністю в них конотативно забарвленого іменника, додаткові семантичні і прагматичні «співзначення» якого «простежуються на рівні двох мовних одиниць — слова і морфеми. У першому випадку експресивність є контекстною, у другому — зумовлена експресивністю самого суфікса» [Олексенко, 2001, с. 38].

Серед іменникової лексики на означення психоемоційного якісного стану людини окремо виділяємо метафоричні найменування як експлікатори ГК ВР. Вони також можуть реалізувати семантико-синтаксичну структуру, породжену предикатом оцінного якісного стану, напр.: *Наталіє! Не будь змією! Дюно! Не будь мавпою! Юначе! Не будь хамелеоном!* Характерно, що такі іменники, як уже зазначалося вище, є результатом згортання базових семантично елементарних речень в реальний іменник, унаслідок чого зазнає акцентування компонент із семантико-синтаксичною функцією об'єкта уподібнення, що також спричиняє формування семантики суб'єкта — носія оцінного стану якості-відношення (*Лисиця* ← *Та, яка подібна (за натурою) до лисиці; Баран* ← *Той, який подібний (за інтелектом) на барана*). Отже, семантико-синтаксичним корелятом ГК ВР в цьому контексті є семантично елементарне речення, утворене предикатом оцінного стану якості-відношення та адресатом — потенційним активним носієм оцінного стану якості-відношення. Предикат цієї конструкції здебільшого експлікують зооніми, уживані для асоціації з тими звичками тварин, птахів, які найбільш контрастно відображають риси характеру людини, як-от: *акула, анаконда, баран, віслик, курка, мавпа, макака, шимпанзе*.

4.3.5. Зв'язок головного компонента вокативного речення з базовою конструкцією, сформованою предикатом процесу

Ще одним різновидом між'ярусної кореляції простого ГК ВР української мови є його співвідношення із семантично елементарним реченням, утвореним предикатом процесу та адресатом – потенційним активним носієм процесу, пор.: *Подруго! Не засмучуйся! Олександрє! Не навіженій!* Аналогічно до предикатів стану та предикатів якісного стану, «предикати процесу, пов'язані зі змінами, що відбуваються з людьми, у момент волевиявлення набувають семантики потенційно активного виконувача спонукуваної дії» [Даскалюк, 2005, с. 15]. Саме тому складну субстанціальну синтаксему корелятивної конструкції кваліфікуємо як адресат – потенційний активний носій процесу.

Характерно, що семантично елементарне речення цього зразка лежить в основі двох типів простого ГК ВР – ГК, вираженого непредикатним іменником, та ГК, репрезентованого предикатно-непредикатною іменниковою лексемою. Однак, якщо семантико-синтаксичну базу ГК – непредикатного іменника воно реалізує самостійно, то семантико-синтаксичну основу ГК – предикатно-непредикатного іменника становлять два семантично елементарних речення: семантично елементарне речення, сформоване предикатом процесу та адресатом – потенційним активним носієм процесу, та дво- або трикомпонентне семантично елементарне речення відповідного зразка, що лежить в основі самого предикатно-непредикатного іменника. Простий ГК ВР, експлікований предикатною іменниковою лексемою, зрідка корелює із конструкцією «предикат процесу + адресат – потенційний активний носій процесу», що зумовлено самою специфікою предикатних іменників, для яких нетипова сполучуваність із лексемами зі значенням процесу. Крім того, семантико-синтаксична структура речення з таким ГК трансформується із семантично елементарної в семантично неелементарну, оскільки, як відомо, предикатні іменники

в зумовленій валентністю предиката субстанціальной позиції формують ускладнене значення.

Периферійність цього виду міжривневих співвідношень ГК ВР об'єктивно детермінована невеликою кількістю дієслівних лексем — потенційних виразників предиката процесу істоти як породжувача відповідної базової семантико-синтаксичної конструкції. У його функції вживаються дієслова, які репрезентують процесуальні зміни афективних станів людини, здебільшого негативних станів — «смутку, гніву, втрати психічної рівноваги» [Тищенко, 2012, с. 117] (*дуріти, засмучуватися, звірити, казитися, навіженіти, опечалюватися, похнюплюватися, пригнічуватися, смутніти, хмурніти, шаленіти* тощо). Однак як морфологічні експлікатори предиката процесу такі дієслова бувають переважно в поєднанні з негаційною часткою *не*, репрезентуючи семантику вольового стримування позитивного стану особи.

ВИСНОВКИ

ГК ОР — єдиний виразник предикативності формально-синтаксичного односкладного простого речення. Кореляція формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак ГК у дієслівних та іменникових ОР української мови має свої особливості.

Співвідношення ГК дієслівного ОР детермінує насамперед його структура, а також лексико-семантичне наповнення, морфологічне вираження та словотвірна структура його дієслівної основи.

Морфологічним виразником простого ГК дієслівної односкладної конструкції в українській мові є одноособові дієслова та особові дієслова в безособовому функціонуванні. Ядерним семантико-синтаксичним корелятом ГК БР обох типів експлікації є предикат стану, периферійними — предикат процесу та предикатно-предикатна структура. Однак ГК, репрезентований безособово вжитим дієсловом має ширший значеннєвий діапазон кореляцій і з предикатними синтаксемами стану, і з предикатними синтаксемами процесу.

Предикат стану як базову синтаксему обох різновидів простого ГК БР представляє лише один його значеннєвий різновид — предикат зовнішнього стану. Предикати зовнішнього стану, співвідносні із ГК, вираженим одноособовим дієсловом, — це предикати всеохопного стану та предикати зовнішнього стану істоти. ГК, експлікований безособово вжитим особовим дієсловом, базується на предикатах зовнішнього стану істоти, предикатах зовнішнього стану довкілля та предикатах зовнішнього стану предмета. Предикати внутрішнього стану не становлять предикатної основи ГК, вираженого особовим дієсловом у безособовому функціонуванні. У міжрівневному зв'язку із ГК, експлікованим одноособовим дієсловом, перебувають фізичний, фізіологічний та психічний різновиди предиката внутрішнього стану особи.

ГК, виражений одноособовим дієсловом, корелює тільки з одним значеннєвим різновидом предикатів процесу — предикатом зовнішнього процесу довкілля, тоді як ГК, експлікований

безособово вжитим особовим дієсловом, — предикатом зовнішнього процесу довкілля, предикатом зовнішнього процесу істоти, предикатом внутрішнього процесу істоти та предикатом зовнішнього процесу предмета.

Базовим семантико-синтаксичним відповідником ГК БР, вираженого префіксальним безособово вжитим дієсловом неповної парадигми, є предикатно-предикатна структура, сформована основним предикатом стану та супровідним предикатом, що визначає фазове розгортання стану. Семантика основного предиката такої предикатно-предикатної структури обмежена значеннями зовнішнього стану довкілля та внутрішнього стану істоти, семантика супровідного предиката визначає початкову та завершальну стадії розгортання стану.

Складений (двоелементний) ГК БР в українській мові експлікують різні синтаксичні сполучення дієслівних лексем: безособово вжитого фазового дієслова та інфінітива; одноособового або безособово вжитого модального дієслова та інфінітива; предикативної форми на *-но*, *-то* та дієслівної власне-зв'язки *бути*. Ядерними семантико-синтаксичними корелятами двоелементного ГК БР є предикатно-предикатна структура та предикат результативного стану, периферійним семантико-синтаксичним корелятом — предикатно-біпредикатна структура.

Двоелементний ГК БР, виражений фазовим дієсловом у безособовому функціонуванні та інфінітивом, корелює із предикатно-предикатною структурою на означення фазового розгортання стану та із предикатно-предикатною структурою, яка визначає фазове розгортання процесу. Перший тип предикатно-предикатної структури репрезентований трьома значенневими різновидами: предикатно-предикатною структурою з основним предикатом зовнішнього стану довкілля, предикатно-предикатною структурою з основним предикатом внутрішнього стану істоти, предикатно-предикатною структурою з основним предикатом зовнішнього стану істоти. Другий тип предикатно-предикатної структури так само має три різновиди: предикатно-предикатну структуру з основним предикатом зовнішнього процесу довкілля, пре-

дикатно-предикатну структура з основним предикатом внутрішнього процесу істоти, предикатно-предикатну структура з основним предикатом зовнішнього процесу істоти.

Семантико-синтаксичну базу двоелементного ГК БР, експлікованого сполученням одноособового або безособово вжитого модального дієслова та інфінітива, становить предикатно-предикатна структура, складниками якої є основний предикат стану істоти та супровідний модальний предикат. Така предикатно-предикатна структура передає оцінну характеристику стану істоти, зокрема кваліфікує його як бажаний, необхідний або можливий. Основний предикат цієї предикатно-предикатної структури реалізують екзистенційний, посесивний та локативний різновиди предиката зовнішнього стану істоти і фізичний, фізіологічний, психоемоційний та ментальний різновиди предиката внутрішнього стану істоти.

Відмінну семантико-синтаксичну основу має двоелементний ГК БР, утворений із синтаксичного сполучення безособово вжитого модального дієслова та інфінітива особового дієслова з префіксом *за-*. Вона є предикатно-біпредикатною структурою, сформованою основним предикатом стану особи та супровідним фазовим і супровідним модальним предикатами. Основний предикат цієї предикатно-біпредикатної структури представлений психоемоційним і ментальним різновидами стану особи.

Специфічний зв'язок формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних ознак має двоелементний ГК БР української мови, експлікований предикативними формами на *-но*, *-то*, що походять від перехідних дієслів доконаного виду, та імпліцитною або експліцитною власне-зв'язкою *бути*. Предикатною основою цього ГК є предикат результативного стану, репрезентований двома значенневими різновидами: предикатом результативного зовнішнього стану, предикатом результативного внутрішнього стану. Значенневий діапазон предиката результативного зовнішнього стану охоплюють предикатні синтаксеми на означення результативного екзистенційного стану істоти, результативного екзистенційного стану предмета, результативного стану натурфактного та артефактного довкілля.

Семантика предикатів результативного стану докільля ґрунтується на семантиці предикатів дії, що виражають створення чого-небудь або його деструкцію. Значеннева структура предиката результативного внутрішнього стану об'єднала значення предикатів результативного фізичного стану, результативного інтелектуального стану та результативного психоемоційного стану.

Периферійним структурним різновидом ГК БР української мови є триелементний компонент, сформований із трьох дієслівних лексем: одноособового або безособово вжитого модального дієслова, інфінітива зв'язкового дієслова та орудного відмінка іменної частини мови; одноособового або особового в безособовому функціонуванні модального дієслова, інфінітива фазового дієслова та інфінітива повнозначного дієслова.

Триелементний ГК, експлікований одноособовим або безособово вжитим модальним дієсловом, інфінітивом зв'язкового дієслова та орудним відмінком іменної частини мови, корелює із предикатно-предикатною структурою зі значенням оцінної характеристики стану особи. Її основний предикат представлений екзистенційним різновидом зовнішнього стану особи й фізичним, фізіологічним, психоемоційним та інтелектуальним різновидами внутрішнього стану особи. Репрезентантами супровідного предиката цієї предикатно-предикатної структури є модальні предикати із семантикою бажальності та необхідності.

Семантико-синтаксичну базу триелементного ГК БР, вираженого одноособовим або особовим в безособовому функціонуванні модальним дієсловом, інфінітивом фазового дієслова та інфінітивом повнозначного дієслова, становить предикатно-біпредикатна структура зі семантикою оцінки фазового розгортання стану особи.

Між'ярусні кореляції ГК іменникового ОР української мови зумовлені особливостями його структури та лексико-семантичного наповнення і семантико-синтаксичного потенціалу іменника в ролі ГК.

Виразниками простого ГК НР є предикатні, непередикатні та предикатно-непередикатні іменникові лексеми у формі називного відмінка.

Зв'язок формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних параметрів ГК НР – предикатного іменника симетричний: єдиним семантико-синтаксичним відповідником такого ГК є предикат стану, репрезентований фізичним, фізіологічним, психоемоційним та інтелектуальним різновидами предиката внутрішнього стану та предикатом усеохопного зовнішнього стану довілля. Семантико-синтаксичну основу ГК – непередикатного іменника становить семантично елементарне речення, сформоване екзистенційним предикатом та суб'єктом відповідної семантики. Співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних ознак простого ГК НР – предикатно-непередикатного іменника репрезентують сім різновидів кореляцій:

1) асиметрична кореляція простого ГК НР, вираженого предикатно-непередикатним іменником – стилістично маркованою назвою істоти, із семантично елементарним реченням, утвореним предикатом оцінного якісного стану та суб'єктом такого самого значеннєвого різновиду;

2) асиметрична кореляція простого ГК НР, що є предикатно-непередикатним іменником – стилістично маркованою назвою істоти, із семантично елементарним реченням, утвореним предикатом оцінного стану як процесуальної ознаки та суб'єктом із таким самим значенням;

3) асиметрична кореляція простого ГК НР – предикатно-непередикатного, стилістично маркованого іменника на позначення істоти, із трикомпонентним семантично елементарним реченням, утвореним предикатом оцінного стану (якості-відношення), суб'єктом із таким самим значенням та об'єктом уподібнення;

4) асиметрична кореляція ГК НР, вираженого предикатно-непередикатним іменником, що є стилістично нейтральною назвою істоти, із семантично елементарним реченням, конститuentами якого є предикат дії та суб'єкт дії;

5) асиметрична кореляція ГК НР, експлікованого предикатно-непередикатним іменником – стилістично нейтральною назвою істоти, із семантично елементарним реченням, до структу-

ри якого входять предикат тотожності, суб'єкт тотожності (ідентифікатив) та об'єкт ототожнення;

б) асиметрична кореляція ГК НР, представленого предикатно-непредикатним іменником як стилістично нейтральною назвою істоти, із семантично елементарним реченням, складниками якого є предикат локативного стану, локативний суб'єкт та локатив;

7) асиметрична кореляція ГК НР, вираженого предикатно-непредикатним іменником – стилістично нейтральною назвою істоти, із семантично елементарним реченням, структуру якого формують предикат входження, суб'єкт входження (компонентив) та композитив.

Особливий характер кореляції міжрівневих параметрів має ГК НР, репрезентований цілісним прикметниково-іменниковим сполученням. Це асиметрична кореляція простого ГК із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом якісного стану та відповідним значенневим різновидом суб'єкта.

Складений (двоелементний) ГК НР української мови виражений сполученням квантитатива в називному відмінку та імені в називному або родовому відмінках, що функціонує у конструкціях, які мають буттєву пропозицію. Співвідношення міжрівневих ознак такого ГК мають шість форм вияву:

1) симетрична кореляція складеного ГК НР, експлікованого синтаксично цілісною кількісно-іменною сполукою, із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом власне-кількості та суб'єктом відповідної семантики;

2) симетрична кореляція складеного ГК НР, вираженого кількісно-іменниковим сполученням, із семантично елементарним реченням, породженим предикатом із семантикою збірної (сукупної) кількості й таким самим значенневим різновидом суб'єкта;

3) симетрична кореляція складеного ГК НР, репрезентованого кількісно-іменниковим сполученням слів, із семантично елементарним реченням, конститuentами якого є предикат на позначення кількості частин від цілого та суб'єкт, що вказує на кількість частин від цілого;

4) симетрична кореляція складеного ГК НР, експлікованого сполученням дробового числівника із залежним іменником, із семантично елементарним реченням зразка «предикат кількісного стану зі значенням частини від цілого + суб'єкт кількісного стану цього ж семантичного різновиду»;

5) симетрична кореляція складеного ГК НР, вираженого кількісно-іменниковим сполученням слів, із семантично елементарним реченням, утвореним предикатом приблизної кількості та суб'єктом приблизної кількості;

6) симетрична кореляція складеного ГК НР, представленого кількісно-іменниковим сполученням слів, із семантично елементарним реченням, скомпонованим предикатом розподільної кількості та суб'єктом розподільної кількості.

Простий ГК ГР української мови експлікують виражені родовим відмінком непередикатні, предикатно-непередикатні та передикатні іменники.

ГК – непередикатний іменник корелює із семантично елементарним реченням; ГК – предикатно-непередикатний іменник – з двома семантично елементарними реченнями, одне з яких згорнулося в такий іменник, а в другому редукувався предикат великої чи малої неозначеної кількості або ж предикат зі значенням відсутності кого-, чого-небудь; ГК – предикатний іменник має своїм базовим корелятом семантично неелементарне речення, що є трансформом семантично елементарного речення.

Синтаксемний склад базового речення, співвідносного з усіма семантичними типами іменників у ролі простого ГК ГР, представляють предикат кількості та суб'єкт кількості. Семантичний діапазон предикатів кількості охоплює трое значень: великої неозначеної кількості, малої неозначеної кількості та відсутності кого-, чого-небудь. У формально-синтаксичній структурі ГР значеннєвий тип зредукованого предиката кількості маркують засоби просодичного й контекстуального рівнів (експресія, іронія, контекст) та лексико-граматичні ресурси (засоби негатиї).

Складений ГК ГР є наслідком перетягування компонента, який репрезентує предиката кількісного стану, експлікованого словом

зі значенням великої (малої) неозначеної кількості та словосполукою, що виражає відсутність когось або чогось у будь-якій кількості, у приіменникову позицію, що представляє суб'єкта відповідного кількісного стану.

Семантико-синтаксичну основу складеного ГК ГР української мови становлять: 1) семантично елементарне речення зразка «предикат великої неозначеної кількості + суб'єкт великої неозначеної кількості»; 2) семантично елементарне речення, сформоване предикатом малої неозначеної кількості та суб'єктом малої неозначеної кількості; 3) семантично елементарне речення зразка «предикат великої неозначеної кількості + суб'єкт великої неозначеної кількості» та словосполучення, утворене непередикатним аргументом та супровідним предикатом з аугментативним значенням; 4) семантично елементарне речення, сформоване предикатом малої неозначеної кількості і суб'єктом малої неозначеної кількості, та словосполучення, утворене непередикатним аргументом і супровідним предикатом із демінутивним значенням; 5) семантично елементарне речення, утворене предикатом відсутності чогось або когось у будь-якій кількості та суб'єктом із таким самим значенням; 6) семантично елементарне речення, породжене предикатом відсутності чогось або когось у будь-якій кількості та суб'єктом із таким самим значенням, і словосполучення, утворене непередикатним аргументом та супровідним предикатом із демінутивним значенням; 7) семантично неелементарне речення зразка «предикат великої неозначеної кількості + суб'єкт великої неозначеної кількості»; 8) семантично неелементарне речення, сформоване предикатом малої неозначеної кількості та суб'єктом малої неозначеної кількості; 9) семантично неелементарне речення зразка «предикат великої неозначеної кількості + суб'єкт великої неозначеної кількості» та словосполучення, утворене непередикатним аргументом і супровідним предикатом з аугментативним значенням; 10) семантично неелементарне речення, породжене предикатом малої неозначеної кількості та суб'єктом із таким самим значенням і словосполучення, утворене непередикатним аргументом та супровід-

ним предикатом із демінутивним значенням; 11) семантично не-елементарне речення, сформоване предикатом відсутності чогось або когось у будь-якій кількості та суб'єктом із таким самим значенням; 12) два семантично елементарних речення, одне з яких має структуру «предикат великої неозначеної кількості + суб'єкт великої неозначеної кількості» і є безпосереднім семантико-синтаксичним корелятом складеного ГК, а друге семантично елементарне речення, що може мати різну предикатно-аргументну структуру, унаслідок згортання якої безпосередньо утворюється предикатно-непредикатний іменник; 13) два семантично елементарних речення, одне з яких сформоване предикатом малої неозначеної кількості та суб'єктом малої неозначеної кількості і є безпосереднім семантико-синтаксичним корелятом складеного ГК, а друге представляє різні типи семантично елементарного речення і слугує базою лише для утворення предикатно-непредикатного іменника; 14) семантично елементарне речення, породжене предикатом зі значенням великої неозначеної кількості та суб'єктом із таким самим значенням і семантично елементарне речення будь-якого зразка, що згортається у предикатно-непредикатний іменник; 15) семантично елементарне речення, сформоване предикатом зі значенням малої неозначеної кількості та суб'єктом із таким самим значенням, і семантично елементарне речення будь-якого зразка, що згортається у предикатно-непредикатний іменник; 16) семантично елементарне речення, породжене предикатом відсутності чогось або когось у будь-якій кількості та суб'єктом із таким самим значенням, і семантично елементарне речення будь-якого зразка, що згортається у предикатно-непредикатний іменник.

ГК ВР в українській мові має лише простий формально-синтаксичний вияв. Його основним морфологічним виразником є кличний відмінок непредикатного, предикатно-непредикатного або предикатного іменника.

Простий ГК ВР, виражений непредикатним іменником, корелює із семантично елементарним реченням, сформованим предикатом та складною субстанціальною адресатно-суб'єктною син-

таксемою. Семантичний діапазон предикатної синтаксеми базової конструкції охоплює значення дії, стану, процесу, якісного стану, якісного оцінного стану.

Предикатно-непредикатні іменники у функції ГК ВР за семантико-синтаксичну основу мають два семантично елементарних речення, одне з яких співвідносне із ГК ВР, а друге – дво- або трикомпонентне семантично елементарне речення будь-якого зразка – є базовим для самого предикатно-непредикатного іменника. Семантично елементарне речення, що лежить в основі ГК ВР, породжують предикати дії, стану, процесу, якості, якості-відношення, з якими пов'язані відповідні значеннєві різновиди складної субстанціальної синтаксеми – адресата – суб'єкта потенційної дії, потенційного стану (якісного стану, якісного оцінного стану) та потенційного процесу.

ГК ВР – предикатний іменник співвідноситься із семантично неелементарним реченням, складниками якого є предикат і субстанціальна адресатно-суб'єктна синтаксема. Предикат базової конструкції реалізують предикати дії, предикати процесу, предикати стану, локативні предикати, предикати якості.

Найрізноманітніша семантико-синтаксична база у ГК ГР та ГК НР, що зумовлено широким функціонуванням у їхній ролі не тільки іменникової лексики з прямим значенням, а й метафоризованих іменників. Найвужчий діапазон кореляції формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів у ГК БР, вираженого одноособовими дієсловами, що пов'язано з обмеженістю кількісного складу та значеннєвої структури корпусу одноособової дієслівної лексики в українській мові.

ЛІТЕРАТУРА

Адмони, 1973 : Адмони В. Г. Типология предложения и логико-грамматические типы [Текст] / В. Г. Адмони // Вопросы языкознания. — 1973. — № 2. — С. 32 — 58.

Акмалова, 2005 : Акмалова Ф. Ш. Семантическая и формально-структурная репрезентация категории «состояние» (на материале английского, немецкого и русского языков) [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.19 / Акмалова Фарида Шамильевна. — Ижевск, 2005. — 224 с.

Акуленко, 1990 : Акуленко В. В. О выражении количественности в семантике языка [Текст] / В. В. Акуленко // Категория количества в современных европейских языках. — К. : Наук. думка, 1990. — С. 7 — 49.

Алемасцева, 1989 : Алемасцева Ю. А. Лексико-грамматическая сфера фазовости в современном русском языке (фаза продолжения действия) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Ю. А. Алемасцева. — М., 1989. — 16 с.

Алисова, 1969 : Алисова Т. Б. Семантико-коммуникативный субстрат безличных предложений [Текст] / Т. Б. Алисова // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. — М. : Наука, 1969. — С. 60 — 72.

Алсуфьева, 1966 : Алсуфьева Э. Н. К вопросу о так называемых односоставных обобщённо-личных предложениях [Текст] / Э. Н. Алсуфьева // XIX Герценовские чтения. Филологические науки : Тезисы докладов. — Л. : Изд-во ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1966. — С. 25 — 28.

Алсуфьева, 1968 : Алсуфьева Э. Н. К вопросу о семантической специфике неопределённо-личных предложений в современном русском языке [Текст] / Э. Н. Алсуфьева // Учёные записки ЛГПИ им. А. И. Герцена. — Л. : Изд-во ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1968. — Т. 362. — С. 82 — 89.

Алтабаева, 1986 : Алтабаева Е. В. Выражение модального значения желательности в простом предложении [Текст] : автореф.

дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Е. В. Алтабаева. — М., 1986. — 16 с.

Андерш, 1987 : Андерш Й. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською [Текст] : [монографія] / Йосип Андерш. — К. : Наук. думка, 1987. — 198 с.

Апарна, 1982 : Апарна Сен. Лексика и синтаксис обращения (на материале языка произведений М. Горького) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Сен Апарна. — Л., 1982. — 13 с.

Арват, 1976 : Арват Н. Н. Семантическая структура безличных предложений в современном русском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Н. Н. Арват. — М., 1976. — 51 с.

Арват, 1978 : Арват Н. М. Про асиметрію простого речення [Текст] / Н. М. Арват // Мовознавство. — 1978. — № 2. — С. 37 — 43.

Аргуткина, 2001 : Аргуткина А. А. Концептуально-семантический и функциональный аспекты микросистемы «число» [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.02 / Аргуткина Александра Анатольевна. — Львов, 2001. — 185 с.

Алемасцева, 1989 : Алемасцева Ю. А. Лексико-грамматическая сфера фазовости в современном русском языке (фаза продолжения действия) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Ю. А. Алемасцева. — М., 1989. — 16 с.

Арібджанова, 2001 : Арібджанова І. М. Структура простого речення : Формально-граматичний аспект [Текст] / І. М. Арібджанова. — К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2001. — 128 с.

Арполенко, 1980 : Арполенко Г. П. Числівник української мови [Текст] / Г. П. Арполенко, К. Г. Городенська, Г. Х. Щербатюк. — К. : Наук. думка, 1980. — 242 с.

Арполенко, 1982 : Арполенко Г. П. Інфінітивне речення як синтаксичний клас у системі типів простого речення [Текст] / Г. П. Арполенко // Г. П. Арполенко, В. П. Забіліна. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові. — К. : Наук. думка, 1982. — С. 12 — 85.

Арутюнова, 1976 : Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы [Текст] : [монография] / Н. Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1976. — 383 с.

Арутюнова, Ширяев 1983 : Арутюнова Н. Д. Русское предложение : Бытийный тип (структура и значение) [Текст] / Н. Д. Арутюнова, Е. Н. Ширяев. — М. : Русский язык, 1983. — 198 с.

Арутюнова, 1988 : Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт [Текст] : [монография] / Н. Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1988. — 338 с.

Ахманова, 2003 : Ахманова О. С. Современные синтаксические теории [Текст] / О. С. Ахманова. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 165 с.

Ачилова, 2011 : Ачилова О. Л. Категорійна семантика кратності в системі мови та художньому тексті [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. Л. Ачилова. — К., 2011. — 20 с.

Ачилова ЕлР : Ачилова О. Л. Аспектуально-фазові модифікації багатократних дієслів у сучасній українській мові [Електронний ресурс] / О. Л. Ачилова. — Режим доступу : <http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/download/364/307>

Бабайцева, 1968 : Бабайцева В. В. Односоставные предложения в современном русском языке [Текст] : [монография] / В. В. Бабайцева. — М. : Просвещение, 1968. — 160 с.

Бабайцева, 2004 : Бабайцева В. В. Система односоставных предложений в современном русском языке [Текст] : [монография] / В. В. Бабайцева. — М. : Дрофа, 2004. — 512 с.

Баган, 1999 : Баган М. П. Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Баган Мирослава Петрівна. — К., 1999. — 219 с.

Бадалбейли, 1978 : Бадалбейли Р. Ш. Глагольно-инфинитивные сочетания в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Р. Ш. Бадалбейли. — Тбилиси, 1978. — 19 с.

Баранник, 2006 : Баранник Н. Функціонально-стилістичний

підхід до вивчення односкладного речення [Текст] / Наталія Баранник // Дивослово. – 2006. – № 3. – С. 27 – 29.

Бархударов, 1976 : Бархударов Л. С. Проблема предложения в трактовке различных грамматических направлений [Текст] / Л. С. Бархударов // Вопросы языкознания. – 1976. – № 3. – С. 25 – 29.

Бацевич, 1997 : Бацевич Ф. С. Очерки по функциональной лексикологии [Текст / Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львів : Світ, 1997. – 391 с.

Башкирова, 2008 : Башкирова И. А. Безличные предложения в контексте романа М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита» : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.01 / Башкирова Инна Александровна – М., 2008. – 205 с.

Бевзенко, 2005 : Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис [Текст] / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – 270 с.

Безпояско, Городенська, 1987 : Безпояско О. К., Городенська К. Г. Морфеміка української мови [Текст] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1987. – 211 с.

Белошапкива, 1977 : Белошапкива В. А. Современный русский язык. Синтаксис [Текст] / В. А. Белошапкива. – М. : Высш. шк., 1977. – 248 с.

Бернацька, 2011 : Бернацька С. М. Модальне значення можливості / необхідності в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / С. М. Бернацька. – К., 2011. – 20 с.

Берляева, 1982 : Берляева Т. П. Грамматическая структура и семантика предложений с инфинитивом и предикативом [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Т. П. Берляева. – М., 1982. – 17 с.

Биятенко, 1958 : Биятенко Л. А. Номинативные предложения в современном украинском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Украинский язык» / Л. А. Биятенко. – К., 1958. – 19 с.

Биджиев, 2009 : Биджиев З. А.-Д. Односоставные номинативные предложения в карачаево-балкарском языке (в сопоставле-

нии с русским и английским языками) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Языки народов Российской Федерации : тюркские языки»; 10.02.20 «Сравнит.-историч., типолог. и сопоставит. языковедение» / З. А.-Д. Биджиев. — Махачкала, 2009. — 20 с.

Близнюк, 2007 : Близнюк Л. М. Односкладні речення із семантичним суб'єктом (на матеріалі поетичних текстів 50-х — 60-х рр. ХХ ст.) [Текст] : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Близнюк Леся Миколаївна. — Х., 2007. — 201 с.

Богданов, 1977 : Богданов В. В. Семантико-синтаксическая организация предложения [Текст] : [монография] / В. В. Богданов. — Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1977. — 200 с.

Боговик, 2012 : Боговик О. А. Семантичні параметри предикатів знання в англійській, українській та російській мовах / О. А. Боговик // Наукові записки НаУКМА. — 2012. — Т. 137: Філологічні науки. — С. 157 — 159.

Богородицкий, 1935 : Богородицкий В. А. Общий курс русской грамматики [Текст] / В. А. Богородицкий. — М. ; Л. : Соцэргиз, 1935. — 356 с.

Болюх, 1992 : Болюх О. В. Семантико-синтаксична структура безособового речення [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.02 / Болюх Олександра Василівна. — К., 1992. — 160 с.

Бондар, 2009 : Бондар О. І. Семантична класифікація предикатів на функціонально-когнітивній основі [Текст] / О. І. Бондар // Мовознавство. — 2009. — № 3 — 4. — С. 118 — 125.

Бондарко, 1984 : Бондарко А. В. Функциональная грамматика [Текст] / А. В. Бондарко. — Л. : Наука, 1984. — 173 с.

Борисова, 2002 : Борисова Е. С. Односоставные дебитивные предложения в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» : 10.02.01 / Е. С. Борисова. — Воронеж, 2002. — 19 с.

Борковский, 1949 : Борковский В. И. Синтаксис древнерусских грамот : Простое предложение [Текст] / В. И. Борковский. — Львов : Львовский гос. ун-т, 1949. — 390 с.

Брицын, 1990 : Брицын В. М. Синтаксис и семантика инфинитива в современном русском языке [Текст] : [монография] / В. М. Брицын. – К. : Наук. думка, 1990. – 320 с.

Брицин, 2001 : Брицин В. М. Односкладні речення в українській мові: до питання методології їхнього дослідження [Текст] / В. М. Брицин // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 81 – 87.

Бронікова, 2004 : Бронікова С. А. Функціонально-семантичне поле квантитативності в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / С. А. Бронікова. – Одеса, 2004. – 20 с.

Буженик, 1954 : Буженик Ф. К. Номинативные предложения в современном русском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Ф. К. Буженик. – Л., 1954. – 19 с.

Бузько ЕлР : Бузько С. А. Функціонування односкладних номинативних речень у поетичному доробку Ліни Костенко [Електронний ресурс] / С. А. Бузько. – Режим доступу : <http://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/viewFile/1036/912>

Булаховский, 1952 : Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка [Текст] / Л. А. Булаховский. – К. : Рад. шк., 1952. – Т. 1. – 478 с.

Булыгина, 1982 : Булыгина Т. В. К построению типологии предикатов в русском языке [Текст] / Т. В. Булыгина // Семантические типы предикатов. – М. : Наука, 1982. – С. 7 – 85.

Буслаев, 1959 : Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка [Текст] / Ф. И. Буслаев. – М. : Учпедгиз, 1959. – 623 с.

Валгина, 1991 : Валгина Н. С. Синтаксис современного русского языка [Текст] : / Н. С. Валгина. – М. : Высш. шк., 1991. – 432 с.

Валігура, 2006 : Валігура Г. А. Семантико-синтаксична структура речень з іллокутивними предикатами [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Г. А. Валігура. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.

Василевская, 1976 : Василевская Л. И. Безличные предложения в типологии синтаксических конструкций (на материале русско-

го языка) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Л. И. Василевская. – М., 1976. – 20 с.

Васильев, 1991 : Васильев Л. М. Предикаты состояния в русском языке [Текст] / Л. М. Васильев // Исследования по семантике : сб. научн. тр. – Уфа: Изд-во БашГУ, 1991. – С. 32 – 49.

Васильев, 1996 : Васильев Л. М. Семантическая категория оценки и оценочные предикаты [Текст] / Л. М. Васильев // Исследования по семантике : сб. научн. тр. – Уфа : Изд-во БашГУ, 1996. – С. 55 – 62.

Васильев, 2003 : Васильев Л. М. Системный семантический словарь русского языка: Предикатная лексика [Текст] / Л. М. Васильев. – Уфа : РИО БашГУ, 2003. – Вып. 5 : Ментальные предикаты. Модальные предикаты. Предикаты восприятия. – 125 с.

Ващук, 1992 : Ващук В. В. Этапы развития инфинитивно-подлежащих предложений в русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / В. В. Ващук. – М., 1992. – 25 с.

Вежбицкая, 1996 : Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание [Текст] : [монография] / А. Вежбицкая. – М. : Русское слово, 1996. – 412 с.

Весёлая, 2003 : Весёлая Н. А. Синтаксические функции именительного падежа существительных и его функциональные эквиваленты (на материалах русского и украинского языков) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.15 «Общее языкознание» / Н. А. Весёлая. – Донецк, 2003. – 214 с.

Ветрова, 1982 : Ветрова О. Г. Вокативные предложения в современном английском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / О. Г. Ветрова – М., 1982. – 20 с.

Виноградов, 1950 : Виноградов В. В. «Синтаксис русского языка» акад. А. А. Шахматова [Текст] / В. В. Виноградов // Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1950. – С. 48 – 60.

Виноградов, 1972 : Виноградов В. В. Русский язык : Грамматическое учение о слове [Текст] / В. В. Виноградов. — М. : Высшая шк., 1972. — 614 с.

Виноградова, Ситар, 2009 : Виноградова К. Моделі модальних модифікацій можливості речень з акціональними предикатами в українській і російській мовах [Текст] / Катерина Виноградова, Ганна Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. — Донецьк : ДонНУ, 2009. — Вип. 19. — С. 235 — 242.

Вихованець, 1983 : Вихованець І. Р. Родовий відмінок на тлі синтаксичної деривації [Текст] / І. Р. Вихованець // Мовознавство. — 1983. — № 2. — С. 65 — 71.

Вихованець, 1983 а : Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення [Текст] / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. — К. : Наук. думка, 1983. — 220 с.

Вихованець, 1987 : Вихованець І. Р. Система відмінків української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. — К., Наук. думка, 1987. — 232 с.

Вихованець, 1988 : Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті [Текст] / І. Р. Вихованець. — К. : Наук. думка, 1988. — 256 с.

Вихованець, 1992 : Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. — К. : Наук. думка, 1992. — 222 с.

Вихованець, 1993 : Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис [Текст] : [підручник] / І. Р. Вихованець. — К. : Либідь, 1993. — 368 с.

Вихованець, 1993 а : Вихованець І. Р. Типи синтаксем у простому неелементарному реченні [Текст] / І. Р. Вихованець // Семантика мови і тексту : матер. міжнар. конф. — Івано-Франківськ, 1993. — Ч. 1. — С. 42 ? 43.

Вихованець, 2000 : Вихованець І. Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови [Текст] / І. Р. Вихованець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. пр. Серія : Філологія. — Вінниця, 2000. — Вип. 2. — С. 3 — 6.

Вихованець, 2000 а : Вихованець І. Р. Частиномовний статус інфінітива [Текст] / І. Р. Вихованець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. пр. Серія : Філологія. – Вінниця, 2000. – Вип. 2. – С. 21 – 27.

Вихованець, 2002 : Вихованець І. Р. Предикатність як реченнєва семантико-синтаксична надкатегорія [Текст] / І. Р. Вихованець // Південний архів : зб. наук. пр. – Херсон : Айлант, 2002. – Вип. XIV. – С. 256 – 258.

Вихованець, 2002 а : Вихованець І. Р. Морфологічні категорії? Словотвірні? Чи граматичні міжрівневі? [Текст] / І. Р. Вихованець // Актуальні проблеми українського словотвору : зб. наук. пр. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 13 – 18.

Вихованець, Городенська, 2004 : Вихованець І. Теоретична морфологія української мови [Текст] / Іван Вихованець, Катерина Городенська. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.

Воинова, 1958 : Воинова Е. И. О соотношении инфинитивных и безличных предложений [Текст] / Е. И. Воинова // Русский язык в школе. – 1958. – № 2. – С. 32 – 36.

Володченков, 1984 : Володченков М. П. Интенционные свойства глаголов внутреннего эмоционального состояния в современном русском языке (в сопоставлении с украинским) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / М. П. Володченков. – М., 1984. – 23 с.

Вольська ЕлР : Вольська Ю. Неелементарні прості речення з вокативними синтаксемами, їх реалізація у творах Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс] / Юлія Вольська. – Режим доступу : <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/.../29-Volska.pdf>...

Востоков 1835 : Востоков А. Х. Русская грамматика [Текст] / А. Х. Востоков. – СПб., 1835. – 408 с.

Ву Динь Ви, 1982 : Ву Динь Ви. Неопределённо-личное предложение в русском языке и способы передачи его значений на вьетнамский язык [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Ву Динь Ви. – М., 1982. – 27 с.

Гайсина, 1967 : Гайсина Р. Средства речевого контакта в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Р. Гайсина. – Саратов, 1967. – 22 с.

Галена, 1990 : Галена Н. П. Семантико-синтаксическая структура предложений гипотетической модальности в современном украинском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Украинский язык» / Н. П. Галена. – К., 1990. – 18 с.

Галкина-Федорук, 1958 : Галкина-Федорук Е. М. Безличные предложения в современном русском языке [Текст] : [монография] / Е. М. Галкина-Федорук. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1958. – 332 с.

Галкина-Федорук, 1959 : Галкина-Федорук Е. М. О двусоставных и односоставных предложениях в современном русском языке [Текст] / Е. М. Галкина-Федорук // Филологические науки. – 1959. – № 2. – С. 26 – 30.

Гандзюк ЕлР : Гандзюк О. Допустові синтаксеми [Електронний ресурс] / Олександра Гандзюк. – Режим доступу : [http:// esnuir.eeun.edu.ua/bitstream/-123456789/1187/3/dop_suntac.pdf](http://esnuir.eeun.edu.ua/bitstream/-123456789/1187/3/dop_suntac.pdf)

Гапонова, 2007 : Гапонова Ю. В. Средства выражения модальных значений возможности и необходимости в текстах печатной рекламы [Текст] / автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Ю. В. Гапонова. – Калининград, 2007. – 18 с.

Гаспаров, 1971 : Гаспаров Б. М. Неопределённо-субъектные предложения в современном русском языке [Текст] / Б. М. Гаспаров // Учёные записки Тартуского гос. университета. – Тарту, 1971. – Вып. 275. – С. 18 – 25.

Гвоздев, 1965 : Гвоздев А. Н. Очерки по стилистике русского языка [Текст] / А. Н. Гвоздев. – М. : Просвещение, 1965. – С. 303 – 314.

Гейна, 2005 : Гейна О. В. Суб'єктно-об'єктні детермінанти в семантико-синтаксичній структурі простого речення в сучасній російській мові [Текст] / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. філол. наук : 10.02.02 «Російська мова» / О. В. Гейна. — Дніпропетровськ, 2005. — 20 с.

Георгиева, 1969 : Георгиева В. Л. Вопросы развития безличных предложений в истории русского языка (на материале памятников письменности XI — XVII вв.) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. філол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / В. Л. Георгиева. — Л., 1969. — 20 с.

Герасименко, 2005 : Герасименко И. А. Типология инфинитива (на материале славянских, германских и романских языков) [Текст] : дисс. ...кандидата філол. наук : 10.02.19 / Герасименко Ирина Анатольевна. — Донецк, 2002. — 192 с.

Гиро-Вебер, 1979 : Гиро-Вебер М. К вопросу о классификации простого предложения в современном русском языке [Текст] / М. Гиро-Вебер // Вопросы языкознания. — 1979. — № 6. — С. 63 — 75.

Гиро-Вебер, 1984 : Гиро-Вебер М. Устранение подлежащего в русском предложении [Текст] / М. Гиро-Вебер // Известия АН СССР СРЯ. — 1984. — № 6. — С. 28 — 35.

Гладкий, 1930 : Гладкий М. Мова нашого сучасного українського письменства [Текст] / Микола Гладкий. — Х. ; К. : Держ. вид-во України, 1930. — 160 с.

Гмиря, 2008 : Гмиря Л. В. Семантико-синтаксична структура речень з двовалентними дієслівними предикатами [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Гмиря Людмила Володимирівна. — К., 2008. — 196 с.

Гмиря ЕлР : Гмиря Л. Семантична структура двовалентних дієслівних предикатів конкретної фізичної дії, спрямованої на об'єкт [Електронний ресурс] / Людмила Гмиря. — Режим доступу : [http://libruniv.usb.md/publicatie/nrf/autor-nrf Lyudmila %20GMYRYA%20.pdf](http://libruniv.usb.md/publicatie/nrf/autor-nrf%20Lyudmila%20GMYRYA%20.pdf)

Годз, 2013 : Годз О. В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Годз. — К., 2013. — 18 с.

Голікова, 2011 : Голікова О. М. Номінативні та інфінітивні

ряди в художньому тексті [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 «Російська мова» / О. М. Голікова. – Х., 2011. – 20 с.

Головин, 1994 : Головин Б. Н. Основы теории синтаксиса современного русского языка [Текст] / Б. Н. Головин. – Нижний Новгород : Изд-во Нижегородского ун-та, 1994. – 170 с.

Голоцукова ЕлР : Голоцукова Ю. Категорія результативу в українській мові [Електронний ресурс] / Юлія Голоцукова. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=19729>

Городенська, 1978 : Городенська К. Г. Вираження неозначеної кількості засобами української мови [Текст] / К. Г. Городенська // Мовознавство. – 1978. – № 4. – С. 18 – 21.

Городенська, 1991 : Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць [Текст] : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.

Городенська, 1998 : Городенська К. Г. Симетрія та асиметрія між'ярусних співвідношень [Текст] / К. Г. Городенська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонДУ, 1998. – Вип. 4. – С. 6 – 11.

Городенська, 2001 : Городенська К. Г. Параметри семантико-синтаксичної структури елементарних односкладних речень [Текст] / К. Г. Городенська // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Серія : Філологічні науки. – Полтава, 2001. – Вип. 4 (18). – С. 17 – 23.

Городенська, 2001 а : Городенська К. Г. Предикатно-валентна основа елементарного односкладного речення [Текст] / К. Г. Городенська // Українська мова. – 2001. – № 1. – С. 69 – 73.

Городенська, 2001 б : Городенська К. Г. Реченнєвотвірний потенціал предикатів якості [Текст] / К. Г. Городенська // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 7. – С. 27 – 31.

Городенська, 2001 в : Городенська К. Г. Семантична багатоплановість суб'єкта стану [Текст] / К. Г. Городенська // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. пр.

– Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. Володимира Винниченка. – 2001.
– Вип. 31. – С. 149 – 153.

Городенська, 2002 : Городенська К. Г. Особливості актуального членування елементарних двоскладних та односкладних речень [Текст] / К. Г. Городенська // Науковий вісник Чернівецького університету : Слов'янська філологія : зб. наук. пр. – Чернівці : Рута, 2002. – Вип. 146 – 147. – С. 15 – 20.

Городенська, 2002 а : Городенська К. Г. Синтаксичні засади словотвірних категорій граматичної ад'єктивації [Текст] / К. Г. Городенська // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 46 – 54.

Городенська, 2002 б : Городенська К. Г. Проблема двоскладності – односкладності в контексті історичного й дериваційного синтаксису [Текст] / К. Г. Городенська // Мовознавство : Доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. українців. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2002. – С. 51 – 55.

Городенська, 2002 в : Городенська К. Г. Семантичний і морфологічний потенціал предикатів кількості [Текст] / К. Г. Городенська // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк : Вежа, 2002. – № 5. – С. 23 – 26.

Городенська, 2005 : Городенська К. Г. Функціонально-категорійна граматики [Текст] / К. Г. Городенська // Науковий вісник державного університету. Серія : Лінгвістика : зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – Вип. II. – С. 92 – 97.

Городенська, 2012 : Городенська К. Аналітичні дієслова на тлі традиційних дієслівних форм [Текст] / Катерина Городенська / / Актуальні проблеми синтаксису : Сучасний стан і перспективи дослідження : програма, матеріали та тези доповідей Всеукр. наук. конф., присвяченої 100-річчю від дня народження професора І. І. Слинька. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 64 – 65.

Городецька, 1997 : Городецька В. А. Структура односкладного речення української мови (у порівнянні з російською) [Текст]: дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Городецька Вероніка Анатоліївна. – Кривий ріг, 1997. – 174 с.

Горпинич, 2009 : Горпинич В. Генітивні речення в українській мові [Текст] / Володимир Горпинич // Українська мова. — 2009. — № 3. — С. 3 — 9.

Горяний, 1984 : Горяний В. Д. Синтаксис односкладних речень [Текст] / В. Д. Горяний. — К. : Рад. шк. — 1984. — 128 с.

Гофман, 2006 : Гофман О. В. Односоставные предложения в русском, английском и немецком языках в сопоставительном аспекте [Текст] : дис. ...кандидата филол. наук : 10.02.20 / Гофман Оксана Валерьевна. — Уфа, 2006. — 171 с.

Гошилик, 2006 : Гошилик В. Б. Семантико-синтаксична структура речень із предикатними стійкими дієслівно-іменниковими сполуками в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / В. Б. Гошилик. — Івано-Франківськ, 2006. — 20 с.

Градинарова ЭлР : Градинарова А. А. Безличная модель с причастным предикативом в русском и болгарском языках [Электронный ресурс] / А. А. Градинарова. — Режим доступа : <http://www.actalinguistica.com/arhiv/index.php/als/article/viewFile/321/486>

Грамматика, 1970 : Грамматика современного русского литературного языка [Текст] / [отв. ред. Н. Ю. Шведова]. — М. : Наука, 1970. — 767 с.

Грепль, 1967 : Грепль М. К сущности типов предложений в славянских языках [Текст] / М. Грепль // Вопросы языкознания. — 1967. — № 5. — С. 60 — 65.

Грипас, 2007 : Грипас О. Ю. Вербалізація пропозиційних тривалентних предикатів в українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. Ю. Грипас. — К., 2007. — 20 с.

Грипас, 2005 : Грипас О. Ю. Словникове трактування дієслова як презентанта семантико-структурної ситуації // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики та лексикології української мови : зб. наук. пр. — К. : НПУ, 2005. — Вип. 1. — С. 49 — 54.

Грунський, Сабалдир, 1927 : Грунський М. Українська мова. Морфологія, фонетика, синтаксис, фразеологічний словник

[Текст] / Микола Грунський, Григорій Сабалдир. – К. : Час, 1927. – 156 с.

Гуйванюк, 1999 : Гуйванюк Н. Номінативна деривація і ко-референтність синтаксичних одиниць [Текст] / Ніна Гуйванюк // Науковий вісник Чернівецького університету : Слов'янська філологія : зб. наук. пр. – Чернівці : Рута, 1999. – Вип. 276 – 277. – 336 с.

Гуйванюк, 1993 : Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць [Текст] : дис. ...доктора філол. наук : 10.02.01 / Гуйванюк Ніна Василівна. – К., 1994. – 363 с.

Данеш, 1988 : Данеш Ф. Многомерная классификация грамматических членов предложения [Текст] / Франтишек Данеш / / Язык: Система и функционирование. – М. : Наука, 1988. – С. 78 – 87.

Данилович ЕлР : Данилович О. Д. Семантика іменників в іменниковій групі [Електронний ресурс]. – О. Д. Данилович : http://www.rusnauka.com/26_OINXXI_2009/Philologia/52333.doc.htm

Даскалюк, 2005 : Даскалюк О. Л. Семантико-граматична характеристика імператива сучасної української мови [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. Л. Даскалюк. – Чернівці, 2005. – 25 с.

Денисюк, 2010 : Денисюк Т. К. Способи оцінної дієслівної дії в сучасній українській літературній мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Т. К. Денисюк. – К., 2010. – 20 с.

Дерюшева, 1990 : Дерюшева Н. А. Генитивные количественно-бытийные предложения в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Н. А. Дерюшева. – М., 1990. – 24 с.

Джен-Хи, 2001 : Джен-Хи Ю. Бытийные логические предложения с у-локализатором: статальный предикат с типовым значением «Модальное состояние субъекта» [Текст] / Ю Джен-Хи / / Язык, сознание, коммуникация: сб. научн. ст. – М. : МАКС Пресс, 2001. – Вип. 18. – С. 87 – 101.

Дишлева, 2008 : Дишлева С. М. Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / С. М. Дишлева. — К., 2008. — 20 с.

Дложевський, 1928 : Дложевський С. Дещо про природу речень типу «козаченька вбито» української літературної мови [Текст] / Сергій Дложевський // Сборник статей в честь акад. А. И. Соболевского. — Л., 1928. — С. 284 — 292.

Дмитрук, 1998 : Дмитрук В. І. Квантитативні слова в сучасній українській мові [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Дмитрук Віталій Іванович. — Кіровоград, 1998. — 199 с.

Долин, 2008 : Долин Ю. Т. Вопросы теории односоставного предложения (на материале русского языка) [Текст] : [монография] / Ю. Т. Долин. — Оренбург : ОГУ, 2008. — 129 с.

Домашенко, 1978 : Домашенко Г. А. Предикативы, соотносительные с именами существительными в двусоставном предложении [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Г. А. Домашенко. — Ростов-на-Дону, 1978. — 16 с.

Дрогомирецький, 1991 : Дрогомирецький П. П. Интенционно-валентная структура глаголов состояния (на материале укр., нем. и англ. языков) [Текст]: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / П. П. Дрогомирецький. — К., 1991. — 16 с.

Дручинина, 1993 : Дручинина Г. П. К вопросу об односоставном предложении [Текст] / Г. П. Дручинина, Н. К. Оніпенко // Русский язык в школе. — 1993. — № 1. — С. 31 — 41.

Дубова, 2001 : Дубова О. А. Синтетизм та аналітизм: поняття і терміни [Текст] / О. А. Дубова // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія : Філологія. — 2001. — Т. 4. — № 1. — С. 99 — 110.

Дубровская, 1981 : Дубровская Л. А. Неопределённо-личные предложения с типовым значением передачи и их грамматические изменения [Текст] / Л. А. Дубровская, А. В. Величко // Филологические науки. — 1981. — № 2. — С. 44 — 49.

Дудик, 1973 : Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення : еквіваленти речення) [Текст] / П. С. Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – 288 с.

Дудик, 1999 : Дудик П. С. Из синтаксису простого речення [Текст] / П. С. Дудик. – Вінниця : Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського, 1999. – 298 с.

Единицы, 1989 : Единицы синтаксиса в функциональном аспекте [Текст] : межвуз. сб. научн. тр. – Ростов-на-Дону : Ростовский-на-Дону гос. пед. ин-т, 1989. – 140 с.

Елисеев, 1991 : Елисеев Ю. В. Семантика детерминантов в номинативных предложениях [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Ю. В. Елисеев. – М., 1991. – 23 с.

Ефремова, 2007 : Ефремова Н. А. Односоставные предложения в якутском языке: семантико-стилистический и функциональный аспекты [Текст] : дис. ...кандидата филол. наук : 10.02.02 / Ефремова Надежда Анатольевна. – Якутск, 2007. – 186 с.

Жаборюк, 2000 : Жаборюк О. А. Категорія стану в когнітивно-контрастивному висвітленні [Текст] : дис. ...доктора філол. наук : 10.02.15 / Жаборюк Олена Анатоліївна. – К. ; Одеса, 2000. – 435 с.

Завальнюк, 2009 : Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти [Текст] : [монографія] / І. Я. Завальнюк. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 400 с.

Завгородня, 1953 : Завгородня Н. Ф. Про пасивність конструкцій з *-но, -то* [Текст] / Н. Ф. Завгородня // Українська мова в школі. – 1953. – № 5. – С. 13 – 15.

Завистовская, 1995 : Завистовская Г. Е. Категория определённости / неопределённости в русском языке в сопоставлении с украинским [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Русский язык» ; 10.02.01 «Украинский язык» / Г. Е. Завистовская. – К., 1995. – 18 с.

Загнітко, 1993 : Загнітко А. П. Аналітизм у системі дієслівних категорій [Текст] / А. П. Загнітко // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 32 – 36.

Загнітко, 1993 а : Загнітко А. П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис словосполучення і простого речення [Текст] / А. П. Загнітко – Донецьк : Вид-во Донецьк. ун-ту, 1993. – 177 с.

Загнітко, 2008 : Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису [Текст] : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 294 с.

Загнітко, 2009 : Загнітко А. П. Асиметрія в граматиці [Текст] / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії. – 2009. – Вип. 19. – С. 338 – 342.

Загнітко, 2011 : Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.

Зайко, 2004 : Зайко Л. В. Безособові речення в контексті мовного розвитку [Текст] / Л. В. Зайко // Мовознавство. – 2004. – № 4. – С. 81 – 88.

Замараева, 2008 : Замараева Е. В. Глагольные средства выражения эмоционального состояния в формах Past Simple и Present Perfect [Текст] / Е. В. Замараева // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж : ВГУ, 2008. – Вып. 6. – С. 120 – 126.

Замятина ЭлР : Замятина И. В. Употребление личной и безличной формы причастного предикатива [Электронный ресурс] / И. В. Замятина. – Режим доступа : <http://vestnik-mgou.ru/library/files/incoming/6/2009/2/st4.pdf>

Захарова, 2004 : Захарова М. В. Семантика безличных предложений [Текст] : дисс. ...канд. филол. наук : 10.02.02 / Захарова Марина Валентиновна. – М., 2004. – 164 с.

Зиен, 1992 : Зиен Д.-Н. Неполные односоставные предложения в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Данг Нгок Зиен. – М. : Моск. гос. пед. ун-т, 1992. – 16 с.

Золотова, 1973 : Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка [Текст] / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1973. – 351 с.

Золотова, 1978 : Золотова Г. А. К типологии простого предложения [Текст] / Г. А. Золотова // Вопросы языкознания. – 1978. – № 3. – С. 49 – 61.

Золотова, 1984 : Золотова Г. А. О категории оценки в русском языке [Текст] / Г. А. Золотова // Вопросы языкознания. – 1984. – № 3. – С. 82 – 86.

Золотова, 1998 : Золотова Г. А. Коммуникативная грамматика русского языка [Текст] / Г. А. Золотова, Н. К. Онипенко, М. Ю. Сидорова. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 528 с.

Золотова, 2001 : Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса [Текст] / Г. А. Золотова. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 367 с.

Зоріна, 2013 : Зоріна Ю. «Називний уявлення» і «називний теми» як лінгвістичні терміни [Текст] / Ю. Зоріна // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – Вип. 27. – С. 84 – 88.

Іваницька, 2002 : Іваницька Н. Реалізація семантико-синтаксичного потенціалу абсолютних дієслів у структурі односкладного речення [Текст] / Наталя Іваницька // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія. – 2002. – Вип. 4. – С. 105 – 110.

Іваницька, 1971 : Іваницька Н. Л. Синтаксична структура простого речення [Текст] / Н. Л. Іваницька // Українська мова та література в школі. – 1971. – № 1. – С. 27 – 33.

Іваницька, 1986 : Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові [Текст] : [монографія] / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 167 с.

Іваницька, 1986 а : Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення: Складні випадки аналізу [Текст] / Н. Л. Іваницька. – К. : Вища шк., 1986. – 123 с.

Іваницька, 2001 : Іваницька Н. Л. Формально-граматична та семантико-синтаксична структура простого речення [Текст] / Н. Л. Іваницька. – Вінниця : Вид-во Вінницьк. держ. пед. ун-ту, 2001. – 118 с.

Іванова, 2007 : Іванова Л. Л. Семантико-синтаксична структура речень із дистрибутивними предикатами [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Л. Л. Іванова. – К., 2007. – 20 с.

Иванова, 2007 : Иванова Г. Ф. Ментальные сферы языка: оценка [Текст] : [монография] / Г. Ф. Иванова. — Уфа: Изд-во БГПУ, 2007. — 124 с.

Ивич, 1965 : Ивич М. Оппозиция: «односоставное предложение» — «двусоставное предложение» [Текст] / М. Ивич // Филологические науки. — 1965. — №4. — С. 42 — 48.

Кабардина-Абашидзе, 1978 : Кабардина-Абашидзе Ц. М. Проблема реального субъекта в бесподлежащих глагольных предложениях [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык»/ Ц. М. Кабардина-Абашидзе. — Тбилиси, 1978. — 28 с.

Кавера, 2007 : Кавера Н. В. Семантична типологія предикатів стану [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Кавера Наталія Вікторівна. — К., 2007. — 206 с.

Кавера, 2013 : Кавера Н. В. Семантико-морфологічна експлікація предикатів означеної кількості [Електронний ресурс] / Н. В. Кавера // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. — 2013. — Книга 2. — С. 62 — 65. — Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...

Кадомцева, 1986 : Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення [Текст] / Л. О. Кадомцева. — К. : Вища шк., 1986. — 188 с.

Казакова, 1984 : Казакова А. С. Структурно-семантические свойства предложений типа «Пожар!» в современном русском языке [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / А. С. Казакова. — М., 1984. — 16 с.

Казарина, 2007 : Казарина В. И. Современный русский синтаксис. Структурная организация простого предложения [Текст] / В. И. Казарина. — Елец : ЕГУ им. И. А. Бунина, 2007. — 280 с.

Казиминова, 1993 : Казиминова І. А. Семантична структура і парадигматичні відношення дієслівно-інфінітивних словосполучень у сучасній російській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. А. Казиминова. — К., 1993. — 17 с.

Каленич, 2007 : Каленич В. М. Двоскладні речення з одновалентними дієслівними предикатами в українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / В. М. Каленич. — К., 2007. — 20 с.

Каленич ЕлР : Каленич В. Семантико-синтаксичні параметри речень з одновалентними дієслівними предикатами стану [Електронний ресурс] / Володимир Каленич. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nzvdpu_filol/2009_11/zbirnuk%2011%20%202009/semantuko-suntaksuchni.pdf

Калинин, 1979 : Калинин А. Ф. Основные аспекты структурного типа обобщённо-личных предложений [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / А. Ф. Калинин. — М., 1979. — 23 с.

Калинин, 1999 : Калинин А. Ф. Двучленные безличные предложения [Текст] / А. Ф. Калинин // Русский язык в школе. — 1999. — № 4. — С. 38 — 43.

Калинин, 2001 : Калинин А. Ф. Инфинитивные предложения в системе типов простого предложения [Текст] / А. Ф. Калинин // Русский язык в школе. — 2001 — № 4. — С. 9 — 14.

Калинин, 2003 : Калинин А. Ф. Типология определённо-личных предложений [Текст] / А. Ф. Калинин // Русский язык в школе. — 2003. — № 1. — С. 44 — 50.

Калько, 2002 : Калько М. І. Аспектуальність і дієслівна полісемія [Текст] / М. І. Калько. — Черкаси : Брама. Видавець Вовчок Ю.О., 2002. — 143 с.

Калько, 2008 : Калько М. Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові [Текст] : [монографія] / Микола Калько. — Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2008. — 384 с.

Камалова, 1999 : Камалова А. А. Семантические типы предикатов состояния в системном и функциональном аспектах [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / А. А. Камалова. — Уфа, 1999. — 18 с.

Камінський, 2009 : Камінський Ю. І. Типи декопресемної асиметрії англійських та українських мовних одиниць [Текст] : дис.

...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Камінський Юрій Іванович. — К., 2009. — 207 с.

Каранська, 1992 : Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови [Текст] / М. У. Каранська. — К. : НМК ВО, 1992. — 400 с.

Карцевский, 1965 : Карцевский С. И. Об асимметрическом дуализме лингвистического знака [Текст] / С. И. Карцевский, В. А. Звигинцев // История языкознания XIX — XX веков в очерках и извлечениях. — М. : Высш. шк., 1965. — Ч. 2. — С. 85 — 90.

Кашкин, 2009 : Кашкин В. Б. Асимметричность знака и межъязыковые различия [Текст] / В. Б. Кашкин // Теоретические проблемы современного языкознания : сборник в честь проф. З. Д. Поповой. — Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 2009. — С. 32 — 37.

Кетенчиев, 2001 : Кетенчиев М. Б. Структура и семантика именных предложений в карачаево-балкарском языке [Текст] : дис. ...доктора філол. наук : 10.02.02 / Кетенчиев Мусса Бахаутдинович. — Нальчик, 2001. — 362 с.

Классовский, 1870 : Классовский В. Нерешённые вопросы в грамматике [Текст] / Владимир Классовский. — СПб., 1870.

Клеменевич, 1967 : Клеменевич З. Строение подлежащего и сказуемого в польском простом предложении [Текст] / Зенон Клеменевич // Вопросы языкознания. — 1967. — № 5. — С. 31 — 35.

Климонов, 1962 : Климонов В. Д. Конструкция с причастиями на *-nu*, *-tu* в современном польском литературном языке (залог и видо-временные значения) [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.02 / Климонов Владимир Дмитриевич. — Л., 1962. — 282 с.

Коваленко ЕлР : Коваленко Р. О. Синоніміка конструкцій з дієсловами мислення [Електронний ресурс] / Р. О. Коваленко. — Режим доступу : [http:// kulturamovy.univ.kiev.ua//KM/pdfs/Magazine34-9.pdf](http://kulturamovy.univ.kiev.ua//KM/pdfs/Magazine34-9.pdf)

Коваль, 2005 : Коваль Л. М. Інформативно недостатні слова української мови: семантика, функції [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Коваль Людмила Михайлівна. — К., 2005. — 210 с.

Коваль, 2011 : Коваль Л. З історії вивчення односкладного речення [Текст] / Людмила Коваль // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : зб. наук. пр. – Вінниця : ВДПУ, 2011. – Вип. 14. – С. 90 – 94.

Коваль, 2012 : Коваль Л. Еволюція вивчення односкладного речення в українському мовознавстві [Текст] / Людмила Коваль // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія : Філологічні науки : зб. наук. пр. – Кіровоград : КДПУ, 2012. – Вип. 105 (1). – С. 347 – 351.

Коваль, 2012 а : Коваль Л. Предикативність односкладного речення: логічний та граматичний аспекти [Текст] / Людмила Коваль // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2012. – Вип. 33. – С. 117 – 123.

Коваль, 2012 б: Коваль Л. Синтаксичний статус головного компонента односкладного речення в українській мові [Текст] / Людмила Коваль // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. – Черкаси, 2012. – Вип. 14 – 15. – С. 226 – 231.

Коваль, 2012 в : Коваль Л. Означено-особові конструкції в системі односкладних речень української мови [Текст] / Людмила Коваль // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. пр. – К. : Університет «Україна», 2012. – Вип. 25. – С. 75 – 83.

Коваль, 2012 г: Коваль Л. Формально-граматична типологія головного компонента означено-особового речення [Текст] / Людмила Коваль // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : зб. наук. пр. – Вінниця : ВДПУ, 2012. – Вип. 15. – С. 126 – 132.

Коваль, 2012 р: Коваль Л. Узагальнено-особове речення в парадигмі синтаксичних одиниць [Текст] / Людмила Коваль // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : зб. наук. пр. – Вінниця : ТОВ «Фірма Планер», 2012. – Вип. 16. – С. 61 – 67.

Коваль, 2012 д : Коваль Л. Формально-граматичні вияви головного компонента односкладного речення узагальненого змісту в українській мові [Текст] / Людмила Коваль // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : зб. наук. пр. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. — Вип. 648 — 649 : Слов'янська філологія. — С. 240 — 247.

Коваль, 2012 е : Коваль Л. Безособове речення в граматичній парадигмі ХХ — ХХІ століття [Текст] / Людмила Коваль // Сборник научных трудов SWorld. Материалы международной научно-практической конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании ' 2012» : научн. журнал. — Одесса : КУПРИЕНКО, 2012. — Вып. 4. — Том 41. Философия и филология. — С. 51 — 60.

Коваль, 2013 : Коваль Л. Формально-граматичні вияви простого головного компонента узагальнено-особового речення в українській мові [Текст] / Людмила Коваль // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. — Донецьк : ДонНУ, 2013. — Вип. 26. — С. 85 — 90.

Коваль, 2013 а : Коваль Л. Лінгвальна кваліфікація безособового речення української мови [Текст] / Людмила Коваль // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. пр. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Володимира Винниченка, 2013. — Вип. 118. — С. 417 — 422.

Коваль, 2013 б : Коваль Л. Формально-граматична парадигма складеного головного компонента безособового речення української мови [Текст] / Людмила Коваль // Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) : зб. наук. пр. — Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. — Кн. 3. — С. 37 — 44.

Коваль, 2013 в : Коваль Л. Формально-граматичні параметри простого головного компонента безособового речення української мови [Текст] / Людмила Коваль // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство) : зб. наук. пр. — Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2013. — Вип. 17. — С. 8 — 14.

Коваль, 2013 г : Коваль Л. Предикат стану як семантико-синтаксичний корелят віддієслівного головного компонента безособового речення української мови [Текст] / Людмила Коваль // Вісник Житомирського державного університету : наук. журнал. — Житомир : Вид-во ЖДУ, 2013. — Вип. 4 (70). — С. 154 — 159.

Коваль, 2013 г : Коваль Л. Предикатно-предикатна основа двоелементного головного компонента безособових речень із фазовим зв'язковим дієсловом в українській мові [Текст] / Людмила Коваль // Naukowe prace, praktyka, opracowania, innowacje 2013 roku : zbiór raportów naukowych. — Zakopane : Sp.z o.o. «Diamond trading tour», 2013. — Czesc 5. — Str. 48 — 57.

Коваль, 2014 : Коваль Л. Предикатна основа головного дієслівного компонента безособових речень в українській мові [Текст] / Людмила Коваль // Українська мова — 2014. — № 1 (49). — С. 76 — 86.

Коваль, 2014 а: Коваль Л. Міжрівневі співвідношення предикативних форм на *-но*, *-то* у функції головного компонент безособового речення [Текст] / Людмила Коваль // Українська мова. — 2014. — № 2 (50). — С. 83 — 94.

Коваль, 2014 б : Коваль Л. Предикатно-предикатные структуры с сопроводительными предикатами возможности и необходимости в украинском языке [Текст] / Людмила Коваль // Actual problems of the theory and practice of philological researches : materials of the IV international scientific conference of March 25 — 26, 2014. — Prague : Véddecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2014. — P. 16 — 25.

Коваль, 2014 в: Коваль Л. Симметрия и асимметрия межуровневых соотношений трёхэлементного главного компонента безличного предложения [Электронный ресурс] / Людмила Коваль // Universum : Филология и искусствоведение : электрон. научн. журнал. — 2014. — №2 (4). — URL : <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1005>.

Коваль, 2014 г : Коваль Л. Предикатно-предикатные структуры с сопроводительным предикатом желательности в украинском языке [Текст] / Людмила Коваль // Филологические науки. Вопросы теории и практики. — Тамбов : Грамота, 2014. — № 3 (33) : в 2-х ч. — Ч. II. — С. 98 — 109.

Козак, 1993 : Козак Р. В. Инфинитивные предложения в структурно-семантическом и функциональном аспектах [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.01 ; 10.02.02 / Козак Раиса Витальевна. – Черкассы, 1993. – 289 с.

Кокорина, 1974 : Кокорина С. И. О необходимых компонентах реализации структурной схемы простого предложения [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / С. И. Кокорина. – М., 1974. – 25 с.

Колібаба, 2011 : Колібаба Л. Структурно-семантичні типи базових синтаксичних конструкцій дієслів словотвірної категорії стану [Текст] / Лариса Колібаба // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22 – С. 174 – 178.

Кондрашов, 1979 : Кондрашов Н. А. История лингвистических учений [Текст] / Н. А. Кондрашов. – М : Просвещение, 1979. – 224 с.

Копейцева ЕлР : Копейцева Л. П. Стилистичні функції генітивних речень [Електронний ресурс] / Л. П. Копейцева. – Режим доступу : [http://www.rusnauka.com/SND /Philologia/4_korjeuceva%20%20l.p..doc.htm](http://www.rusnauka.com/SND/Philologia/4_korjeuceva%20%20l.p..doc.htm)

Коржак, 2007 : Коржак З. З. Вираження експресивності номінативних речень (на матеріалі сучасної української художньої літератури) [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Коржак Зоряна Зиновіївна. – Івано-Франківськ, 2007. – 210 с.

Коротаева, 1996 : Коротаева М. В. Полужнаменательные связочные глаголы в современном русском языке [Текст] : [монография] / М. В. Коротаева. – Киров : Вятский гос. пед. ун-т, 1996. – 42 с.

Космеда, 2001 : Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» ; 10.02.02 «Російська мова» / Т. А. Космеда. – Х., 2001. – 35 с.

Косенко, 2010 : Косенко К. О. Предикатна основа та семантично-граматична диференціація дієслівних зв'язок в українській мові [Текст] : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Косенко Катерина Олександрівна. – К., 2010. – 192 с.

Костинский 1969 : Костинский Ю. М. Подлежащее в родительном падеже? [Текст] / Ю. М. Костинский // Русская речь. – 1969. – № 4. – С. 18 – 23.

Костусяк 2011 : Костусяк Н. М. Адресатна синтаксична одиниця на тлі міжрівневої взаємодії [Текст] / Н. М. Костусяк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 1. – С. 63 – 67.

Костусяк ЕлР : Костусяк Н. М. Семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні та комунікативні ознаки кличного відмінка іменників / Н. М. Костусяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/.../1/Костусяк.pdf>

Кочанова 2009 : Кочанова Е. Н. Структура, семантика, функции номинативных предложений в поэтическом языке М. И. Цветаевой [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Е. Н. Кочанова. – М., 2009. – 22 с.

Кретов, 2010 : Кретов А. А. Асимметрия в лингвистике [Текст] / А. А. Кретов // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2010. – № 25. – С. 63 – 69.

Кулагин, 1963 : Кулагин А. Ф. Вокативные предложения в современном русском языке [Текст] / А. Ф. Кулагин // Вопросы синтаксиса и стилистики русского литературного языка [Текст] : Труды III – IV конференции кафедр русского языка педагогических институтов Поволжья / А. Ф. Кулагин – Куйбышев, 1963. – С. 38 – 51.

Кулик, 1965 : Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови [Текст] / Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1965. – Ч. II – 283 с.

Кундис, 2013 : Кундис О. Структурні та семантичні особливості номінативних речень в італійській мові [Текст] / Ольга Кундис // Вісник Львівського університету. Серія : Іноземні мови : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 21. – С. 165 – 170.

Курило, 1930 : Курило О. Про українські безособові конструкції з присудковими дієприслівниками на *-но*, *-то* [Текст] / Олена

Курило // Збірник секції граматики української мови. – 1930. – Кн. 1. – С. 3 – 30.

Курмакаева, 2010 : Курмакаева Н. П. Закономерности заполнения позиции главного члена безличных предложений в связи с действием принципа функциональной эквивалентности [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.02 / Курмакаева Нина Петровна. – Донецк, 2010. – 215 с.

Кутня, 2004 : Кутня Г. В. Структурно-семантична і функціональна характеристика предикатів процесу в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Г. В. Кутня. – Львів, 2004. – 18 с.

Кутня, 2006 : Кутня Г. Семантико-синтаксична парадигма предикатів процесу з варіантними виявами суб'єктів у сучасній українській мові [Текст] / Галина Кутня // Вісник Львівського університету. Серія : Філологія : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 38. – Ч. I. – С.15 – 23.

Кутня, 2006 а : Кутня Г. До питання структурно-семантичних модифікацій предикатів процесу в сучасній українській мові [Текст] / Галина Кутня // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 150 –154.

Кутня, 2009 : Кутня Г. До питання класифікаційних критеріїв предикатів у мовознавчій літературі [Текст] / Галина Кутня // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18 – С. 76 – 80.

Кухарева, 2003 : Кухарева В. І. Комунікативний потенціал односкладних речень у науковому тексті (на матеріалі науково-технічної літератури) [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Кухарева Віталіна Іванівна. – К., 2003. – 194 с.

Куц, 2003 : Куц О. В. Семантико-синтаксична структура речення з чотиривалентними предикатами [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Куц. – К., 2003. – 20 с.

Куц ЕлР : Куц О. Безособові речення з предикативними формами на *-но*, *-то* в українській мові [Електронний ресурс] / Олена Куц. – Режим доступу : <http://topreferat.znate.ru/docs/index-1810.html?page=170>

Кучеренко, 1963 : Кучеренко І. К. Вокатив як виразник функціонуючого члена речення і так зване звертання [Текст] / І. К. Кучеренко // Проблеми синтаксису : праці міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису. – Львів : Вид-во ЛДУ, 1963. – С. 64 – 73.

Лаврінець ЕР : Лаврінець О. Я. Статус пасивних конструкцій у сучасній українській мові [Електронний ресурс] / О. Я. Лаврінець. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/naukma/Fil/2008_85/07_lavrinets_oja.PDF

Лашкевич, 1976 : Лашкевич А. И. Генитивные конструкции со значением метафорического количества в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / А. И. Лашкевич. – Минск, 1976. – 21 с.

Лебедева, 1966 : Лебедева Л. В. Субстантивные эмоционально-оценочные предложения в современном русском языке [Текст] / Л. В. Лебедева // Труды кафедры русского языка пединститутов Дальнего Востока. – Хабаровск : Изд-во Хабар. пед. ин-та, 1966. – С. 9 – 25.

Лекант, 1971 : Лекант П. А. Грамматическая форма простого предложения и система его структурно-синтаксических типов в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / П. А. Лекант. – М., 1971. – 35 с.

Лекант, 1986 : Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке [Текст] / П. А. Лекант. – М. : Высш. шк., 1986. – 173 с.

Лермит, 1973 : Лермит Р. О развитии номинативного предложения в русском языке [Текст] / Р. Лермит // Вопросы языкознания. – 1973. – № 2. – С. 58 – 66.

Леута, 1988 : Леута О. І. Виділення лексико-семантичної групи стану в складі дієслівної лексики сучасної української літературної мови [Текст] / О. І. Леута // Семантичні і формальні аспекти морфології і синтаксису української мови. – К. : КДПІ, 1988. – С. 18 – 23.

Леута, 2007 : Леута О. І. Семантико-синтаксичні параметри українських дієслів [Текст] : [монографія] / О. І. Леута. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 404 с.

Леута, 2008 : Леута О. І. Синтетичні та аналітичні предикати в структурі речення [Текст] / О. І. Леута // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – К., 2008. – Вип. 6. – С. 37 – 44.

Ломтев, 1979 : Ломтев Т. П. Структура предложения в современном русском языке [Текст] / Т. П. Ломтев. – М. : Изд-во МГУ, 1979. – 198 с.

Лонська, 2001 : Лонська Л. І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Л. І. Лонська. – К., 2001. – 19 с.

Лосев, 1982 : Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф [Текст] : [монографія] / А. Ф. Лосев. – М. : Наука, 1982. – 420 с.

Лубенцова, 2005 : Лубенцова Т. В. Способы выражения интенсивно-результативного состояния в немецком языке [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.04 / Лубенцова Татьяна Викторовна. – Архангельск, 2005. – 190 с.

Лужковская, 1987 : Лужковская М. Ф. Цепочки номинативных предложений в современном русском литературном языке (на материале очерков) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. філол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / М. Ф. Лужковская. – Л., 1987. – 16 с.

Лукаш ЕлР : Лукаш Н. Синтетичні модифікатори ознаки предикатів кількості [Електронний ресурс] / Наталія Лукаш. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_86/statti/07.pdf

Лукина, 2001 : Лукина С. Л. Русские возвратные глаголы и их английские эквиваленты [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. філол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / С. Л. Лукина. – Воронеж, 2001. – 18 с.

Лучик, 2001 : Лучик А. А. Моделювання як ефективний засіб дослідження прислівникових еквівалентів української мови [Текст]

/ А. А. Лучик // Проблемы грамматики і лексикології української мови : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. – с.97 – 105.

Лушай, 1994 : Лушай В. В. Принцип функциональной эквивалентности в организации предложения [Текст] / В. В. Лушай // Язык. Смысл. Текст : сборник статей, посвящённых памяти В. А. Корнилова. – Донецк : Изд-во Донецк. ун-та, 1994. – С. 100 – 111.

Лютова, 2010 : Лютова Е. С. Выражение фазисной семантики в безличном предложении [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.01 / Лютова Екатерина Степановна. – М., 2010. – 182 с.

Магас, 2010 : Магас Н. М. Семантика та структурні типи речень з ментальними предикатами [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Магас. – Івано-Франківськ, 2010. – 20 с.

Макаров ЕлР : Макаров А. К. Датив как субъект категории состояния [Электронный ресурс] / А. К. Макаров // Режим доступа : <http://tl-ic.kursksu.ru/pdf/004-08.pdf>

Мартьянова, 2009 : Мартьянова Н. Г. Функціональні особливості номінативних односкладних речень [Текст] / Н. Г. Мартьянова // Вісник Донецького інституту соціальної освіти. Філологія. Журналістика : зб. наук. пр. – 2009. – № 5. – Т. V. – С. 38 – 42.

Масицька, 1998 : Масицька Т. Є. Граматична структура дієслівної валентності [Текст] : [монографія] / Т. Є. Масицька. – Луцьк : Вид-во Волинського ун-ту, 1998. – 204 с.

Масицька, 2013 : Масицька Т. Є. Особливості реченневих конструкцій з імпліцитною суб'єктною семантикою [Електронний ресурс] / Т. Є. Масицька // Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. – 2011. – Випуск 213. – С. 65 – 70. – Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal///Soc_Gum/Vchu/filol/2011_213/N213p066-071.pdf

Матвеев, 1991 : Матвеев С. Б. Коммуникативные аспекты синтаксиса и семантики инфинитивных предложений [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Украинский язык» / С. Б. Матвеев. – К., 1991. – 18 с.

Матвеев, 1997 : Матвеев С. Б. Семантична специфіка українського безособового речення з модальним предикатом [Текст] / С. Б. Матвеев // Мовознавство. – 1997. – № 4 – 5. – С. 27 – 32.

Матвієнко, 1936 : Матвієнко О. Пасивні присудки на *-но, -то* і *-ний, -тий* в українській мові (Матеріали до проблеми: граматичний рід і активний та пасивний стан) [Текст] / Оникій Матвієнко // Мовознавство. – 1936. – № 7. – С. 21 – 49.

Матханова, 2003 : Матханова И. П. Вариативность высказываний с семантикой непроцессуального состояния в современном русском языке [Текст] / И. П. Матханова // Проблемы функциональной грамматики: Семантическая инвариантность / вариативность. – СПб. : Наука, 2003. – С. 101 – 118.

Межов, 2007 : Межов О. Г. Суб'єктні синтаксеми в структурі простого речення [Текст] : [монографія] / О. Г. Межов. – Луцьк : Вежа, 2007. – 183 с.

Межов, 2011 : Межов О. Предикати якості в семантико-синтаксичній структурі речення [Текст] / Олександр Межов // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – № 4. – Ч. 2. – Том 24 (63). – С. 56 – 60.

Межов, 2011 а: Межов О. Г. Об'єктна мінімальна семантико-синтаксична одиниця у формі знахідного відмінка [Текст] / О. Г. Межов // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – 2011. – Вип. 1. – С. 90 – 94.

Мелашенко, 2001 : Мелашенко Ю. Б. Предикативні форми на *-но, -то* у лінгвістичній термінології [Текст] / Ю. Б. Мелашенко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. 4. – С. 261 – 264.

Мелекесцева, 2012 : Мелекесцева Н. В. Предикати посесивної наявності / відсутності в сучасній українській мові [Текст] / Н. В. Мелекесцева // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2012. – Т. 25 (64). – № 1. – Ч. 1. – С. 116 – 120.

Мельник ЕлР : Мельник І. Семантичні групи відчислівникових дієслівних синтаксичних транспозитів [Електронний ресурс] / Ірина Мельник. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/.../1/semantik.pdf>

Мельничук, 1966 : Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення [Текст] / О. С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1966. – 324 с.

Мельчук, 1974 : Мельчук І. А. О синтаксическом нуле [Текст] / І. А. Мельчук // Типология пассивных конструкций : Диатезы и залого. – Л. : Наука, 1974. – 156 с.

Мещанинов, 1984 : Мещанинов І. І. Номинативное и эргативное предложения: Типологическое сопоставление структур [Текст] / І. І. Мещанинов. – М. : Наука, 1984. – 394 с.

Митрофанова, 2007 : Митрофанова О. Г. Семантико-синтаксична структура речень із дієслівними предикатами руху і переміщення [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Митрофанова Олена Григорівна. – Херсон, 2007. – 231 с.

Митяй, 2001 : Митяй З. О. Структура функціонально-семантичного поля неповноти ознаки [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Митяй Зоя Олегівна. – К., 2001. – 181 с.

Мірченко, 1997 : Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення) [Текст] / М. В. Мірченко. – К. : ІЗМН, 1997. – 100 с.

Мірченко, 2004 : Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій [Текст] : [монографія] / М. В. Мірченко. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 392 с.

Мірченко ЕлР : Мірченко М. В. Симетричні предикати в українській мові [Електронний ресурс] / М. В. Мірченко // Український синтаксис: навчально-практичний комплекс. Хрестоматія. – Донецьк : ДонНУ. – С. 224 – 229. – Режим доступу : <http://litmisto.org.ua/?p=165>

Милых, 1974 : Милых М. К. Сочетаемость элементов, составляющих структурное ядро субъективных безличных предложений [Текст] / М. К. Милых // Сочетаемость языковых единиц :

сб. научн. тр. — Ростов-на-Дону : Ростовский-на-Дону гос. пед. ин-т, 1974. — С. 23 — 29.

Мишеніна, 2005 : Мішеніна Т. М. Структурно-семантичні особливості синтаксичних конструкцій посесивності в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Мішеніна. — К., 2005. — 20 с.

Моисеева, 1988 : Моисеева В. Л. Безличные глагольные предикаты состояния лица в русской языковой картине мира [Текст] : дисс. ...канд. филол. наук : 10.02.01 / Моисеева Вероника Леонидовна. — СПб., 1998. — 20 с.

Мокроусова, 2011 : Мокроусова О. Ю. Номинативное предложение как единица текста: коммуникативно-прагматический аспект [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / О. Ю. Мокроусова. — Ростов-на-Дону, 2011. — 20 с.

Мороз, 1997 : Мороз В. Я. Називний уявлення і граматична категорія в сучасній українській літературній мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / В. Я. Мороз. — Дніпропетровськ, 1997. — 23 с.

Москальская, 1974 : Москальская О. И. Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка) [Текст] / О. И. Москальская. — М. : Высш. шк., 1974. — 156 с.

Муллонен, 1961 : Муллонен М. Разграничение неопределённо-личных и обобщённо-личных предложений в финском языке [Текст] / Мария Муллонен // Всесоюзное совещание по вопросам финно-угорской филологии. — Петрозаводск, 1961. — С. 19 — 25.

Мусяенко, 1992 : Мусяенко В. П. Функционально-семантическая категория меры в русском языке [Текст] : дисс. ...доктора филол. наук : 10.02.02 / Мусяенко Валентина Павловна. — К., 1992. — 447 с.

Мухин, 1968 : Мухин А. М. Структура предложений и их модели [Текст] : [монография] / А. М. Мухин. — Л. : Наука, 1968. — 230 с.

Мухометзянова, 2007 : Мухометзянова Ю. В. Функционально-семантический аспект высказываний со значением возможности [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / Ю. В. Мухометзянова. – Тверь, 2007. – 18 с.

Набиуллин, 2010 : Набиуллин Р. Р. Односоставные глагольные предложения во внутренней речи персонажей в художественной литературе : на материале приведений Л. Н. Толстого [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Р. Р. Набиуллин. – Уфа, 2010. – 17 с.

Нагель, 2008 : Нагель В. В. Оцінні найменування осіб в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / В. В. Нагель. – Дніпропетровськ, 2008. – 22 с.

Немец, 1989 : Немец Г. П. Семантико-синтаксические средства выражения модальности в русском языке [Текст] : [монография] / Г. П. Немец. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского-на-Дону ун-та, 1989. – 142 с.

Никонова, 1975 : Никонова Н. А. Грамматический статус конструкции «быть + причастие» в русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Языки народов Российской Федерации» / Н. А. Никонова. – Воронеж, 1975. – 21 с.

Никифорова, 2006 : Никифорова С. А. Номинативное предложение как компонент структуры текстового целого: на материале немецкоязычной прозы и поэзии [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / С. А. Никифорова. – СПб., 2006. – 20 с.

Новикова, 1989 : Новикова О. Н. Семантико-синтаксическая структура конструкций с глаголами желания в современном английском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Русский язык» / О. Н. Новикова. – Минск, 1989. – 24 с.

Новицкая, 1978 : Новицкая В. В. Лексика с количественным значением в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на

соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Языки народов Российской Федерации» / В. В. Новицкая. — Л., 1978. — 16 с.

Овсянико-Куликовский, 1901 : Овсянико-Куликовский Д. Н. Из синтаксических наблюдений : К вопросу о классификации бес-субъектных предложений [Текст] / Д. Н. Овсянико-Куликовский. — СПб. : Изд-во И. Л. Овсянико-Куликовской, 1901. — 128 с.

Овчарук, 1956 : Овчарук С. А. Узагальнено-особові речення в українських прислів'ях [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / С. А. Овчарук. — Херсон, 1956. — 261 с.

Овчиннікова, 1993 : Овчиннікова І. К. Лексико-семантична класифікація дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта в українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. І. Овчиннікова. — К., 1993. — 23 с.

Односоставные, 1976 : Односоставные предложения в восточных языках [Текст] : [монография] / [отв. ред. И. Ф. Вардуль]. — М. : Наука, 1976. — 136 с.

Одинец, 1997 : Одинец А. И. Семантико-синтаксические и функционально-прагматические особенности номинативных предложений в современном французском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.05 «Романские языки» / А. И. Одинец. — Иркутск, 1997. — 20 с.

Одинцов, 2002 : Одинцов Е. В. К вопросу о системных отношениях безличных и номинативных предложений в русском языке [Текст] / Е. В. Одинцов // Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста. — М., 2002. — С. 89 — 101.

Ожоган, 2010 : Ожоган А. В. Семантика і валентна структура предикатів руйнування в німецькій та українській мовах [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / А. В. Ожоган. — Львів, 2010. — 24 с.

Ожоган, 2012 : Ожоган А. В. Дієслівні предикати зі значенням псування в німецькій та українській мовах [Текст] / А. В. Ожоган // Лінгвістичні студії. — 2012. — Вип. 24. — С. 69 — 74.

Ожоган ЕлР : Ожоган А. Дієслівні предикати зі значенням «пошкодження» у німецькій та українській мовах [Електронний ресурс] / Андрій Ожоган. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz2011_96_2/statti/23.pdf

Оликова, 1979 : Оликова М. А. Обращение в современном английском языке [Текст] / М. А. Оликова. – Львов : Вища шк., 1979. – 84 с.

Олзоева, 1987 : Олзоева Я. В. Компоненты со значением оценки действия в структуре простого предложения [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Я. В. Олзоева. – М., 1987. – 18 с.

Олексенко, 2001 : Олексенко В. П. Словотвірні категорії суфіксальних іменників [Текст] : [монографія] / В. П. Олексенко. – Херсон : Айлант, 2001. – 240 с.

Осипова, 1981 : Осипова Э. Н. Об особенностях функционирования односоставных предложений с глаголом 2-го лица единственного числа в обобщённом значении [Текст] / Э. Н. Осипова // Функционирование синтаксических категорий в тексте : Межвуз. сб. научн. тр. – Л. : Наука, 1981. – С. 72 – 78.

Осипова, 2009 : Осипова Э. Н. Русский синтаксис: односоставность предложения [Текст] : [монографія] / Э. Н. Осипова. – Архангельск : Изд-во Поморского ун-та им. М. В. Ломоносова, 2009. – 150 с.

Павліна, 1978 : Павліна А. А. Актуальне членування і граматична природа речень з предикативом та інфінітивом [Текст] / А. А. Павліна // Мовознавство. – 1978. – № 2. – С. 44 – 48.

Павлов, 1998 : Павлов В. М. Противоречия семантической структуры безличных предложений в русском языке [Текст] : [монографія] / В. М. Павлов. – СПб. : Наука, 1998. – 186 с.

Падучева, 1974 : Падучева Е. В. О семантике синтаксиса [Текст] / Е. В. Падучева. – М. : Наука, 1974. – 292 с.

Панов, 1966 : Панов М. В. Русский язык [Текст] / М. В. Панов // Языки народов СССР : в 5-ти т. – М. : Наука, 1966. – Т. 1. Индоевропейские языки. – С. 55 – 122.

Пасічник ЕлР : Пасічник І. Семантичні групи одно-тривалент-

них предикатів-прикметників (на матеріалі роману «Волинь» У. Самчука) [Електронний ресурс] / Ірина Пасічник. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1091/1/Semantic%20%20groups.pdf>

Пасічник, 1998 : Пасічник І. А. Семантико-синтаксична валентність предикативних прикметників [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. А. Пасічник. – К., 1998. – 16 с.

Певнева, 1996 : Певнева Т. И. Свойства субъектов и предикатов безличного предложения на материале конструкций, описывающих явления природы и явления внутреннего мира человека [Текст] : дис. ...кандидата филол. наук : 10.02.01 / Певнева Татьяна Ивановна. – М., 1996. – 117 с.

Перетяцько, 1972 : Перетяцько Т. П. Лексические средства обозначения неопределённо большого количества [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Русский язык» / Т. П. Перетяцько. – Алма-Ата, 1972. – 23 с.

Перцева, 1987 : Перцева Н. К. Типы аспектно-темпоральных и модальных значений в инфинитивном предложении и характер отношений между ними [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Н. К. Перцева. – М., 1987. – 16 с.

Петрова, 2007 : Петрова М. А. Типы немодальных значений предикатов (на материале славянских и германских языков) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / М. А. Петрова. – М., 2007. – 22 с.

Пешковский, 1957 : Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении [Текст] : / А. М. Пешковский. – М. : Учпедгиз, 1957. – 511 с.

Піддубська, 2000 : Піддубська І. В. Модальна і темпоральна транспозиція дієслівних форм [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Піддубська Інна Валентинівна. – Донецьк, 2000. – 185 с.

Пірус, 2004 : Пірус Г. О. Предикати відношення в українській мові: семантико-граматичний аспект [Текст] : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Г. О. Пірус. — К., 2004. — 20 с.

Плющ, 1986 : Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення [Текст] : [монографія] / М. Я. Плющ. — К. : Вища шк., 1986. — 158 с.

Попов, 1958 : Попов А. С. Номинативные предложения и сходные с ними по форме синтаксические конструкции в современном русском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / А. С. Попов. — М., 1958. — 18 с.

Попова, 1970 : Попова И. А. О «двусоставности» номинативных предложений [Текст] / И. А. Попова // Исследования по современному русскому языку. — М. : Изд-во МГУ, 1970. — С. 70 — 75.

Попова, 1974 : Попова И. А. «Вопрос о безличности предложения» [Текст] / И. А. Попова // Исследование по славянской филологии. Сборник, посвящённый памяти В. В. Виноградова. — М. : Изд-во МГУ, 1974. — С. 65 — 70.

Попович, 2011 : Попович Н. Синтаксична структура речень з числівниковим компонентом в українській мові [Текст] : [монографія] / Наталія Попович, Василь Шинкарук. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. — 136 с.

Попович, 2007 : Попович Н. Числівниково-іменникові сполуки у функції детермінантів з причиновим та цільовим значенням [Текст] / Н. Попович // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. — Донецьк : ДонНУ, 2007. — Вип. 156. — С. 310 — 315.

Потебня, 1977 : Потебня А. А. Из записок по русской грамматике [Текст] : в 4 т. / А. А. Потебня. — М. : Просвещение, 1977. — Т.4. — 406 с.

Почтенная, 1953 : Почтенная Т. Г. Определённо-личные и неопределённо-личные предложения [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Т. Г. Почтенная. — М., 1953. — 18 с.

Правда, 1995 : Правда Е. А. Односоставные признаковые предложения в русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен.

степени канд. філол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Е. А. Правда. — Воронеж, 1995. — 22 с.

Предикат, 2010 : Предикат у структурі речення [Текст] : [монографія] / [за ред. акад. НАПН України В. І. Кононенка]. — К. ; Івано-Франківськ; Варшава, 2010. — 408 с.

Примов, 2003 : Примов Б. Я. Односоставные предложения номинативного типа в современном немецком языке [Текст] : [монографія] / Б. Я. Примов. — Самарканд : «СамДЧТИ», 2003. — 118 с.

Проворотова, 2010 : Проворотова Е. Ю. Безличные предложения в текстах «орнаментальной» прозы: структура, семантика, функционирование [Текст] : дисс. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Проворотова Елена Юрьевна. — Волгоград, 2010. — 186 с.

Проничев, 1971 : Проничев В. П. Синтаксис обращения (на материале русского и сербохорватского языков) [Текст] / В. П. Проничев. — Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1971. — 88 с.

Проничев, 1989 : Проничев В. П. Типы и модели односоставных предложений в русском языке [Текст] : [монографія] / В. П. Проничев. — Л. : ЛГПИ, 1989. — 85 с.

Проничев, 1991 : Проничев В.П. Функционирование именных односоставных конструкций в тексте (предметно-ситуативные номинации) [Текст] : [монографія] / В. П. Проничев. — Л. : Изд-во РГПУ, 1991. — 115 с.

Прохоренков, 2007 : Прохоренков В. М. Кличний відмінок у староросійській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 «Російська мова» / В. М. Прохоренков. — Дніпропетровськ, 2007. — 20 с.

Пянковська, 2009 : Пянковська І. В. Слова категорії стану в структурі речень німецької й української мов [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / І. В. Пянковська. — К., 2009. — 20 с.

Рабанюк, 1998 : Рабанюк Л. С. Генітивні речення в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Л. С. Рабанюк. — Чернівці, 1998. — 20 с.

Рабанюк, 1998 а : Рабанюк Л. С. Генітивно-квантитативні речення в українській мові [Текст] / Л. С. Рабанюк // Мовознавство. – 1998. – № 4 – 5. – С. 48 – 52.

Рамза, 1996 : Рамза Т. Р. Безличные предложения в современном белорусском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.03 «Славянские языки» / Т. Р. Рамза. – Минск, 1996. – 22 с.

Распопов, 1967 : Распопов И. П. К характеристике конструктивных типов простого предложения в современном русском языке [Текст] / И. П. Распопов // Филологические науки. – 1967. – № 3. – С. 29 – 33.

Распопов, 1984 : Распопов И. П. Основы русской грамматики: Морфология и синтаксис [Текст] / И. П. Распопов, А. М. Ломов. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 351 с.

Ремянникова, 2004 : Ремянникова О. Ю. Фазисные глаголы как предикаты, отражающие целенаправленную деятельность человека [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / О. Ю. Ремянникова. – М., 2004. – 18 с.

Рисинзон, 1992 : Рисинзон С. А. Номинативные предложения (лингвистический статус и стилевое функционирование в русском и английском языках) [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / С. А. Рисинзон. – Саратов, 1992. – 19 с.

Рубан, 2009 : Рубан С. Односкладні речення як синтаксичне явище. Означено-особові речення як різновид односкладних конструкцій [Текст] / Світлана Рубан // Дивослово. – 2009. – № 10. – С. 2 – 5.

Руденко, 2002 : Руденко Н. П. Семантико-синтаксична природа поля умовності в сучасній українській літературній мові [Текст] : дис. ...кандидата филол. наук : 10.02.01 / Руденко Наталя Петрівна. – К., 2002. – 202 с.

Руднев, 1968 : Руднев А. Г. Синтаксис современного русского языка [Текст] / А. Г. Руднев. – М. : Наука, 1968. – 286 с.

Ружичка, 1963 : Ружичка Р. О трансформационном описании так называемых безличных предложений в современном русском литературном языке [Текст] / Рудольф Ружичка // Вопросы языкознания. – 1963. – № 3. – С. 42 – 46.

Русанівський, 1988 : Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики [Текст] / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1988. – 240 с.

Русанівський, 1971 : Русанівський В. М. Структура українського дієслова [Текст] / В. М. Русанівський – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.

Русская, 1979 : Русская грамматика [Текст] / [vidp. red. Karel Horalek]. – Praha : Academia, 1979. – Т. 2. Синтаксис. – 1093 с.

Русская, 1980 : Русская грамматика / [отв. ред. Н. Ю. Шведова]. – М. : Наука, 1980. – Т. 2 : Синтаксис. – 709 с.

Рыскаль, 1992 : Рыскаль Н. Н. Системные отношения слов категории состояния в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Н. Н. Рыскаль. – Черкассы, 1992. – 19 с.

Рябова, 1987 : Рябова Т. В. Структурно-семантические особенности отрицательных предложений с родительным субъекта [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Т. В. Рябова. – Л., 1987. – 16 с.

Савчук, 2003 : Савчук Т. Релятивні дієслова як структурно-семантичний клас дієслівної лексики [Текст] / Тетяна Савчук // Українська мова. – 2003. – № 1. – С. 51 – 59.

Садыков, 1984 : Садыков Б. Связка в современном узбекском литературном языке [Текст] / Батыркул Садыков. – Ташкент : Фан, 1984. – 86 с.

Сазонова, 2004 : Сазонова Е. С. Односоставные активно-процессные предложения в русском языке и их английские эквиваленты [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.19 / Сазонова Елена Сергеевна. – Воронеж, 2004. – 241 с.

Сазонова, 1997 : Сазонова Я. Ю. Міжрівневі зв'язки у системі української мови (на матеріалі дієслів з безособовим конструктивно зв'язаним значенням) [Текст] : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Я. Ю. Сазонова. — Х., 1997. — 20 с.

Салимов, 2010 : Салимов Р. Д. Структура и семантика односоставных предложений в русском и таджикском языках [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Р. Д. Салимов. — М., 2010. — 55 с.

Санжаров, 1961 : Санжаров Л. Н. Номинативные предложения в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Л. Н. Санжаров. — М., 1961. — 20 с.

Свинцова, 1993 : Свинцова И. Ю. Русские безличные глагольные предложения и их распространители [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / И. Ю. Свинцова. — М., 1993. — 16 с.

Седельников, 1961 : Седельников Е. А. Структура простого предложения с точки зрения синтагматических и парадигматических отношений [Текст] / Е. А. Седельников // Филологические науки. — 1961. — № 3. — С. 43 — 48.

Седельников, 1976 : Седельников Е. А. Об исконной структуре русских инфинитивных предложений [Текст] / Е. А. Седельников // Филологические науки. — 1976. — № 6. — С. 15 — 21.

Селеменова, 2006 : Селеменова О. А. Безличные предложения со значением состояния природы и окружающей среды в современном русском языке : структура, семантика и функционирование [Текст] : дис. ...кандидата филол. наук : 10.02.01 / Селеменова Ольга Александровна. — Елец, 2006. — 234 с.

Селивестров, 1982 : Селивестров О. Н. Семантические типы предикатов [Текст] : [монография] / О. Н. Селивестрова. — М. : Наука, 1982. — 365 с.

Семененко, 2001 : Семененко О. Ю. Функціонально-семантичне поле неозначеної кількості в українському поетичному дискурсі [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. Ю. Семененко. — Одеса, 2001. — 24 с.

Семененко, 2011 : Семененко О. Структурно-семантичний тип речень з інверсійним кількісним компонентом [Текст] / Олександра Семененко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2011. – Вип. 52. – С. 349 – 355.

Семенюк, 2005 : Семенюк О. А. Семантична структура речень із предикативами емоційного стану в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Семенюк. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.

Синтаксис : Синтаксис русского языка [Текст] / [под ред. М. Кубика] – Прага, 1974. – 280 с.

Синявський, 1931 : Синявський О. Норми української літературної мови [Текст] / Олекса Синявський. – Х. : Рад. шк., 1931. – 306 с.

Ситар, 2004 : Ситар Г. В. Типологія речень із предикатами партитивного відношення в українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Г. В. Ситар. – Донецьк, 2004. – 22 с.

Ситар, 2010 : Ситар Г. Описові предикати з модальним компонентом в українській мові: структура й семантика [Текст] / Ганна Ситар // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 20 – С. 146 – 150.

Скаб, 2002 : Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові [Текст] : [монографія] / М. С. Скаб. – Чернівці : Місто, 2002. – 272 с.

Скаб, 2002 а : Скаб М. С. Вокативні речення сучасної української мови / М. С. Скаб // Українська мова. – 2002. – № 1. – С. 32 – 41.

Скобликова, 1979 : Скобликова Е. С. Современный русский язык : Синтаксис простого предложения [Текст] / Е. С. Скобликова. – М. : Просвещение, 1979. – 236 с.

Скобликова, 2006 : Скобликова Е. С. Современный русский язык : Синтаксис простого предложения (теоретический курс) [Текст] / Е. С. Скобликова. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 320 с.

Скомаровська, 2010 : Скомаровська С. В. Вербалізація бажальної модальності в українській мові [Текст] : автореф. дис. на здо-

буття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / С. В. Скомаровська. — К., 2010. — 20 с.

Скорейко-Сквирська, 2006 : Скорейко-Сквирська І. І. Аналіз статусу односкладного речення в сучасній лінгвістиці [Текст] / І. І. Скорейко-Сквирська // Мовознавство. — 2006. — № 6. — С. 72 — 75.

Слинько, 1980 : Слинько І. І. Парадигматика простого речення української мови (односкладне речення) [Текст] / І. І. Слинько // Мовознавство. — 1980. — № 3. — С. 22 — 29.

Слинько, 1994 : Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання [Текст] / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. — К. : Вища шк., 1994. — 670 с.

Смагленко, 1954 : Смагленко Ф. П. Про предикативне означення в українській мові [Текст] / Ф. П. Смагленко // Українська мова в школі. — 1954. — № 1. — С. 20 — 24.

Смеречинський, 1932 : Смеречинський С. Нариси з української синтакси у зв'язку з фразеологією та стилістикою [Текст] / Сергій Смеречинський. — Х. : ДВУ, 1932. — 285 с.

Смирнова, 1986 : Смирнова Т. Н. Семантическая структура предложений с предикатами состояния [Текст]: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Украинский язык» / Т. Н. Смирнова. — Х., 1986. — 25 с.

Соколова, 2012 : Соколова С. О. Міжмовна асиметрія як джерело інтерференції [Текст] / С. О. Соколова // Наукові записки НаУКМА. — 2012. — Т. 137. Філологічні науки (Мовознавство). — С. 138 — 141.

Солохиддинов, 2012 : Солохиддинов В. Ю. Безличные предложения в английском и таджикском языках: сопоставительный аспект [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / В. Ю. Солохиддинов. — Душанбе, 2012. — 26 с.

Сопачова, 2012 : Сопачова В. Аналітичні предикативні синтаксеми зі значенням зміни стану / Вікторія Сопачова // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. — Донецьк : ДонНУ, 2012. — Вип. 25. — С. 71 — 76.

Сопачова ЕлР : Сопачова В. В. Структура і семантика аналітичних предикативних синтаксем англійської мови [Електронний ресурс] / В. В. Сопачова. – Режим доступу : <http://www.br.com.ua/referats/Movovedennya / 85039-1.html>

Спектор, 1988 : Спектор Т. Р. Связки как средство отражения позиции говорящего в предложении [Текст] / Т. Р. Спектор // Компоненты предложения : Межвуз. сб. научн. тр. – Новосибирск : Новосибирский гос. ун-т, 1988. – С. 67 – 70.

Спринчак, 1960 : Спринчак Я. О. Очерк русского исторического синтаксиса [Текст] / Я. О. Спринчак. – К. : Рад. шк., 1960. – 180 с.

Стародумова, 2005 : Стародумова О. А. Синтаксис современного русского языка [Текст] / О. А. Стародумова. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 2005. – 142 с.

Степаненко, 1999 : Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у формуванні й вираженні квантитативних відношень у структурі простого двоскладного речення [Текст] / М. І. Степаненко // Мовознавство. – 1999. – № 4 – 5. – С. 15 – 21.

Степанов, 1981 : Степанов Ю. С. Имена. Предикаты. Предложения (Семиологическая грамматика) [Текст] : [монография] / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1981. – 361 с.

Суй Суй Бэнь, 2006 : Суй Суй Бэнь. Категория безличности и безличные предложения в русской языковой картине мира [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.01 / Суй Суй Бэнь. – Уфа, 2006. – 194 с.

Сулима, 1928 : Сулима М. Лекції з української синтакси [Текст] / Микола Сулима. – Х. : Рад. шк., 1928. – 256 с.

Сулима, 2010 : Сулима О. П. Іменникова вербалізація предикатів в українській мові [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Сулима Олеся Петрівна. – К., 2010. – 226 с.

Сусов, 1975 : Сусов И. П. Формальные и семантические аспекты предложения [Текст] / И. П. Сусов // Теоретические проблемы синтаксиса современных индоевропейских языков. – Л. : Наука, 1975. – С. 34 – 39.

Сухарина, 2003 : Сухарина Н. М. Граматична та лексична семантика українського дієслова в лексикографічній системі [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Сухарина. — К., 2003. — 19 с.

Сучасна, 1972 : Сучасна українська літературна мова : Синтаксис [Текст] / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. — К. : Наук. думка, 1972. — 515 с.

Сучасна, 1993 : Сучасна українська літературна мова [Текст] : [підручник] / [за ред. А. П. Грищенка]. — К. : Вища шк., 1993. — 336 с.

Сучасна, 2000 : Сучасна українська літературна мова [Текст] : [підручник для вузів] / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. — К. : Вища шк., 2000. — 430 с.

Сучасна, 2008 : Сучасна українська мова [Текст] : [підручник] / О. Д. Пономарів, В. В. Пономарів, Л. Ю. Шевченко та ін. — К. : Либідь, 2008. — 488 с.

Сушинська, 2000 : Сушинська І. М. Структурно-функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. М. Сушинська. — Дніпропетровськ, 2000. — 20 с.

Сятковский, 1963 : Сятковский С. И. Неопределённо-личные предложения в современных славянских языках [Текст] / С. И. Сятковский // Славянская филология. — М., 1963. — Вып. 5. — С. 42 — 46.

Сятковский, 1965 : Сятковский С. И. О принципах классификации простого предложения в современном русском литературном языке (на материале односоставных неопределённо-личных и обобщённо-личных предложений) [Текст] / С. И. Сятковский // Русский язык в школе. — 1965. — № 3. — С. 41 — 50.

Тарланов, 1970 : Тарланов З. К. Синтаксис русских пословиц [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / З. К. Тарланов. — Л., 1970. — 22 с.

Тарланов, 1998 : Тарланов З. К. Русское безличное предложение в контексте этнического восприятия [Текст] / З. К. Тарланов // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. — 1998. — № 5 — 6. — С. 65 — 76.

Тарланов, 2006 : Тарланов З. К. Родительный неопределённого количества как один из системных факторов категории безличности в русском языке [Текст] / З. К. Тарланов // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – 2006. – № 3. – С. 32 – 41.

Тарланов, 2007 : Тарланов З. К. К проблеме происхождения инфинитивных предложений в русском языке [Текст] / З. К. Тарланов // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – 2007. – № 4. – С. 60 – 69.

Теньер, 1988 : Теньер Л. Основы структурного синтаксиса [Текст] : [монография] / Л. Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 654 с.

Теория, 1990 : Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность [Текст] / А. В. Бондарко, Е. И. Беляева, Л. А. Бирюлин и др. – Л. : Наука, ЛО, 1990. – 264 с.

Тимкова, 2005 : Тимкова В. А. Семантико-синтаксична структура двоскладних речень із предикатами якості в українській мові [Текст] : [монографія] / В. А. Тимкова. – К. : Кондор, 2005. – 134 с.

Тимофеева, 2009 : Тимофеева І. Семантичні функції речень на позначення фізичного стану людини в українській мові [Текст] / Ірина Тимофеева // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Вип. 18. – С. 101 – 105.

Тимофеева, 2011 : Тимофеева І. С. Семантико-синтаксична структура речень з предикатами фізичного стану особи [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. С. Тимофеева. – Івано-Франківськ, 2011. – 20 с.

Тимченко, 1928 : Тимченко Є. К. Акузатив в українській мові (З укр. складні) [Текст] / Є. К. Тимченко. – К. : Вид-во Укр. АН, 1928. – 101 с.

Титаренко, 1973 : Титаренко А. В. Обязательная лексико-синтаксическая сочетаемость имен существительных в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.02 «Русский язык» / А. В. Титаренко. – М., 1973. – 20 с.

Тищенко, 2012 : Тищенко О. В. Структура і семантика дієслівних предикатів афекту [Текст] / О. В. Тищенко // Наукові записки

НаУКМА. Філологічні науки (Мовознавство). – 2012. – Т. 137. – С. 115 – 118.

Ткачук, 2003 : Ткачук В. М. Категорія суб'єктивної модальності [Текст] : [монографія] / В. М. Ткачук. – Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. – 239 с.

Тотавар, 1977 : Тотавар В. С. Обязательная синтаксическая сочетаемость имен прилагательных в современном русском языке [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / В. С. Тотавар. – М., 1977. – 25 с.

Тойчубекова, 1994 : Тойчубекова Б. Односоставные предложения в кыргызском литературном языке [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. филол. наук : 10.02.10 «Языки народов Казахстана» / Бурулкан Тойчубекова. – Алматы, 1994. – 36 с.

Тронь, 2000 : Тронь О. Семантика предикатів повинності [Текст] / Оксана Тронь // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. – Вип. 26. – С. 273 – 278.

Тронь, 2001 : Тронь О. А. Семантико-синтаксична структура речень із предикатами дебітивності в сучасній українській мові [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Тронь. – Івано-Франківськ, 2001. – 20 с.

Туровська, 2009 : Туровська Л. Термінологізація назв осіб в українській мові [Текст] / Людмила Туровська // Українська мова. – 2009. – № 2. – С. 8 – 24.

Український : Український правопис [Текст]. – К. : Наук. думка, 2004. – 236 с.

Уфимцева, 1980 : Уфимцева А. А. Семантика слова [Текст] / А. А. Уфимцева // Аспекты семантических исследований. – М. : Наука, 1980. – С. 5 – 80.

Фенко, 2009 : Фенко М. Я. Функціонально-категорійні параметри прикметника та прислівника в семантико-синтаксичній структурі речення [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / М. Я. Фенко. – Луцьк, 2009. – 20 с.

Фенко, 2009 а : Фенко М. Прислівникові форми реалізації категорії предикатності в семантико-синтаксичній структурі речення [Текст] / Марія Фенко // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. — Донецьк : ДонНУ, 2009. — Вип. 18 — С. 102 — 106.

Финкель, Баженов, 1960 : Финкель А. М. Курс современного русского литературного языка [Текст] / А. М. Финкель, Н. М. Баженов. — К. : Вища. шк., 1960. — 662 с.

Фортунатов, 1957 : Фортунатов Ф. Ф. Избранные труды : в 2-х т. [Текст] / Ф. Ф. Фортунатов. — М. : Учпедгиз, 1956. — Т. 1. — 456 с. ; М. : Учпедгиз, 1957. — Т. 2. — 471 с.

Хазова, 1984 : Хазова О. Н. Русские неопределённо-личные предложения и их место в синтаксической системе современного русского языка [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / О. Н. Хазова. — М., 1984. — 18 с.

Харченко, 2001 : Харченко С. В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / С. В. Харченко. — К., 2001. — 24 с.

Харченко, 2011 : Харченко С. В. Проблема дієслівного зв'язкового компонента *бути* у структурі речення з предикативом на *-но, -то* [Текст] / С. В. Харченко // Українська мова. — 2011. — № 2. — С. 44 — 56.

Химик, 1990 : Химик В. В. Категория субъективности и её выражение в русском языке [Текст] : [монография] / В. В. Химик. — Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1990. — 184 с.

Холодович, 1960 : Холодович О. О. Опыт теории подклассов слов [Текст] / О. О. Холодович // Вопросы языкознания. — 1960. — № 1. — С. 40 — 46.

Христіанінова, 1991 : Христіанінова Р. О. Просте речення в шкільному курсі української мови [Текст] / Р. О. Христіанінова. — К. : Либідь, 1991. — 335 с.

Хричиков, 1994 : Хричиков Б. В. Категорія модальності, її обсяг і засоби вираження в сучасній російській мові [Текст] : дис.

...доктора філол. наук : 10.02.01 / Хричиков Борис Васильович. — К., 1994. — 316 с.

Хузина, 2011 : Хузина Е. А. Модальность необходимости и должностования конструкций с инфинитивом-сказуемым (на материале русских пословиц и поговорок) [Текст] / Е. А. Хузина // Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. — 2011. — Вып. 51. — С. 147 —152.

Хуснетдинова, 1998 : Хуснетдинова Р. Я. Номинативные предложения в современном башкирском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Р. Я. Хуснетдинова. — Уфа, 1998. — 18 с.

Церцвадзе, 2009 : Церцвадзе М. Г. Виды модальных значений и средства их выражения в современном русском языке [Текст] : [монография] / М. Г. Церцвадзе. — Кутаиси : Изд-во Тбилисского гос. ун-та, 2009. — 81 с.

Чаирова, 1991 : Чаирова В. Т. Русские бытийные предложения и их эквиваленты в сфере предложений характеристики [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / В. Т. Чаирова. — М., 1991. — 19 с.

Чейф, 1975 : Чейф У. Л. Значение и структура языка [Текст] / У. Л. Чейф. — М. : Прогресс, 1975. — 432 с.

Чернобай ЕР : Чернобай Г. Психологічна організація безособових конструкцій української мови на позначення зовнішніх станів природи і внутрішніх станів людей [Електронний ресурс] / Г. Чернобай. — Режим доступу http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2644/1/Chernobay_H.pdf

Чернова, 1985 : Чернова С. В. Коммуникативное строение и функционирование предложений с безличными глаголами и зависимым инфинитивом [Текст] / С. В. Чернова // Семантические аспекты синтаксиса : сб. научн. тр. — Уфа, 1985. — С. 54 — 62.

Чеснокова, 1973 : Чеснокова Л. Д. Конструкции с творительным предикативным или его эквивалентами и система членов предложения в современном русском литературном языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. фи-

дол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Л. Д. Чеснокова. — Л., 1973. — 39 с.

Чеснокова, 1981 : Чеснокова Л. Д. Категория количества и синтаксические структуры [Текст] / Л. Д. Чеснокова // Вопросы языкознания. — 1981. — № 2. — С. 44 — 52.

Чеснокова, 1996 : Чеснокова Л. Д. Проблема членов предложения в теоретическом и методическом аспектах [Текст] / Л. Д. Чеснокова. — Таганрог : Таганрогский гос. пед. ин-т, 1996. — 210 с.

Чирва, 1977 : Чирва Г. М. Синтаксическая структура безличных предложений украинского языка (на материале литературы 50 — 70 гг. XX в.) [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук / Чирва Гарик Михайлович. — Запорожье, 1977. — 192 с.

Чолкан, 2001 : Чолкан В. А. Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Чолкан Валентина Андріївна. — Чернівці, 2001. — 198 с.

Шабалина, 1991 : Шабалина Т. Я. Структура и семантика безлично-инфинитивных предложений переходного типа в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Т. Я. Шабалина. — М., 1991. — 18 с.

Шахматов, 1941 : Шахматов А. А. Синтаксис русского языка [Текст] / А. А. Шахматов. — Л. : Учпедгиз, 1941. — 620 с.

Шведова, 1965 : Шведова Н. Ю. Типология односоставных предложений на основе характера их парадигм [Текст] / Н. Ю. Шведова // Проблемы современной филологии. — М., 1965. — С. 48 — 53.

Шведова, 1973 : Шведова Н. Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения [Текст] / Н. Ю. Шведова // Славянское языкознание. VII Международный съезд славистов : доклады советской делегации. — М., 1973. — С. 21 — 35.

Швець, 1972 : Швець І. Р. Синтаксичні функції інфінітива в сучасній українській літературній мові [Текст] : [монографія] / І. Р. Швець. — Одеса : Вид-во Одеськ. ун-ту, 1972. — 58 с.

Шинкарук, 2002 : Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у

структурі речення [Текст] : [монографія] / В. Д. Шинкарук. — Чернівці : Рута, 2002. — 271 с.

Шкіцька, 2005 : Шкіцька І. Ю. Реалізація суб'єктивно-модальних значень у структурі безособово-інфінітивних речень сучасної української мови [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / І. Ю. Шкіцька. — Х., 2005. — 19 с.

Шмелёв, 1976 : Шмелёв Д. Н. Синтаксическая членимость высказывания в современном русском языке [Текст] : [монографія] / Д. Н. Шмелёв. — М. : Просвещение, 1976. — 124 с.

Шрамко ЕЛР : Шрамко Р. Кореляція семантичного та формально-граматичного рівнів у реченнях із предикатами емоційного стану [Електронний ресурс] / Руслана Шрамко. — Режим доступу : <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=2731 &chapter=1>

Шрамко ЕЛР а : Шрамко Р. Г. Ієрархія морфологічної реалізації предикатів стану сучасної української мови на формально-граматичному рівні (на матеріалі мовної практики П. Куліша) [Електронний ресурс] / Р. Г. Шрамко. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum /Ltkp/2010_59/fil /0017. pdf

Шрамко ЕЛР б : Шрамко Р. Г. Семантико-структурна інтерпретація речень із предикатами стану української мови в межах трикомпонентної функційної парадигми N1 + VF / N1 + ADJ / N3 + ADV [Електронний ресурс] / Р. Г. Шрамко. — Режим доступу : http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream /123456789/1977/1 /Shramko_

Шульжук, 2004 : Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови [Текст] : [підручник] / К. Ф. Шульжук. — К. : Видавничий центр «Академія», 2004. — 406 с.

Шутова, 1998 : Шутова Е. В. Односоставные предложения в аспекте их синонимичности двусоставным в современном русском языке [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. філол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Е. В. Шутова. — Таганрог, 1998. ? 18 с.

Щерба, 1957 : Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку [Текст] / Л. В. Щерба. — М. : Учпедгиз, 1957. — 186 с.

Югай, 1987 : Югай К. П. Односоставные предложения в различных функциональных стилях современного русского литературного языка [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / К. П. Югай. — Днепропетровск, 1987. — 18 с.

Юдин, 1954 : Юдин А. А. Неопределённо-личные и обобщённо-личные предложения [Текст] / А. А. Юдин // Учёные записки МГПИ им. В. И. Ленина. — М., 1954. — Т. 75. — Вып. 4. — С. 28 — 34.

Юрчишин, 2008 : Юрчишин Т. В. Речення узагальненого змісту: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Юрчишин. — Х., 2008. — 20 с.

Ющук, 2004 : Ющук І. П. Українська мова [Текст] : [підручник] / І. П. Ющук — К. : Либідь, 2004. — 640 с.

Яковлева, 2003 : Яковлева И. Н. Семантическая категория состояния и средства её реализации (на материале русского и английского языков) [Текст] : дисс. ...кандидата филол. наук : 10.02.01 / Яковлева Ирина Николаевна. — Воронеж, 2003. — 182 с.

Baerman 2005 : Baerman M. The Syntax-Morphology Interface / M. Baerman, D. Brown, G.-G. Corbett. — Cambridge : Cambridge University Press, 2005. — 279 p.

Beyer, 1994 : Beyer J. The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world [Text] / J. Beyer, R. Perkins, W. Pagliuca. — Chicago: University of Chicago Press, 1994. — 230 p.

Booij, 2005 : Booij G. The grammar of words. An introduction to linguistics morphology [Text] / G. Booij. — Oxford : Oxford University Press, 2005. — 308 p.

Christoph, 1996 : Christoph U. The scope of discourse connectives: for discourse organization [Text] / Unger Christoph // Journal of Linguistics. — Cambridge : Published for Association of Great Britain by Cambridge University Press, 1996. — P. 425 — 430.

Croft, 1993 : Croft W. The Semantics of Mental Verbs [Text] / W. Croft // Studies in Linguistics and Philosophy Series. — Dordrecht, Boston & London : Kluwer Academic Publishers, 1993. — Vol. 49. — 572 p.

Croft, 1990 : Croft W. Typology and Universals [Text] / W. Croft. – Cambridge, 1990. – 245 p.

Dendall, 2001 : Dendall P. Introduction: Evidentiality and related notions [Text] / P. Dendall, L. Tasmowsky // Journal of Pragmatics. – Amsterdam : Elsevier Science, 2001. – P. 339 – 348.

De Haan, 1999 : De Haan F. Evidentially and epistemic modality : setting boundaries [Text] / F. De Haan // South-west journal of linguistics. – 1999. – Vol. 18. – P. 83 – 101.

Dürscheid, 1999 : Dürscheid Ch. Die berbalen Kasus des Deutschen: Untersuchung zur Syntax, Semantik und Perspektive [Text] / Ch. Dürscheid. – Berlin ; New-York: Walter de Gruyter GmbH & CO. KG, 1999. – 100 S.

Fillmore, 2006 : Fillmore Ch. Frame semantics [Text] / Ch. Fillmore // Cognitive Linguistics: Basic Reading. – Berlin ; New York: Mouton de Gruyter, 2006. – P. 373 – 400.

Givon 1995 : Givon T. Functionalism and Grammar [Text] / T. Givon. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1995. – 486 p.

Jackendoff, 1997 : Jackendoff R. The Architecture of the Language Faculty [Text] / R. Jackendoff. – Cambridge, Massachusetts; London, England, 1997. – 165 p.

Johanson, 2000 : Johanson Lars. Evidentials : Turkic, Iranian and neighboring languages [Text] / Lars Johanson, Bo Utas. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2000. – P. 61 – 87.

Heine, 2001 : Heine B. Ways of explaining possession [Text] / B. Heine // Dimensions of Possession. – Copenhagen: John Benjamin's Publishing Company, 2001. – P. 311 – 328.

Heine, 1997 : Heine B. Cognitive foundations of grammar [Text] / B. Heine. – New York ; Oxford: Oxford University Press, 1997. – 185 p.

Heine, 1992 : Heine B. World Lexicon of Grammaticalization [Text] / B. Heine, T. Kuteva. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 138 p.

Hengeveld, 1992 : Hengeveld K. Non-verbal predication [Text] / K. Hengeveld. – Berlin ; New York : Walter de Gruyter GmbH & CO. KG., 1992. – 180 p.

Herslund, 2001 : Herslund M. Introduction: Dimensions of possession

[Text] / M. Herslund, I. Baron // Dimensions of Possession. – Copenhagen: John Benjamin's Publishing Company, 2001. – P. 4 – 26.

Komorowska, 2001 : Komorowska E. Leksykalno-semantyczne wykladniki parentez postpozycyjnej w jezyku polskim i rosyjskim [Tekst] / E. Komorowska. – Szczecin : Wydawnictwo Naukowe US, 2001. – 261 s.

Lakoff, 1993 : Lakoff G. Contemporary theory of metaphor [Text] / G. Lakoff // Metaphor and thought. – Cambridge, 1993. – P. 202 – 251.

Lazard, 2006 : Lazard G. Typological research of actancy: The Paris RIVAL group [Text] / G. Lazard // Approaches to language typology. – Oxford ; New-York: Oxford University Press, 2006. – P. 167 – 213.

Moravesik, 2006 : Moravesik Edith A. An Introduction to Syntax: Fundamentals of Syntactic Analysis [Text] / Edith A. Moravesik. – Oxford : A&C Black, 2006. – 273 p.

Moroz, 2009 : Moroz A. Projekt strukturalnej klasyfikacji ciagów wtraconych [Tekst] / A. Moroz // Linguistica Copernicana. – 2009. – № 1 (1). – S. 157 – 169.

Murphy, 1992 : Murphy R. English Grammar in Use [Text] / R. Murphy. – Cambridge, 1992. – 146 p.

Nikpeviu, 2001 : Nikpeviu V. Gramatika crnogorskog jezika [Tekst] / V. Nikpeviu. – Podgorica : DANU, 2001. – 586 s.

Nikpeviu, 1996 : Nikpeviu V. Crnogorski jezik [Tekst] / V. Nikpeviu // PoPetnik o CrnojGori i Crnogorstvu. – Cetinje : CDNK, 1996. – S. 91 – 101.

Nikpeviu, 1993 : Nikpeviu V. Pisi kao sto zboris. Glavna pravila crnogorskoga standardnoga jezika [Tekst] / V. Nikpeviu. – Podgorica : CDNK, 1993. – 87 s.

Ortony, 1993 : Ortony A. Metaphor, language and thought [Text] / A. Ortony // Metaphor and thought. – Cambridge, 1993. – P. 1 – 16.

Owen, 1993 : Owen C. Corpus-Based Grammar. Applied Linguistics [Text] / C. Owen. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – Vol. 14. – № 2. – P. 167 – 187.

Stassen, 1997 : Stassen L. Intransitive predication [Text] / L. Stassen. – Oxford : Clarendon Press, 1997. – 240 p.

Stolz, 2008 : Stolz T. To be with X is to have X [Electronic resource]

/ T. Stolz // Linguistics: an interdisciplinary journal of the language sciences. – URL : <http://www.thefreelibrary.com>.

Taylor, 1995 : Taylor J. R. Linguistic categorization [Text] / J. R. Taylor. – Oxford, 1995. – 324 p.

Quirk, 1998 : Quirk R. University Grammar of English [Text] / R. Quirk, S. Greenbaum, G.A. Leech. – London : Academy press, 1998. – 228 p.

Vasiljeva, 2010 : Vasiljeva Lj. Srednjojužnoslavenski jezici u sinkroniji i dijakroniji [Tekst] / Lj. Vasiljeva. – Osijek : CKD «M – M», 2010. – 221 s.

Viberg, 2010 : Viberg A. Basic Verbs of Possession [Electronic resource] / A. Viberg // CogniTextes. – 2010. – № 4. – URL: <http://cognitextcs.revues.org>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Художні видання

1. Андрухович Ю. Московіада [Текст] : [роман жахів] / Юрій Андрухович. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. — 152 с.
2. Багрянний І. Людина біжить над прірвою [Текст] : [роман] / Іван Багрянний. — Львів : Кальварія, 2006. — 336 с.
3. Багрянний І. Тигролови [Текст] / Іван Багрянний. — Кіровоград : Степова Еллада, 2000. — 240 с.
4. Борецький В. Гербарії янголів [Текст] : [поезії] / Віталій Борецький. — Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. — 120 с.
5. Бузько Д. І. Чайка. Голяндія [Текст] : [романи] / Д. І. Бузько. — К. : Дніпро, 1991. — 294 с.
6. Васильченко С. В. Широкий шлях [Текст] : [повість] / С. В. Васильченко. — К. : Літопис-ХХ, 2010. — 260 с.
7. Вдовиченко Г. Пів'яблука [Текст] : [роман] / Галина Вдовиченко. — К. : Нора-Друк, 2008. — 240 с.
8. Винниченко В. Сонячна машина [Текст] / Володимир Винниченко. — К. : Сакцент плюс, 2005. — 640 с.
9. Вишня Остап. Фейлетони. Гуморески. Усмійки. Щоденникові записи [Текст] / Остап Вишня. — Х. : Фоліо, 2007. — 255 с.
10. Вільде Ірина. Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти [Текст] : [повісті] / Ірина Вільде. — Дрогобич. : Видавнича фірма «Відродження», 2007. — 488 с.
11. Вольвач П. Триб [Текст] : [поезії] / Павло Вольвач. — К. : Факт, 2009. — 128 с.
12. Воронько П. Повінь. [Текст] / Платон Воронько. — К. : Криниця, 2004. — 608 с.
13. Гарматюк А. Привіт, сміхолюби! [Текст] : [гумор та сатира] / Анатолій Гарматюк. — Вінниця : «УНІВЕРСУМ-Вінниця», 2000. — 88 с.
14. Голота Л. Епізодична пам'ять [Текст] : [роман] /Любов Голота. — К. : Факт, 2008. — 352 с.

15. Гончар О. Т. Вибрані твори [Текст] : у 4-х т. / О. Т. Гончар. – К. : Сакцент Плюс, 2005. – Т. 3. – 320 с. ; Т. 4. – 544 с.
16. Гримич М. Варфоломієва ніч [Текст] : [роман] / Марина Гримич. – Львів. : Кальварія, 2002. – 159 с.
17. Грінченко Б. Д. Вибрані твори [Текст] : В 2-х т. / Б. Д. Грінченко. – К. : Інтелект-АРТ, 2008. – Т. 1. – 448 с.
18. Гуцало Є. П. У гаї сонце зацвіло [Текст] : [оповідання та повісті] / Є. П. Гуцало. – К. : Знання, 2008. – 239 с.
19. Дашвар Люко. Село не люди [Текст] : [роман] / Люко Дашвар. – Х. : Фоліо, 2007. – 302 с.
20. Дашвар Люко. Мати все [Текст] : [роман] / Люко Дашвар. – Х. : КК «Клуб сімейного дозвілля», 2010. – 336 с.
21. Дашвар Люко. Райцентр [Текст] : [роман] / Люко Дашвар. – Х. : КК «Клуб сімейного дозвілля», 2006. – 272 с.
22. Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років [Текст] / Х. : Фоліо, 2010. – 320 с.
23. Дереш Любо. Миротворець [Текст] : [повісті та оповідання] / Любо Дереш. – Львів : Кальварія, 2013. – 196 с.
24. Дімаров А. А. Біль і гнів [Текст] : [роман] / А. А. Дімаров. – К. : Україна, 2004. – 928 с.
25. Дністровий А. Письмо з околиці [Текст] : [статті та есе] / Анатолій Дністровий . – К. : Грані-Т, 2010. – 240 с.
26. Довженко О. Зачарована Десна. Щоденник (1941 – 1956) [Текст] / Олександр Довженко. – К. : Дніпро, 2001 – 512 с.
27. Драч І. Ф. Лист до калини [Текст] : [поезії, поеми] / І. Ф. Драч. – К. : Веселка, 1990. – 286 с.
28. Дрозд В. Г. Ирій [Текст] : [повісті, оповідання] / В. Г. Дрозд. – Х. : Фоліо, 2008. – 320 с.
29. Думанський В. Вибір [Текст] : [мала проза, казки, поезії] / Василь Думанський. – К. : Либідь, 2000. – 230 с.
30. Дяченки М. та С. Відьомська доба [Текст] : [роман] / Марина та Сергій Дяченки. – Львів : Кальварія, 2000. – 418 с.
31. Жадан С. В. Ворошиловград [Текст] : [роман] / С. В. Жадан. – Х. : Фоліо, 2011. – 442 с.

32. Жиленко І. В. Світло вечірнє [Текст] : [поезії] / І. В. Жиленко. — К. : Пульсари, 2010. — 96 с.
33. Жолдак Б. Топінамбур сну [Текст] / Богдан Жолдак. — Львів : Кальварія, 2002. — 224 с.
34. Забужко О. Друга спроба : Вибране [Текст] / Оксана Забужко. — К. : Факт, 2005. — 320 с.
35. Загребельний П. А. Роксолана [Текст] : [роман] / П. А. Загребельний. — Х. : Фоліо, 2001. — 685 с.
36. Загул Д. Ю. Поезії [Текст] / Д. Ю. Загул. — К. : Рад. письм., 1990. — 326 с.
37. Земляк Василь. Лебедина згряя [Текст] : [романи, оповідання] / Василь Земляк. — К. : Україна, 2005. — 720 с.
38. Зеров М. Твори [Текст] : у 2-х т. / Микола Зеров. — К. : Дніпро, 1990. — Т. 1. — 853 с.
39. Іванцова Міла. Родовий відмінок [Текст]: [роман] / Міла Іванцова. — К. : Нора-Друк, 2011. — 296 с.
40. Іванцова Міла. Вітражі [Текст]: [роман] / Міла Іванцова. — К. : Нора-Друк, 2010. — 205 с.
41. Іздрик Юрко. Флешка — 2 GB [Текст] / Юрко Іздрик. — К. : Гремі — Т, 2009. — 248 с.
42. Іздрик Юрко. ТАКЕ [Текст] / Юрко Іздрик. — Х. : КК «Клуб сімейного дозвілля», 2009. — 269 с.
43. Ільченко Олесь. Місто з химерами [Текст] : [повісті] / Олесь Ільченко. — К. : Грані-Т, 2010. — 160 с.
44. Йовенко С. Любов і смерть [Текст] : [лірика] / Світлана Йовенко. — К. : Ярославів Вал, 2010. — 720 с.
45. Карнацевич В. Битва під Конотопом / Владислав Карнацевич. — К. : ІНТЕР ПРОЕКТ, 2012. — 120 с.
46. Карпа І. Фройд би плакав [Текст] / Ірена Карпа. — Х. : Фоліо, 2009. — 238 с.
47. Кашенко А. Ф. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове [Текст] : [оповідання] / А. Ф. Кашенко. — Дніпропетровськ : Січ, 1991. — 494 с.
48. Кешеля Д. М. Осінь Великих Небес, або Прирічанські ха-

рактери. Романи з народного життя [Текст] / Д. М. Кешеля. — Ужгород : Карпати, 2006. — 400 с.

49. Кобець В. Д. Болить душа [Текст] : [поезії] / В. Д. Кобець. — Вінниця : Континент-ПРИМ, 2002. — 224 с.

50. Когтянц К. А. Покохати відьму [Текст] : [роман] / К. А. Когтянц. — Х. : Фоліо, 2011. — 187 с.

51. Кожелянко В. Дефіляда в Москві [Текст] / Василь Кожелянко. — Львів : Кальварія, 2000. — 160 с.

52. Козаченко І. Зимовий птах [Текст] [Вибрані твори] / Іван Козаченко. — К. : Преса України, 2013. — 264 с.

53. Козюк Є. І. Дорога життя [Текст] : [публіцистика, нариси, оповідання] / Є. І. Козюк. — Вінниця : «Вінницька газета», 2012. — 264 с.

54. Кононенко Є. Імітація [Текст] / Євгенія Кононенко — К. : Кальварія, 2001. — 120 с.

55. Костенко Л. В. Мадонна Перехресть [Текст] / Л. В. Костенко. — К. : Либідь, 2012. — 112 с.

56. Костенко Л. В. Річка Геракліта [Текст] / Л. В. Костенко. — К. : Либідь, 2011. — 336 с.

57. Коцюбинський М. Дорогою ціною ; Intermezzo ; Тіні забутих предків [Текст] / Михайло Коцюбинський. — К. : Шанс, 2013. — 224 с.

58. Кочерга І. Вибрані твори [Текст] / Іван Кочерга. — К. : Сакцент Плюс, 2005. — 298 с.

59. Кримський А. Андрій Лаговський [Текст] : [роман] / Агатагел Кримський. — К. : Національний книжковий проект, 2011. — 338 с.

60. Лепкий Б. Прозові твори [Текст] / Богдан Лепкий. — Тернопіль : Навч. книга — Богдан, 2007. — 508 с.

61. Нестайко В. З. Тореадори з Васюківки : Пригоди двох друзів [Текст] / В. З. Нестайко. — К. : Веселка, 2000. — 414 с.

62. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я [Текст] / Іван Нечуй-Левицький. — К. : Національний книжковий проект, 2011. — 140 с.

63. Майданська С. В. Сподіваюся на Тебе [Текст]: [романи] / С. В. Майданська. — К. : Преса України, 2013. — 576 с.

64. Маланюк Євген. Повернення. Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи / Серія «AD Fontes» – До джерел [Текст] / Євген Маланюк. – Львів : Світ, 2005. – 496 с.
65. Малик В. Таємний посол [Текст] : [роман у 2-х т.] / Володимир Малик. – Харків : Євроеспрес, 2000. – Т. 2. – 2000. – 542 с.
66. Матіос М. Солодка Даруся [Текст] / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2007. – 188 с.
67. Матіос М. Нація [Текст] / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2007. – 256 с.
68. Медвідь В. Збирачі каміння [Текст] : [романи] / В'ячеслав Медвідь. – К. : Україна, 2006. – 864 с.
69. Медвідь В. Льох [Текст]: [роман] / В'ячеслав Медвідь. – Львів : Кальварія, 2000. – 169 с.
70. Мирний Панас. Казка про Правду і Кривду [Текст] / Панас Мирний. – К. : Дніпро, 1974. – 559 с.
71. Мушкетик Ю. М. Яса [Текст] : [роман] / Ю. М. Мушкетик. – Х. : Фоліо, 2012. – 324 с.
72. Мушкетик Ю. М. На брата брат [Текст] : [роман] / Ю. М. Мушкетик. – Х. : Фоліо, 2012. – 317 с.
73. Овсянникова Л. Б. Порядок з характерником [Текст] : роман / Л. Б. Овсянникова. – Дніпропетровськ : ВАТ «Видавництво «Зоря», 2007. – 512 с.
74. Олесь Олександр. Вибране [Текст] / Олександр Олесь. – К. : Школа, 2002. – 352 с.
75. Олійник Б. Таємна вечеря [Текст] / Борис Олійник. – К. : Парламент. вид-во, 2000. – 144 с.
76. Орос Я. Чотирикутна зірка : Арійські притчі [Текст] / Ярослав Орос. – К. : МСП «Козаки», 1995. – 328 с.
77. Мирний Панас. Хіба ревуть воли, як ясла повні? [Текст] / Панас Мирний. – Х. : Фоліо, 2005. – 350 с.
78. Павличко Д. В. Сонети : Світовий сонет: Шекспір, Бодлер, Гвездослав, Янка Купала [Текст] / Д. В. Павличко. – К. : Генеза 2004. – 536 с.
79. Пеунов В. Шукай добро у серці своєму [Текст] / Вадим Пеунов. – Донецьк : ЦСО, 2012. – 448 с.

80. Пиркало С. Кухня егоїста [Текст] : [есе] / Світлана Пиркало. – К. : Факт, 2007. – 224 с.
81. Письменна Л. Казки, небом криті, а вітром підбиті [Текст] : [казки] / Лариса Письменна. – К. : Веселка, 1990. – 325 с.
82. Підмогильний В. П. Місто [Текст] : [роман та оповідання] / В. П. Підмогильний. – К. : Веселка, 1993. – 351 с.
83. Поваляєва С. БАРДО online [Текст] / Світлана Поваляєва. – Харків : Фоліо, 2009. – 281 с.
84. Подолинний А. М. Жити Україною [Текст] : [статті, рецензії, есе] / А. М. Подолинний. – Вінниця, 2007. – 306 с.
85. Подолинний А. М. Вікнина [Текст] : [поезії] / А. М. Подолинний. – Вінниця : Континент-ПРИМ, 1998. – 86 с.
86. Подолинний А. М. Яблука з Рахнівки [Текст] / А. М. Подолинний. – Вінниця : Континент-ПРИМ, 1998. – 92 с.
87. Подолинний А. В нас дорога довга [Текст] : [вибрані вірші] / Анатолій Подолинний. – Вінниця : Континент-ПРИМ, 2005. – 110 с.
88. Почепцов Г. Г. Контроль над розумом [Текст] / Г. Г. Почепцов. – К. : ВД «Києво-Могилянська Академія», 2012. – 350 с.
89. Прохасько Т. НепрОСТІ [Текст] / Тарас Прохасько. – Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2002. – 140 с.
90. Римарук І. Сльоза Богородиці [Текст] : [Вибране] / Ігор Римарук. – К. : Дніпро, 2007. – 398 с.
91. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин [Текст] : [роман] / Ірен Роздобудько. – Харків : КК «Клуб сімейного дозвілля», 2013. – 320 с.
92. Рябий М. Ave Vita : Два романи з епічного циклу «Земледухи» [Текст] / Микола Рябий. – Вінниця : Книга-Вега, 2011. – 655 с.
93. Самчук У. О. Волинь [Текст] : [роман у трьох частинах] / У. О. Самчук. – К. : Дніпро, 1993. – 333 с.
94. Симоненко В. Вибрані твори [Текст] / Василь Симоненко. – К. : Смолоскип, 2012. – 852 с.
95. Слапчук В. Дикі квіти [Текст]: [роман] / Василь Слапчук. – К. : Факт, 2005. – 296 с.

96. Слісаренко О. Чорний Ангел [Текст] : [вірші, новели, повісті, роман] / Олекса Слісаренко. – К. : Дніпро, 1990. – 557 с.
97. Смолич Ю. Мир хатам, війна палацам [Текст] / Юрій Смолич. – Х. : Фоліо, 2008. – 571 с.
98. Старицький М. П. Облога Буші [Текст] / М. П. Старицький. – К. : Школа, 2009. – 208 с.
99. Стус В. Час творчості / Dichtesezeit / [Текст] / Василь Стус. – К. : Дніпро, 2005. – 704 с.
100. Талан С. Коли ти поруч [Текст] : [роман] / Світлана Талан. – Х. : КК «Клуб сімейного дозвілля», 2012. – 320 с.
101. Тулуб З. Твори [Текст] : у 3-х т. / Зінаїда Тулуб. – К. : Дніпро, 1991. – Т. 1. – 551 с.
102. Тютюнник Г. Вир [Текст] : [роман] / Григорій Тютюнник. – Х. : ТОВ «Будинок друку», 2013. – 543 с
103. Тютюнник Г. Бути письменником [Текст] : [листи, щоденники, записники] / Г. Тютюнник. – К. : Ярославів Вал, 2011. – 439 с.
104. Ульяненко О. Сталінка [Текст] / Олесь Ульяненко. – Х. : Фоліо, 2003. – 382 с.
105. Фіалко Н. Небезпечна межа [Текст] : [роман] / Ніна Фіалко. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2010. – 288 с.
106. Фіалко Н. Повертайтеся, журавлі, додому [Текст] : [роман] / Ніна Фіалко. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2011. – 240 с.
107. Фішбейн М. Апокриф [Текст] : [поезії, переклади, проза] / Михайло Фішбейн. – К. : Довіра, 1996. – 320 с.
108. Хаткіна Н. В. Мови чисте джерело [Текст] / Н. В. Хаткіна. – Донецьк : ЦСО, 2004. – 213 с.
109. Хвильовий М. Г. Твори [Текст] : у 2-х т. / М. Г. Хвильовий. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1. – 650 с.
110. Хорунжий Ю. Вірую [Текст] : [роман] / Юрій Хорунжий. – К. : Школа, 2009. – 428 с.
111. Черемшина М. Вибрані твори [Текст] / Марко Черемшина. – Львів : Червона калина, 1999. – 335 с.
112. Черкасенко С. Пригоди молодого лікаря [Текст] / Спиридон Черкасенко. – К. : Вища шк., 1993.

113. Черкасенко С. Рідна школа [Текст] / Спиридон Черкасенко. — К. : Вища шк., 1993.
114. Черногуз О. Зібрання творів у семи томах [Текст] / Олег Черногуз. — К. : КИТ, 2006. — Т. 3. — 516 с.
115. Чубач Г. Дзвінка ріка [Текст] : [лірика] / Ганна Чубач. — К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2001. — 224 с.
116. Шевченко Т. Г. Прижиттєві видання творів 1841 — 1861 [Текст] / Т. Г. Шевченко. — К. : Веселка, 2013. — 399 с.
117. Шевчук В. Страсті за Миколаєм : Микола Лисенко [Текст] : [роман] / В. Шевчук. — К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2007. — 618 с.
118. Шевчук В. Три листки за вікном [Текст] : [роман] / Валерій Шевчук. — К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. — 702 с.
119. Шкляр В. М. Залишинець. Чорний Ворон [Текст] / В. М. Шкляр. — Х. : КК «Клуб сімейного дозвілля», 2011. — 384 с.
120. Яворівський В. О. Твори [Текст] : у 5-ти т. / В. О. Яворівський. — К. : Фенікс, 2008. — Т. 1 : Вічні Кортеліси : [документальна повість] ; Оглянься з осені : [роман] ; А тепер — Іди : [роман]. — 714 с.
121. Яковенко Т. Живий вогонь [Текст] : [вибрана лірика та переспіви] / Тетяна Яковенко. — Вінниця : Континет-Прим, 2009. — 124 с.
122. Яременко Л. Дощ за вікном, або Аварійний вихід [Текст] : [роман] / Людмила Яременко. — К. : Ярославів Вал, 2013. — 272 с.

Фольклорні джерела

1. Українські приказки, прислів'я і таке інше [Текст] / [упоряд. М. Номис]. — К. : Либідь, 1993, — 768 с.
2. Народ скаже — як зав'яже. Українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки [Текст] / [упоряд. Н. С. Шумада]. — К. : Веселка, 1985. — 173 с.

Публіцистичні видання

1. «Вінниччина» (газета обласної ради) – 16.08.2013; 21.08.2013; 23.08.2013; 28.08.2013; 30.08.2013; 04.09.2013; 06.09.2013; 11.09.2013; 13.09.2013; 18.09.2013; 20.09.2013; 27.09.2013; 02.10.2013; 04.10.2013; 11.10.2013; 16.10.2013; 18.10.2013; 23.10.2013; 25.10.2013; 30.10.2013; 01.11.2013; 06.11.2013; 08.11.2013; 13.11.2013; 15.11.2013; 20.11.2013; 22.11.2013; 27.12.2013; 29.11.2013; 04.12.2013; 06.12.2013; 11.12.2013.

2. «День» (щоденна Всеукраїнська газета) – 13.01.2012; 17.01.2012; 18.01.2012; 19.01.2012; 20.01.2012; 24.01.2012; 25.01.2012; 26.01.2012; 27.01.2012; 31.01.2012.

3. «Сільські вісті» (газета захисту інтересів селян України) – 31.12.2013; 27.12.2013; 26.12.2013; 24.12.2013; 20.12.2013; 19.12.2013; 17.12.2013; 13.12.2013; 12.12.2013; 06.12.2013; 05.12.2013; 03.12.2013; 29.11.2013; 28.11.2013; 26.11.2013.

4. «Студентська територія» (щомісячна газета Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського) – 14.02.2012; 22.03.2012; 24.04.2012; 19.05.2012; 26.06.2012; 26.09.2012; 08.10.2012; 15.12.2012.

5. «Україна молода» (щоденна інформаційно-політична газета) – 03.07.2012; 04.07.2012; 05.07.2012; 06.07.2012; 10.07.2012; 11.07.2012; 12.07.2012; 13.07.2012; 17.07.2012; 18.07.2012; 19.07.2012; 20.07.2012; 24.07.2012; 25.07.2012; 26.07.2012; 27.07.2012; 31.07.2012).

Наукові видання

1. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови [Текст] / Іван Вихованець, Катерина Городенська. – К. : Унів. вид-во «Пультсари», 2004. – 400 с.

2. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць [Текст] : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.

3. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти [Текст] : [монографія] / І. Я. Завальнюк. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 400 с.

SUMMARY

Monograph «Semantic-syntactic basis of the main component of one-member sentences in the Ukrainian language» represents an holistic system of correlations of formal-syntactic and semantic-syntactic parameters of the main component of one-member sentences in Ukrainian.

In the study one-member and two-member constructions have delimited into formal-syntactic structure of simple sentences, such constructions are interpreted at self-semantic structure as two-member ones. A set of formally one-member constructions is limited of verbal's, noun's, adverbial's and infinitive's varieties.

Formally-syntactic main component of one-member sentence are interpreted as the manifester of predicative of construction. The main components of one-member constructions for simple and compound (two- and tree-elements) structure, witch have symmetrical and asymmetrical nature of the connection of their and semantic-syntax formal-syntax options have been differentiated.

In contrast to previous researches, in the work as semantic-syntactic equivalent of formal-syntactic main component of one-member verb's sentence has interpreted not only predicate, but and predicate-predicate's and predicate-bipredicate's structures, that underlie of formation of both, simple and compound, main components of different one-member verb's sentences. Allocation of such components is based on the ideas of researchers of semantic syntax about main and accompanying predicates, that have synthetic and analytical representers in the formal-syntactic structure.

Using the principles of semantic syntax has enabled to qualified the semantic-syntactic correlater of the main component of different kinds of one-member noun's sentences, except predicate, also semantic elementary and semantic unelementary sentences. The range of semantic models of basic elementary and unelementary constructions has been based on the semantic-syntactic potential of the morphological base of the main component of one-member sentence. Three types of semantic models have been differentiated: 1) the main component – the predicate

noun, 2) the main component, expressed by unpredicate noun, 3) the main component – the predicated-unpredicate noun. The specific of correlation of formal-syntactic and semantic-syntactic parameters of each of them has been analyzed according to their functional status in the nominative, genitive and vocative types of one-member noun's sentences separately.

Using of principles of semantic syntax made it possible to make concrete interlevel correlation of the main component expressed by the predicated-unpredicate nouns. The types of two- and three-component's semantic elementary sentences has been differentiated depending on the categorized noun's meaning with world-building's suffixes.

The main achievement of fulfilled study is establishing of complex system of correlations of different types of formal-syntactic main component of one-member verb's and noun's sentences of the Ukrainian language with basic semantic-syntactic correlater. It has promoted to the development of an integrated concept of category of one-member sentence, to the deepening of the doctrine about sentence's categories of various levels and of the theory of sentence on the whole.

The modern factual material (one-member constructions, selected from texts of different styles of the modern Ukrainian language) has been presented to scientific utilizing.

Для нотаток

Наукове видання

Коваль Людмила Михайлівна

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ОСНОВА
ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА
ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ
В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Монографія

Головний редактор *Вікторія Владімірова*
Дизайн обкладинки *Наталя Дороган*
Верстка *Надія Смерніцька*

Здано до складання 26.02.2015 р. Підписано до друку 05.03.2015 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times Суг.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 18,3.
Наклад 300 прим. Зам. 108.

Віддруковано ФОП Корзун